

ФИРДОУСІ
ШĀХ-НĀМЕ

II

ТАРИХЕМА

АКАДЕМИЯ НАУК СССР

ПАМЯТНИКИ ЛИТЕРАТУРЫ НАРОДОВ ВОСТОКА

ТЕКСТЫ

Большая серия

II

ИЗДАТЕЛЬСТВО ВОСТОЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

ИНСТИТУТ НАРОДОВ АЗИИ

Ф И Р Д О У С Ї

Ш Ā Х - Н Ā М Е

К Р И Т И Ч Е С К И Й Т Е К С Т

Т о м II

П О Д Р Е Д А К Ц И Е Й Е.Э.БЕРТЕЛЬСА

С О С Т А В И Т Е Л И Т Е К С Т А А.Е.БЕРТЕЛЬС,
А.Т.ГЮЗАЛЬЯН, О.И.СМИРНОВА,
М.Н.О.ОСМАНОВ, А.Т.ТАГИРДЖАНОВ

М О С К В А • 1 9 6 2

Ф И Р Д О У С Ы

Ш А Х - Н А М Е

*Утверждено к печати Институтом Народов Азии
Академии наук СССР*

Редактор издательства *В. В. Волгина*
Художник *А. М. Олевский*

Технический редактор *С. В. Цветкова*
Корректоры *Э. Н. Раковская и М. М. Хасман*

Сдано в набор 11/V 1959 г. Подписано к печати 26 /IX 1961 г. Формат 84×108¹/₁₆. Печ. л. 17,5.
Усл. п. л. 28,7. Уч.-изд. л. 23,01. Тираж 1700 экз. Зак. 2434. Цена 1 р. 60 к.

Издательство восточной литературы. Москва, Центр, Армянский пер., 2

Московская типография № 3 „Искра Революции“. Мосгорсовнархоза
Москва Г-19, пер. Аксакова, 13

ОТ КОМИССИИ
ПО ИЗДАНИЮ КРИТИЧЕСКОГО ТЕКСТА
«ШĀХ-НĀМЕ» ФИРДОУСИ

Второй том настоящего критического текста «Шāх-нāме» был прочтен в рукописи главным редактором, покойным Е. Э. Бертельсом.

Работа по изданию тома проводилась уже после его смерти. Весь текст тома в корректурах был заново прочтен А. Фирдоусом, сделавшим много ценных замечаний. Составление текста произведено: Л. Т. Гюзальяном—царствование Наузара, Зау и Гаршаспа (весь текст, составленный Гюзальяном, доработан А. Е. Бертельсом); А. Е. Бертельсом — царствование Кай-Кубада; А. Т. Тагирджановым — эпизод «Царствование Кай-Кавуса и его поход в Мазандаран»; М.-Н. О. Османовым — эпизод «Битва Кавуса с шахом Хамаварана»; О. И. Смирновой — эпизод «Рустам и Сухраб».

غلطنامه

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۲۵	۸	دیرباز	دیرباز	۱۸۷	۲۹	بندها روت	بند هاروت
۳۶	۲	بستگان ^۵ را	بستگان ^۵ را	۱۹۶	۲۳	مانی	زمانی
۴۰	۶	دستان آزاد ^۸	دستان آزاد ^۸	۲۰۱	۲۶	خر	خر (так)
۴۹	۲۲	Б относится	цитата по	۲۰۴	۱۳	تهی ^{۲۲}	تهی
		б. 27	к прим. 16.	۲۰۴	۱۴	درنگ	درنگ ^{۲۲}
۵۱	۱۴	خامی	جامی	۲۰۷	۲۰	سپاه — VI	سپاه — IV
۵۶	۲۲	последнюю гла-	4 и 5 главы	۲۰۷	۲۰	I, IV —	I —
		ву		۲۰۷	۲۰	شده روی — VI	شده روی — IV
۶۱	۸	باره ^۸	باره ^۸	۲۱۰	۸	گزر	گزر
۶۳	۱۶	حمله	حمله	۲۱۱	۲۳	بر	بد
۶۶	۲۲	(سر—) نیزه نه	نیزه نه بوق و نه	۲۱۵	۲۴	VI — ^{۱۳}	IV — ^{۱۳}
		بوق و نه بر	بر (سر—) (T)	۲۱۸	۱۱	شادکام ^۱	شادکام ^{۲۱}
۶۸	۲۹	فی قتل اغریث	اغریث	۲۲۰	۲۴	بروز — IV	بروز — IV
۸۱	۲۲	ساله	سال	۲۲۲	۲۳	IV, VI —	IV —
۸۱	۲۴	V	VI	۲۲۳	۱۱	تاختمد	باختمد
۱۳۴	۱	که روی زمین ^۱	که روی ^۱ زمین	۲۲۴	۲۷	IV, VI —	IV —
۱۳۸	۲۵	بایرانیان	بایرانیان	۲۲۵	۷	بترست	بترست
۱۴۵	۲۱-۲۲	[VI —] هاماوران	[چو—VI] هاماوران	۲۲۵	۲۵	گشتند آن سپاه	گشتند مردان مرد
		شاه زنهار خواست	شاه زنهار خواست			بزرگ	
		ز[چو]		۲۲۵	۲۸	731	733
۱۴۹	۱۴	بدشت نبرد	بدشت	۲۳۰	۱۹	نیروی دست	نیروی دست (так)
۱۵۰	۱۴	ابگینه	آبگینه	۲۳۶	۶	اندازه	اندازه
۱۵۸	۱۶	برین	بدین	۲۴۲	۱۸	6. 966	6. 968
۱۶۵	۱۶	پیموده	پیموده	۲۴۳	۱۴	بدنفس	بدنفسی
۱۷۰	۲۶	خزینا	خزینا	۲۴۴	۲۶	دین	بی دین
۱۷۳	۲۵	IV, VI —	IV —	۲۴۴	۲۵	دین کنند — VI	دین کنند — VI
۱۷۵	۱۰	بجنگ	بجنگ	۲۴۵	۲۸	I, IV, VI —	IV, VI —
۱۷۹	۳	یین	آیین	۲۴۶	۲۷	ترا ازین	ترا زین
۱۷۹	۲۵	;	ز	۲۵۰	۵	прим. 5	прим. 4
۱۸۵	۲	آمد از	آمد از دژ	۲۵۰	۱۴	6. 1058	6. 1057
۱۸۵	۲۱	کش (так)	گشن			اسب، اسبی،	اسب، اسبی، اسپها
						اسبها	

سهراب Поправки составителя к разделу

Стр. 193-194. Началом главы ۹ считать б. 307 (вм. 6.319).

Стр. 215. Второе мисра' б. 584 читать: درفشى درفشان به پیشش بیای; прим. 10 к этому бейту читать:

¹⁰Так VI; Л — بیای; بدهلز چندی پیاده — I, IV — بیای; Прим. 14 читать:

¹⁴I, IV — چندی ستاده

Стр. 231-232. Порядок бейтов текста считать (по рук. Л): 810, 816—825, 811—815, 827 и т.д.; б. 826 вынести в примечания. Началом главы ۱۷ считать, соответственно, б. 827.

УКАЗАТЕЛЬ

УКАЗАТЕЛЬ ИМЕН И ГЕОГРАФИЧЕСКИХ НАЗВАНИЙ

ابليس (Иблис)

Хамаваран 372, 531.

آذرگشسپ (Ѓзар-гушасп)

Наузар 195; Мазандаран 523; Сухрӑб 218.

آذر برزین (Ѓзар-бурзѣн)

Хамаваран 466.

ارتنگ (Артанг)

Кайқубӑд 117.

ارجسپ (Арджасп)

Наузар 68.

ارژنگ (Аржанг)

Мазандаран 218, 223, 247, 267, 269, 515, 520, 522, 542, 648, 669.

اختر کاویان (Ахтар-и Кӑвийӑн)

Сухрӑб 559.

آرشش (Ӓршаш)

Кайқубӑд 192.

ارمان (Армӑн)

Наузар 68, 143, 149, 155, 179, 181, 185, 188, 298, 300, 350; Кайқубӑд 100.

اسپروز (Испаруз)

Мазандаран 162, 509, 529.

اصطخر (Исҗахр)

Кайқубӑд 176.

اغریث (Агрѣрас)

Наузар 88, 149, 152, 439, 479, 487, 490, 499, 502, 512, 524, 535; Гаршасп 8, 11, 105; Кайқубӑд 145.

افراسياب (Афрӑсниӑб)

Наузар 70, 75, 82, 97, 121, 126, 131, 188, 197, 219, 224, 253, 258, 273, 277, 306, 310,

319, 322, 349, 365, 478, 485, 529, 540; Зау 1; Гаршасп 6, 15, 17, 100, 122; Кайқубӑд 4, 28, 39, 43, 115, 143, 148; Хамаваран 183, 185, 305, 314, 321, 332, 335, 475, 484, 493, 500, 538, 543, 545, 554, 557, 563, 569, 605; Сухрӑб 129, 139, 143, 148, 473.

См. также پورپشنگ.

البرز (Албурз)

Наузар 241; Гаршасп 113, 131, 141, 157; Кайқубӑд 197; Хамаваран 260, 358.

الکوس (Алкӑс)

Хамаваран 572, 575, 576, 579, 585, 587, 589, 590, 594.

آمل (Ӓмӑл)

Наузар 104, 502, 511, 524; Кайқубӑд 113; Хамаваран 413.

اولاد (Аулӑд)

Мазандаран 445, 451, 453, 458, 472, 481, 513, 517, 530, 531, 565, 567, 600, 601, 873.

آهرمن (Ӓхирман) и اهریمن (Ахрѣман)

Мазандаран 61, 68, 219, 229, 416, 440, 448; Сухрӑб 671.

ایران (Ирӑн)

Наузар 27, 33, 64, 77, 79, 85, 91, 136, 229, 236, 279, 293, 432, 454, 459, 483, 496, 501; Зау 15; Гаршасп 19, 35, 84, 102, 143, 155, 165, 170, 176, 183, 188; Кайқубӑд 96, 116, 137, 139; Мазандаран 17, 49, 87, 134, 191, 220, 676, 678, 736, 740, 751, 772, 780, 834, 880, 882, 883, 908; Хамаваран 2, 55, 99, 179, 184, 190, 191, 194, 201, 207, 284, 313, 315, 319, 323, 324, 325, 467, 524, 574;

Сухраб 128, 136, 138, 160, 161, 229, 259,
301, 309, 314, 322, 327, 343, 355, 368,
394, 396, 403, 436, 513, 516, 524, 537,
548, 549, 630, 634, 644, 653, 655, 662,
679, 930, 931, 936, 1030, 1032.

ایران زمی Гаршасп 83.

ایران زمین Наузар 108, 121, 136; Гаршасп 130,
203; Кайқубад 127; Мазандаран 81, 92,
152, 158.

ایرج (Ирадж)

Наузар 206; Кайқубад 68, 120, 122, 126,
127, 130, 142.

ب

بارمان (Bārmān)

Сухраб 150, 163, 167, 487.

بامین (Bāmīn)

Зау 11.

بربر (Барбар) и بربرستان (Барбаристан)

Хамаваран 5, 6, 7, 21, 39, 42, 43, 54, 148,
150, 216, 234, 247, 277, 299, 312, 331.

برزین (Būzīn)

Наузар 482; Кайқубад 3, 172; Мазанда-
ран 816; Хамаваран 470, 548.

بزگوش (Бузгуш)

Мазандаран 497, 498.

بست (Буст)

Наузар 338.

بلخ (Балх)

Хамаваран 353.

بهرام (Бахрām) I (мобед)

Сухраб 1053.

بهرام (Бахрām) II (витязь)

Наузар 11; Мазандаран 44, 86, 147, 623;
Хамаваран 468, 548; Сухраб 310, 544.

بید (Бид)

Мазандаран 476, 484, 490, 669.

بيشهء شیرچین (Бйше-и шйр-и Чйн)

Хамаваран 413.

پ

پارس (Pārs)

Наузар 240, 275, 292, 303, 333, 334, 538;
Зау 36; Кайқубад 175; Мазандаран 879;
Хамаваран 350.

پاشنگ (Пашанг)

Наузар 64, 69, 82, 85, 97, 132; Гаршасп
7, 9, 15; Кайқубад 65, 150, 157.

پور پاشنگ (пур-и Пашанг)

Наузар 152, 209, 228.

پور داستان (пур-и Дастан)

Хамаваран 25, 192.

پور داستان سام Кайқубад 41.

پور زال (пур-и Зāl)

Мазандаран 633.

پور طهماسب (пур-и Тахмāсп)

Зау 10.

پور فریدون (пур-и Фарйдун)

Наузар 114; Хамаваран 325.

پور قباد (пур-и Қубад)

Хамаваран 87.

پولاد (Pulād) I

Кайқубад 172.

پولاد (Pulād) II و پولاد غندی (Пулād-и ғандй)

Мазандаран 267, 270, 476, 490, 669.

پیران (Pīrān)

Хамаваран 557, 563.

ت

تليمان (Талймāн)

Наузар 263.

تور (Tūr)

Наузар 65, 71, 93, 106, 429; Зау 32; Кай-
қубад 91, 120, 130, 142.

См. также پور فریدون.

توران (Tūrān)

Наузар 94, 111, 279; Гаршасп 50, 121; Ха-

маваран 2, 316, 336, 348, 478, 511, 556,
560, 598; Сухраб 18, 19, 76, 138, 161,
163, 263, 267, 524, 687, 728, 740, 1027.
زمین توران Хамаваран 518, 553.
تهمینه (Тахмине)
Сухраб 70, 114.

ث

ثریا (Сураййā)
Сухраб 463.

ج

جمشید (Джамшід) и جم (Джам)
Мазандаран 39, 50, 126.
جویان (Джуйян)
Мазандаран 769, 774, 777, 785, 788, 790.
جیحون (Джайхун)
Наузар 114, 351; Гаршасп 16; Кайқубад
63, 125, 137, 152; Хамаваран 311.

چ

چین (Чин)
Наузар 112, 236; Зау 33; Хамаваран 2;
Сухраб 257, 567, 1027.

خ

خاور زمین (Хавар-замин)
Наузар 112.
ختن (Хутан)
Зау 33.
خرّاد (Харрад)
Наузар 482; Кайқубад 3, 172; Мазан-
даран 44, 816; Хамаваран 469.
خرگه (Харгāх)
Зау 34.

خزوان (Ҳазарвāн)
Наузар 122, 352, 380, 394; Кайқубад 101.
خوارری (Хār-рай)
Наузар 541; Гаршасп 6, 101.

د

دامغان (Дамгāн)
Кайқубад 62.
دریای پیکند (Дарйā-и Пайканд)
Зау 32.
دریای چین (Дарйā-и чин)
Наузар 191.
دژ سپید (Диж-и сапид)
Сухраб 173.
دستان (Дастāн)
Наузар 124, 362, 373, 377, 403, 470, 481,
493, 494, 501, 504, 512, 523, 540; Зау 13;
Кайқубад 2, 71, 166; Мазандаран 75,
87, 228, 233, 273; Сухраб 340, 360, 799,
807, 1035.
دستان سام
Наузар 498, 516; Гаршасп 43; Кайқубад
170; Мазандаран 89, 101, 238, 380; Сух-
раб 123, 1037.
دهستان (Дахистāн)
Наузар 105, 116, 118, 120, 127, 141, 199,
270, 450.
دیو سپید (Дйв-и сапид)
Мазандаран 190, 195, 208, 247, 267, 476,
484, 542, 550, 553, 557, 577, 591, 594,
613, 648, 669, 694.

ر

رخش (Рахш)
Гаршасп 69, 70, 91, 148, 190, 191; Кайқу-
бад 38; Мазандаран 241, 270, 282, 284,
291, 297, 301, 307, 342, 344, 351, 355,
360, 366, 383, 429, 435, 439, 456, 457, 472,
533, 535, 541, 563, 714, 782, 840; Хамава-

ран 228, 253, 271, 606, 608; Сухрāб 20, 26, 29, 30, 40, 46, 53, 110, 111, 370, 390, 666, 668, 724, 825, 939.

رستم (Рустам)

Гаршасп 30, 33, 37, 43, 55, 56, 64, 66, 67, 70, 73, 75, 78, 83, 85, 96, 112, 130, 150, 152, 154, 161, 163, 169, 185; Кайқубād 6, 26, 36, 44, 50, 53, 71, 111, 154; Мазандаран 73, 107, 134, 160, 228, 238, 249, 261, 272, 285, 300, 318, 334, 357, 367, 368, 370, 372, 380, 388, 401, 406, 411, 413, 439, 444, 460, 471, 473, 503, 516, 523, 571, 584, 587, 590, 605, 618, 622, 646, 666, 668, 684, 695, 706, 729, 735, 744, 754, 760, 778, 790, 832, 837, 838, 903; Хамаваран 199, 223, 231, 237, 239, 243, 279, 299, 342, 357, 419, 420, 456, 463, 473, 479, 492, 501, 514, 517, 554, 573, 588, 590, 592, 609, 625; Сухрāб 16, 31, 45, 68, 88, 99, 109, 113, 123, 127, 133, 137, 140, 264, 316, 319, 336, 344, 369, 375, 377, 387, 397, 403, 410, 418, 434, 439, 447, 493, 495, 513, 516, 517, 544, 598, 615, 622, 629, 636, 661, 664, 667, 678, 682, 690, 691, 709, 719, 732, 737, 742, 759, 761, 770, 772, 788, 791, 821, 823, 829, 837, 864, 872, 880, 887, 901, 903, 905, 906, 923, 926, 931, 939, 953, 969, 974, 977, 1017, 1026, 1032, 1034, 1058.

رستم زال Мазандаран 900, 905; Сухрāб 115.

رستم زال زر Хамаваран 255.

См. также *دستان* *پور زال*.

رضوان (Ризвāн)

Мазандаран 186.

رودابه (Рудāбе)

Мазандаран 273; Сухрāб 990.

روم (Рум)

Хамаваран 297.

رهام (Руххāм)

Мазандаран 623, 814; Сухрāб 669.

ری (Рай)

Наузар 450, 502, 524.

ز

زابُل (Зāбул), زابلستان (Зāбулистāн)

Наузар 124, 338, 350, 396, 409, 456, 481, 504, 511, 515, 518; Зау 37; Гаршасп 20, 54, 95, 99; Мазандаран 227; Хамаваран 25; Сухрāб 315, 333, 336, 340, 367, 371, 602, 799, 1035.

زاوستان Наузар 361, 415; Кайқубād 159; Хамаваран 192.

زادشم (Зāдшам)

Наузар 65, 78, 94; Гаршасп 34.

زال (Зāl) и زال زر (Зāl-и Зар)

Наузар 125, 135, 354, 372, 389, 394, 397, 404, 457, 510, 518, 535; Зау 1, 16, 34, 37; Гаршасп 21, 25, 91, 100, 112, 156, 167, 204; Кайқубād 10, 31, 101, 165; Мазандаран 62, 64, 94, 100, 108, 145, 155, 160, 250, 540, 760; Сухрāб 990, 1040.

زال مازانداران 58.

پور سام مازانداران 65.

См. также *دستان*.

زاوه (Зāве)

Наузар 241.

زره (Зирх)

Хамаваран 3.

زنگه شاوران (Занге-и Шāварāн)

Мазандаран 814; Хамаваран 469, 548.

زو (Зау)

Зау 10, 12, 14, 16, 26, 36, 41, 45; Гаршасп 1, 5, 107; Мазандаран 115.

См. также *طهماسب*.

زواره (Завāре)

Хамаваран 533, 534, 579, 581, 585, 593, 620; Сухрāб 673, 790, 1028, 1033, 1034.

ژ

ژنده رزم (Жанда-Разм), ژند (Жанд) и ژنده (Жанда)

Сухрāб 494, 498, 499, 500, 502, 503, 504, 510, 512, 525, 652.

س

ساری (Sārī)

Наузар 446, 448, 477, 494, 497, 513, 514, 515.

سام (Sām)

Наузар 9, 10, 15, 19, 24, 28, 32, 35, 48, 134, 202, 362; Гаршасп 22; Кайқубад 42, 71, 89; Сухрāб 113, 347, 524, 675, 986, 996.

سام نيرم Наузар 91; Сухрāб 691.

سام نريمن Наузар 125; Сухрāб 103.

سپاهان (Sipāhān)

Наузар 242; Мазандаран 909.

سپنجاب (Sapandjāb)

Гаршасп 17.

سرخس (Saraḥs)

Хамаваран 485.

سگسار (Sagcār)

Наузар 10.

سلم (Salm)

Наузар 71, 93, 429; Кайқубад 130.

سمنگان (Samangān)

Сухрāб 33, 39, 42, 47, 71, 87, 161, 349.

سنجه (Sandje)

Мазандаран 189, 194, 267, 490.

سهراب (Suharāb)

Хамаваран 625; Сухрāб 14, 114, 132, 143, 155, 156, 167, 177, 179, 186, 189, 192, 206, 211, 212, 214, 216, 217, 228, 243, 250, 257, 269, 274, 284, 286, 303, 345, 385, 394, 436, 465, 466, 469, 474, 486, 488, 499, 503, 504, 522, 528, 570, 598, 603, 636, 648, 675, 677, 693, 718, 721, 723, 730, 735, 740, 746, 756, 760, 772, 810, 816, 827, 842, 849, 853, 878, 881, 902, 919, 930, 933, 980, 1040, 1042.

سودابه (Sudābe)

Хамаваран 101, 106, 109, 119, 121, 128, 132, 166, 167, 289.

سوريان (Sūriyān)

Хамаваран 331, 347.

سياوش (Siyāvush)

Хамаваран 415; Сухрāб 1059.

سيستان (Sistān)

Наузар 351; Сухрāб 1036.

ش

شاپور (Shāpūr)

Наузар 263, 268, 269.

شام (Shām)

Хамаваран 30, 271.

شاهه (Shāhe)

Хамаваран 134, 136.

شماساس (Shamāsās)

Наузар 122, 137, 351, 356, 401, 407, 408, 412, 414, 418; Кайқубад 21, 24, 102.

شهد (Shahd)

Хамаваран 483.

شيدوش (Shīdūsh)

Наузар 295; Хамаваран 56.

ض

ضحاک (Zaḥḥāk)

Наузар 359; Мазандаран 39.

ط

طراز (Tarāz)

Сухрāб 58.

طوس (Tūs)

Наузар 232, 233, 287, 452; Зау 6; Мазандаран 44, 56, 86, 91, 147, 156, 161, 623, 761, 813, 908; Хамаваран 55, 151, 161, 171, 282, 419, 468, 547; Сухрāб 136, 310, 379, 381, 386, 389, 453, 543, 663, 669, 762, 928, 950, 972.

طوس نودر Мазандаран 764; Сухрāб 554.

پور طهماسب (Tahmāsp) см. طهماسب

ف

فرهاد (Фархад)

Мазандаран 649, 652, 663, 664, 677, 682, 816; Хамаваран 55, 275, 548; Сухрāб 310.

فریبرز (Фарйбурз)

Мазандаран 623; Сухрāб 585.

فریدون (Фарйдун) и آفریدون (Афарйдун)

Наузар 54, 206, 244, 463; Зау 9, 19; Гаршасп 111, 162; Кайқубад 91, 119, 123, 127, 130, 157; Мазандаран 52, 126.

ق

قارن (Қаран)

Наузар 92, 107, 116, 157, 162, 167, 190, 195, 197, 199, 205, 223, 262, 277, 290, 295, 299, 304, 320, 323, 328, 331, 334, 341, 346, 348, 414, 415, 482; Зау 11, 14; Кайқубад 2, 9, 16, 17, 23, 24, 26, 102, 112, 172.

کاوه قارن (Кауэ-Карн) 155, 325, 412.

قاف (Қаф)

Хамаваран 21.

قباد (Қубад) I

Наузар 162, 167, 181, 186, 203; Гаршасп 147, 148, 153, 157, 169, 184.

قباد (Қубад) и کيقباد (Кайқубад)

Гаршасп 111, 114, 144, 145, 162, 185; Кайқубад 1, 4, 10, 47, 56, 70, 99, 109, 136, 140, 156, 165, 202; Мазандаран 39, 72, 115, 127, 536.

قلون (Қулун)

Гаршасп 124, 128, 187, 192, 194, 197, 198.

قنوج (Қаннудж)

Наузар 338.

ك

کابل (Кāбул) и کابلستان (Кāбулистан)

Наузар 338, 396, 409, 481; Гаршасп 54, 58; Кайқубад 161; Хамаваран 203, 340.

کاوس کی (Кай-Кāвус) и کیکائوس (Кāвус-кай)

Кайқубад 191, 195, 202; Мазандаран 11, 35, 76, 101, 125, 146, 162, 166, 183, 192, 203, 251, 314, 477, 483, 485, 508, 510, 531, 538, 540, 543, 600, 611, 615, 618, 624, 629, 656, 664, 671, 683, 688, 697, 759, 766, 780, 806, 836, 857, 890, 899, 914, 915; Хамаваран 1, 16, 19, 31, 41, 48, 60, 68, 70, 72, 77, 90, 101, 117, 119, 129, 142, 151, 158, 161, 162, 174, 175, 193, 201, 202, 204, 210, 215, 248, 249, 279, 282, 285, 329, 330, 350, 356, 375, 377, 381, 403, 407, 438, 452, 504, 527, 534, 619; Сухрāб 136, 137, 145, 363, 365, 380, 382, 389, 403, 422, 426, 428, 449, 482, 543, 630, 648, 650, 653, 660, 663, 665, 732, 770, 771, 784, 926, 928, 929, 961, 967, 968, 972, 1008, 1017.

کاوه (Кāве) см. قارن.

کروخان (Курұхāн)

Наузар 274, 282.

کریمان (Каримāн)

Сухрāб 103.

کشواد (Кишвād)

Наузар 295, 482, 509, 514, 516, 518; Кайқубад 3, 9, 113, 172; Мазандаран 44.

کلاهور (Калāхур)

Мазандаран 710, 715, 719, 720.

کلباد (Калбād)

Наузар 68, 402, 405, 406; Кайқубад 100.

کی آرش (Кай-Араш)

Кайқубад 191.

کی پشین (Кай-Пашин)

Кайқубад 191.

گ

گرازه (Гурāзе) и گراز (Гурāз)

Мазандаран 815; Хамаваран 277, 470, 497, 510; Сухрāб 589.

گرد آفرید (Гурд-афарйд)

Сухрāб 199, 209, 214, 220, 222, 234, 251,
253, 256.

گزریان (Гурзбāн)

Зау 11.

گرسیوز (Гарсйвāз)

Наузар 68.

گرشсп (Гаршасп) I

Наузар 92, 107.

گرشсп (Гаршасп) II

Гаршасп 1.

گرگان (Гургāн)

Наузар 105.

گرگсар (Гургсāр)

Наузар 26.

گرگін (Гургін)

Мазандаран 44, 86, 623, 761, 814; Ха-
маваран 55, 469, 547; Сухрāб 310, 668.

گژدهم (Гуждахам)

Наузар 297; Кайқубād 8; Сухрāб 175,
197, 250, 274, 313, 329, 334, 408, 433.

گسته (Густахм)

Наузар 233, 287, 452; Зау 6; Хамаваран
469, 950.

گودرز (Гударз)

Мазандаран 44, 86, 147, 156, 161, 623, 814,
909; Хамаваран 11, 151, 161, 171, 282,
420, 547; Сухрāб 411, 413, 417, 543, 633,
950, 955, 960, 974.

گودرز كشوادگان و گودرز كشواد مازاندا-
ран 761, 765, 818; Хамаваран 56, 468;

Сухрāб 310, 402, 557, 619.

گوراب (Гурāб)

Наузар 354.

گیو (Гйв)

Мазандаран 44, 86, 147, 148, 169, 174,
623, 761, 813, 816, 819; Хамаваран 56,
151, 161, 171, 282, 419, 468, 473, 537,
547, 573; Сухрāб 310, 315, 331, 342,
364, 374, 377, 378, 453, 513, 516, 520,
577, 667, 759, 761.

پور گودرز Сухрāб 577.

م

مازندران (Мāзандарāн)

Наузар 10; Мазандаран 19, 25, 51, 70,
116, 127, 131, 157, 170, 175, 184, 188, 191,
193, 196, 209, 218, 223, 248, 303, 363,
415, 479, 498, 512, 514, 593, 605, 608,
622, 632, 645, 647, 655, 657, 696, 700,
710, 724, 737, 749, 751, 754, 763, 768,
795, 797, 824, 831, 839, 846, 871, 874,
876, 878, 907, 914, 918; Хамаваран 323,
428; Сухрāб 323, 403, 824.

ماورا'النهر (Мāварā'a-н-нахр)

Кайқубād 125.

مرو (Марв)

Хамаваран 353.

مصر (Миср)

Хамаваран 30, 39, 234, 292, 299.

مغان (Муғāн)

Кайқубād 62.

مكران (Макрāн)

Хамаваран 3.

مكران زمين Хамаваран 2.

منوچهر (Манучихр)

Наузар 2, 14, 39, 54, 62, 66, 91, 106,
169, 432; Кайқубād 122; Мазандаран
54, 114, 127.

مهرب (Михрāб)

Наузар 355, 357, 378, 379, 382; Кайқу-
бād 8, 114, 161.

ميلاد (Милād)

Мазандаран 158; Хамаваран 56.

ن

نرم پای (Нарм-пāй)

Мазандаран 497.

نریمان (Нарймāн) и نیرم (Найрам)

Наузар 19, 24; Мазандаран 380; Сухрāб
113, 123, 126, 690.

نستوه (Настұх)

Наузар 263, 268.

نشاپور (Нишāпур)

Хамаваран 353.

نوذر (Наузар)

Наузар 1, 10, 29, 36, 45, 48, 50, 51, 52, 53, 56, 61, 63, 113, 117, 119, 130, 133, 144, 156, 200, 201, 225, 231, 255, 272, 278, 286, 304, 310, 311, 421, 424, 425, 458, 520, 522; Қайқубād 144; Мазандаран 115; Хамаваран 465.

نوند (Наванд)

Хамаваран 465.

نیل (Нил)

Қайқубād 168.

نیمروز (Нймрӯз)

Наузар 137, 332; Мазандаран 64, 280, 898; Хамаваран 26, 33.

و

ویسه (Вйсе)

Наузар 69, 274, 324, 327, 331, 333, 337, 346, 347, 348, 349, 413, 421.

ه

هاماوران (Хāmāvarān) и هاماور (Хāmāvar)

Мазандаран 918; Хамаваран 40, 65, 67,

79, 88, 91, 109, 112, 122, 125, 133, 139, 144, 150, 158, 205, 212, 221, 223, 232, 241, 258, 279, 292, 298; Сухрāб 323, 403.

هجير (Худжйр)

Сухрāб 174, 177, 180, 181, 183, 184, 188, 195, 196, 200, 253, 283, 532, 540, 568, 572, 596, 601, 613, 626.

هری (Харй)

Хамаваран 353.

هوشنگ (Хушанг)

Наузар 54.

هومان (Хумāн)

Сухрāб 150, 163, 167, 169, 194, 467, 468, 469, 487, 750, 752, 817, 823, 864, 865, 1026.

هیرمند (Хйрманд)

Наузар 353, 375.

ی

یزدان (Йāздāн)

Наузар 489, 530; Зау 18; Гаршасп 45, 86; Мазандаран 255, 275, 307, 328, 390, 392, 414, 420, 505, 546, 643; Хамаваран 119, 159, 376, 430, 435, 447; Сухрāб 12, 443, 784, 800, 952, 1028.

TEKCT

همه خلق را چشم پر ژاله² کرد
 همه خلق را دل برو پر بغست³
 به پیشش همی اسب سهراب را
 جهانی بدو مانده اندر شگفت
 ز خون زیر سبش همی راند جوی
 همه ریگ و خاک زمین لعل کرد
 همان نیزه و تیغ و گرز گران
 همی یاد کرد آن بر و برزرا
 لگام و سپر راهم می زد بسر
 به پیش خود اندر فگندش دراز
 فش و دمش از نیمه اندر برید
 بهالید دستش بموی و بروی
 زر و سیم و اسپان آراسته
 بگرد اندر آمد سر تخت اوی
 ز بالا در آورد و پشتش فکند
 ز کاخ و ز ایوان بر آورد خاک
 روانش بشد سوی سهراب گرد
 بکار ستوده درنگی مساز
 سپنجی نباشد همه سودمند
 سر انجام خشتست بالین تو
 بجز خاک تیره مرا جای نیست

ز بس کو همی شیون¹ و ناله کرد
 بران گونه پیش پیفتاد پست
 ز خون او همی کرد لعل آب را
 سر اسب او را بر در گرفت
 گهی بوسه بر سر زدش گه بروی
 ز بس کو همی گریه بر نعل کرد
 بیاورد خفتان و درع و کمان
 بسر بر همی زد گران گرزرا
 بیاورد زین و لگام و سپر
 کمندش بیاورد هفتاد یاز
 همان تیغ سهراب را بر کشید
 همی کند موی و همی خست روی
 بدرویش داد آن همه خواسته
 بهخشید آن جملگی رخت اوی
 در کاخ در بست و تختش بکند
 در خانه را سیه کرد پاک
 سر انجام هم در غم او بمرد
 نه ایدر همی ماند خواهی دراز
 دل اندر سرای سپنجی میند
 اگر چرخ گردان کشد زین تو
 اگر عمر باشد هزار و دویست

40

45

50

55

¹ VI—گریه ² VI—لاله ³ VI—б. оп.; IV—дальнейший текст

оп. и имеется только в VI; T— вариант текста по VI.

- 20 کنون آن بخون اندرون غرقه گشت¹ کفن برتن و یال تو خرقه گشت²
 کنون من کرا گپرم اندر کنار که باشد کنون مر³ مرا غم-گسار
 کرا خوانم اکنون بجای تو پیش⁴ کرا گویم این درد و تپمار خویش
 دریغای تن و جان و چشم و چراغ بنخاک اندرون مازد از⁵ کاخ و باغ
 پدر جستی ای شیر مرد شهید⁶ بجای پدر گورت آمد پدید⁷
 از امید نومید گشتی⁸ بزار بغفتی بنخاک اندرون زاروار
 ازان پیشی کو دشمنه را بر کشید جگرگاه سپه-مین تو بر درید⁹
 چرا آن نشانی که مادت داد ندادی بدو¹⁰ و نکردیش یاد
 نشان داده بود از پدر مادت ز بهر چه دارد¹¹ همی باورت
 بگفت هجیر بداندیش مرد بخود هرچه بایست زنهار خورد
 کنون مادت ماند بی تو اسپر پر از درد و تپمار و گرم¹² و زحیر
 چرا نامدم با تو اندر سفر بگشتن بگیتی و کردن سمر¹³
 همی گفت¹⁴ مادت بیچاره کرد¹⁵ بخنجر جگرگاه تو پاره کرد¹⁵
 ز هر سو برو انجمن گشت خلق کزان¹⁶ گونه در خون همی گشت غرق¹⁷
 همی زد کف دست بر رخ و بروی همی گفت و می خست و میکند موی¹⁸
 چرا مادت را نبردی براه چرا رفتی آنجا بگنه بی سپاه
 مرا رستم از دور بشناختی ترا با من ای پور بنواختی
 نپنداختی بر زمینت فراز نکردی جگرگاهت ای پور باز¹⁹

1 VI—мисра испорчено. 2 VI—خرقه شده. и б. стоит после б. 22.

3 VI—مازده بی. 4 VI—که شازم بجای تو در پیش خویش. 5 VI—بگیتی.

6 VI—گشتم. 7 VI—بندل. 8 VI—وای نامدار... VI—последнее слово мисра не читается.

9 VI—ب. оп. 10 VI—برو. 11 VI—نامد. 12 VI—رنج. 13 VI—بگیتی. 14 VI—دریغ که.

15 VI—گشت в обоих случаях. 16 VI—ازان. 17 VI—доб. бб.:

ببفتاد بر خاک و چون مرده گشت * ز گیتی همه خویش افسرده گشت

بهنوش آمد و باز نالش گرفت * بران پور کشته نیایش گرفت

18 VI—бб. 34 и 35 оп. 19 VI—б. 37 настоящего приложения оп.

- به مادر¹ خبر شد که سهراب گردد
 5 بزد چنگ و بدرید پیروانش
 برآورد بانگ و غریو و خروش
 فرو برد ناخن دو دیده بکند
 ز رخ می چکیدش فرود⁹ آب خون
 همه خاک ره را بسر بر فکند
 10 بسر بر فکند آتش و بر فروخت
 همی گفت ای جان مادر کنون
 غریو و نژند و اسپر و نزار
 دو چشمم بره بود¹⁴ گفتم مگر
 گمادم چنان بود گفتم¹⁶ کنون
 15 پدر را همی جستی و یافتی
 چه دانستم ای پور کاید خبر
 دریغش نیامد ازان²¹ روی تو
 بران گرد گاهش²³ نیامد دریغ
 به پرورده بودم تنم را بنواز
- به تیغ پدر خسته² گشت و ببرد³
 درخشان شد از⁴ لعل زیبا⁵ تنش⁶
 زمان تا زمان او همی شد ز⁷ هوش
 بر انگشت پیچید و از بن فکند⁸
 زمان تا زمان اندر آمد نگون¹⁰
 بدندان همه گوشت¹¹ بازو بکند
 همه جعد و موی سیاهش بسوخت
 کجایی سرشته¹² بخاک اندرون
 بخاک اندرون آن سر¹³ نامدار
 ز فرزندی و رستم بیابم¹⁵ خبر
 بگشتی¹⁷ بگرد جهان اندرون
 کنون ز آمدن نیز بشتافتی¹⁸
 که رستم دریدت بخنجر¹⁹ جگر²⁰
 ازان²¹ برز و بالا[ی]²² و آن موی تو
 که بدرید رستم مناجد(?) به تیغ²⁴
 به بر بر پروز و شمان دراز

1 VI- مادر چو 2 VI- خسته 3 VI- доб. б.:

خروشید و جوشید و جامه درید * بزاری بران کودک نارسید
 4 IV- آن 5 VI- جامه 6 VI- доб. б.:

دو زلفین چون تاب داده کمند * بانگشت پیچید و از بن بکند
 ср. б. 7 настоящего приложения. 7 VI- رفت 8 VI- б. 7 заменен б.:

ز بس ناله و گریه و از فرغ * همی باسمان شد خروش و چرخ
 9 VI- بیسی 10 VI- б. стоит после б. 9. 11 VI- پشت 12 VI- رسیده 13 VI- بداین

کنون 14 VI- доб. 15 VI- بیاید 16 VI- بد که گشتی 17 VI- بگیتی 18 VI- بدان

20 VI- порядок бб.: 16, 24, 18, 17, 19, 22, 20, 23, 27, 28 — 31, 21, 36, 25, 32, 33, 38, 40 и т.д., бб. 26, 34, 35, 37 и 39 оп. 21 IV- بدان

که برید VI- 24 بدان سپنه گاهش VI- 23 نازی اندام VI- 22 در دوх случаях.

رستم برزنده تیغ

یکی خنجر آبگون بر کشید / سرش را همی خواست از تن برید
بزرگان به پوشش^۱ فراز آمدند / هچیر از در^۲ مرگ باز آمدند

VI

(سهراب, IV после б. 1043, VI после б. 1048)

چو رودابه تابوت سهراب دید / ز چشمش چو باران^۴ خوناب^۵ دید
بدان تنگ تابوت خفته جوان / بزاری بگفت ای چراغ گوان
همی گفت زار ای گوی سرفراز / زمانی ز صندوق سر بر فراز^۶
بمادر نگوئی همی^۷ راز خویش / که هنگام شادی چه آمد به^۸ پیش
بروز جوانی بزندان شدی / بدین خانه مستمندان شدی
نگویی چه آمدت پیش^۹ از پدر / چرا بر دریدت برینسان^{۱۰} جگر
فغانش ز ایوان بکیوان رسید / همی زار بگریست هر کان شنید
به پرده درون رفت با سوگ و درد / دلش پر ز درد^{۱۱} و دو رخساره زرد^{۱۲}
چو رستم چنان دید بگریست زار / بیارید از دیده خون بر کنار
تو گفستی مگر رستخیز آمدش^{۱۳} / که دل را ز شادی گریز آمدش^{۱۴}
دگر باره تابوت سهراب شیر / بی آورد پیشش مهان دلیر

5

10

VII

(سهراب, IV после б. 1052, VI после б. 1058)

غریو آمد از شهر توران زمین / که سهراب شد کشته بر دشت کین^{۱۴}
خبر زو بشاه سمنگان رسید / همه جامه بر خویشتن بر درید
همان مادر گورد^{۱۵} سهراب را / بداد آگهی زان تنگ و تاب را

پیر از آب-VI^۵ روان جوی-T^۴ دو-VI^۳ دم-VI^۲ پیرسش-VI^۱

6 T-доб. бб.:

بزاری همی موییه آغاز کرد * همی بر کشید از جگر باد سرد
که ای پهلوان زاده بچه شیر * نزاید چو تو زورمند دلیر
بدینسان-VI^{۱۰} چه آمد ترا-VI^۹ آمدت-T^۸ بگوی این همه-VI^۷
T-^{۱۳} VI-^{۱۱} و رخس پر ز گرد-T^{۱۲} ز خون-VI^{۱۱} تب و تاب را-VI^{۱۵} VI-^{۱۴} б. оп. آمدست в обоих случаях.

- پیش‌پیمان شدم من ز کردار¹ خویش
 پسر را بکشتم³ به پی‌رانده سر
 5 دریدم جگر گاه پور جوان
 فرستاد نزد یک هومان پیام
 نگه‌دار آن لشکر اکنون توپی
 که با تو مرا روز پی‌گزار نیست
 بکشتم به بی دانشی پور خود
 10 تو از زشت خوپی¹⁰ نگفتی ورا
 برادرش را گفت پس پهلوان
 تو با او برو تا لب رود آب
 زواره پیامد هم اندر زمان
 پاسخ چنین گفت هومان کرد
 15 هجیر ستی‌زنده بد گمان
 نشان پدر جاست و با او نگفت
 بما این بد از شومئ او رسید
 زواره پیامد بر پی‌لستن
 ز کار ستی‌زنده¹⁹ بد گمان²⁰
 20 تهمتن ز گفتار او خیره گشت²¹
 بنزد هجیر آمد از دشت کین
- بیابیم² مکافات از اندازه پیش
 بریدم⁴ بن⁵ و پیغ آن نامور
 بگریزد برین چرخ تا جاودان
 که شمشیر کین ماند اندر نیام
 نگه کن بر ایشان⁶ اگر نغزوی
 همان پیش ازین جای گفتار نیست⁷
 ازین گریه بن بر⁸ بد آید سزد⁹
 بازش¹¹ زدی جان و دیده مرا¹²
 که ای نامور گرد¹³ روشن روان
 مکن بر کسی هیچ گونه¹⁴ شتاب
 بهومان¹⁵ سخن گفت از پهلوان¹⁶
 که بنمود سهراب را دست برد
 که می‌داشت راز سپهر بد نهان
 روانش به بی‌دانشی بود جفت
 همی خواست از تن سرش را برید¹⁷
 ز هومان سخن راند¹⁸ وز انجمن
 که سهراب را زو سر آمد زمان
 جهان پیش چشمش همی²² تیره گشت²¹
 گریه‌بانش بگرفت و زد بر زمین

پی-T-؛ بر-IV-⁵ بریده-T-⁴ بکشته-IV-³ ستانم-T-² گفتار-VI-¹
 6. VI, T- بدیشان 7. VI-доб. б.:
 هجیر دلاور رها کن ز بنند * نیاید که آید بجانش گزند
 8. VI- برآتش-T-¹¹ از فعل زشت-VI-¹⁰ T-б. оп. 9 ازین کار بر من-VI-⁸
 مکن هیچ گونه-VI-¹⁴ که بر گرد ای گرد-T-؛ که ای گرد با نام-VI-¹³ جامه و دیده را
 15. VI-доб. б.: так в T-؛ و با پارمان-VI-؛ وز پهلوان-IV-¹⁶ ز هومان-T-¹⁵ بلشکر
 ز گفتار رستم نبرد شادمان * رها کرد او را هم اندر زمان
 17. VI-б. оп. 18. VI-گفت-VI-¹⁸ 19. VI, T- بد-VI-¹⁹ 20. VI-گفتار-VI-²⁰
 21. VI-ب. оп. 22. VI-پیش چشمش همی-VI-²² 23. VI-شد-VI-²¹ в обоих случаях.

5 که لختی ز زورش ستانند همی بدانسان که از پاکب یزدان بخواست
 چو باز آنچنان کار پیش آمدش بدین کار این بنده را پاس دار¹
 10 بدو باز داد آنچنان کشی³ بخواست

IV

(IV и VI после б. 938, سهراب)

از ین⁴ دژ دلیری به بند منست بسی زو نشان تو پرسیده ام
 جزین⁵ بود یکسر سخنه ای او چو گشتم ز گفتار او نامید
 5 بمین تا کدامست از ایرانین نشانی که بد داده مادر مرا
 چنینم بد اختر نبشته⁷ بسر چو برق آمدم رفتم اکنون چو باد
 ز سختی برستم فرو بست دم گرفتار خم کمند منست
 همی بد خیال تو در دیده ام ازو باز مانده⁶ تهی جای او
 شدم لاجرم تیره روز سپید نباید که آید بچانش زیان
 بدیدم نمید دیده باور مرا که من کشته گردم بدست پدر
 5 بمینو مگر باز بینمت⁸ شاد پر آتش دل و دیدگان پر زخم

V

(IV и VI после б. 948, سهراب)

زواره بیامد بر پیلتن دریده همه⁹ جامه بر خوشتن¹⁰
 چو رستم برادر بران¹¹ گونه دید بگفت آنچه از پور کشته شنید

درین T-⁴ بدو داد یزدان چنان کو- VI³ دریده پرو T-⁹ دریده به تن VI⁹ 16-2434

بینمت باز VI⁸ نبشته بد اختر VI⁷ ازان مانده بادا VI⁶ جزان VI⁵ بدان VI¹¹ و خسته تن VI¹⁰ T-⁹ دریده پرو T-⁹ دریده به تن VI⁹

بمید¹ تنگدل آن گو نامجوی
 پیامد بنزدیک آن پیلتن
 برفتن چو تیر و بجستن³ چو باد
 بصحرا به پوید چو مرغی پیر⁵
 ندید دست کسی همچنان تیز بور
 بجستن چو برق و بهیکل چو کوه
 بدریا درون او بکردار راغ⁸
 رسد چون برانی⁹ پس بدگمان
 بخندید و رخساره شاداب کرد
 بنزدیک سهراب یل بی درنگ
 قوی بود و شایسته آمد هیون
 پرو برنشست آن یل نیو زاد
 گرفتش یکی نیزه چون ستون¹⁰
 که چون اسپم آمد بدست این چنین
 بکاوس بر روز¹² تباری کنم
 همی جنگ ایرانیان کرد ساز

نمید هیچ اسپی سزاوار اوی
 سر انجام گردی ازان انجمن
 که دارم یکی چرمه رخشن نژاد²
 یکی کرّه چون کوهواری ستمبر⁴
 بزور و برفتن بکردار هور⁶
 ز زخم سمش گاو و ماهی ستوه
 بگناه⁷ دونده بسان کلاغ
 بصحرا درون همچو تیر از کمان
 بمید شاد سهراب از گفت مرد
 بمردند آن چرمه خوب رننگ
 بکردش بنیروی خود آزمون
 نوازید و مالید و زین برنهاد
 در آمد بزین چون گه بی ستون
 چنین گفت سهراب با آفرین
 من¹¹ اکنون چو باید سواری کنم
 بگفت این و آمد سوی خانه باز

15

20

25

III

(876. б. VI и IV, سهراب)

چنان یافت نیرو ز پروردگار
 همی هر دو پایش بدو در شدی
 دل او ازان آرزو دوز بود
 بزاری همی آرزو کرد آن

شنیدم که رستم از آغاز کار
 که گر سنگ را او بسر پرشدی
 ازان زور پیوسته رنجور بود
 بنالید وز¹³ کردگار جهان

بتن VI-⁴ چو شیر و پیویه VI-³ کرّه اسپی نژاد VI-² نمید VI-¹
 شود VI-⁹ زاغ VI-⁸ بگه بر VI-⁷ مور VI-⁶ نباشد خبر نیز در انجمن VI-⁵
 بنالید بر VI-¹³ روی VI-¹² گر VI-¹¹ نیزه چوبی ستون VI-¹⁰ از

- 45 گریز زنده شد پیلسسم ز اژدها
چو افراسیاب آن شگفتی بدید
بشد تیز با لشکر سوریان
دلیران ایران سراسر سران
بکشتند چندان ز توران سپاه
چو از دور³ افراسیاب آن بدید
- 50 بدانست کزوی نیابد رها
که از رزمگه ترک شد ناپدید
بدان سود جستین سر آمد زبان¹
بدست اندرون گرزهای گران
که از کشته شد پشته تا چرخ ماه²
یکی پادسرد از جگر برکشید⁴

II

(141. VI и VI после б. سهراب)

- که ای مادر از من حدیثی شنو
سم او ز پیولاد⁵ خارا شکن
چو ماهی به بحر و چو آهو بهر
همین پهلوانی بر و یال [من]⁷
چو با خصم روی اندر آرم بروی
بخورشید تابان برآورد سر
فیسپله بیارد بکردار دود
که پراوی نشیند چو جنگ آورد
که بودی به صحرای کوه⁸ بر یله
کمندگی گرفت و پیامد دلیر
فگندی بگردنش خم دوال
شکم بر زمین بر نهادی هیون⁹
نیامدش شایسته اسپه بدست
- بمادر چنین گفت سهراب گو
یکی اسپ باید مرا گامزن
چو پیلان بزور و چو مرغان⁶ بهر
که برگیرد این گرز و گوپال من
پیاده نشاید شدن جنگجوی
چو بشنید مادر چنین از پسر
بچوپان بفرمود تا هر چه بود
که سهراب اسپه بچنگ آورد
همه هر چه بودند از اسپان گله
بشهر آوریدند سهراب شیر
هر اسپه که دیدی قوی زور و یال
نهادی برو دست را آزمون
بزورش بسی¹⁰ اسپ نیکو شکست

¹ IV, VI—б. оп. ² VI—б. оп. ³ IV—نگه کرد ⁴ Л—бб. 47, 48, 49 оп.; VI—вместо

б. 49 дает:

نگه کرد افراسیاب از کمان * بدان نامداران جنگی سهران
بدان سان همه کشته و خسته دید * یکی پادسرد از جگر برکشید
IV—⁹ و گله IV—⁸ оп. من IV—⁷ شیران IV—⁶ سم اسپ پولاد و VI—⁵
یکی IV—¹⁰ (так). سیون

1 ورا دید زان گونه گشته دژم¹
 2 چو پیل سرافراز و شیر دژم²
 درآمد بد و تیغ⁴ هندی بچنگ
 سر بارگی اندرآمد بخاک
 برآورد و زد بر کمر بر⁶ گره
 بدانگه که با هم برآویختند⁷
 جهان پیش چشم یلان تیره دید
 ویا شیر جنگی گه کارزار
 برآویخت با پیلسم هر چهار
 میان دلیران درآمد بچنگ
 چنین تا فروماند دست سران
 برادرش را با دلیران⁹ بدید
 خروشان و جوشان چو شیر ژیان¹¹
 شمارا هنر نیست در کارزار
 بچنگ اندر آیند بایک دلیر¹²
 ز لشکر درآمد یکی دار و برد¹⁴
 به پیلان توران سپه درفتاد¹⁷
 بیفگند توران سپه را سران

30 بیاری پیامد بر گسته هم
 یکی حمله آورد بر پیلسم
 پذیرفت³ حمله دلاور نهنگ
 35 بزد تیغ و⁵ برگسته توان کرد چاک
 دلاور بیفتاد و دامن زره
 یکی گبرد تیره برانگیختند
 ز قلب سپه گیو چون بنگرید
 بغرید چون رعد در کوهسار
 40 بیاری پیامد⁸ بر هر سه یار
 دلاور نشد هیچ گونه زرننگ
 گهی تیغ زد گاه گرز گران
 چو پیران ز قلب سپه بنگرید
 برانگیخت باره دمان و دنان¹⁰
 چنین گفت با گیو کای نامدار
 44 کزین گونه جوقی بکردار شیر
 بگفت این و بر سرکشان حمله برد¹³
 45 وزان روی رستم بکردار باد¹⁶
 بتیغ و بگوپال و گرز گران

I-² برآویخت با او چو شیر دژم-VI؛ چو پیل سرافراز و شیر دژم-I-¹
 درآمد یکی-I, IV, VI-⁴ پذیرفت-I, IV, VI-³ ورا دید زان گونه گشته دژم
 I, IV, VI-⁹ پیامد بیاری-I, VI-⁸ LI-6. on. ⁷ کمر گه-I, IV-⁶ و on. I-⁵
 جوشان و-I, IV, VI-¹¹ بیاری پیامد برش تازیان-I, IV-¹⁰ برادر بدانجای بیچاره
 I, IV-¹² نعره زنان

که با نامداری بکردار شیر * شده جنگجو چار کرد دلیر
 I, IV-¹³ بکوشید هر چار مرد دلیر VI-to же разночтение с вариантом второго мисра:
 I, IV-¹⁶ وزین-I, IV-¹⁵ و برآمد ازان رزمگه تیره کرد-I, IV-¹⁴ کرد
 VI-6. on. میان سپاه اندرآمد دلیر-I, IV-¹⁷ شیر

- بدو گفت شاه ای دلیر و ¹ جوان ²
 تو پیروز بادی بدین کارزار
 بدین ⁴ رزم فرخنده بادت شدن
 چو بشنید گفتار او ⁷ پیلسم
 سوی قلب ایران سپه شد چو گرد
 ز باد ¹⁰ اندرآمد بگرگین رسید
 یکی تیغ زد بر سر اسب اوی
 چو آن دید گسته هم رزم آزمای ¹²
 بتندی بیامد ¹⁴ بر پیلسم
 یکی نیزه زد بر کمر بند او
 بدست اندرش نیزه چون در شکست
 یل نامور ترکب پیروزگر
 چو آن دید پس پیلسم ²⁰ تیغ تیز
 یکی تیغ زد بر سر ترگ ²³ اوی
 برهنه سرش نیزه بشکسته ²⁶ خوار
 چو از میمنه زنگه شاوران
- سر نامداران و پوششت گوان
 همه دشمنان ترا کارزار ³
 پیروز و کام ⁵ باز آمدن ⁶
 بغرید ماندند روئینه خم ⁸
 ز پرخاش برخاست گرد نبرد ⁹
 خروشی چو شیر ژیان برکشید
 تکاور در آمد ز بالا بروی ¹¹
 بکردار آتش برآمد ز جا ¹³
 خروشید ¹⁵ ماندند روئینه خم ¹⁶
 که نیزه شکست و بشد بند او ¹⁷
 بینداختش چوب نیزه ز دست ¹⁸
 بدید آنکه نیزه نبرد کارگر ¹⁹
 کشید و بیامد دلی بر ²¹ ستیز ²²
 ربودش ز سر ²⁴ ترگ ماندند گوی ²⁵
 فرومانده بیچاره در کارزار ²⁷
 بدید آن دل و زور کننداوران

نام- I, IV- ⁵ برین- IV- ⁴ Л, VI-б. оп. ³ یل نامدار- VI- ² و- I- ¹
 برآویخت چون آتش- IV- ⁸ عنانرا برگرائید پس- VI- ⁷ سه- I, IV- ⁶ VI-б. оп.
 چپ و راست بد تیر و تیغ- VI- ⁹ چپ و راست زد تیغ و گرز نبرد- I, IV- ⁹ تیزدم
 تکاور ز درد- IV- ¹¹ گزندی نیامد بپیوند اوی- I- ¹¹ چو باد- I, IV, VI- ¹⁰ و نبرد
 کار آزمای- VI- ¹² جنگ آزمای- I, IV- ¹² ز بالا درآمد بروی- VI- ¹³ اندرآمد بروی
 I- ¹⁶ بغرید- IV- ¹⁵ چو شیر ژیان شد- I, IV- ¹⁴ درآمد ز جای- VI- ¹³ ز جای- I- ¹³
 VI- ¹⁶ برآویخت چون آتش تیزدم
 برآویخت چون از دهای دژم * به تیزی درآمد بر پیلسم
 Л, ¹⁸ گزندی نیامد بپیوند اوی- IV, VI- ¹⁷ (далее неразборчиво) I- ¹⁷
 کشید و درآمد ز کین و- VI- ²¹ پیلسم پس- IV- ²⁰ I, IV, VI-б. оп. ¹⁹ I, IV-б. оп.
 I-б. ²⁵ ربود از سرش- IV, VI- ²⁴ سرو تیغ- VI- ²³ و ترگ- IV- ²² Л, I-б. оп.
 برهنه شد و نیزه- IV- ²⁶ برهنه سر و نیزه بگنده- I- ²⁶ оп.; VI-б. стоит после б. 32.
 б. 26. VI-б. стоит после б. 27; Л-б. ²⁷ б. 26. б. 27.

ملحقات

I

(رفتن کاوسی بشهر هاماوران) Л после б. 346; I, VI после б. 571; IV после
разночтения к б. 600)

گوی کی نژادی چو شیر دژم²
برادرش پیران پیروزگر
نبودی جزاز رستم جنگجوی
درآورد دو⁵ ابروان پرز⁶ چپین⁷
سرش را سوی جنگ جستن⁸ شتاب
دلیر و جوانم¹⁰ بهر¹¹ انجمن
چه گیو و چه گسته و رهام¹² شیر
گرازه که هست او ز جنگ آوران
میان دلیران درآیم¹³ دلیر¹⁴
سرانشان بهترم بتیغ نبرد

دلیری که بد نام او پیلسم¹
که ویسه بدش نام اورا³ پدر
در ایران⁴ و توران هم آورد اوی
چو بشنید یل پیلسم این چنین
بیامد بنزدیک افراسیاب
چنین گفت با شاه توران⁹ که من
چه خاکست پیششم چه طوسی دلیر
چه بهرام و چه زنگه شاوران
اگر شاه فرمان دهد همچو شیر
کنم افسر نامداران بهگردد

5

10

بد VI-³ یکی نامجوی VI- ذیلی نامجوی I, IV-² پیلسم نام اوی I, IV, VI-¹
I, IV, VI-⁸ 2, 3, 4 оп. 7- таб VI-⁶ در IV-⁵ پایران IV-⁴ آن ناموررا
IV, VI-¹¹ همی سر فرازم-¹⁰ ل-⁹ ترکان VI, L-⁹ سرش پر ز جنگ و دلش پر VI-
میان یلان اندرآیم I, IV, VI-¹³ چه گیو یل ان نامیدار I, IV, VI-¹² ازین VI-
I, IV, VI-¹⁴ доб.:

همه سروران را سر از تن بتیغ * بهترم کنم ماه (تاک VI-) شان زیر میخ

در بسته را کسی نداند¹ گشاد بدین² رنج عمر تو گردد بباد³
 یکی داستانست پر آب چشم دل نازک از رستم آید بچشم⁴
 برین⁵ داستان من سخن ساختم بکار⁶ سیاوش پرداختم⁷

¹ IV— گز ندانی ² IV— همان VI— بدان ³ Л— دراز (так); VI— здесь б. оп.
 (см. прим. 5). ⁴ VI—доб. бб.:

جهان سربسر پر ز قیمار گشت * هر آنکس که بشنید غمخوار گشت
 برستم برین حال چندی گذشت * بگردد دلش شادمانی نگشت
 به آخر شکیمایی آورد پیش * که جز آن نمیدید انجام خویش
 جهانرا بسی است ازینسان پیاد * بسی داغ بر جان هر کس نهاد
 کرا در جهان نیست هوش و خرد * کجا او فریب زمانه خورد
 چو ایران سراسر خیر یافتند * دلان پر زغم بر همی تافتند
 وزان روی هومان بتوران رسید * بگفتش پافراسیاب آنچه دید
 за этими бб. в VI следует глава, содержащая «Плач матери Сухраба» (ср. прим. 6 к б. 1052
 текста), б. 1058 текста и бб.:

ولیکن که داند گذشت از قضا * چنین بد قضا از خداوند ما
 چو بر کس نماند جهان پایدار * همان به که نیکی بود یادگار
 بگفتم من این داستانرا تمام * ابر مصطفی باد از ما سلام
 VI— پنم⁷ IV— بدین⁵

و زین داستان روی پر تافتیم * بکار سیاوش بشتافتیم
 IV—доб. б.:

بگفتم من این داستانرا تمام * ابر مصطفی باد از ما سلام
 (ср. третий б. разночтения 4 по VI к б. 1058).

- 1050 همی گفت اگر دخمه زرّین کنم
 چو من زفته باشم نماند بجای
 یکی دخمه کردش ز سم ستور⁴
 چنین گفت بهرام نیکو سخن
 نه ایدر همی ماند خواهی دراز
 1055 بتو داد یکروز نوبت پدر
 چنین است و⁹ رازش نیامد¹⁰ پدید
 ز مشک سیه گردش آگین¹ کنم²
 و گرنه مرا خود جزین نیست رای³
 جهانی ز زاری⁵ همی گشت کور⁶
 که با مردگان آشنایی مکن⁷
 بسی چیده باش و درنگی مساز⁸
 سزد گر ترا نوبت آید بسر
 نیایی¹¹ بخیره چه جویی کلید

¹ VI—آیین ² Б— бб. 1050 и 1059 отсутствуют. ³ VI—доб. б.:

چه سازم من اکنون سزاوار اوی * که ماند ازو در جهان رنگ و بوی
 و دفنوا و بنوا علیه تربته: Б—этот б. переводит следующим образом: ⁴ T—

IV, T—доб. бб.: ⁶ IV, VI—بزاری⁵ من حوافر الخیل

تراشیده تابوتش از عود خام * پرو بر زده بند زرّین لگام
 بگیتی همی برشد این داستان * که چون کشت فرزند را پهلوان
 جهان سر بسر پر ز تیمار گشت * هر آنکس که بشنید غمغوار گشت
 پرستم بران حال چندی گذشت * بگرد دلش شادمانی نگشت
 باخر شکیمیایی آورد پیش * که جز آن نمی دید هنجار خویش
 جهانرا بسی هست ازینسان پیاد * بسی داغ بر جان هر کس نهاد
 کرا در جهان هست هوش و خرد * کجا او فریب زمان می برد
 چو ایران سراسر خبر یافتند * بر آتش غم همی تافتند
 وزان روی هومان بتوران رسید * بگفت او بافراسیاب آنچه دید
 از او مانده بد شاه توران شگفت * وزان کار اندازه بس برگرفت
 за этими бб. IV доб. отдельную главу «Плач матери Сухраба» (варианты бб. 1399—1431 по T),
 см. приложение VII; VI—здесь доб. два первых бб. по IV; остальные бб., кроме бб. 4 и 9
 и глава доб. после б. 1058 текста (см. прим. 4 к б.); Б— доб. стихотворный извод издателя главы
 «Плач матери Сухраба» (سماع ام سهراب بقتله) 49 бб. ⁷ Б—бб. 1053—1058—стихотворный
 извод издателя. ⁸ IV—مباز и доб. бб.:

پس از پور یکماه مادر بزیست * دمرد و بخاکش چه مردم گریست
 چنین است رسم سرای کهن * سرش نیست پیدا و پایش ز بن
 نباشد¹¹ IV— ¹⁰ VI—نیاید ⁹ VI—оп.

گشادند گردان سراسر کمر
همی گفت زال اینت کاری مشکفت
نشانی شد اندر³ میان مهران
همی گفت و مژگان پر از آب کرد
چو آمد تهنیتن به ایوان خویش
ازو میخ⁶ برکنند و بگشاد سراسر
تنش را بدان نامداران نمود
مهران جهان جامه کردند چاک
همه کاخ تابوت بد سربسرسر
توگفتی که سام است با یال و سفت
پیوشید باز¹³ بدیدهای زرد

همه پیش تابوت پر خاک ستر¹
که سهراب گرز گران برگرفت²
نزیاد چنو مادر اندر جهان
زبان پر زگفتار سهراب کرد⁴
خروشید و تابوت بنهاد پیش⁵
کفن زو جدا کرد پیش پدر
توگفتی که از چرخ برخاست دود⁷
به⁸ ابر اندر آمد سر گرد و خاک⁹
غنوده بصندوق در¹⁰ شیر زر
غمی شد¹¹ ز جنگ اندر آمد بغفت¹²
سر تنگ تابوت را سخت کرد

а после этих бб. доб. вторично первый б. разночтения, после которого доб. еще бб.:

بـزارى همى گـفت کای نامـدار * تو رفتى و من ماندهام زار و خوار
پس از مرگ تو خاک بالين كنم * همى ترسم از دهمه زرين كنم

¹ IV—доб. б.:

گرفتند تا بوقت را سر بزیر * دریغاً چنو نامداری دلیر
 после которого доб. бб. 1—3 и варианты бб. 5—6 разночтения по VI к б. 1038; VI— доб. б.:

همه جامه‌اشان سیاه و کبود * تو گفستی برآمد یکی تیره دود
 4 VI—доб. б.: 3 شد او در VI؛ شده در IV 2 IV—б. оп.; Б—бб. 1040—1043 отсутствуют.

گرفتند تابوت را سر بزیر * دریغا چنان نامدار و دلیر
و دخلوا بالتابوت الی ایوان رستم⁵ Б—передает б. 1043 так: (ср. прим. 1 к б. 1039).
IV—доб. отрывок «Плач Рудабе» (варианты бб. 1366—1377 по T),
см. приложение VI; в переводе Б отрывок отсутствует.⁶ T—⁷ IV—доб. б.:
ازان تخمه

هرآنکس که بودند پیر و جوان * زن و مرد گشتند یکسر زوان
 VI—доб. вариант б. разночтения по IV. ⁸ VI—پیر ⁹ IV—خاک و سر; VI—
 خاک و سر; IV—доб. б.:

همه رخ کی بود و همه جامه چاک * بسر بر فشاندند برین سوگ خاک
 10 Л—слово не разобрано; VI—¹¹ بد VI—¹² доб. здесь отрывок в 8
 бб. «Плач Рудāбе» (см. прим. 5 к б. 1043); Б—б. отсутствует. ¹³ IV, VI—¹⁴ رویش

1030 گَر ایشان بمن چند بد کرده اند و گَر دود¹ از ایران برآورده اند²
دل من ز درد تو³ شد پر ز درد نخواستهم از ایشان همی یاد کرد

۲۱

وز انجایگه شاه لشکر براند و انجایگه شاه لشکر براند
بدان تا زواره بیاید ز راه بدو آگهی آورد زان سپاه
چو آمد زواره⁵ سپیده دمان⁶ سپه راند رستم هم اندر زمان⁷
1035 پس آنگه⁸ سوی زابلستان کشید چو آگاهی از وی بدستان رسید⁹
همه سیستان پیش باز آمدند برنج و بدرد و گداز آمدند¹⁰
چو تابوت را دید دستان سام فرود آمد از اسب زرین ستام¹¹
تهمتن پیاده همی رفت پیش دریده همه جامه دل کرده ریش¹²

¹ IV—گرد ² IV—б. 1030 стоит после б. 1031 текста и доб. б.:

هـجـیـر دلاور چو آمد ز راه * چنین گفت کز پیش رفت آن سپاه
هم اندر زمان IV—⁶ چو بگذشت و شب شد VI—زواره پیامد IV—⁵ دردت IV—³ هم اندر زمان IV—⁶ چو بگذشت و شب شد VI—زواره پیامد IV—⁵ دردت IV—³ هم اندر زمان IV—⁶ چو بگذشت و شب شد VI—زواره پیامد IV—⁵ دردت IV—³

и доб. бб.:
سوی او شتابید رستم دمان IV—⁷

بریده دم باد پایان هزار * پر از خاک سر مهتران سوار
بریده سمند سرافراز دم * دریده همه کوس رویینه خم
سپه پیش تابوت می راندند * بزرگان بسر خاک افشانند
VI—доб. бб.:
بزودی VI—⁸ (см.). VI—доб. варианты тех же бб. после б. 1035 текста

بریده دم باد پایان هزار * رخ و دیدگان سران خاکسار
بریده سمند سرافراز دم * بریده همه کوس رویینه خم
سپه پیش تابوت می راندند * بزرگان بسی خاک افشانند
VI—доб. бб.:
ز درد دل اندر گداز VI—¹⁰ ببرد و برنج و در آزد آمدند L—¹⁰

چو رستم چنان دید بگریست زار * بیماری از دیده خون در کنار
تو گفستی مگر رستخیز آمدست * که دل را ز شادی گریز آمدست
VI—доб. бб.:
لگام IV, VI—¹¹ لگام IV, VI—¹¹

تهمتن بزاری بپیش پدر * ز تابوت زر زود بر کرد سر
بدو گفت بنگر که سام سوار * درین تنگ تابوت خفتست زار
بیمارید دستان ز دودیده خون * بنالید بر داور رهنمون

ندانم که² کارش بفرجام³ چپست
 که از کوه البرز تا برگ نی⁴
 نباید فگندن بدین⁶ خاک مهر⁷
 سرانجام بر مرگ باشد⁸ گذر
 همه گوش سوی خردمند کن
 و گر آتش اندر جهان در¹¹ زنی
 روانش کهن شد¹³ بدیگر سرای
 چنان برز و بالا و گوپال اوی¹⁴
 که ایدر بدست تو گردد تپاه
 برین¹⁵ رفته تا چند خواهی گریست
 نشستست هومان درین¹⁶ پهن دشت
 ازیشان بدل در مدار ایچ²⁰ کین
 بنیروی یزدان و فرمان شاه²⁴
 ازین رزم اندوهست آید بروی²²

بدین رفتن¹ اکنون نباید گریست
 پرستم چنین گفت کاوس کی
 همی برد خواهد بگردش سپهر⁵
 یکی زود سازد یکی دیو تر
 تو دلرا⁹ بدین¹⁰ رفته خرسند کن
 اگر آسمان بر زمین برزنی
 نیابی¹² همان رفته را باز جای
 من از دور دیدم بر و پال اوی
 زمانه بر انگ پختش با سپاه
 چه سازی و درمان این کار چپست
 بدو گفت رستم که او خود گذشت
 ز توران سرانند¹⁷ و¹⁸ چندی ز¹⁹ چین
 زواره سپاه را گدازد بره
 بدو گفت شاه ای گو نامجوی

فرجام این کار³ IV, VI - ندانیم² T - رفته¹ VI -

وکان من قول کیکاوس له: إن مصير الكل الى الفناء، فمن واحد يتقدم⁴ IV - و نی VI - تا آب نی VI - ب-66. 1017-1025 переданы сокращенно следую-

щим образом: و آخر يتأخر. وقد كان من قضاء الله أن يزجه من دياره حتى تكون منيته على يدك

VI -⁶ بگردش همی برد خواهد سپهر VI - همی مرگ یابد زگردان سپهر IV -⁵

دل و جان IV, VI -⁹ باید VI -⁸ VI -⁷ доб. б., текст которого искажен. برین

VI -¹⁴ доб. б.:¹⁴ دان IV -¹³ نیاری IV, VI -¹² بر VI -¹¹ ازین IV -¹⁰

بگفتم بزرگان نماند همی * که ماند به تختیم بزرگان همی

оп. و VI -¹⁸ زمین اند VI - سر آیند IV -¹⁷ بران VI - بدین IV -¹⁶ بران VI -¹⁵

بدو آگهی آورد زان سپاه VI -²¹ بدیشان بدل در هرانچه ز VI -²⁰ оп. و VI -¹⁹

VI -²² доб. б.:

زواره چو برگشت زان رزمگاه * پرستم بگفت آنچه دید از سپاه

VI - 66. 1029-1033 оп.؛ ترا ازین نشان انده آمد بروی IV -²²

- 1000 همی آرزوگاه و شهر آمدش² 1005 دروغ آن رخ و بررز و بالای تو دروغ این¹⁰ غم و حسرت جان گسل همی ریخت خون و همی کند خاک همه پهلوانان کاوسی شاه زبان بزرگان پر از پند بود 1010 چنین ست کردار چرخ بلند چو¹⁸ شادان نشیند کسی با کلاه چرا مهر باید همی¹⁹ بر جهان چو اندیشه گنج²² گردد دراز اگر چرخ را هست ازین آگهی 1015 چنان دان کزین گردش²⁴ آگاه نیست
- کشیدند بر روی پور جوان¹ یکی تنگ تابوت بهر آمدش² سوی خیمه³ خویش بنهاد روی همه لشکرش خاک بر سر زدند همه تخت پرمایه زرین⁷ پلنگ همی گفت زار ای⁸ جهاندار نو دریغ آن همه مردی و رای تو⁹ ز مادر جدا وز پدر داغ دل همه¹¹ جامه خسروی کرد¹² چاک نشستند بر خاک با او¹³ براه¹⁴ تهنیتن بدرد از جگر بند¹⁵ بود بدستی¹⁶ کلاه و بدیگر¹⁷ کمند بغم¹⁸ کمندش رباید ز گاه چو²⁰ باید خرامید با همرهان²¹ همی گشت²³ باید سوی خاک باز همانا که گشتست مغزش تهی که چون²⁵ و چرا سوی او راه نیست

ثم امر بحمل سهراب الى مخيمه و 1 بـ 66. 999—1004 переданы следующей фразой:

VI—2 в обоих случаях. باحراق سراق و خيمه و تخته و اسلحته و غير ذلك

VI—6 IV, VI خيمه از IV—5 سرا پرده را VI—4 چشمه VI—3

T—8 همان تخت و پرمایه زين IV, VI—7 زنگ رنگ T—и

آن IV, VI—10 IV, VI—6. оп; Б—66. 1005—1006 отсутствуют. همی کرد زاری

IV—6. 14 او با VI—13 کرده VI—12 Так в VI; Л, IV и T—بتن IV, VI—11

ثم جاءه الملك 1008 после 6. 1009; Б—66. 1008—1016 переданы следующим образом:

که کاوسی و جميع الاکابر و الامراء و جلسوا معه على التراب و أخذوا يعزونه و يسلمونه

IV—17 بدست VI—16 بدرد از در بند VI—6; زرد از در بند IV—15

بایدت برفتن همی ناگهان VI—21 که IV, VI—20 همه VI—19 چه VI—18

I, IV, VI—25 کسی از گردش چرخ VI—24 رفت VI—23 روز IV, VI—22

- نـبـیـنـد چـو تـو نـیـز¹ خـورـشـیـد و مـاـه
 985 کـرا آـمـد اـیـن پـیـش⁴ کـامـد مـرا
 نـبـیـرـه جـهـانـدـار سـام سـوار
 بـرـیـدن دـو دـسـتـم سـزـاوار هـسـت
 کـدـامـیـن پـدـر هـر گـز اـیـن⁸ کـار کـرد
 بـگـیـتـی کـه کـشـتـسـت فـرـزـنـد را
 990 نـکـو هـش⁹ فـرـاوان کـنـد زـال زـر
 بـدین کـار پـوزش چـه پـیـش آورم
 چـه گـویـنـد گـردان و گـردنـکـشان
 چـه گـویـم چـو آگـه شـود مـادرش
 چـه گـویـم چـرا کـشـتمش بـی گـناه
 995 پـدـرش آن گـرـانـمـایـه¹³ پـهـلـوان
 بـرین¹⁶ تـخـمـه¹⁷ سـام نـفرین کـنـند
 کـه دـانـسـت کـیـن کـودک ارجـمـند
 بـجـنـگ آیدش رای و سـازد سـپـاه
 نـه جـوشن نـه² تـخت و نـه تـاج و کـلاه³
 بـکـشـتـم جـوانی بـپـیران سـرا
 سـوی مـادر از تـخـمـه⁵ نـامـدار
 جـز از⁶ خـاک قـیـره مـبـادـم نـشـست⁷
 سـزـاوارم اکـنـون بـگـفـتـار سـرد
 دـلـیـر و جـوان و خـردمـنـد را
 هـمـان نـیـز رـودا پـه¹⁰ پـر هـنـر
 کـه دـل شـان بـگـفـتـار خـویش آورم¹¹
 چـو زین سـان شـود نـزد ایشـان نـشان¹²
 چـه گـونـه فـر سـتـم کـسـیـرا بـرش
 چـرا رـوز کـردم بـرو بـر سـپـاه
 چـه¹⁴ گـویـد بـدان پـاک نـخت¹⁵ جـوان
 هـمـه نـام مـن نـیـز بـی دین کـنـند¹⁸
 بـدین سـال¹⁹ گـردد چـو سـرو بـلند
 بـمـن بـر کـند رـوز رـوشن سـپـاه

کار IV-⁴ و نه گاه IV-³ و I-² نه بیـنـد مـرا رـوی VI-¹
 IV-⁷ بـجـز VI-⁶ 986-998 отсутствуют. Б-бб. 986-998 отсутствуют. IV, VI-⁵
 далее порядок бб.: 993, 994, 988, 995, 1006, 990, 992, 1007, 1008, VI-¹⁰ поряд-
 док бб.: 993, 994, 988, 989, 995-1006, 990, 992, 991, 1007, 1008. IV-⁸
 پـدـر بـد IV-⁸ 10 IV, VI-¹⁰ доб. б.: 993, 994, 988, 989, 995-1006, 990, 992, 991, 1007, 1008. VI-⁹ کسی این چنین VI-⁹ که این
 کـه رـسـتـم بـکـشـتـن بـرو دـست یـافت * بـدشـنـه جـگـر گـاه او بـرشـکـافـت
 VI-¹¹ б. 991 здесь оп. IV, VI-¹² доб. б.: 993, 994, 988, 989, 995-1006, 990, 992, 991, 1007, 1008.

ازین چـون بـدیشـان رـسـد آگـهی * کـه بـر کـندم از باغ سـرو سـهی
 VI-¹⁷ نه بر IV, VI-¹⁶ نخت پای IV, VI-¹⁵ به VI-¹⁴ گرانمایه‌تر I-¹³
 مرا نام T-¹⁷ همی نام من بیدل و دین کنند VI-¹⁶ همی نام من نیز بی دین کنند IV-¹⁸
 سان VI-¹⁹ بی‌مهر و دین کنند

چو بيشنيد گودرز بر گشت زود 975 بدو گفت خوی بد شهریار
بر رستم آمد بکردار دود درختیست خنگی¹ همیشه بیمار²
ترا رفت باید بنزدیک او درفشان³ کنی جان تاریک او

۲۰

بفرمود رستم که تا پیشش کار جوانرا بران⁵ جامه آنجایگاه⁶
گو پیلتن سر سوی راه کرد که سهراب شد زین جهان فراخ 980
پدر جست¹⁰ و بر زد¹¹ یکی سرد باد¹² پیاده شد از اسب رستم¹⁵ چو باد
همی گفت زار ای نبرده جوان¹⁷ یکی جامه افگند بر⁴ چو بیمار
بخواهید و آمد بنزدیک شاه⁷ کس آمد پسش⁸ زود و آگاه کرد⁹
همی از تو ثابوت خواهد نه کاغ بنالید و¹³ مژگان بهم بر نهاد¹⁴
بجای کله خاک بر سر نهاد¹⁶ سرافراز و از تخمه¹⁸ پهلوان

VI, T—доб. с небольшими вариантами те же бб. в следующем порядке: 1, 2, 5, 6, 3; б. 4 оп., а после б. 6 доб. б. 973 текста.

¹ IV—حنظل; VI—تلخی; но Л—حنکی, ср. خنک в смысле بدنفس و بدذاتی

² IV—доб. б.:

بتندی بگیتی و را یار نیست * همان رنج کسرا خریدار نیست
یکی جامه آورد بدان VI—یکی خانه سازد بران IV—⁴ که روشن IV, VI—³
نخواهید و آمد بر شهریار IV—⁷ جامه زرنگار VI—خانه زرنگار IV—⁶ بدان IV, VI—⁵
Б—бб. 979—981 переданы IV—⁹ پیش VI و T—⁸ برش IV—⁸ نخواهد و آمد بر شهریار VI—
دلش خست IV—¹⁰ ولما توسط الطريق لحقه الغیر بموت سهراب
و آمد IV—¹⁵ پر از آب کرد IV—¹⁴ оп. و VI—¹³ باد سرد IV—¹² سر زد VI—¹¹
¹⁶ IV, VI—доб. б.:

بزرگان لشکر همه همچنان * غریوان و گریبان و زاری کنان
IV, VI—доб. бб.:¹⁸ زاری کنان ای جوان VI—¹⁷

چنین پست شد زود بالای تو * همی بگذرید از فلک رای تو
نپرورد گیتی چو تو یک دلیر * لبست نداشته بود از شیر سیر
و یقول: من الذی أصیب بمثل ما به Б—бб. 983—985 переданы следующим образом:
أصبت و من الذی فجع بمثل ما به قتل و لدی حین شاب رأسی و انقضی عمری

کجا خستگان را کند تن درست
 سزد گر فرستی هم اکنون بپی¹
 چو من پیش تاخت تو بهتر شود²
 بکاوس یکسر پیامش بداد³
 اگر زنده ماند چنان پیل تن⁵
 هلاک آورد بی گمانی⁷ مرا⁸
 نسازیم پاداش او⁹ جز به بد
 بدان فَر و آن برز و آن¹¹ یال و شاخ¹²
 گر او شهریارست پس طوس کیست¹⁴
 کجا راند او زپر¹⁵ فَر همای¹⁶

ازان نوشدارو که در گنج تست
 بنزدیک من با یکی جام می
 مگر کو بیخت تو بهتر شود
 پیامد سپهبد بکردار باد
 بدو گفت کاوس کنز انجمن⁴
 شود پشت رستم بنیرو ترا⁶
 اگر یک زمان زو بمن بد رسد
 کجا گنجد او در جهان¹⁰ فراخ
 شنیدی¹³ که او گفت کاوس کیست
 کجا باشد او پیش تاختم بپای

965

970

ز پی — IV, VI —¹ VI—доб. б.:²

وگر نه بدرگاه تو بگـگـذریم * دگر باره ایران زمین بسپـرم
 کرا بیشتر آب نزدیک من—IV: رزم زن—VI⁵ پیلتن—IV⁴ زبان پرگشاد—VI³
 и доб. бб.:

نخواهم که او را بد آید بروی * که هستش بسی نزد من آبـروی
 ولیکن اگر داروی نوش من * هم زنده ماند گو پیلتن
 VI—доб. вариант второго б.; Б—бб. 968—971 отсутствуют; переводчик ограничивается вводными
 словами первого мисра б. 966: فقال له الملك⁶ مرا—VI⁷ IV—⁸ بی گمان مر
 او—IV¹⁰ پاداش آن—VI; پاداش را—IV⁹ سرا—VI⁸ بی گمان بر—VI
 IV, VI—б. 971 стоит после б. 972.¹² وبرز و بدان—IV, VI¹¹; اندر جهان—VI; یبال
 پیش—VI¹⁶ ل—¹⁵ چيست—IV, VI¹⁴ شنیدم—VI¹³

کجا گنجد اندر جهان فراخ * بدان فَر و برز و بدان یال و شاخ
 B—заменяет б. 973 следующей фразой: و امتنع من إسعافه بما طلب IV—доб. бб.:

بدشنام چندی مرا بر شـمـرد * به پیش سپه آب رویم بـمـرد
 چو فرزند او زنده ماند مرا * کنون خاک باشد بدست اندرا
 سخنه‌ای سهراب نشنیده * نه مردی بزرگ و جهان دیده
 کنز ایرانیان سر بـمـرم هـزار * کنم زنده کاوس کی را بـدار
 مگر ماند او زنده اندر جهان * به پیچد ازو خود کهن و مهن
 کسی دشمن خویشتن پرورد * بگیتی درون نام بد گـسـترد

950 چو بر گشت ازان جایگه پهلوان
بزرگان بر رفتند با او بهم
همه لشکر از بهر آن ارجمند
که در میان این کار یزدان کند
یکی دشمنه بگرفت رستم بدست
بزرگان بدو اندر آویختند
955 بدو گفت گودرز کاکنون چه سود
تو بر خویشتن گر کنی صد گزند
اگر ماند او را بگیستی⁷ زمان
و گر زین جهان این¹⁰ جوان رفتنیست
شکاریم یکسر همه پیش مرگ
بیامد بر پور خسته روان¹
چو طوس و چو گودرز و چون گسته²
زبان بر گشادند یکسر زبند³
مگر کین سخن³ بر تو آسان کند
که از تن برآرد سر خویش پست
ز مژگان همی خون فرو⁴ ریختند
که⁵ از روی گیتی برآری تو دود⁶
چه آسانی آید بدان ارجمند
هماند تو بی رنج⁸ با او بهمان⁹
بگیتی نکه کن که جاوید کیست
سری زیر تاج و سری زیر ترگ¹¹

۱۹

960 بگودرز گفت آنزمان پهلوان
پیامی ز من پیش¹³ کاوس بر
بدشمنه جگرگاه پور دلیر
گرت هیچ یادست کردار من
کز ایـدر برو زود¹² روشن روان
بگویش که ما را چه آمد بسر
دریدم که رستم مماناد دیر
یکی رنجه کن دل بتیمار¹⁴ من

و صرت أنت آلان حافظ عسکر التترک، و هذا زواره قد أمرناه بأن يصحبک حتی تبلیغ
أنت و من معک الی حافة النهر
IV, 3 IV, 951-952 отсутствуют. 2 Л, IV, 951-952 отсутствуют. 1 VI- خسته پور جوان
اگر مانده⁷ T- 955-956 оп. 6 VI-66. 5 IV, VI- گر 4 VI- خون دل 4 غمان VI-
آن VI- 10 دوان VI- همان IV- 9 هماند بگیتی تو VI و T- 8 باشد مر او را
11 IV, VI-доб. 66.:

چو آیدش هنگام بیرون کنند * وزان پس ندانیم تا چون کنند
درازست راهش و گر کوته است * پراگنده گانیم و گر همره است
ز مرگ ای سپهبد بی اندوه کیست * همی خویشتن را بپاید گر دست
ز تیمار IV, VI- 14 سوی IV, VI- 13 و VI-доб. 12

چنین گفت سهراب با پیلتن
 همه کار ترکان دگر گونه گشت
 سوی جنگ ترکان⁴ نراند سپاه
 سوی مرز ایران⁶ نهادند روی
 بسی کرده بودم زهر در امید⁷
 مکن جز بنیکی بر ایشان⁸ نگاه⁹
 بر از خون رخ¹⁰ و لب پر از باد سرد
 دل از کرده خویشی با¹¹ درد و جوش
 همه بر نهاده بر خاک روی
 که او زنده باز آمد از کارزار
 دریده پرو¹² جامه و خسته بر¹³
 ترا دل برین گونه از بهر کیست
 گرامی تر خود بیازده¹⁵ بود
 زمین پر خروش و هوا پر زجوش¹⁶
 نه دل دارم امروز گویی نه تن¹⁷
 همین¹⁸ بد که من کردم امروز بس¹⁹

چو آشوب برخاست از انجمن
 که اکنون که¹ روز² من اندر گذشت
 همه مهرپانی بران کن³ که شاه
 که ایشان ز بهر مرا⁵ جنگجوی
 بسی روز را داده بودم نویسد
 نباید که بینند رنجی به راه
 نشست از بر رخش رستم چو کرد
 پیامد پپیشی سپه با خروش
 چو دیدند ایرانیان روی اوی
 ستایش گرفتند بر کردگار
 چو زان گونه دیدند بر خاک سر
 پسرش گرفتند¹⁴ کین کار چیست
 بگفت آن شگفتی که خود کرده بود
 همه بر گرفتند با او خروش
 چنین گفت با سرفرازان که من
 شما جنگ ترکان مجوید کس

935

940

945

فجهید کل الجهد فی آن... ب- بدان کن IV, VI-³ کار IV-² چو IV, VI-¹
 T-доб.:⁷ یکایک پایران L-⁶ پشتی من T-⁵ توران IV-⁴

چه دانستم ای پهلوانانور * که باشد روانم بدست پدر
 IV, VI, T-доб. девять бб., содержащих продолжение слов Сухраба⁹ بدیشان VI-⁸
 L,¹³ همه IV, VI-¹² پر VI-¹¹ دل IV, VI-¹⁰ (T-бб. 1205—1215 см. приложение IV).

فلما شاهده ممزق الثياب مستعیض B- передает этот б. так: و جنب و خسته جگر IV-
 گرامی تن خود بیازده IV-¹⁵ بگفتند IV, VI-¹⁴ الرأى عن التاج بالتراب...
 نمازد آن زمان با سپهدار هوش IV, VI-¹⁶ گرامی تنی را که آزرد VI-
 B-б. отсутствует. IV-доб. б.:¹⁷

فرو ماندیم از کار آن انجمن * همی بگسلیم جان شیرین ز تن
 IV, VI-¹⁸ که این IV, T-доб. отрывок в 22 бб. (T-бб. 1224—1245); VI-доб. варианты тех
 و خضر و آخوه زواره وقد شق علی نفسه ثیابه. فأرسله الی هومان و قال: قد أغمد سيف القتال،
 B- этот отрывок передает так:

دلیبر و ستوده بهر انجمن
 سرش^۱ پر زخاک و پر از آب روی^۲
 بآب نو دیده نباید^۳ گریست
 چنین رفت و این بودنی کار بود^۴
 تهنیتن نیامد^۵ بلشکر زدشت^۶
 که تا اندر آوردگه کار چیهست
 پر از گرد^۷ رستم دگر جای بود
 ندیدند گردان بران^۸ دشت کین
 سر نامداران همه گشته شد
 که تخت مهی شد ز رستم تهی
 زمانه یکایک بر آمد^{۱۰} بجوش
 دمیدند و^{۱۱} آمد سپه‌دار طوسی
 کز ایدر هیونی سوی رزمگاه
 که بر شهر ایران^{۱۳} باید گریست
 از ایران که یار شدن^{۱۵} پیش اوی^{۱۶}
 برین^{۱۷} رزمگه بر نشاید^{۱۸} بدن

همی گفت کای کشته بر دست من
 همی ریخت خون و همی کند موی
 بدو گفت سهراب کین بدتر است
 ازین خویشتن کشتن اکنون چه سود
 چو خورشید تابان زگنبد بگشت
 ز لشکر پیامد هشیوار بیست
 دو اسب اندر آن دشت بر پای بود
 گو پیشتن را چو بر پشت زین
 گمانشان چنان بد^۹ که او کشته شد
 بکاؤس کی تاختند آگهی
 ز لشکر برآمد سراسر خروش
 بفرمود کاؤس تا بوق و کوس
 ازان پس بدو گفت کاؤس شاه^{۱۲}
 بیتازید تا کار سهراب چیهست
 اگر کشته شد رستم جنگجوی^{۱۴}
 بانموه زخمی بهیاید زدن

920

925

930

ازین پس دلم شادمانه مباد * بگیتی مرا خود زمانه مباد
 VI—доб. б.:

بزد نعره و جانش آمد بجوش * همی کند موی و همی زد خروش
 VI—доб. б.:^۲ سری IV—^۱

چو سهراب رستم بدانگونه دید * که افتاد و هوش از برش بر پرید
 VI—доб. бб.:^۴ که بر کرده خود باید VI—; بر آب نو دیده IV—^۳

بنالید رستم پیرسید ازوی * بدو گفت کای شیر فرخنده خوی
 IV, VI—^۷ ز لشکر بدشت T—^۶ : نباید VI—^۵ ср. прим. 19 к б. 916, разночтение по IV.

بر آمد IV, VI—^{۱۰} گمازش چنان شد VI—; چنان بد گمانی IV—^۹ دران VI—^۸ و доб.
 VI—^{۱۳} بلشکر چنین گفت شاه IV, VI—^{۱۲} оп. و VI—^{۱۱} زمانه یکایک
 VI—; نباید IV—^{۱۸} بدین VI—^{۱۷} او L—^{۱۶} شود VI—^{۱۵} از چنگ او L—^{۱۴}

ترا² خواست کردن همی³ خواستار
جهان پیش چشم اندرش⁵ تیره گشت⁶
بدو⁷ گفت با ناله و با خروش
که کم باد نامش ز گردنکشان⁹
بکشتی مرا خیره از بدخویی
نچنمید یک زره¹² مهرت ز جای¹³
بیماد پر از خون دو رخ مادرم
یکی مهره¹⁴ بر بازوی من بیست
بدار و بیمن تا کی¹⁶ آید بکار
پسر پیش چشم پدر خوار گشت¹⁷
فرستاد با من یکی پهلوان¹⁸
سخن برگشاید بهر انجمن
مرا نیز هم روز برگشته شد
برهنه نگه کن تن روشنم
همه جامه بر خویشتن بردید¹⁹

که سهراب کشتست و افکنده¹ خوار
چو بشنید رستم سرش⁴ خیره گشت
پرسید زان پس که آمد بهوش
که اکنون⁸ چه داری ز رستم نشان
بدو گفت ار ایدونکه¹⁰ رستم تویی
ز هرگونه بودمت¹¹ رهنمای
چو برخاست آواز کوسی از درم
همی جانفش از رفتن من بخواست
مرا گفت کین¹⁵ از پدر یادگار
کنون کارگر شد که بیکار گشت
همان نیز مادر بروشن روان
بدان تا پدر را نماید بمن
چوان نامور پهلوان کشته شد
کنون بند بگشای از جوشنم
چو بگشاد خفتان و آن مهره دید

905

910

915

VI-⁴ ترا VI-³ همی VI-² شد کشته افکنده VI-¹؛ افکنده و گشته IV-¹

چشمش همی IV-⁵ چورستم شنید این سخن
VI-⁶ IV-⁶ доб. б.: بیفتاد از پای و بهوش گشت * همی بی تن و تاب و بی توش گشت

IV-⁹ доб. бб.: نگر تا VI-⁹؛ پگو تا IV-⁸ چنین VI-⁷ VI-⁶ доб. вариант того же б. که رستم منم کم مهاناد نام *

نشینند بر ماتمم زال سام
یزد نعره و جانفش آمد بجوش * همی کند موی و همی زد خروش
چو سهراب رستم بران سان بدید * که افتاد و هوش از تنش بر دمید
IV-¹² IV, VI-¹¹ بود ترا IV, VI-¹¹ اگر زانکه IV, VI-¹⁰ VI-¹⁰ доб. первый б. разночтения по IV. پاره

IV-¹³ доб. б.: پاره

کنون بند بگشای از جوشنم * برهنه بیمن این تن روشنم
VI-¹⁶ VI-¹⁶ دار تا خود که VI-¹⁶ این VI-¹⁵ خرزه Б-¹⁴ VI-¹⁴ доб. б. 915 текста (ср.).

Б-¹⁷ Б-⁶⁶. 911-914 отсутствуют. IV, VI-¹⁸ бб. 912-914 оп.; б. 915 доб. после б. 907 текста; Л-¹⁸ доб. б.:

کجا نام آن نامور ژند بود * زپان و روان از در پند بود
IV-¹⁹ доб. бб.: پاره

بنالید و گریان پرسید ازوی * که ای شیردل پور خورشید روی

گرفت آن² برو یال جنگی پلنگ³
 زمانه پیامد نبودش⁵ توان
 بدانست کو هم نماند بزیر⁷
 بر شیر بیدار دل بر درید⁸
 ز نیک و بد اندیشه¹⁰ کوتاه کرد
 زمانه¹² بدست تو دادم کلید
 مرا برکشید و بزودی بکشت¹³
 بخاک¹⁵ اندر آمد چنین یال من
 ز مهر اندر آمد روانم بـسـر
 پیالودی¹⁷ آن خنجر آبگون
 بر اندام تو موی دشمنه شود¹⁹
 وگر²⁰ چون شب اندر سپاهی شوی
 بپری ز روی زمین پاک²¹ مهر
 چو بیند که خاکست بالین من
 کسی هم برد²³ سوی²⁴ رستم نشان

غمی بود¹ رستم بیازید جنگ
 خم آورد پشت دلیر⁴ جوان
 زدش بر زمین بر⁶ بکردار شیر
 سمک تیغ تیز از میان برکشید
 بیپچید⁹ زانپس یکی آه کرد
 بد¹¹ گفت کین بر من از من رسید
 تو زین بیگناهی که این کوژ پشت
 بیازی¹⁴ بگویند هم سال من
 نشان داد مادر مرا از پدر
 هر آنگه که تشنه شدستی¹⁶ بخون
 زمانه بخون تو تشنه شود¹⁸
 کنون گر تو در آب ماهی شوی
 وگر چون ستاره شوی بر سپهر
 بخواهد هم از تو پدر کین من
 ازین نامداران²² گردنکشان

890

895

900

گرفتش سروپای VI-؛ نهنگ IV-³ گرفتشی IV-² گشت IV, VI-¹
 VI-⁵ دلاور VI-⁴ и еще раз повторяет б. 887 текста. و جنگ نهنگ
 IV, ⁸ بزدر زمین آن سوار دلیر VI-⁷ ز جا بر گرفتشی VI-⁶ نمادش
 VI-⁹ VI-¹⁰ و VI-⁹ доб. VI-¹⁰ IV-¹⁰ ناله و VI-⁹ доб. VI-¹⁰ IV-¹⁰ ناله
 B-бб. 893 и 894 отсутствуют. ¹³ زمانرا IV-¹² چنین IV-¹¹ ز نیک و ز بد دست VI-¹¹
 شدی تو IV, VI-¹⁶ و VI-¹⁵ ل, IV, VI-¹⁵ بیازو VI-¹⁴
 IV, VI-¹⁹ بود VI-¹⁸ بود VI-¹⁸ پیالودست VI-¹⁷ IV-¹⁷ پیالودت
 оп., стоят после б. 890 текста; см. разночтение 8; IV, VI-здесь доб. б.:
 همی جستمش تا بپیمش روی * چنین جان بدام بدین آرزوی
 VI-¹⁷ доб. еще б.:

دریغا که رنجم نیامد بسر * بمهر اندر آمد درونم ز بر
 نزد IV, VI-²⁴ نزد هم کسی VI-²³ و IV, VI-²² آیین VI-²¹ و IV-²⁰

- 875 همی خواست بپروزی و ¹ دستگاه
 که چون رفت ³ خواهد سپهر از برش
 وزان آبغور ⁵ شد بجای نبرد
 همی تاخت سهراب چون پیل مست
 گرازان و بر گور ⁷ نعره زنان
 همی ماند رستم ازو در ¹⁰ شگفت
 880 چو سهراب شیر اوژن ¹² او را بدید
 چنین گفت کای رسته از چنگ شیر
 نبود آگه از بخشش هور ² و ماه
 بخواهد ربودن کلاه از سرش ⁴
 پر اندیشه بودش دل و روی زرد
 کمندی بهازو کمائی ⁶ بدست
 سمندش جهان ⁸ و جهانرا کنان ⁹
 ز پیگارش اندازها برگرفت ¹¹
 ز باد ¹³ جوانی دلش بر دمید ¹⁴
 جدا مانده از زخم شیر دلیر ¹⁵

۱۸

- دگر باره اسپان بپستند سخت
 بکشتی گرفتن نهادند سر
 هرآنگه که خشم آورد بخت شوم
 885 سرافراز ¹⁹ سهراب با ²⁰ زور دست
 بسر بر همی گشت بدخواه بخت
 گرفتند هر دو دوال کمر ¹⁶
 کند ¹⁷ سنگ خارا بکردار موم ¹⁸
 دوگفتی سپهر ²¹ بلندش بپست

- Л ⁴ گشت VI— ³ از کار خورشید VI—؛ از بخشی خورشید IV— ² оп. و VI— ¹
 IV, VI—доб. отрывок в десять бб. (варианты бб. 1125—1135 по T), см. приложения III.
 و گرازان و تازان و IV— ⁷ یکی خنجر آب داده VI— ⁶ وزان آب چون T— ⁵
 VI— (так!). کمندش چمان VI— ⁸ گرازان و چون شیر VI— ⁹ IV, VI—доб. б.:
 بران گونه رستم چو او را بدید * عجب ماند در وی همی بنگرید
 VI— ¹¹ غمی گشت و زو ماند اندر VI—؛ غمین گشت و زو ماند اندر IV— ¹⁰
 IV—доб. б.: ¹⁴ تاب IV— ¹³ باز آمد IV, VI— ¹² Б—б. отсутствует.؛ اندرزا بر فرفت
 چو نزدیکتر شد برو بنگرید * سر او را بدان فتر و آن زور دید
 IV, VI—доб. б.: ¹⁴؛ دگر آمدی پیش شیر دلیر VI—؛ چرا آمدی پیش شیر دلیر IV— ¹⁵
 چرا آمدی باز پیشم بگوی * سوی راستی خود نتابی تو روی
 IV, VI—доб. б.: ¹⁸ شود VI— ¹⁷ 884 стоит после б. 885. VI—б. ¹⁶
 ز شبگیر تا سایه گسترده هور * همی این بر آن آن برین کرد زور
 که چرخ IV, VI— ²¹ آن IV, VI— ²⁰ سپهدار IV— ¹⁹

همی خواست کاید³ ز کشتن رها
 بداد و نبود⁵ این⁶ سخن دلپذیر
 سوم از جوانمردیش پی گمان⁷
 چو شیر⁹ که بر پیش¹⁰ آهو گذشت
 ازان کس که با او نبرد آزمود
 پیامد پیروسیدش از هم نبرد¹²
 سخن هرچه رستم بدو گفته بود
 بسپری رسیدی همانا زجان¹⁵
 میان یلی چنگ و گوپال تو¹⁸
 رها کردی از دام¹⁹ و شد کار²⁰ خام
 چه آرد²¹ بپیشست بدیگر نبرد²²
 پرانده همی ماند ازو²³ در شگفت
 بخشم و دل از غم پر²⁴ از کار اوی
 که دشمن مدار ارچه خردست خوار²⁶
 بسان یکی تیغ پولاد شد²⁸
 چنان چون شده باز یابد²⁹ روان
 بپیش جهان آفرین شد نغسست

بدان چاره¹ از چنگ آن² اژدها
 دلیر جوان⁴ سر بگفتار پیر
 [یکی از دلی و دوم از زمان
 رها کرد زو⁸ دست و آمد بدشت
 همی کرد نغچیر و یادش نبود
 همی دیر شد تا که¹¹ هومان چو گردد
 بهومان بگفت آن کجارتنه¹³ بود
 بدر گشت هومان گردد ای¹⁴ جوان
 دریغ این¹⁶ بر و بازو و یال تو¹⁷
 هژبری که آورده بودی بدام
 نگه کن کزین بیمده کارکرد
 بگفت و دل از جان او برگرفت
 بلشکر که خویش بنهاد روی
 یکی داستان زد برین²⁵ شهریار
 چو رستم ز دست وی آزاد شد²⁷
 خرامان بشد سوی آب روان
 بخورد آب و روی و سر و تن بشست

860

865

870

دلیر و — Tak в T; Л, IV, ⁴ یابد — IV, ³ بدین گفتن — VI, بدین چاره — IV, ¹
 دلور جوان — VI, ⁵ بدادش که بود — VI, ⁶ آن — VI, ⁷ Л, Б — б. отсутствует.
 بدشتی — IV, VI, ⁹ کرد از — VI, ¹⁰ در پیشش — IV, ¹¹ باز — IV, VI, ¹² پیروسید ازو در نبرد — VI, ¹³ کرده — VI, ¹⁴ دریغ ای — IV, VI, ¹⁵ پیروسید ازو و ز نبرد — IV, ¹⁶ چو گردی — VI, ¹⁷ آن — VI, ¹⁸ همی از روان — VI, ¹⁹ دست — IV, VI, ²⁰ Б — б. отсутствует.
 ز کیمب دراز و یلی پای تو — IV, VI, ²¹ چو گردی — VI, ²² پروز نبرد — IV, ²³ پرانده مانده دلش — IV, ²⁴ پر از غم دل — IV, VI, ²⁵ برانده — VI, ²⁶ Б — б. переводит так: «هو يقول: من استمغر عدوه وإن كان أسيراً، فسپری الیسیر»
 چو جان رفته — I, ²⁹ گشت — IV, VI, ²⁸ ز چنگ وی آزاد گشت — IV, VI, ²⁷ اسپرا
 چو مرده که او باز یابد — VI, ²⁹ گویا بیابد

- 850 بکشستی گرفتنی بر آویختند¹ بززد دست³ سهراب چون پیل مست بکردار شیری که بر گور زر نشست از بر سینه پیل تن یکی خنجر⁷ آبگون برکشید بسهراب گفت ای پل⁹ شیرگیر دگر گونه تصر باشد آیین ما کسی کو بکشستی نبرد آورد 855 نخستین که پشتش نهد بر زمین گرش بار دیگر بزیر¹³ آورد
- ز تن خون و خوی را فرو² ریختند بر آوردش از جای و بنهاد پست⁴ زند چنگ⁵ و گور اندر آید بسر⁶ پیر از خاک چنگال و روی و دهن همی خواست از تن سرش را برید⁸ کمندا فگن و گرد¹⁰ و شمشیر گیر جزیین باشد آرایش دین¹¹ ما سر مهتری زیر گرد آورد¹² نبرد سرش گرچه باشد بکین¹⁴ افگندش نام شیر آورد¹⁵

IV—² چو شیران بکشتی بر آویختند—VI؛ چو شیران بکشتی بر آویختند—IV¹
 IV, VI—⁴ بززد³ IV—³ ز تنها خوی خون فرو—VI؛ ز تنها خوی و خون همی
 IV—دوب. 66.: چو شیر دمنده ز جا در بجست
 کمر بند رستم گرفت و کشید * ز پس زور گفتی زمین بردید
 بر رستم در آویخت چون پیل مست * بر آوردش از جای و بنهاد پست
 VI—دوب. первый б. разночтения по IV и б.:

یکی بانگ برزد پراز خشم و کین * تو گفتی بدرید یکسر زمین
 IV—⁶ 850 стоит после б. 851 текста; VI—⁵ IV—⁵ دست
 زجا برگرفتش بکردار شیر * که دارد بچنگال پیل دلیر
 и доб. 66.:

بززد بر زمین همچو سرو بلند * که یابد ز گردون گردان گزند
 چنان رستم شیردل بر زمین * بیامد پس آنگاه پر خشم و کین
 IV, VI—دوب. 66.:⁸ خنجر VI—⁷

نگه کرد رستم باواز گفت * که این راز باید گشاد از نهفت
 که نیکو نگه کن تو: VI—¹¹ 855—857 оп. VI—¹² доб. еще б., первое мисра которого залито чернилами, второе мисра:
 خود نباشد از آئین¹¹ VI—¹¹ گرز¹⁰ IV—¹⁰ بزور نهنگ تو ای⁹ VI—⁹ ای پهلوان
 IV—¹⁵ 855—857 оп. IV—¹⁴ به IV—¹⁴ اگر بار دیگرش زیر¹³ IV—¹³ VI—¹² доб. б.:

روا باشد ار سر کنند زو جدا * بدین گونه تن باشد آیین ما

دل از جنگ جستن پشیمان کنیم
 تو با من بساز و ² پیرای بزم ³
 همی آب شرمم بچهر آورد ⁵
 کنی ⁶ پیش من گوهر خویش یاد ⁷
 نبودیم هرگز بدین ⁸ گفت و گوی ⁹
 نگیرم فریب تو زین در ¹⁰ مکوش
 بکشتی کمر ¹¹ بسته ام بر ¹² میان
 که فرمان و رای ¹³ جهان بان بود
 نیم مرد گفتار و بند ¹⁵ و فریب
 نباشد سخن زین نشان دلپذیر ¹⁷
 برآید بهنگام هوش از برت
 بپررد روان تن بزدان کند
 بفرمان یزدان بساییم دست ²⁰
 هشیوار با گیر ²¹ و خود آمدند
 برفتند هر دو روان پر ز گرد ²²

پیش جهاندار پیمان کنیم
 همان ¹ تا کسی دیگر آید بزم
 دل من همی با ⁴ تو مهر آورد
 همانا که داری ز گردان نژاد
 بدو گفت رستم که ای نامجوی
 ز کشتی گرفتن سخن بود دوش
 نه من کودکم گر تو هستی جوان
 بکوشیم و فرجام کار آن بود
 بسی گشته ام در ¹⁴ فراز و نشیب
 بدو گفت سهراب کن ¹⁶ مرد پیر
 مرا آرزو بد که در ¹⁸ بسترت
 کسی کن تو مانند ستودان کند
 اگر ¹⁹ هوش تو زیر دست منست
 از اسپان جنگی فرود آمدند
 بیستند بر سنگ اسپ نبرد

835

840

845

¹ IV, VI—همان ² پشادی VI— ³ Б—б. отсутствует. ⁴ IV, VI—بر ⁵ Б—второе
 мисра передает так: ⁶ VI—کسی ⁷ VI—داد;
 Б—б. отсутствует; IV—доб. бб.:

ز من نام پنهان نبایدت کرد * چو گشتی تو با من کنون در نبرد
 مگر پرور دستان سام یلی * گزین نامور رستم زابللی
 نبودیم دی خود VI—؛ نکردیم هرگز چنین IV—⁸ VI—доб. вариант тех же бб.

فقال له رستم إن كنت من: ⁹ Б—бб. 837—841 передает, изменяя их порядок, так:
 الشبان فلسنت من الصبيان، ولا ممن ينخدع بالحيلة والمكر وقد حليت الدهر أشطره،
 ز مرد VI—¹⁰ ولا بد لنا من بذل الجهد. ولا يكون منتهى الأمر و آخره إلا ما أراد الله
 فرجام و حکم VI—¹³ بسته ام با VI—؛ بسته دارم IV—¹² همی IV—¹¹ فرییم برینسان
 اگر نیستت IV, VI—¹⁷ کای IV, VI—¹⁶ و رزق VI—¹⁵ من VI—¹⁴
 و گر VI—¹⁹ بر IV, VI—¹⁸ B—бб. 842—845 отсутствуют. ²¹ IV—گذر ²² IV, VI—در
²⁰ IV—دست VI—؛ برآید ز دست

نهاده بهسر بر ز آهن کلاه
 مبادا¹ که با آز خویشی بود
 همی می گسارید با رودزن³
 که با من همی گردد اندر نبرد
 بهرزم اندرون دل ندارد دژم
 تو گوئی که داننده بر زد رسن⁵
 بدان⁶ نیز لغتی بتابم⁷ همی
 که چون او بگیتی نبرده کست
 شوم خیره روی اندر آرم بروی
 رسیدست رستم بمن اند بار⁸
 چه کرد آن دلاور بگرزگران
 ولیکن ندارد پی¹¹ و پخش اوی
 سر جنگ چوین بر آمد ز خواب¹²
 سرش پر ز رزم و دلش¹³ پر ز بزم¹⁴
 بچنگ اندرون گرز گاو رنگ
 تو گفتی که با او بهم بود شب¹⁶
 ز پیگار بر دل چه آراستی
 بزن جنگ و²⁰ پیداد را²¹ بر زمین
 بهمی²³ تازه داریم روی دژم

پیامد بران دشت آوردگاه
 همه تلخی از بهر پیشی بود
 وزان روی² سهراب با انجمن
 بهومان چنین گفت کین شیر مرد
 ز بالای من نیست بالاش کم
 بر و کتف و یالش همانند⁴ من
 نشانهای مادر پیایم همی
 گمانی برم من که او رستمست
 نباید که من با پدر جنگ جوی
 بدو گفت هومان که در کارزار
 شنیدم⁹ که در جنگ مازندران
 بدین رخس¹⁰ ماند همی رخس اوی
 بشبگیر چون بر دمید آفتاب
 پوشید سهراب خفتان رزم
 پیامد خروشان بران دشت جنگ
 ز رستم¹⁵ پی رسید خندان دولاب
 که شب چون بدت¹⁷ روز چون خاستی
 ز کف¹⁸ بگن این گرز¹⁹ و شمشیر کین
 نشینیم هر دو پیاده²² بهم

815

820

825

830

بهمانند VI-⁴ Б-бб. 816-826 отсутствуют. ³ سوی VI-² همانا VI-¹

⁵ VI-⁵ دهن; IV, VI-⁶ доб. б.:

ز پای و رکابش همی مهر من * بجنبید بشرم آورد چه هر من
 بدان رخس¹⁰ IV-⁹ شنیدی T-⁸ چند بار IV, VI-⁷ مادر ندارم VI-⁶ بدل IV, VI-

بدین اسپی VI-¹¹ سر VI-¹² Тек в Т; Л- вместо этого б. стоят бб. 811-815 текста; IV,
 VI-б. оп. ¹³ VI-¹⁴ دلش پر ز کین و سرش VI-¹⁴ Б-бб. 827 и 828 переданы следующей фразой:

بودند باهم به شب VI-¹⁶ درستم¹⁵ Л- و لبس سهراب من ذلك الجاذب أيضا سلاحه
 IV-²¹ جنگ و IV, VI-²⁰ تیر VI-¹⁹ کین IV-¹⁸ یکی VI-¹⁷ بدی IV, VI-

همی VI-²³ برامش VI-²² پیگار را

ی‌کایک سوی زابلستان شوید
 800 تو خرسند گگردان دل مادرم
 بگویش که تو دل بمن در میند
 کس اندر⁵ جهان جاودانه نماند
 بسی شیر و دیو و پلنگ و زهنگ
 بسی باره و⁹ دژ که کردیم پست
 805 در مرگ را آن¹⁰ بگوید که پای
 اگر سال گشتی¹² فزون از هزار
 چو خرسند گردد بدستان بگوی
 اگر جنگ سازد تو سستی مکن
 همه مرگ راییم پیر و جوان
 810 ز شب نیمه گفت سهراب بود

۱۷

چو خورشید تابان برآورد²² پر
 تهمتن بپوشید بمر بیان
 23 سیه زاغ پرتان فرو برد سر
 24 نشست از بر ژنده پیل ژیان
 25 یکی تیغ هندی گرفته بدست

م‌شو جاودان — IV, T³ راند ای‌زدان — IV, VI² از ایران — IV, J¹
 که کس در — VI⁵ Б-б. отсутствует.⁴ م‌شو جاودانه ز جانم — VI⁶ ؛ بهر جانم
 ؛ بسا باره — IV⁹ Б-бб. 803—805 отсутствуют.⁸ ز چنگم — IV⁷ ز گیتی مرا جز — IV⁶
 همین — VI¹³ و T¹³ گردد — IV, VI¹² برآید — T¹¹ آنکس — VI¹⁰ بسی باره — VI¹⁰
 مگردان تو — IV¹⁵ ایران — VI¹⁴ همین بود راه و همین بود — IV¹⁴ ؛ بود راه و همین است
 ؛ چنان دان که او خواهد از بن — IV¹⁷ Б-бб. 807 и 808 после б. 809 (ср. прим. 18).¹⁶
 IV¹⁹, Б-после этого б. следуют бб. 807 и 808 текста.¹⁸ بران ران که او راند اندر — VI¹⁸
 VI — خورشید رخشان برآورد — IV²² Б-б. отсутствует.²¹ оп. و — VI²⁰ آسایش — VI²⁰
 خورشید رخشان بگسترد — T²³ Л-бб. 811—815 стоят после б. 825
 فلما كان الغد لبس رستم سلاحه و ركب: Б-бб. 811—815 переданы следующим образом: IV²⁴ زندهای دمان — VI²⁴ رخشه و آقبل الى المعركة
 IV, VI-бб. оп.²⁵

- 785 من امشب بپیش جهان آفرین
کز ویست پیروزی و دستگاه²
کند قازه این بار⁴ کام ترا
بدو گفت رستم که با فر شاه⁶
بلشکر گه خویش بنهاد روی
790 زواره بپامد خلبانیده روان
ازو خوردنی خواست رستم نخواست
چنین راند پیش برادر سخن
بشیر گیر چون من باوردگاه
بپاور سپاه و درفش مرا
795 همی باش بر¹⁶ پیش پرده سرای
گر ایدون که پیروز باشم بچنگ
و گر خود دگر گونه¹⁷ گردد¹⁸ سخن
میباشید یکتن برین رزمگاه²⁰
- بمالم فراوان دو رخ بر¹ زمین
بفرمان او تابد از چرخ ماه³
برآرد بخورشیند نام ترا⁵
برآید همه کامه نیک خواه⁷
پر اندیشه جان و سرش کینه جوی⁸
که چون بود امروز⁹ بر پهلوان
پس آنگه ز اندیشه گان دل¹⁰ بشت¹¹
که بیدار دل باش و تنیدی مکن¹²
روم پیش آن¹³ ترک آورد خواه¹⁴
همان تخت و زرینه کفش¹⁵ مرا
چو خورشید تابان برآید ز جای
به آورد گه بر نسازم درنگ
تو زاری میاغاز و تنیدی¹⁹ مکن
مسازید²¹ جستن سوی رزم راه

T — VI-3 هور و فر و زور VI-2 رخ اندر VI-1 سر اندر I-1

بدان تا ترا بر دهد دستگاه * برین ترک بدخواه گم کرده راه
IV—доб. вариант того же б., соответствующий б. 783 текста; I—далее текст отсутствует до
конца повествования о Сухрабе. VI-4 پشمرده VI-5 доб. бб.:

نخواستیم که تو به نیروی دست * کنی دشمن خویشتن خوار و پست
چو بشنید رستم ز شاه این سخن * یکی رای فرخنده افگند بن
دلش جنگجوی IV-8 شاه IV-7 که از تخت شاه VI-6 که ای نیکخواه IV-6
Л, VI-11 доб. б.: ز اندیشه دل را IV, VI-10 که امروز چون گشت IV, VI-9
سپه را دو فرسنگ بد در میان * گشادن نیارسنت یکتن میان
IV-14 I, IV-13 این VI-12 IV—см. прим. 11. IV-12 тот же б. доб. после б. 792 текста.
وگر جز دگر گونه Л-17 در I, IV, VI-16 هداسی الذهبی Б-15 ناورد خواه
کرد او VI-18 وگر زانکه جزین گونه VI-16 زور ایدونک جز این گونه IV-18
میایید یکتن به IV-20 تو بیدار دل باش و تنیدی VI-21 تو زاری مساز و تنیدی IV-19
بسازید VI-21 متازید یکتن به آوردگاه VI-21 ناوردگاه

- 770 غمی گشت رستم ز گفتار او
 1 بر شاه کاوس بنهاد روی
 2 بر خویش نزدیک جایش گزید
 3 بر زال و برزش همی کرد یاد
 4 بدین⁵ شیر مردی و گردی ندید
 5 تنش را زمین بر گراید همی
 6 همانا که دارد ستبری فزون
 7 ز هرگونه آزمودیم بند¹⁰
 8 بسی کرد را برگرفتم ز زمین
 9 بیفشاردم سخت پیوند او
 10 چو دیگر کسانش بخاک افکنم
 11 نجنبید بر¹⁴ زمین بر آن نامدار¹⁵
 12 بکشتی همی¹⁶ بایدم چاره کرد
 13 بمینیم تا¹⁷ رای یزدان به چیست¹⁸
 14 هم او²⁰ آفریننده ماه و هور²¹
 15 دل²³ بدسگالت²⁴ کند چاک²⁵ چاک
- 775 چو کاوس کی پهلوان را بدید
 ز سهراب رستم زبان برگشاد
 که کس در جهان کودک نارسید
 بهالا ستاره بساید همی
 775 دو بازو و رانش زان⁸ هیون
 بگرز و بتیغ و بتیر⁹ و کمند
 سرانجام گفتم که من پیش ازین
 گرفتم دوال کمربند او
 780 همی¹¹ خواستم کش¹² ز زمین بر کنم
 گر از باد جنبان شود کوه خار¹³
 چو فردا بیاید بدشت نبرد
 بکوشم ندانم که پیروز کیست
 کز ویست پیروزی و فر و زور¹⁹
 بدو²² گفت کاوس یزدان پاک

1 I, IV—³ واستغبره عما جری له: B—доб. следующие слова: ² VI—رسید; ¹ VI—سوی

فجعل رستم یحکی له عن سهراب: 772—781: B—⁴ далее вместо перевода бб. ⁵ ل—⁶ VI—б. оп. ⁷ VI—б. оп. ⁸ I, IV—⁹ VI—¹⁰ بسان ¹¹ VI—¹² چو ران ¹³ I, IV, VI—¹⁴ T—¹⁵ کوهسار ¹⁶ VI—¹⁷ گز ¹⁸ VI—¹⁹ نمی ²⁰ I, T—²¹ چند ²² I, VI—²³ یل نامدار ²⁴ I, IV, VI—доб. б.:

ازو باز گشتیم که بهیگاه بود * که شب سخت تاریک و بی ماه بود
 I, IV—доб. еще б.:

بدان تا برگردیم فردا یکی * بکشتی گراییم ما اندکی
¹⁶ VI—¹⁷ برو ¹⁸ B—б. имеется. ¹⁹ I, IV,
 نه بینم که تا VI—²⁰ ندانم که تا I, IV—²¹ همه ²² VI—²³ دستگاه ²⁴ I, IV, VI—²⁵ هور و ماه ²⁶ B—бб. 783—788 отсутствуют.
 جای IV—²⁷ بدسکلان ²⁸ I, IV—²⁹ تن ³⁰ I, IV, VI—³¹ چنین ³² VI—

بماید همی^۱ بااید آراستن
 سخن راند^۴ با گیو و گفت و^۵ شنید^۶
 چگونگی و جنگ اندر آورد پای
 کزین^۸ گونه هرگز ندیدیم نیو^۹
 ز لشکر بر طوس شد کینه خواه
 چو گرگین فرود آمد او^{۱۱} بر نشست
 بکردار شیر زبان بر دمید^{۱۲}
 زنیرو پیفتاد ترگ^{۱۴} از سرش^{۱۵}
 شدند از^{۱۸} دلبران بسی^{۱۹} جنگ جوی
 جز از^{۲۱} پیلتن پای^{۲۲} او نداشت
 سپاهی برو ساده بگماشتیم^{۲۴}
 همی تاخت از قلب تا میمنه^{۲۶}

کنون خوان همی^۱ باید آراستن
 وزان^۳ روی رستم سپه را بدید
 که امروز سهراب رزم آزمای^۷
 چنین گفت با رستم گرد گیو
 پیامد دمان تا بقلب^{۱۰} سپاه
 که او بود بر زین و نیزه بدست
 پیامد چو با نیزه او را بدید
 عمو دی خمیده بزد بر برش^{۱۳}
 نتابید با او^{۱۶} بتابید^{۱۷} روی
 ز گردان کسی مایه^{۲۰} او نداشت
 هم آیین پیشین نگه داشتیم^{۲۳}
 سواری نشد^{۲۵} پیش او یکتانه

760

765

چو گردان مرا روی بینند تیز * از اندوهشان تن شود ریزه ریزه
 کنون جنگ فردا و روز بزرگ * پدید آید آنکس که باشد سترگ
 بنام جهان آفرین یک خدای * یکی را از ایشان نمانم بجای
 VI—после этих бб. доб. еще б.:

دل اندر چنین رو نبایدت بست * ز دشمن بگردد تپناه دست
 (мисра искажено).

وزین VI—^۳ همی IV—^۲ خوان و می IV, VI—^۱ خوان می I—^۱
 B—бб. 759—770 переданы следующей фразой: ^۶ وگفتن IV—^۵ گفت I, IV—^۴
 جنگ آزمای I, IV, VI—^۷ وکذلک رستم حکمی لچو ما جری له فی یومه
 I, IV, VI—^{۱۰} میان I—^۹ I—второе мисра оп.; см. прим. 13 к б. 757. ^۸ Л, VI—^۸ کزان
 I, IV—^{۱۲} доб. б.: ^{۱۱} چو گرگ این فرود آمد و T—^{۱۱}

بتنها نشد کس برش جنگجوی * سپردیم میدان کینه بدوی
 او تا VI—^{۱۶} ازوی و IV—^{۱۶} ازو و I—^{۱۶} برش ^{۱۵} خود IV, VI—^{۱۴} سرش ^{۱۳} Л, I, VI—
 I, IV, VI—^{۲۱} پای^{۲۰} I, IV, VI—^{۲۰} بدین VI—^{۱۹} این ^{۱۸} L—^{۱۸} نتابید IV—^{۱۷}
 T—^{۲۴} سپاهی برو سایه بگماشتیم I, IV, VI—^{۲۴} داشتیم T—^{۲۳} مایه I, IV, VI—^{۲۲}
 I—^{۲۶} доб. б.: ^{۲۵} بشد IV—^{۲۵} سپه را برو هیچ نگذاشتیم

ز هر سو همی شد دمان و دنان * بزیر اندرون بود اسپش چمان
 IV, VI—^{۲۶} доб. варианты того же б.

شب تیره آمد سوی لشکرش
 بهومان چنین گفت³ کامروز هور 750
 شما را چه کرد آن⁵ سوار دلیر
 بتو گفت هومان که فرمان شاه
 همه کار ما سخت ناساز بود
 پیامد یکی مرد پر خاشجوی
 تو گفتی ز مستی کنون خاستست 755
 چنین گفت سهراب کو¹¹ زین سپاه
 از ایرانیان من بسی کشته ام
 میان سوده از جنگ¹ و از خنجرش²
 برآمد جهان کرد پر جنگ و شور⁴
 که یال یلان داشت و آهنگ شیر⁶
 چنان بد کز ایدر نجنبد سپاه
 باورد گشتن چه آغاز بود⁷
 برین⁸ لشکر گشتن بنهاد روی
 و گر جنگ با یکتن⁹ آراستست¹⁰
 نکرد از دلیران کسی را قیام
 زمین را بخون و گل¹² آغشته ام¹³

VI-³ آهمن پرش I, IV, VI-² پیاسود از رنج VI-¹
 B-содержание бб. 750-758 I, IV, VI-⁴ چنین گفت سهراب

فحکى سهراب لهومان ما جری بینه و بین رستم
 передано следующей фразой:

I-доб. бб.:⁵ و چنگال شیر I, IV, VI-⁶ بسر زان I, IV, VI-⁵

چه آمد شما را چه گفت و چه کرد * که او بود هم زور من در نبرد
 چه کرد او ابا لشکرم سر بسر * که چون او ندانم بگیتی دگر
 یکی پیر مردست برسان شیر * نگردد ز پیگار و ز جنگ سیر
 ندانم بگرد جهان سر بسر * که بندد گه کینه چون او کمر
 VI-доб. те же бб. в таком порядке: 2, 1, 3 и 4; IV-доб. те же бб. в таком порядке: 2, 3, 4 и 1.

باورد گه گشتن T-باورد گشتن کزان باز بود VI-باورد بر گشتن آغاز بود I, IV-⁷
 I и T-доб. бб.:¹⁰ نه او جنگ با کین VI-⁹ بدین I, IV, VI-⁸ آغاز بود

ز هر سو پراگند گرد نبرد * ز لشکر گه ما بسی کشت مرد
 وزان پس بدان لشکر خویش روی * نهاد و همی رقت در پیویه پوی
 I-доб. бб.:¹³ چون گل T-оп. و л-¹² گر VI-¹¹

اگر شیر پیش آمدی بی گمان * نرستی چنین دان ز گزر گران
 وزین بر شما جز نظاره نبود * [ولیکن نیامد کسی خود چه سود]
 IV, VI-доб. варианты тех же бб., после которых добавляют бб. (VI-их варианты):

بپیشم چه شیر و پلنگ و هژبر * بپیکان فرو آرم آهو ز ابر

- ازین پره‌نر ترک نو خاسته
 بلشکر گه خویش تازید زود
 میان سپه دید سه‌رآب را 735
 سر نیزه پر خون و خندان و 4 دست
 غمی 6 گشت رستم چو او را بدید
 بدو گفت کای ترک 7 خونخواره مرد
 چرا دست یازی به‌سوی 8 همه
 بدو گفت سه‌رآب توران سپاه 740
 تو آهن‌نگ کردی بدیشیان نخست
 بدو گفت رستم که شد تیره‌روز
 برین 11 دشت هم دار و هم منبرست
 گر ایدون که شمشیر با بوی شیر 13
 بگردیم شبگیر 15 با تیغ کین 745
- بخفتان بر و بازو آراسته 1
 که اندیشه دل بدان گونه بود 2
 چو می 3 لعل کرده بخون آب را
 تو گفتی ز نغچیر گشتست 5 مست
 خروشی چو شیر زیان برکشید
 از ایران سپه جنگ با تو که کرد
 چو گرگ آمدی در میان رمه
 ازین رزم بودند بر 9 بی‌گناه
 کسی با تو پیگار و کینه نجست
 چه پیدا کند تیغ گیتی فروز 10
 که روشن جهان 12 زیر تیغ اندرست
 چنین آشنا شد تو 14 هرگز ممیر
 برو 16 تا چه خواهد 17 جهان آفرین

۱۶

- برفتند و روی هوا 18 تیره گشت
 تو گفتی ز جنگش سرشت 20 آسمان
 و گر 22 بازه زیر اندرش آهن‌ست
- ز سه‌رآب گردون همی خیره گشت 19
 نیارآمد 21 از تاختن یک زمان
 شگفتی روانست و رویین تنست

1 Б—б. передан так: علی‌ید سه‌رآب 2 Б—бб. 734—737 переданы следующей фразой:
 چو شیری که T—5. VI—4. زمین I, IV, VI—3. فرجع و صاح علیه صیحة
 در خون نشستی I—با من نسودی IV, VI—8. تیز I, VI—7. دژم T—6. گیرد ز نغچیر
 Б—второе мисра б. 742 и бб. 743—745 пересказаны 10
 следующим образом: 11 VI—فلیرجع کل واحد منا الی معسکره ثم نعود اذا أصبحنا
 شمشیر VI—15 که VI—14 بازو بشمشیر و تیر T—13. روان I, IV, VI—12. بدین
 Б—бб. 19. وهر دو هوا I—18. خواهی VI—17. تو شو VI—16. تو رو I, IV—16.
 746—749 не переводит, ограничиваясь переводом первого слова б. 745: فرجعاً (нашего
 текста). 20 I—دگر 21 I, IV, VI—نیاساید 22 IV, VI—سرشتش جنگ I—20.

که بر^۲ زمین بچنبداند اندر نبرد
 بماند از هنر دست رستم قهی^۴
 همه^۵ خسته و گشته^۶ دیر آمدند^۷
 ز زمین بر کشید و بیفشارد ران^۸
 بپیچید و^۹ درد از دلیری بخورد^{۱۰}
 بزخم دلیران^{۱۱} نه پایدار
 دو دست سوار از همه بترست^{۱۳}
 جوانی کند پیر کانا^{۱۴} بود^{۱۵}
 چنان تنگ شد بر دلیران زمین
 دل و جان باندوه^{۱۸} بگذاشتند
 بدانسان^{۱۹} که نخچیر بیند پلنگ
 پراگنده گشت آن سپاه بزرگ^{۲۱}
 بایرانیان بر یکی حمله برد^{۲۲}
 ز گرز^{۲۴} بسی نامور شد تپاه^{۲۵}
 که کاؤس را بی گمان بد رسد

که بر بند سهراب را چاره کرد¹
 میان جوان را³ نبود آگهی
 دو شیر اوژن از جنگ سیر آمدند
 دگر باره سهراب گرز گران
 بزد گرز و آورد کتفش بدرد
 بخندید سهراب و گفت ای سوار
 برزم اندرون¹² رخش گویی خرسست
 اگر چه گوی سـرو بالا بود
 بسستی¹⁶ رسید این¹⁷ ازان آن ازین
 که از یکدگر روی بر گاشتند
 قهر متن بتوران سپه شد بـجنگ
 میان سپاه اندز آمد چو گرگ²⁰
 عنان را به پیچید سهراب گرد
 بزد خود شستن را بایران سپاه²³
 دل رستم اندیشه کرد بد

¹ B—آخذ بہ معاقد سہر اب—² I, VI—از؛ IV—در ³ I—کمر بند اور ا

⁴ Т—доб. б.:

فرو داشت دست از کمربند اوی * شگفتی فرو ماند از بند اوی
 8 Б- 7 Б-б. отсутствует. گشته و خسته I, VI, T- 6 تبه T- غمی VI- همی I, IV-
 فتألم 10 Б-передает мисра так: و 9 VI- оп.
 بزیر اندرون VI- بزخم اندرون I- 12 سواران I- 11 منه رستم
 15 VI-доб. б.: 14 IV- رسوا VI- دانای IV- 13 Б-б. отсутствует. بدقست IV-

مرا رحمتی آمد از تو بدل * که از خونت آغشته گشته‌ست گل
پیراندیشه ¹⁸ VI- رسیدی ¹⁷ VI- پیوستی T- پیسیری VI- پیوستی ¹⁶ Л-
گشتند خرد IV- گشتند آن سپاه بزرگ I- ²¹ I- گرد I- ²⁰ I- برافسان ¹⁹ I, IV-
گشتند ²² I, IV- 729 стрит после б. 731 текста. I-б. و در گ

بایران سپه رفت سهراب گرد * عنان باره قیـزـگ را سپرد
 25 VI-66. 729-731 оп. بدستش VI-24 در ایران سباه 23 I, IV- VI-6. оп.

- یکی را نبرد چنگ و بازو بکار² تن از خوی پر آب و همه کام³ خاک یک از یگدگر ایستادند⁴ دور جهانها شکفتی ز⁷ کردار دست ازین دو یکی را نجنبید مهر همی بچه را باز داند ستور⁹ نداند همی مردم از رنج و آژ¹⁰ همی گفت رستم که هرگز نهنگ مرا خوار شد جنگ¹² دیو سپید جوانی چنین¹³ ناسپرده جهان بسیری رسانیدم از روزگار چو آسوده شد باره هر دو مرد بزه بر نهادند هر دو کمان زره بود و خفتان و بپر بیان غمی شد دل هر دو از یکدگر تهمتن که گر¹⁸ دست بردی¹⁹ بسنگ
- 705
- 710
- 715
- یکی را نبرد چنگ و بازو بکار² تن از خوی پر آب و همه کام³ خاک یک از یگدگر ایستادند⁴ دور جهانها شکفتی ز⁷ کردار دست ازین دو یکی را نجنبید مهر همی بچه را باز داند ستور⁹ نداند همی مردم از رنج و آژ¹⁰ همی گفت رستم که هرگز نهنگ مرا خوار شد جنگ¹² دیو سپید جوانی چنین¹³ ناسپرده جهان بسیری رسانیدم از روزگار چو آسوده شد باره هر دو مرد بزه بر نهادند هر دو کمان زره بود و خفتان و بپر بیان غمی شد دل هر دو از یکدگر تهمتن که گر¹⁸ دست بردی¹⁹ بسنگ

دست بازو — I, IV, VI — دست و بازویش یار — T² اسب دلاور سوار — Так в VI; Л, I, IV —
 یک از دیگر استاده هر دو ز — IV — یک از دیگران استادند — I⁴ دهان پر ز — T³ بکار
 شکفتا که — I, IV —⁷ درد — Л —⁶ در دتاب — VI — تباب باب — Л —⁵ یکی از دگر مانند آذگاه — VI —
 شکسته هم از تو شکسته — VI — شکسته هم از تو هم از پور — I⁸ شکفته که — VI —
 رزم — IV —¹² همی دشمنان را — VI —¹¹ رنج آژ — I, IV, VI —¹⁰ ماند ز دور — VI —⁹
 ز آورد و — I —¹⁵ Б — бб. 711 и 712 отсутствуют. —¹⁴ ز دست یکی — I, IV, VI —¹³
 ز آورد و از جنگ و ننگ — VI — باورد که ننگ تر شد — IV — جنگ و ز ننگ و
 Л — доб. б.: —¹⁶ جوان و مہان سالخورده گوان — Л —
 ز تیر و ز پیکان هوا تیرہ گشت * جهان از شکفتی همی خیرہ گشت
 I —¹⁹ اگر — I, IV —¹⁸ ز تیر و ز پیکار مانده — VI — ز کلک و ز پیکان نیامد — I, IV —¹⁷
 بکندی ز — VI —²¹ سیہ سنگ را روز — IV, VI — ز خارہ بسی روز — I —²⁰ کردی
 سنگی سیہ بی درنگ

اگر زنده مادی متوسل از فہنگ
کہ با نامداران تووران گـروہ
بہر دی جهان زیر پای منست²
ہمہ راستی باید افـگـند بن
گر از³ تـخـمـہ نامور نیـرمی
ہم از تـخـمـہ سام نیـرم نیـم
نہ با تـخـت و گاہم نہ با افسـرم
یرو⁶ تـیـرہ شد روی روز⁷ سپید

نگه کن مرا گر ببینی^۱ بـ جنگ
مرا دید در جنگ دریا و کوه
چه کردم ستاره گویای مست
بدو گفت کز تو بپرسم سخن
من آیدون گمانم که تو رستمی
چنین داد پاسخ که رستم نیستم
که او پهلوانست و^۴ من که ترم^۵
از امید سهراب شد ناامید

693

10

همی مانند از گفت مادر شگفت
 بکوته نیرزه¹⁰ همی قباختند¹¹
 بچپ باز بردند هر دو عنان
 همی ز آهن آتش فرو ریختند¹⁴
 چه زخمی¹⁶ که پیدا کند رستغیر
 غمی گشت بازوی کند آوران¹⁷
 دمان²⁰ باد پایان و²¹ گردان دژ
 زره پاره شد بر²³ میان گوان

به آورد گاه رفت⁸ نیزه به کفشت⁹
یکی تنگ میدان فرو ساختند
نماید ایچ بر¹² نیزه¹³ بند و سنان
بشمشیر هندی بر آویختند
بزخم اندرون تیغ¹⁵ شد ریز ریز
گرفتند زن پس عمود گران
ز نیزه¹⁸ عمود اندر آورد خم¹⁹
ز اسپان فرو ریخت بر گسته توان²²

695

700

¹ I, IV—قلا بدين; IV—قلا بدين ² I, IV, VI—доб. б.:

چو آمد ز رستم چنین گفتگوی * بجنبید سه‌راب را دل بدوی
 IV-⁶ هوا پهلوان و انا الغلام-B-⁵ و VI-⁴ وزان VI-³ هم از IV-³ ده از I-³
 بکوپال و نیزه VI-¹⁰ گرفت I, IV, VI-⁹ و I, IV, VI-⁸ دوبرد و VI-⁷ زرد بدو
 I, IV-¹¹ داخندند T-¹¹ داخندند VI-¹¹ دوبرد، ببرد.

بمستند پیمان که از هر دو روی * بیماری نباید کسی کینه جوی
 بکردند تدبیر با هم نمیرد * نشد هیچ از ایشان یکی روی زرد
 I — б. 697 следует после б. 698 текста. ¹⁴ ر.م.ج: Б—соответственно: ¹³ با I, IV, VI—¹²
 همی کوفتند آن برین این بران T—¹⁷ رزمی IV, VI—¹⁶ تیر VI—¹⁵
 و VI—²¹ جهان VI—²⁰ دوان IV—¹⁹ چمان I—¹⁸ آمد بغم T—¹⁹ ز تیر و VI—¹⁸
 در VI—²³ التجابیف: Б—соответственно: ²²

ده این رستخیز از پی یکتست³
 بهست آن کیانی کمر بر میان
 زواره ننگه‌بمان گاه و سپاه⁴
 همی رفت پرخاشجوی و دژ
 برش چون بر سام جنگی فراخ
 باورد گه هر دو همرو⁷ شویم⁸
 باورد گه⁹ رفت از پیش صف¹⁰
 ز من جنگ و پیگار سوی تو گشت¹²
 چو من با تو باشم¹⁴ باورد بس
 ترا خود بیک مشت من پای نیست¹⁶
 ستم یافت بالت¹⁸ ز بسیمار سال
 بدان جنگ و یال¹⁹ و رکب دراز
 زمین سرد و خشک و سخن²¹ گرم و نرم²²
 بسی بر زمین پست کردم سپاه
 ندیدم بدان سو²⁴ که بودم²⁵ شکن

بدل¹ گفت کین کار² آهرمنست
 بزد دست و پوشید بر میان
 نشست از بر رخس و بگرفت راه
 درفشش⁵ ببردند با او بهم
 چو سهراب را دید با⁶ یال و شاخ
 بدو گفت از ایدر بیکسو شویم
 بهالید سهراب کف را بکف
 برستم چنین گفت¹¹ کاذر گذشت
 از ایران نخواهی دگر یار¹³ کس
 به آورد گه بر ترا¹⁵ جای نیست
 بهالا بلنددی و با¹⁷ کتف و یال
 ننگه کرد رستم بدان سرفراز
 بدو گفت نرم ای جوان مرد گرم²⁰
 به پیروی بوسی دیدم آورد گاه
 تبه شد بسی دیو در جنگ²³ من

675

680

685

1 VI — چنین 2 I, IV, VI — رزم 3 Б — б. отсутствует. 4 I, IV, VI — доб. б.:

بدو گفت از ایدر مرو پیشتر * بمن دار گوش از یلان بهیشتر
 I — 5 و اوصی آخاه زواره بالا بهرح مکانه، و یحفظ ماوراء: Б — соответственно переводит: VI — 8 بر آورد گه بر پی آهو I, IV — 7 و آن IV — 6 درفش

بهگفت او برستم برو تا رویم * بیکجای گه هر دو مرد گویم
 بر آورد گرد از میان دو صف VI — 10 بر آورد گه I, IV — 9 б. стоит после б. 677 текста.
 VI — б. оп.; I, 12 I — 11 بدو گفت سهراب I, IV — 11 IV, VI — доб. б.:

بهگفت او برستم برو تا رویم * بیکجای هر دو مرد گویم
 15 Л — 14 I, IV, VI — 14 باشم و تو VI — 13 نخواستیم یاری ز I, IV — 13
 I, VI — 19 I, VI — 19 سالت IV — 18 بر VI — 17 VI — б. 680 стоит после б. 681 текста.
 نرم و گرم VI — 22 هوا I, IV, VI — 21 نرم I, VI — 20 یال جنگ IV: سفت و جنگ
 دیدم I, VI — 25 ندیدم بسویی IV: زرفتم بسویی I — 24 در دست VI: زبر دست I — 23

که داری از ایرانینان تیـز چـنـگ	655
همی گفت و می بود ² جوشان بسی ³	
خروشان بیامد بپـر دـه سـرای	
خم آورد زان پس ⁶ سـنـان کرد سـیـخ ⁷	
سـر اـپـر دـه یـک بـهـر ه ¹⁰ آـمـد ز پـای ¹¹	
ر میـد آن دلاور سـپـاه دلیـر	
غـمـی گـشـت کاوـس و آواز داد	660
یـکی نـزد رستـم برید آگـهـی	
نـدارم سـواری ورا هـم نـمـرد	
بـشد طـوس و پـیـغام کاوـس بـرد	
بدو گـفـت رستـم که هر ¹⁷ شـهـریار	
گـهـی گـنـج ¹⁸ بودی گـهـی سـاز بـزم	665
بـفر مـود تا رخـش را زین کـنـند	
ز خیمـه نـگـه کرد رستـم بـدشـت	
نـهاد از بـر رخـش رخـشـنـده زین	
هـمـی بـست بر باره ²⁰ رهام تـنـگ	
همی این بدان آن بدین گـفـت زود	670
که پیش من آید بـهـنـگـام ¹ چـنـگ	
از ایران ندادند پاسـخ کـسی ⁴	
بـنـیـزه در آورد بـالا ز جـای ⁵	
بـزد نـیـزه ⁸ بـر کـند هـفـتاد ⁹ مـیـخ	
ز هر سو بـر آـمـد دم کـر نـای	
بـکردار گـورـان ز چـنـگـال شـیـر ¹²	
کـزین ¹³ نـامـداران فـرغـنـژاد ¹⁴	
کـزین تـرک شـد مـغـز گـردان ¹⁵ تـهی	
از ایران نیارد کس این کار کرد	
شـنـیـده سـخـن پـیش ¹⁶ او بـر شـمـرد	
که کردی مرا ناگهان خواستار	
نـدیـدم ز کاوـس جـز رنـج رزم	
سواران بـر وها پر از چـین کـنـند	
ز ره گـیـو را دید کـانـدر گـذشـت ¹⁹	
همی گفت گر گین که بشتاب هین	
بـمـر گـسـتـوان ²¹ بر زده ²² طـوس چـنـگ	
تـهـمـتن چـو از خیمـه ²³ آوا شنود	

3 I, VI- بگفت و همی بود 2 I, IV, VI- بدین دشت 1 I, IV, VI-

5 I, IV, VI- б. оп.; Б-66. نداد ایچ پاسخش کس 4 I, VI- خامش بسی T- خاموش بس

ورکض نحو سر اداق کپکاوس فقوقضه بر محه وتفرق عنه من کان هناک من: 659-656

العسکر تفرق الیه عافیر لصوله الضیغم الهصور و لم یقدر أحد شجعان ذلک العسکر علی مقاومتہ

بزد IV- و بزدند و 8 I, VI- سنن سستیخ 7 I, IV, VI و T- پشست 6 I, IV, VI و T-

12 I, IV, کندش ز جای IV- آمد بتای I, VI- 11 نیمه VI- 10 هشتاد I, IV- 9 گردد

فعظم: 660-662 B-66. و خسرو نژاد VI- 14 که ای T- I, IV, VI و 13 VI- б. оп.

ذلک علی کپکاوس فأذفد طوسا الی رستم لیغمیره بصنبح سهراب، ویستنهنه الیه ویستعجله

19 B-66. رزم IV- چنگ I, VI و T- 18 ای VI- 17 نزد VI- 16 ترکان I, IV- 15

و أمر عسکره بالركوب و جعل جرجین یقال له: عجل 668-667

پرده I, VI- 23 در زده I, IV- 22 که بر گستوان VI- 21 با گرز IV- و با لرزه I, VI- 20

یکی خود چینی¹ بکردار باد²
 نشست از بر باره تیزتنگ⁴
 به آوردگه رفت چون پیل مست⁶
 نیارست کردن بدو در نگاه⁷
 ز بازوی و ز⁸ آب داده سنان
 بگفتند کاینست⁹ گو پیلتن
 که یارد شدن پیش¹⁰ او جنگجوی
 همی شاه کاوس را بر¹¹ شمرد
 که چون¹⁴ است کارت بدشت نبرد
 که در جنگ نه تاو داری نه پی¹⁵
 ستاره بدین کار گریان¹⁷ کنم
 بدان¹⁸ شب کجا کشته شد ژند رزم
 کنم زنده کاوس کی را بدار

بپوشید خفتان و بر سر نهاد
 ز تندی بچوش آمدش خون برگ³
 خروشید و بگرفت نیزه⁵ بدست
 کس از نامداران ایران سپاه
 ز پای و رکیب و ز دست و عنان
 ازان پس دلیران شدند انجمن
 نشاید نگه کردن آسان بدوی
 ازان پس خروشید سهراب گرد
 چنین¹² گفت با¹³ شاه آزاد مرد
 چرا کرده نام کاوس کی
 تنست را برین نیزه بریان¹⁶ کنم
 یکی سخت سوگند خوردم بمزم
 کز ایران نمازم¹⁹ یکی نیزه دار

645

650

¹ Б — خودة ترکیمة — ² I, IV, VI—

زره را و خفتان بپوشید شاد * یکی ترک رومی بسر بر نهاد
 I, IV—доб. б.:

گرفتیش سنان و کمان و کمند * گران گرز را پهلوی دیو بـند
 VI—доб. вариант того же б. ³ I—خون بروی VI—خون زرگ — ⁴ VI—

تیزپوی — ⁵ Б—رج — ⁶ VI—جست از جای ⁷ I, VI—обратный порядок мисра; I, IV, VI и T—доб. бб.:

برون آمد و رای ناورد کرد * برآورد بر چهره ماه گرد
 وزان پس دمان شد پپرده سرای * بنییزه برآورد بالا ز جای
 بکردار گوران ز چنگال شیر * رمییدند ازو سروران دلیر
 IV—⁹ و آن I, IV, VI—⁸ 644—655 отсутствуют. ¹⁰ I—⁷ پرو فر — ¹¹ VI—⁶ ب. оп.; ¹² VI—¹³ بدو ¹⁴ I, IV, VI—¹⁵ کای ¹⁶ I, IV, VI—¹⁷ بدین نیزه ¹⁸ I, IV, VI—¹⁹ بدین چون منت پیچان VI—²⁰ چون منت پیچان

سپاه تر ا جمله پیچان — ¹⁷ I, IV, VI—¹⁸ بدین چون منت پیچان VI—¹⁹ بدین چون منت پیچان
 نه بینم VI—²⁰ بدین VI—²¹ دران I—²² 18

چو گودرز و¹ هفتاد پور گزین
 همه پهلوانان² با آفرین³
 نباشد پایران تن من⁴ مباد
 چننین دارم از موبد پاک یاد
 که چون برکشد⁵ از چمن⁶ بیخ سرو
 سزد گز گیارا نبوید⁷ تذرو
 بسهراب گفت این چه⁸ آشتنست
 همه با من از رستم گفتنست⁹
 نباید ترا جست با او نبرد
 برآرد به آوردگاه از تو گردد¹⁰
 همی پیلتن را نخواهی شکست
 همانا که¹¹ آسان نیاید بدست

۱۴

چو بشنید این گفتهای¹² درشت¹³
 نهان کرد ازو روی و¹⁴ بنمود پشت¹⁵
 ز بالا زدش تند یک پشت دست
 بیفگند و¹⁶ آمد بجای نشست¹⁷

¹ II, I — оп. ² I, IV, VI — نامداران ³ I, IV — доб. б. (см. прим. 23 к б. 632); VI — б.
 оп. ⁴ VI — پایران ⁵ I, VI — کشم ⁶ I, VI — زمین ⁷ IV, VI —
 زمین ⁸ VI — آنچه ⁹ VI — доб. бб.:
 بنمود

چرا باید این کینه آراستن * بییهوده چیزی ز من خواستن
 بدین کینه خواهی بریدن سرم * که آگاهئی آن نباشد برم
 بهانه نباید بخون ریختن * چه باید کنون حجت انگیزستن
¹⁰ I, IV — б. оп.; VI — б. 637 стоит после б. 638 текста. ¹¹ I, VI и T — همانا که ¹² I, IV,
 چیزی ¹³ I, IV — سر پردلان زود ¹⁴ VI — نهفت ¹⁵ I, IV — گفتارهای ¹⁶ VI —
 نگفت

عجب مانند ازان گفتهای درشت * سر پردلان زود بنمود پشت
 VI — доб. б.:
 نهان کرد ازو روی و چیزی نگفت * عجب مانند ازان گفتهای نهفت
 после которого доб. б., добавленный в рук. I и IV. ¹⁶ I, IV, VI — بیفگندش ¹⁷ Б — б. отсутствует; I, IV, VI — доб. бб.:
 بسازی کرد اندیشههای دراز * ز هرگونه کرد پیگارساز
 بست از پی کینه انگیزه کمر * نهاد از سر سروری قاج زر

تو مردان¹ جنگی کجا دیدی
 که چندی ز رستم سخن بایست³
 از آتش⁵ ترا بیم چندان بود
 چو دریای سبز⁷ اندر آید ز جای
 سر تیرگی اندر آید بخواب⁹ 625
 بدل گفت پس¹¹ کار دیده هچیر
 بگویم بدین ترک¹² زور دست
 ز لشکر کند جنگ او ز¹³ انجمن
 برین¹⁴ زور و این کتف و این یال او¹⁵
 از ایران نیاید¹⁷ کسی کینه خواه 630
 چنین گفت موبد که مردن¹⁹ بنام
 اگر من شوم کشته بر دست او

که بانگت پی اسپ² نشنیده
زبان بر ستودنش بگشایدت⁴
که دریا با آرام خندان⁶ بود
ندارد دم آتشش تیغ پیای⁸
چو تیغ از میان¹⁰ برکشید آفتاب
که گر من نشان گو شیرگیر
چنین یال و این خسروانی نشست
بر اندگیرد این باره پیوستن
شود کشته رستم بچنگال او¹⁶
بگیرد سر تخت¹⁸ کاوی شاه
به از زنده دهم بن بگو²⁰ شادکام¹
نگردد²² سپه روز چون آب جوی²³

¹ VI—شپړان ² VI—روڼه آواز ³ I, IV, VI ۽ T—ډېر ژبان ⁴ I, IV, VI ۽ T—

چراغی ستایبی و را هر زمان Л, VI — доб. б.:

ارزش بی‌منم آذگاه آیدت یـ... * که دریا خـروشان نـگردد ز باد
⁵ I, IV, VI и T — جنبان — ⁶ آیش — ⁷ VI — دریا بموج — ⁸ I, IV — 6. оп.; Б-б. отсутствует.
 (ср. б. 357 текста). ⁹ IV — ز خواب — ¹⁰ I, VI и T — تـیغ تـبش — ¹¹ VI — تـا
¹² I, IV — این — ¹³ I, IV, VI — جنگجوی — ¹⁴ I, VI — بدین — ¹⁵ Л — کتف و —
¹⁶ Б-б. 629 отсутствует; I, IV — доб. б.: یر و پال او

از ایران نیاید کسی جنگجوی * که اوی اندر آرد ابا او بروی
 چو ز ایران نباشد¹⁷ I, IV — текст б. искажен; T — доб. вариант того же б.
 به از زندگانی و دشمن بکام²¹ VI — بدو²⁰ IV — خسرو¹⁹ VI — سرگاه¹⁸ I —
 آب در تیره جوی²³ I — بگرد²² IV — T — доб. бб.:

چو من هست گودرز را سالخورد * دگر پور هفتاد و شش شیر مرد
چو گیو جهانگیر لشکر شکن * که باشد بهر جا سر انجمن
چو بهرام و رهام گردن فراز * چو شیدوش شیر اوژن رزمساز
پس از مرک من مهربانی کنید * ز دشمن یکین جانستانی کنند
I, IV—доб. здесь первый б, по T и четвертый б. (после б. 633 текста; VI—доб. первый б. и вариант четвертого по T; Б—эти бб. отсутствуют.

- تـرا بـی نـیـمـاـزی دـهـم در جـهـان
ور ایـدون که ایـن راز داری ز مـن
سـر ترا نـخواهـد هـمـی تـن بـجـای
نـیـمـی که مـوبـد بـخـسـرو چـه گـفـت
سـخـن گـفـت⁶ نـا گـفـتـه⁷ چـون گـوهر سـت
چـو از⁹ بـنـد و پـیـوـند یـا بـد رـهـا
چـنـیـن داد پـاسـخ هـجـیـر شـی که شـاه
نـبـرد کـسی جـو یـد¹³ اـنـدر جـهـان
کـسـیـرا¹⁵ که رـسـتـم بـود هـم نـبـرد
تـنـش زور دارد بـصـد زور مـنـد
چـنـو خـشـم گـیـرد بـروز نـبـرد
[هـم آورد او بـر زـمـیـن پـیـل نـیـسـت
بـدو گـفـت سـهـر اب از²³ آزاد گـان
چـرا چـون تـرا²⁴ خـوانـد بـایـد بـسـر
- گـشـادـه کـنـم گـنـجـهـای نـهـان¹
گـشـادـه بـپـوشـی بـمـن² بـر سـخـن
نـگـر تـا کـدـامـیـن بـه آید ت رای³
بـدانـگـه که بـگـشـاد راز از⁴ نـهـفـت⁵
کـجا نـابـسـودـه بـسـنـگ⁸ اـنـدر سـت
در خـشـنـده¹⁰ مـهـری بـود بـی بـهـا¹¹
چـو سـیـر آید از مـهر¹² وز تـاج و گـاه
کـه او ژنـده پـیـل اـنـدر آرد ز جـان¹⁴
سـر شـی ز آسـمـان اـنـدر آید¹⁶ بـگـرد¹⁷
سـر شـی بـر تر سـت از درخت بـلـسـند¹⁸
چـه هـم رزم او ژنـده¹⁹ پـیـل و چـه مـرد²⁰
چـو گـرد بی رخـش²¹ او نـیـل نـیـسـت²²
سـیـه بـخت گـودرز کـشـو اد گـان
بـدین زور و ایـن دانیـش و ایـن هـنـر

¹ I, ² I, IV, VI, ³ I, ⁴ IV, ⁵ B— 66. 610—612 отсутст-
вуют. ⁶ Л, VI, ⁷ I, ⁸ VI, ⁹ VI, ¹⁰ I, ¹¹ Л, ¹² VI, ¹³ I, ¹⁴ Л, ¹⁵ I, ¹⁶ I, IV, VI, ¹⁷ Л—доб. б.:
به زخم سر گـرز سـنـدان شـکن * بـر آرد دـمـار از دو صـد اـنـجـمـن
بـدو گـفـت سـهـر اب از²³ آزاد گـان
چـرا چـون تـرا²⁴ خـوانـد بـایـد بـسـر

نـخواهـم که بـا او بـصـحـرا بـود * هـم آورد او کـوه خـارا بـود
و بـه جـمـع
I, IV— доб. вар. б. после б. 617 текста; B— 66. 615—617 передает следующей фразой:
I, IV— ¹⁸ I, IV—б. стоит после б. 618 текста; VI—б. оп. ¹⁹ IV—
I—доб. б.: ²⁰ I—б. оп. ²¹ I, IV—б. оп. ²² I, IV—б. стоит после б. 616 б. текста; VI—б. оп.
(см. выше, прим. 17). ²³ IV, VI—оп. ²⁴ I, IV—б. стоит после б. 616 б. текста; VI—б. оп.

- زمانه نبشته دگرگونه داشت
دگر باره پرسید ازان سرفراز
595 ازان پرده سبز و مرد³ بلند
ازان پس هجیر سپهبدش گفت⁵
گر از نام چینی بدانم⁷ همی
بدو گفت سهراب کین نیست داد
کسی کو بود پهلوان جهان
600 تو گفتی که بر¹¹ لشکر او مهترست
چنین داد پاسخ مر اورا هجیر
کنون رفته باشد بزابلستان
بدو گفت سهراب کین خود مگوی¹⁴
برامش نشیند جهان پهلوان
605 مرا با تو امروز پیمان یکیست
اگر پهلوان را نهایی بمن
- چنان کو گذارد بپاید گذاشت¹
ازان کشی بدیدار او بد نیاز²
وزان اسپ و آن تاب داده⁴ کمند
که از تو سخرا چه باید⁶ نهفت
ازان است کورا ندانم همی
ز رستم نکردی سخن هیچ یاد
میان سپه در⁸ نداند⁹ نهان¹⁰
نگهبان هر مرز و هر کشورست¹²
که شاید بدن کان گو شیرگیر
که هنگام بزمست در¹³ گلستان
که دارد سپهبد سوی جنگ روی¹⁵
برو¹⁶ بر بخندند پیر و جوان
بگویم و گفتار ما¹⁷ اندکیست¹⁸
سرافراز باشی بهر انجمن

¹ I, IV—доб. б.:

چو دل برنهی بر سرای سپنج * همه زهر پیشی آرد و درد و رنج
ثم عاود VI— доб. вариант того же б. ² Б— бб. 594 и 595 передает следующим образом:

سهراب السوال لما فی نفسه من السید الذی کان مشوقا الیه،
و مرفرا بجناح قبله علیه، فسایله ثانیاً عن السرداق الذی کان فی نفس الأمر سرادق
ایبه رستم و قال: قل لی لمن ذلک السرداق الأخضر؟ ومن ذلک الرجل الطویل الذی
VI— ⁵ اسپ و آن خم داده— IV؛ ⁴ اسپ و آن تاب داده— I, VI؛ ³ اسپ— I, VI؛ هو عنده
نام چینی ندانم— I؛ نام جویی بدانم— ⁷ LI؛ ⁶ نباید— VI؛ ازان پس مر او را سپهبد بگفت
T—доб. бб.: ¹² در— I, IV؛ ¹¹ نشان— VI؛ ¹⁰ نگرود— IV؛ ⁹ میان بسته دارد— ⁸ LI

برزمی که کاؤس لشکر کشد * به پیل دمان تخت و افسر کشد
جهان پهلوان بایدش پیشی رو * چو بر خیزد از دشت آوای غو
I, IV—доб. б.: ¹⁵ ما هذا الکلم— B؛ ¹⁴ اشکوفه و— VI؛ ¹³ بزمست بر— LI

ز هر سو بهر جهاندار شاه * بیایند نزدش مهران با کلاه
کنون رفت و پیمان من— VI؛ بگویم که گفتار من— I, IV؛ ¹⁷ برین— I, IV, VI؛ ¹⁶

¹⁸ Б— б. отсутствует.

بدو گفت زان سوی¹ تابنده شید²
 ز دیمای رومی پپیشش⁴ سوار
 پیاده سپردار و نیـزـهـوران⁵
 نشسته سپهدار بر تخت عاج
 ز هودج⁸ فرو هشته دیما جلیل
 بر خیمه نزدیک⁹ پرده سرای
 بدو¹¹ گفت کورا فریـهـرز خـوان
 پپرسید کان سرخ¹³ پرده سرای
 بگرد¹⁶ اندر شـی سرخ و زرد و بنفش
 درفشـی پس پشت پیکر گراز
 چـنـبـن گفت کورا گـرازست نام
 هشیـوار و²⁰ ز تخمه گیـوگان²¹
 نشان پدر جست و²³ با او نگفت
 تو گیتی²⁴ چه سازی که خود ساختست

چو خورشید تابان — VI³ تابان بر سرست — VI² ازان سو که — I, IV, VI¹
 — I, IV⁷ لشکر — VI⁶ اصحاب ترسته و رماح — Б⁵ و پیشش — I, IV⁴ برو افسرست
 — VI⁸ زده خیمه در پیشش — I, IV⁹ پرده — I, IV, VI⁸ فی اوصاف ذکرها المؤلف
 — I¹⁴ — VI¹¹ ب. 587. стоит после б. 587 текста. یکی ماه پیکر در فشی بپای — I, IV¹⁰ بر پیشش
 — VI¹² — бб. 585 и 586 текста оп.; I, IV — доб.б.: چندین

چنین گفت سهراب کز بهر شاه * بپایند پیشش مہان با کلاہ
VI—доб. б.:

زده خیمه در پیش پرده سرای * بدهلیز چندی ستاده بپای
 بدهلیز چندی ستاده I, IV, VI-؛ درفش درخشان بپیشش VI-¹⁴ ازان زرد VI-¹³
 یکی VI-¹⁶ ثم سایله عن سرادق آخر: переданы фразой: Б-бб. 587-588
 کاوگان IV-²⁴ و VI-²⁰ گذارد VI-؛ نپیچد I-¹⁹ از I-¹⁸ سیمین - I, T-¹⁷
 Б-бб. отсутствует. که در رنج و سختیش باشد توان VI-؛ نگردد ز جان IV-؛ نپمند میان I-²³
 Б-бб. 592 и 593 отсутствуют. گونه VI-²⁵ جیران I, IV, VI-²⁴ و I-²³ оп.

3 دران نیزه بر شیر زرین سرست
 6 بنوی پیامد بر شهریار
 8 بدو گفت 7 نامش ندارم بوی
 10 کجا او پیامد بر شهریار
 که جایی ز رستم نیامد نشان
 13 همی دید و 12 دیده نید باورش
 مگر کان سخنها شود دلپذیر
 ز فرمان نکاهد نخواهد 15 فزود
 کشیده سراپرده بد 17 بر کران 18
 برآید 19 همی ناله کردای
 برآورده از پرده 21 زرین سرش 22
 که خوانند 24 گردان ورا گیو نیو
 به ایرانیان 25 بر دو بهره سرست 26

درفش بدید 1 ازدها پیکر 2 ست
 4 گفت کز چین یکی نامدار 5
 پسر سید نامش ز فرخ هجیر
 بدین دژ بدم من بدان 9 روزگار
 غمی گشت سهراب را دل ازان 11
 نشان داده بود از پدر مادرش
 همی نام جست از زبان 14 هجیر
 نهشته بسر بر دگر گونه بود
 ازان پس پسر سید زان 16 مهتران
 سواران بسیرار و پیلان پپای
 یکی گرگ 20 پیکر درفش از برش
 بدو گفت کان پور 23 گودرز گیو
 ز گودرزبان مهتر و بهترست

570

575

وقدّامه — 2 B درفشش بپین T؛ درفشش بدید IV؛ درفشش پپیش I, VI, 1

رایة تشبه الثعمان 3 VI-دوب. бб.؛ برست VI-3

هجیر آنگهی گفت با خویشتن * که گر من نشان گو پیلتن
 بگویم بدین نیک دل شیرمرد * ز رستم برآرد بناگاه گرد
 ازان به نباشد که پنهان کنم * ز گردنکشان نام او بفکنم

I, IV, VI-6 نیکخواه I, IV, VI-5 بدو I, IV-4

10 I, IV-دوب. бб.؛ добавленные
 9 درین VI-9 زویر I-8 بگفتا که I, VI-7 بنزدیک شاه
 11 I, IV-دندان را دل بدان VI-11

16 I, IV, VI-نه هرگز I, IV, VI-15 دهان IV, VI-14 پاورش IV-13 و VI-12

18 B-бб. 574-576 переданы так: 17 I, IV, VI-سراپرده
 19 I, IV-دوب. бб.؛ سرادق آخر و رایة آخری علی رأسها صورة ذئب من الذهب

که لعل و بنفش است پرده سرای * ز سهمش بچنبد زمیغش ز جای
 22 VI-دوب. бб.؛ 21 I, IV, VI-آورده 20 VI-کوه 19 I, IV-برآمد

24 I-کجا خواند VI-چنین گفت کو بود VI-چنین گفت کان پور I, IV-23
 26 VI-درست T-دوب. бб.؛ ایران سپه I, IV, VI-25 خواننده

26 VI-درست T-دوب. бб.؛ ایران زمین هم چو او کم بود
 25 I, IV, VI-سپه ایران زمین هم چو او کم بود

- بـگـرد اندرش خـیمـه ز اندازه بیش
 زده پیش او² پیل پیکر درفش
 چنین گفت کان⁵ طوس نوذر بود
 دگر گفت⁷ کان سرخ پرده سرای 555
 یکی شیر پیکر درفش بزر⁹
 چنین گفت کان فرّ آزادگان
 پیرسید کان سبز پرده سرای¹⁴
 یکی تخت پرمایه اندر میان 560
 [برو بر نشسته یکی پهلوان
 ز هر¹⁷ کس که بر پای پیشش بر است¹⁸
 یکی باره پیشش بهالای اوی
 برو²⁰ هر زمان بر خروشد همی
 بسی پیل²² برگستوان دار پیش
 نه مردست ز ایران²⁴ بهالای اوی 565
- پس پشت پیلان و بالاش پیش¹
 بدر بر³ سواران زرینه کفش⁴
 درفش⁶ کجا پیل پیکر بود
 سواران بسی گردش اندر پپای⁸
 درفشان یکی در¹⁰ میانش گهر¹¹
 جهانگیر¹² گودرز کشوادگان¹³
 یکی لشکری گشن پیشش پپای
 زده پیش او اختـر کاویان¹⁵
 ابا فرّ و با سفت و یال گوان¹⁶
 نشسته بیک رش رش¹⁹ برتر است
 کمندی فرو هشته تا پای اوی
 تو گویی که در زین²¹ بجوشد همی
 همی جوشد آن مرد²³ بر جای خویش
 نه بینم همی اسب همتای اوی²⁵

IV—² Б-б. отсутствует. و شیران پیش T—؛ مردانش پیش IV—؛ بالا ز پیش I—¹
 Л—⁶ کو VI—⁵ مداسات ذهبیة—B—⁴ بنزدش I, IV, VI—³ یکی ازدها
 یکی لشکری کش به پیشش پپای VI—⁸ پیرسید I, IV, VI—⁷ درفش
 میان VI—¹¹ درفشان گهر در VI—؛ درفشان و اندر I, IV—¹⁰ درفش بنفش VI—⁹
 I, IV, VI—доб. б.:؛ بنفش

پس پشتش اندر سپاهی گران * همه نیـزـه داران و جوشنـوران
 Б этот б. имеет. I, IV, VI—¹² سپهدار T—доб. бб.:¹³

سپه کش بود گاه کینه دلیر * دو چل پور دارد چو پیل و چو شیر
 کجا پیل با او نکوشد بـجـنگ * نه از دشت بـیـر و نه از گـه پـلـنگ
 درست IV—¹⁸ ازان I, IV, VI—¹⁷ Л-б. оп.¹⁶ Б-б. отсутствует.¹⁵ سرادق—B—¹⁴
 I, IV, VI—²² دریا I, IV, VI—²⁴ بخود T—؛ بدو I, IV—²⁰ بیک سر ازو I, IV, VI—¹⁹
 VI—²⁵ доб. б.:؛ پیران نه مردی I, IV, VI—²⁴ و VI—доб.²³ و

بسی پیل و برگستوان و زیهای (так!) * خروشان پـدر گـاه پـرده سرای

- 535 سخن هرچه پرسم همه راست گوی
[چو خواهی که یابی رهایی ز من
از ایران هر آنچهت بپرسم بگویی
سپارم بخت و گنج آراسته
ور ایدون که کژی بود رای تو
540 هجیرش چنین داد پاسخ که شاه
بگویم همه آنچه⁵ دادم بدوی
بدو گفت کز تو بپرسم همه
همه نامداران آن مرز را
ز بهرام و از رستم نامدار
545 بگو کان سراپرده هفت رنگ¹¹
پیش اندرون¹² بسته صد ژنده پیل
یکی برز¹⁴ خورشید پیکر درفش
بقلمب سپاه اندرون جای کیست
بدو گفت کان¹⁶ شاه ایران بود
550 وزانپس بدو گفت بر¹⁸ میهنه
سراپرده بر²⁰ کشیده سپاه
- مستاب از ره راستی هیچ روی¹
سرافراز باشی بهر انجمن²
مستاب از ره راستی هیچ روی
بیابی بسی³ خلعت و خواسته
همان بند و زندان بود جای تو
سخن⁴ هرچه پرسد ز ایران سپاه
بکژی چرا بایدم گفت و گوی⁶
ز گردنکشان و⁷ ز شاه و رمه⁸
چو طوس و چو کاوس و⁹ گودرز را
ز هر کت¹⁰ بپرسم بمن بر شمار
بدو اندرون¹² خیمه های پلنگ
یکی مهد¹³ پیروزه برسان نیل
سرش ماه زرین غلافش بنفش
ز گردان ایران و را نام¹⁵ چیست
بدرگاه او¹⁷ پیل و شیران بود
سواران¹⁹ بسپار و پیل و بنه
رده گردش²¹ اندر ز هر سو²² سپاه

² Л-бб. 536 и 537 оп. ¹ I, IV, VI- مکن رای و چاره مجوی

⁶ I, IV-доб. б.: ⁵ I, IV, VI- هرچه ⁴ I, VI- ز من ³ IV- ز من

بگیتی به از راستی پیشه نیست * ز کژی بتر هیچ اندیشه نیست
Л, I и IV- доб. еще б.:

نمی بینی جز از راستی پیشه ام * بکژی نیاید خود اندیشه ام
VI-доб. вариант тех же бб. ⁷ I, IV- هم ⁸ Л- بز شاه رمه Б- бб. 542, 543 и 544 отсутствуют.

IV, VI- سراپرده از دیبه رنگ رنگ¹¹ I- هر چت¹⁰ I- چو کاوس و چون طوس و VI-⁹

وزان تخت VI- زمر آن تخت¹³ I- اندرو¹² VI- سراپرده دیبه از رنگ رنگ¹⁴ VI-¹⁵ I- رای¹⁶ VI- کو¹⁷ I, IV, VI- که بر در گهش¹⁸ VI-¹⁹ I, VI- ستاده²² I, VI- بگردی وی VI- زده گردش²¹ Л- نو²⁰ Л, IV- سوارست¹⁹

و زانجایگه رفت نزدیک شاه
 ز سهراب و از برز و بالای اوی
 که هرگز ز ترکان چنین کسی نخواست
 بتوران و ایران³ نماند بکس
 وزان مشقت برگردن ژندرز
 بگفتند و پس رود و می خواستند

525

۱۳

چو افگند خور سوی بالا⁴ کمند
 بپوشید سهراب خفتان جنگ
 یکی تیغ هندی بچنگ اندرش⁸
 کمندی بفتراک بر شست خم
 پیامد یکی برز بالا¹¹ گزید
 بفرمود تارفت پیشش هجیر
 نشانه نباید که خم آورد
 بهر کار در پیشه کن راستی

530

و حکى له صنيعة و
 پر و T-؛ پر و پای اوی -IV² ما جری و باقوا ينظرون فى ترتيب أمر القتال
 VI- 522 - 526 оп. 66. وزان بزوم فردوس آرای اوی: I- вар. мисра: یال اوی
 به I- IV, VI⁵ گردون -IV⁴ از ایران و توران -IV³؛ ایران و توران -I³
 I, IV-перед б. 527 текста доб. б.:⁶

چو خورشید برداشت زرین سپر * زمـانه برآورد از چرخ سر
 برند اندر -I⁸ نیل رنگ -T؛ زرد رنگ -VI؛ خوب رنگ -IV؛ سپیم رنگ -I⁷
 B-⁹ یکی تیغ هندی پر اندر برش -VI؛ برزد آور افگند اندر برش -IV؛ افگنده اندر برش
 I, IV, 12 برز و بالا -VI؛ ژند بالا -I, IV¹¹ بر -I, IV¹⁰ 529 و 530 отсутствуют.
 VI-؛ سر افشان شود -I, IV¹⁴ اکنون تو پندم پذیر -IV¹³ ایران سپه را -VI
 T-б. оп.¹⁵ سر افشان کند VI-доб. б.:¹⁶

چو تو راستی در دل آراستی * کند راست کار ترا راستی

- چنین گفت کامش شب نباید غنود
 که گرگ اندر آمد² میان رمه
 اگر یار باشد جهان آفرین
 ز فتراک زین برگشایم کمند
 پیامد نشست از پرگاه خویش
 که گر⁶ کم شد از تخت من ز ندرزم
 چو برگشت رستم بر شهریار
 بره بر گو پیلتن را بدید
 یکی بر خروشید چون پیل مست
 بدانست رستم کز ایران سپاه
 بخندید و زان پس¹² فغان برکشید
 پیامد پیاده بنزدیک او
 پیاده کجا بود¹⁰ تیره شب
 بگفتش بگیو آن کجا کرده بود
- همه شب همی نیزه باید بسود¹
 سگ و مرد را آزمودش همه³
 چو نعل سمندم بسایند زمین
 بخواهم از ایرانیان⁴ کین ژند
 گرانمایگانرا همه خواند پیش⁵
 پیامد همی⁷ سپر جانم ز بزم⁸
 از ایران سپه گیو بد پاسدار
 بزد دست و گزر از میان بر⁹ کشید¹⁰
 سپر بر سر آورد و بنمود¹¹ دست
 بشب گیو باشد طلایه بره
 طلایه چو آواز رستم شنید
 چنین گفت کای مهتر جنگجوی¹³
 تهمتن بگفتار بگشاد لب
 چنان شیرمردی که آزرده بود¹⁴

¹ VI — همی زنده باید بود I, IV — заменяют б. двумя следующими:

بدیشان چنین گفت سهراب شیر * که ای بخردان و یلان دلیر
 یک امشب شما را نباید غنود * همه شب سر نیزه باید بسود
 آمد اندر — VI² Б — далее вместо перевода бб. 507—510 следует их сокращенный пересказ.

VI⁵ — از ایران نخواهم مگر — VI⁴ دید در دمدمه — VI³؛ آزمود او همه — IV³
 VI — доб. первый из двух бб., добавленных I и IV после б. 507 текста (см. прим. 1 к б. 507). VI⁶ — اگر IV⁷ — پیامد همان VI⁸ — نباید همی VI⁸ — доб. б.:

به ومان بفرمود تا می خورد * غمی لشکری را همی بشکرد
 و تیغ از میان بر — IV, VI¹⁰؛ پس تیغ بران — I⁹
 I, IV¹³ — بخندید آنگه — I, IV¹² بگشاد — I, IV¹¹ следует их краткий пересказ.

I, IV¹⁴ — доб. б.: کینه جوی — VI¹⁴؛ نیکجوی

برو آفرین کرد گیو گزین * که بی تو مباد اسپ و گوپال و زین

- همی دید رستم مر او را ز دور¹ 495
 بشایسته کاری⁴ برون رفت ژند
 بدان لشکر اندر چنو کس نبود
 چه مردی بدو گفت با من بگویی
 تهمتن یکی مشقت بر گردنش
 بدانچایگاه خشک شد⁷ ژندرزم
 زمانی همی بود سهراب دیر
 پیرسید¹⁰ سهراب تا ژندرزم 500
 برفتند و دیدندش¹² افکنده خوار
 خروشان ازان¹⁴ درد باز آمدند
 بسهراب گفتند شد ژندرزم
 چو بشنید سهراب بر جست زود
 ابا چاکر و شمع و خپناگران 505
 شگفت آمدش سخت و²⁰ خیره به اند
- نشست و² نگه کرد مردان سـور³
 گوی دید بر سان سرو بلند
 بر رستم آمد پیرسید زود⁵
 سوی روشنی آی و بنمای روی
 بزد تیز و بر شد⁶ روان از تنش
 نشد ژنده رزم آنگهی سوی بزم⁸
 نیامد بنزدیک او ژند⁹ شیر
 کجا شد که جایش تهی شد ز بزم¹¹
 بر آسوده از بزم واز کارزار¹³
 شگفتی فرو مانده از کار ژند¹⁵
 سر آمد برو¹⁶ روز¹⁷ پیگار و بزم¹⁸
 بیامد بر ژند بر سان دود
 بیامد ورا دید مرده چنان¹⁹
 دلیران و گردنکشان را²¹ بخواند

1 I, 2 همی بود رستم بدان جا ز دور—IV, VI; همی بود رستم بدان جای دور—I 3
 VI—доб. б.; 3 VI—نشستن—IV; 4 نشسته—VI

یـکـی نامـور بود دستـور او ی * کـجـا نـام او ژنده بد نامـجـوی
 VI—7 بزد تا برون شد—IV; بزد سخت و بر شد—I, VI 6 VI—б. оп. 5 خرج الحاجة—B 4
 سر آمد برو روز گاران—VI; سر آمدش رزم و سر آمدش بزم—I, IV 8 بیفتاد انچایگاه
 I, IV—доб. б. 11 نگه کرد—I, IV 10 نژره—VI; ژنده—I, IV 9 Б—б. отсутствует. 9
 بـیـامـد کـس و دید او را نـگـون * تـبـاه و شـده جـانـش از تـن بـرون
 VI—доб. вариант того же б. и б.:

ز کارش بگفتند سهراب را * بخود تلخ کردش خور و خواب را
 فـوئـب و آتی 13 Б—далее вместо перевода бб. 501—505 следует фраза: 12
 ورا—I, IV, VI 16 ز دردش دل اندر گداز آمدند—VI 15 پیر از—I, IV, VI 14 مصرع زند

I, IV—доб. б. 18 رزم و پیکار و بزم—VI; روز گاران بزم—I 18 رزم و—VI 17
 ز کارش چو گفتند سهراب را * بر او تلخ گشتش خور و خواب را
 کـنـد آوـران را—VI 21 و—VI 20 ср. выше, прим. 11. 19 J—I گران—VI; б. оп. 20

شب تیره بر دشت لشکر^۱ کشید
 میان بسته جنگ^۲ و دل کینه خواه^۳
 از^۴ ای در شوم بی کلاه و کمر
 بزرگان کدامند و سالار کیست
 که بیدار دل بادی^۵ و تن درست
 بپوشید و آمد دوان تا^۶ حصار
 خروشیدن نوش^۷ ترکان شنید
 چنانچه چون سوی آهوان نره شیر^{۱۰}
 نشسته بیک دست او ژنده رزم^{۱۱}
 دگر بارمان نام بردار شیر
 پسان یکی سرو شاداب^{۱۴} بود^{۱۵}
 برش چون بر پیل^{۱۶} و چهره چو خون^{۱۷}
 جوان و^{۱۹} سرافراز^{۲۰} چون نره شیر
 بپیشی دل افروز تخت بلند
 بران^{۲۲} برز و بالا و تیغ و نگین^{۲۳}

چو خورشید گشت از جهان ناپدید
 تهمتن پیامد بنزدیک شاه
 که دستور باشد مرا تاجور 480
 ببینم که این نو جهاندار کیست
 بدو گفت کاؤس کین کار تست
 تهمتن یکی جامه ترکوار
 پیامد چو نزدیکی دژ رسید
 بران^۸ دژ درون^۹ رفت مرد دلیر 485
 چو سهراب را دید بر تخت بزم
 بدیگر چو هومان سوار دلیر
 تو گفتی^{۱۲} همه تخت^{۱۳} سهراب بود
 دو بازو بکردار ران هیون
 ز ترکان^{۱۸} بگرد اندرش صد دلیر 490
 پرستار پنجاه با دست بند
 همی یک بیک خواندند^{۲۱} آفرین

میان بسته رزم VI-؛ میان بسته بر جنگ I-^۲ بر روز دامن I, IV-^۱

جاء رستم کیکاؤس و استأذنه آن یدخل B-далее бб. 479—482 переданы следующей фразой:
 I-^۶ باشی IV-^۵ کز IV, VI-؛ که I-^۴ معسكر الترك على سبيل التجسس
 B. оп. VI-؛ صياحهم على الشرب B-؛ خروشیدن و نوش I-^۷ نهان تا IV, VI-؛ نهان در
 B-б. отсутствует B-؛ دگر باره آن نام بردار شیر VI-^{۱۰} فرو I, IV, VI-^۹ بدان I, IV, VI-^۸
 B-^{۱۵} سهراب IV-^{۱۴} گرد VI-^{۱۳} گوئی IV-^{۱۲} VI-бб. 486 и 487 оп. VI-^{۱۱} B-
 бб. 488—490 отсутствуют. I, VI-^{۱۶} شیر IV-доб. б.:^{۱۷}

بتن پیلوار و بالا بلند * به پیشه در از بیم شیریر ببند
 همی خواند I, IV-^{۲۱} و VI-доб.^{۲۰} و VI-оп. I, IV-^{۱۹}؛ یلان VI-^{۱۸} زگردان VI-
 B-б. отсутствует B-^{۲۳} بدان VI-^{۲۲} هرکس برو

- همی رفت منزل بمنزل جهان¹ 460
 درخشیدن خشت و ژوپین زگرد
 ز بس گونه گونه سنان و درفش
 تو گفתי که ابری بزننگ آبنومی
 جهان را شب و³ روز پیدا نبود
 ازینسان بشدتا در دژ رسید
 خروشی بلند آمد از دیدگاه⁵ 465
 چو سهراب زان دیده⁷ آوا شنید
 بانگشت لشکر بهومان نمود
 چو هومان ز دور آن سپه را بدید
 بهومان چنین گفت سهراب گرد
 نمینی تو زین لشکر پیکران 470
 که پیش من آید به آوردگاه
 سارحست بسیار و مردم بسی
 کنون من بیخت رد¹³ آفراسیاب
 بتنگی¹⁵ نداد ایچ سهراب دل
 [یکی جام می خواست از می گسار 475
 وزان سو سراپرده شه ریار
 ز بس خیمه و مرد و پرده سرای
- شده چون شب و روز گشته نهان²
 چو آتش پس پس پرده لاجورد
 سپرهای زرین و زرینه کفش
 برآمد ببارید زو سپه دروس
 تو گفستی سپهر و ثریا نبود
 بشد⁴ خاک و سنگ از جهان ناپدید
 بسهراب گفتمند⁶ کامد سپاه
 بهاره بیامد⁸ سپه بنگرید⁹
 سپاهی که آنرا کرانه نبود
 دلش گشت پر بیم و دم در کشید¹⁰
 که اندیشه از دل بیاید سترد
 یکی مرد جنگی و گریزی گران
 گر ایدون که یاری دهد هور و ماه¹¹
 سرافراز نامی ندانم¹² کسی
 کنم دشت را همچو دریای آب¹⁴
 فرود آمد از بهاره شاداب دل
 نکرد ایچ رنجه دل از کارزار¹⁶
 کشیدند بر دشت پیش حصار
 نماند ایچ بر دشت و بر کوه¹⁷ جای

شده روی VI-؛ جهان شب شده روز گشته نهان I, IV-² سپاه VI-؛ چمان I-¹
 I, VI-⁶ سور القلعة B-⁵ شده I, IV, VI-⁴ شب از I, IV-³ خورشید تابان سپاه
 سپه را بدید I, IV-⁹ بهلا برآمد I, IV, VI-⁸ ازان گونه VI-⁷ بنمود
 I, IV-دوب. ب.:¹⁰

بدو گرفت سهراب جنگ آزمای * که دل دار بر جای و رخ را بجای
 سرافراز VI-؛ سرافراز و جنگی نمینم I, IV-¹² B-ب. отсутствует. مهر و ماه VI-¹¹
 IV-¹⁵ B-ب. оп. VI-؛ من دماهم: B-ب. поясняет. I, IV-¹⁴ و نامی نه بینم I, IV-¹³ به قندی
 همانندیم بر کوه و بر دشت VI-¹⁷ B-перевод б. имеется. L-б. оп.:¹⁶ به قندی

گزیینیم و فردا بسازیم رزم¹
 شد ایوان بکردار بیاب²
 سمن چهرگان³ پیش خسرو پپای⁴
 ز چیناگران بزرگشاده⁵ دو لب⁶

بندو گرفت کاؤس کامروز بزم
 پیاراست رامشگرهی شاهوار
 ز آواز ابریشم و بانگ نای
 همی باده خوردند تا نیم شب

450

۱۱

ببستند شبگیر بر⁸ پیل کوس
 سپه بر نشاند و بنه بر نهاد¹⁰
 شمرده بلشکر گه آمد سوار
 که از گرد ایشان¹¹ هوا تیره گشت¹²
 بپوشید گیتی بنعل و بپیل
 بجوشید دریا ز آواز¹⁵ کوس¹⁶

دگر روز فرمود⁷ تا گیو و طوس
 در گنج بگشاد و⁹ روزی بداد
 سپردار و جوشنوران صد هزار
 یکی لشکر آمد ز پهلو بدشت
 سراپرده و خیمه زد بر دو میل
 هوا¹³ نیلگون گشت و کوه¹⁴ آبنوس

455

¹ I, IV— б. заменен двумя:

چنین گرفت کاؤس کای پهلوان * بخدمت ببندم کمر بر میان
 بیا تا بشادی یک امروز بزم * گزیینیم و فردا بسازیم رزم

² VI—بهار; IV—доб. бб.:

بیاراست رامشگرهی دلپذیر * نبستند بر گوشه آبگیر
 گرانبایگانرا همی خواندند * بدان خرمی گوهر افشاندند
 از آواز ابریشم و بانگ نای * سمن چهرگان پیش خسرو پپای
 پیش او بر پپای VI—⁴ سمن چهرگان I, IV—³ I, IV—доб. эти бб. после б. 452 текста.

⁶ I, IV—доб. бб.:

بخوردند می تا جهان تیره گشت * دل نامداران ز می خیره گشت
 همه مست بودند و گشتند باز * بپیموده گردان شب دیرباز
 چو خورشید آن چادر قیرگون * بدرید و از پرده آمد برون

¹¹ I, ¹⁰ IV—⁹ VI—⁸ I, IV, VI—⁷ I, IV—⁶ I, IV—доб. бб.:

¹⁴ I, IV—¹³ VI—¹² Б-бб. 456-463 отсутствуют. ¹¹ VI—¹⁰ I, IV, VI—⁹ I, IV, VI—⁸ I, IV, VI—⁷ I, IV, VI—⁶ I, IV, VI—⁵ I, IV, VI—⁴ I, IV, VI—³ I, IV, VI—² VI—¹ I, IV—доб. эти бб. после б. 452 текста.

¹⁶ VI—второе мисра б. 458, бб. 459, 460 и 461 и первое мисра б. 462 оп.

بدین باز گشتن مگردان نهان
 مکن تیره بر خیره این تاج و گاه
 تهن تن چو بشنید خیره بماند²
 نخواهم که باشد ز تن بگسلیم⁴
 گرازان و پویان بنزدیک شاه⁶
 بسی پوزش اندر گذشته بخواست
 چنان زیست⁸ باید که یزدان بکشت
 دلم گشت باریک¹¹ چون ماه نو
 چو دیر آمدی تندی¹² آراستم
 پیشیمان شدم خاکم اندر دهن¹³
 همه کهترانیم¹⁵ و فرمان¹⁶ تراست
 روانست ز دانش مبادا تهنی¹⁷

چنین بر شده نامت اندر جهان
 و دیگر که تنگ اندر آمد سپاه
 برستم بر¹ این داستانها بخواند
 بدو گفت اگر³ بیم دارد دلم
 ازین⁵ تنگ برگشت و آمد براه
 چو در شد ز در شاه⁷ بر پای خواست
 که تندی مرا گوهرست و سرشت
 وزین⁹ ناسگالیده¹⁰ بدخواه نو
 بدین چاره جستن ترا خواستم
 چو آزده گشتی تو ای پیلتن
 بدو گفت رستم که گیهان¹⁴ تراست
 کنون آمدم تا چه فرمان دهی

440

445

¹ IV-چو; VI-از; ² I, IV-доб. б.:

بپاسخ چنین گفت گودرز را * که بسیرار پیچوده ام مرزرا
 که جان را I-⁴ اگر زانکه بی VI-ز پرخاش گر I, IV-³ VI-доб. вариант того же б.
 I, IV, VI-доб. бб.: که سررا ز تن بگسلیم IV-ز تن بگسلیم

تو دانی که نگریزم از کارزار * و لیکن سبک دارم شهریار
 چنان دید رستم ازان کار اوی * که برگردد آید بنزدیک اوی
 IV-доб. после первого б. еще б.:

نگوید بدو گفت خلق این سخن * جز از تو خود ای پیر گرگ کهن
 خرامان بشد پیش کاوسی شاه VI-خرامان بشد نزد کاوسی شاه I, IV-⁶ ازو VI-ازان IV-⁵
 وزان VI-⁹ رست VI و T-⁸ چو از دور بد شاه VI-چو شه مر ورا دید I, IV-⁷
 فرمان I, IV-¹⁴ I, IV, B-б. оп. ¹³ تیزی I-¹² قاریک ¹¹ بدسگالیده I, IV-¹⁰
 I-доб. бб.: تو شاه جهانی و من چون رهی VI-¹⁷ پیمان I-¹⁶ بند گانیم VI-¹⁵

همان من ترا چاکر و کهترم * و گر کمتری را خود اندر خورم
 اگر عمر باشد مرا سالیمان * ترا باد پیوسته روشن روان
 IV-доб. первый из этих двух бб. и вариант второго, в котором второе мисра заменено вторым
 мисра последующего б. и обратно (см. прим. 1 к б. 449).

همیشه سر تخت جای تو باد
 بتیزی² سخن گفتنش نغز نیست
 بخوبی ز سر باز پییمان شود
 هم⁴ ایرانیانرا نباشد گناه⁵
 ز تنیدی بخاید همی⁷ پشت دست
 که هستم ز کاؤس کی بی نیماز
 قیما جوشن و دل⁸ نهاده پسر گب
 چه کاؤس پیشم چه یک مشت خاک¹⁰
 جز از پاک یزدان نترسم ز کس
 چنین گفت گودرز با پیلتن¹³
 بدیگر سخنها برند این زمان
 همی رفت زین¹⁷ گونه چندی¹⁸ برار¹⁹
 همه بوم و بر کرد باید²¹ تهی²²
 مرا و ترا نیست جای درنگ
 بدیدم بدرگاه بر گفت و گوی
 چنین پشت بر شاه ایران مکن

جهان سر پسر زیر پای¹ تو باد
 تو دانی که کاؤس را مغز نیست
 بجوشد³ همانکه پیشیمان شود
 تهمتن گر آزرده گردد ز شاه
 هم او زان⁶ سخنها پیشیمان شد دست
 تهمتن چنین پاسخ آورد باز
 مرا تخت زین باشد و تاج ترک
 چرا دارم از خشم کاؤس⁹ پاک
 سرم گشت¹¹ سیر و دلم کرد پس
 ز گفتار چون سیر گشت انجمن¹²
 که شهر¹⁴ و دلبران و¹⁵ لشکر گمان
 کزین¹⁶ ترک ترسیده شد سرفراز
 که چونان که گژدهم داد²⁰ آگهی
 چو رستم همی زو²³ بترسد بچنگ
 از آشفتن شاه و پیگار اوی
 ز سهراب یل رفت²⁴ یکسر سخن

425

430

435

مر T-⁴ بگوید I, VI-³ بتندی IV, VI-² بگرمی I-² رای I, IV-¹

⁵ I-доб. б.:

که بگذارد این شهر ایران همی * کند بوم فرخنده ویران همی
 IV, VI-доб. варианты того же б. ⁶ I, IV-کنون زان VI-هم او زین IV-⁷ بتندی همی

IV-⁸ تن IV-⁹ از خشم او ترس و I-¹⁰ I, IV-обратный порядок мисра; VI-б. оп.

ز گفتار او خیره شد انجمن IV-¹² I-کرد VI, VI-¹¹ ل

VI-¹⁶ I-оп. و I, IV, VI-¹⁵ شاه I, IV, VI-¹⁴ تهمتن VI-¹³ سیر شد پیلتن VI-

VI-¹⁹ доб. б.:

که چون رستم از وی بترسد بچنگ * مرا و ترا نیست جای درنگ

چه بوم IV-²¹ که چون گژدهم داد ازو VI-²⁰ I, IV-که چون گژدهم دادمان

همه بوم و بر گردد از ما T-²² VI-б. стоит после б. 432 текста.

و ترکیست VI-²⁴ I, IV-ترکست I-²³ چو رستم از او می

- 405 [که گویی و را زنده¹ بر دار کن
چو او رفت و آمد⁴ سپاهی⁵ بزرگ
که داری که با او بدشیت نمرد
یلان ترا سر بسر گزدهم⁷
همی گوید آن روز هرگز مباد
کسی را که جنگی⁹ چو رستم بود
چو بشنید گفتار گودرز شاه
پشیمان بشد زان کجا¹² گفته بود
گودرز گفت این سخن درخورست
خردمند باید دل پادشاه¹³
شما را بیايد بر¹⁵ او شدن
سرش کردن از تیزی من تهی
چو¹⁷ گودرز برخاست از پیش اوی
برفتند با او سران سپاه
چو دیدند گرد²⁰ گو پیلتن
ستایش²² گرفتند بر پهلوان
- 410
415
420
- ز شاهان² نیاید گزافه سخن³
یکی⁶ پهلوانی بکردار گبرگ
شود بر فشاند برو تیره گرد
شنیدست و دیدست از⁸ پیش و کم
که با او سواری کند رزم یار
بیارارد او را خرد¹⁰ کم بود¹¹
بدانست کو دارد آیین و راه
بمیهودگی مغزش آشفته بود
لب پیر با پند نیکوترست
که تیزی و تنیدی نیارد بها¹⁴
بخوبی بسی داستانها زدن
نمودن بدو روزگار پنهانی¹⁶
پس¹⁸ پهلوان تیز بنهاد روی
پس¹⁹ رستم اندر گرفتند راه
همه²¹ نامداران شدند از چمن
که جاوید بادی²³ و روشن روان

1 VI- و گوینده VI- 2 شاهي 3 I, IV, VI-доб. б.:

مکافات رستم نمودی درست * ز شاهان کس این رای هرگز نجست
9 I, IV- بر I, IV, VI- 8 گشت هم VI- 7 ابا T- 6 سپاه VI- 5 رفت آید I- 4
VI- 11 (метр нарушен) بران خرد در سرش VI-؛ بران خرد در سرش I, IV- 10 مردی
VI- 12 I, IV- ازان شد کجا I, IV- 13 I- شدش زانکه او
IV, VI- خرد باید اندر سر شهریار I- 14 I, IV, VI- که تیزی و تنیدی نیاید بکار
لا بدّ للملک أن يكون وافر العقل متنكباً عن الحدّة و الجهل B- 11) (ср. прим. 11);
15 I, VI- پس T- 16 доб. б.:

پیاور تو او را بنزدیک من * که روشن شود جان تار یک من
18 VI- سوی IV- 17 ارکب الآن مع الأكابر و الأمراء خلف رستم و ردّوه B-
باشی I, VI- 23 نیایش VI- 22 سر VI- 21 بر ره I, IV- 20 پی I, IV- 19

بگودرز گفتند کین کار تست
 سپهبد جز از¹ تو سخن نشنود
 بنزدیک این شاه دیوانه رو³
 سخنهای چرب و دراز آوری
 سپهبدار گودرز کشواد رفت
 بکاوس کی گفت رستم چه کرد
 [فراموش کردی ز هماماوران⁷
 شکسته بدست تو گردد درست
 همی بخت تو زین سخن نغذود²
 وزین در سخن یاد کن نو بنو
 مگر بخت گم بوده باز آوری⁴
 بنزدیک خسرو خرامید تفت⁵
 کن ایران بر آوردی امروز گردد⁶
 وزان⁸ کار دیوان مازندران]⁹

بگفتار تو پی گمان بگردد I, IV, VI и T- بجز VI- چو از IV, T-¹
³ IV, VI- شو ⁴ I-доб. бб.:

چو رستم که هست او جهان پهلوان * ببخشید کاوس کی را روان
 برنج و بسختیش فریاد من * نبودست هرگز چنو هیچ کس
 چو بستند دیوان مازندران * هم آن شاه و هم ما ببنند گران
 ز بهرش چه رنج و چه سختی کشید * جگرگاه دیو دژم بر درید
 بشادیش برتخت شاهی نشاند * بر او آفرین بزرگان بخواند
 دگر ره چو او را بهماماوران * ببستند پایش ببنند گران
 ز بهرش چنان شهریاران بکشت * بهماماوران هیچ نمود پشت
 بیاورد وی را سوی تخت باز * بشاهی همی برد پیشش نماز
 چو پاداش او باشد آویختن * نهیمیم جز روی بگریختن
 و لیکن کنون نیست هنگام کار * که تنگ اندرآمد چنین روزگار
 نباید که آیند ایران بتنگ * چو آید رسانید مارا بچنگ
 IV, VI- доб. те три бб., которые доб. I после б. 397 текста (см. прим. 11 к б. 397;
 далее в IV следуют три первых бб. по I и непосредственно за ними пять последних по той же
 рук.; в VI доб. бб., добавленные I, с небольшими вариантами. ⁵ VI-

چه سازیم اکنون که رستم برفت * سوی زابلستان خرامید تفت
⁶ VI- доб. здесь вариант б. 406 текста:

چنو رفت آمد سپاه گران * همه رزم جویان و کند آوران
⁷ I, IV- بهماماوران ⁸ VI- وزین ⁹ Л- бб. 404 и 405 оп.; Б- бб. 404-409 отсут-
 ствуют.

سر نیزه و تیغ¹ یار من اند
 چه آزاردم او³ نه من بنده ام
 بایران ار ایدونکه⁶ سهراب گردد
 شما هر کسی چاره جان کنید
 بایران نمینید ازین پس مرا
 غمی شد دل نامداران¹⁰ همه
 دو بازو و دل شهریار من اند²
 یکی⁴ بنده آفریننده ام⁵
 پیاید نماند⁷ بزرگ و نه خرد
 خرد را بدین کار پیچان کنید
 شما را زمین⁸ پر کرگس مرا⁹
 که رستم شبان بود و ایشان رمه¹¹

395

¹ VI—گرز ² I, IV—б. оп.; VI—доб. б.:

جهان بنده و رخس تخته بود * فلک چاکر و گرز بخته بود
 چه آزار دارد³ IV ⁴ I—بلی IV ⁵ I—доб. бб.:
 ср. прим. 17 к б. 390).

دلیران بشاهی مرا خواستند * همان گاه و افسر بیاراستند
 سوی تخت شاهی نکردم نگاه * نگه داشتیم رسم و آیین و راه
 اگر من پذیرفتمی تاج و تخت * نبودی ترا این بزرگی و بخت
 همه هرچه گفتی سزای منست * ز تو نیکوپیها بجای منست
 گورت ناوردیدم ز البرز کوه * بزاری فتاده میان گرو
 ترا این بزرگی نبود و کام * که گویی سخنها بدستان سام
 IV—доб. те же бб. с незначительными вариантами бб. 5 и 6; VI—доб. три первых бб. по I,
 после которых доб. бб.:

و گر کیفتادم ز البرز کوه * بخواوری فتاده بداورا ز کوه
 نیاوردمی من بایران زمین * نبستی کمر بند و شمشیر کین
 نبودی ترا این بزرگی و کام * که گویی سخنها بدستان پیام
 بایرانیان⁶ I, IV ⁷ IV ⁸ VI ⁹ VI—доб. бб.:
 زمین با شما ¹⁰ I, IV ¹¹ VI—доб. бб.:
 بزداسپ و از پیش ایشان برفت * همی پوست گفتی بر او بر بکفت
 هم گردان همه¹¹ VI ¹⁰ I—доб. бб.:
 (метр нарушен). بایرانیان

هم آنکه نشستند با یکدیگر * سراسر بزرگان پرخاش خر
 چو گیو و چو گودرز و بهرام شیر * چو رهام و گرگین سوار دلیر
 همی این بدان آن بدین گفت شاه * ندارد دل نامداران نگاه

380 برآشفت باگیو و با پیشتن
 بفرمود پس طوس را شهریار
 خود² از جای برخاست کاوس کی
 بشد طوس و دست تهمتن³ گرفت
 که از پیشش کاوس بیرون برد
 تهمتن بر آشفت با شهریار
 همه کارت از یکدیگر بدترست
 385 تو سهراب⁹ را زنده بردار کن
 بزد تند یک دست بر دست طوس
 ز بالا نگون اندر آمد بسر¹³
 بدر¹⁴ شد بخشم اندر آمد برخش
 چو خشم آورم شاه کاوس کیست
 390 زمین بنده و رخش¹⁶ گاه منست
 شب تیره از¹⁸ تیغ رخشان کنم
 فرو ماند خیره¹ همه انجمن
 که رو هر دو را زنده برکن بدار
 برافروخت بر سان آتش ز نی
 بدو⁴ مانده پرخاش جویان شگفت⁵
 مگر کاندز آن تیزی⁶ افسون برد⁷
 که چندین مدار آتش اندر کنار
 ترا شهریاری نه⁸ اندر خورست
 پر¹⁰ آشوب و بدخواه را خوار کن¹¹
 تو گفستی¹² ز پیل زیان یافت کوس
 برو کرد رستم بستندی گذر
 منم گفت شیر اوژن و تاج بخش
 چرا دست یازد بمن طوس کیست¹⁵
 نگین گرز و مغر کلاه منست¹⁷
 به آورد گه بر سر افشان کنم

درو — 4 و پس دست رستم — 3 IV چو — 2 I, IV بدو خیره مانده — 1 I, IV, VI

VI — доб. б.: پرخاشجوی از شگفت — 5 I, IV

شده رستم از خشم کاوس مست * گرفته همی طوس دستش بدست
 6 IV — بندی. I, IV — доб. тот же б., но с перестановкой мисра, после следующего б. текста.

7 I, IV — доб. б.:

گرفته همی طوس دستش بدست * شده رستم از خشم کاوس مست
 см. прим. 5. 8 IV — چه 9 T — تو آن ترک 10 VI — چو 11 I, IV — доб. бб.:

همه روم و سگسار و مازندران * چه مصر و چه چین و چه هاموران
 همه بنده در پیش رخش منند * جگر خسته تیغ و تغش منند
 تو اندر جهان خود زمین زنده * بکینه چرا دل بیا گنده
 12 VI — گوئی 13 VI — سر 14 I, IV — برون 15 VI — доб. б.:

چرا دارم از خشم کاوس پاک * چه کاوس پیشم چه یک مشت خاک
 16 IV — بندی رخش و 17 IV — منست I, IV — доб. б.: دو بازو دل شهریار

زمین بنده و رخش تختم بود * فلک چاکر و گرز بختم بود
 18 I, IV — چون VI — доб. вар. того же б. после б. 392 текста; Б — бб. 390—393 отсутствуют.

370 بفرمود تا رخشی را زین کنند دم اندر دم نای رویین کنند¹
سواران زایل شدند نای برفتند² با ترگ و جوشن زجای³

۱۰

375 گرازان⁴ بدرگاه شاه آمدند گشاده دل و نیک خواه⁵ آمدند
چو رفتند و⁶ بردند پیشش نماز برآشفت و پاسخ نداد ایچ باز⁷
یکی بانگ بر زد بگیو از نخست که رستم که باشد که فرمان من
بگیر و⁹ بمر زنده بردار کن¹⁰ پس آنگاه شرم از دو دیده بشست⁸
زگفتار او گپیو¹³ را دل بخست که بردی برستم¹⁴ بران گونه دست¹⁵
وزو نیز با من مگردان¹¹ سخن¹²

صیوحی همان روز برخاستند * از اندیشه دلها بپیچیدند
VI—доб. вариант второго из этих двух бб.

1 VI—доб. б. I: زین کنند

چو آراستند اسپی رستم تمام * بزین و عنان و رکیب و ستام
IV, VI—доб. вариант того же б. 2 I, VI—بجستند 3 I, IV, VI—доб. б.:

برآراست رستم سپاهی گران * زواره شدش بر سپاه پهلوان
VI—доб. еще бб.:

چو رستم بیامد بنزدیک شاه * پذیره شدندش بیروزه راه
چو طوس و چو گودرز کشوادگان * پیاده شده پیشش اسپش دوان
پیاده شد از اسپی رستم همان * گرفتند پرسش برو بر میان
وز آنجا—VI; از آنجا—IV⁴ I, IV—доб. те же бб. после б. 372 текста.

برفتند و—VI; چو رفتند—I, IV⁶ I, IV—доб. I, IV, VI—доб. б.:

شده قند کاوس چین در جبین * شده راست ماندند شیر غریب
8 I, IV, VI—далее порядок бб. следующий: 378, 375, 379, 376, 377 и 380. 9 T—

12 IV—доб. б.: 11 VI—مغزای با من 10 B—بگیرش

اگر تیغ بودی کنون پیش من * سرش کندی چون ترنجی ز تن
15 IV—доб. б.: 14 I, IV—سوی او 13 VI—طوس

بایستاد خاموش و گپیو آزمان * ننگه کرد در روی شاه جهان

دلش ماقم آرد. بهمن گام سور¹
 نباید گرفتن چنین کار تنگ
 زیاد سپهر بد بدستان شدند
 پیامد. تهنیت بر آراست³ کار
 دوم⁴ روز رفتن نیامدش یاد⁵
 نیامد ورا یاد کاوسی کی⁷
 چنین گفت با کرد سالار نیو⁸
 هم این¹⁰ داستان پر دلش¹¹ زوار نیست
 شده دور ازو خورد و آرام¹⁴ و خواب
 زمی باز پیگار و جنگ آوریم¹⁵
 ز ناپاک رایبی درآید بکین¹⁶
 که با ما¹⁷ نشورد کس اندر زمین¹⁸

درفش مرا چون بپیند ز دور
 بدین تیزی اندر. نیاید² بجنگ
 360 بوی دست بردند و مستان شدند
 دگر روز شبگیر هم پر خمار
 زمستی هم آن روز باز ایستاد
 سه دیگر⁶ سحرگه بیاورد می
 بروز چهارم بر آراست گیو
 365 که کاوسی تندست⁹ و هشیار نیست
 غمی بود ازین کار و¹² دل پر¹³ شتاب
 بزابلستان گر درنگ آوریم
 [شود شاه ایران بما خشمگین
 بدو گفت رستم که مندیش ازین

¹ I, IV, VI — доб. бб.:

چو ماند همی رستم زال را * خداوند شمشیر و گویال را
 همان نیز چون سام جنگی بود * دلیر و هشیوار و سنگی بود
⁴ I, IV, ³ I, IV, بدین تیزی ایدر بیاید IV — بدین زودی نیاید I —
 VI — سیوم ⁵ I, IV, VI — доб. бб.:

بفرمود رستم بخوالیگران * که اندر زمان آوریدند خوان
 چو خوان خورده شد مجلس آراستند * می و رود و رامشگران خواستند
 چو آن روز بگذشت روز دگر * پیاراست مجلس چو رخسار خور
 VI — ⁸ فرمان و کی VI — ⁷ چهارم VI — ⁶

به پنجم بر آراست گیو دلیر * چنین گفت کای نامداران شیر
 در VI — ¹³ و. оп. ¹² بردل این داستان IV — ¹¹ همش I — ¹⁰ سریع الغضب B — ⁹
 زمین پرز پیکار و جنگ VI — زمین پیش کاوس تنگ آوریم I, IV و T — ¹⁵ از آرام و از خورد I — ¹⁴
 VI — ¹⁶ بآردش کین — Л — б. оп.; I, IV — доб. бб.:

مرا کرد اندرز کاوس شاه * که تنگ اندر آمد بایران سپاه
 ندارد کسی قوت جنگ اوی * مگر پهلوان زور دارد بر اوی
 VI — доб. варианты тех же бб. ¹⁷ I, IV — من ¹⁸ I, IV — доб. бб.:

کسی را که باشد همانند سام * نباشد سبک را درنگی تمام

- 350 هنوز آن گرامی ندانند که جنگ
فرستادمش زر و گوهـر بسی
چنین پاسخ آمد که آن ارجمند
همی می خورد با لب شیربوی⁴
بیمایشیم یکروز⁷ و دم بر زنیـم
ازان پس گراییم⁸ نزدیک شاه
355 مگر بخت رخشنده⁹ بیدار نیست
چو دریا به موج¹⁰ اندر آید ز جای
- توان کرد باید که نام و رنگ¹
بر مادر او بدست کسی²
بسی بر نیاید که گردد بلند³
شود بی گمان زود⁵ پرخاشجوی⁶
یکی بر لب خشک نم بر زنیـم
بگردان ایران نماییم راه
و گرنه چنین کار دشوار نیست
ندارد دم آتش قیـز پای

توان کرد وقت نبرد و درنگ — IV: توان کرد و داند شتاب و درنگ — I¹
VI — ² 350 стоит после б. 352 текста. VI — توان کرد وقت شتاب و درنگ — VI
بر مادرش زر و گوهـر بسی * فرستادهام من بدست کسی
VI — доб. б.:³

هنوز آن نیازی دل و جان من * نه مرد مصافست و لشکر شکن
после которого идут б. 350 текста и варианты бб., доб. в рук. I и IV после б. 353 текста, см.
прим. 6; I, VI — доб. тот же б. после б. 353 текста. VI — ⁴ شیر جوی⁵ گردو — VI⁵
I, IV — доб. бб.:⁶

چو آیدش هنگام تازد چو شیر * بسی سروران را سر آرد بزیر
بیا تا کنون سوی ایران شویم * ز شادی سوی کاخ داستان شویم
ببینیم تا رای این کار چیست * همین پهلوان ترک فرخنده کیست
بیامد سوی کاخ داستان فراز * یل پهلوان رستم سر فراز
خود و گویو در کاخ خرم شدند * زمانی نشستند و بی غم شدند
چنین گفت رستم کزین باک نیست * که آخر سر انجام جز خاک نیست
نداند کس این پهلوان از که خاست * نداند کسی کین سوار از کجاست
بگیو آنگهی گفت پس پیلتن * که ای گرد سالار لشکر شکن
هم آیدر نشینیم امروز شاد * ز گردان و کاوس گیریم یاد
в VI эти бб., кроме последнего, стоят после б. 352 текста; после первого б. доб. два других; последние два бб. отсутствуют, вместо них стоит б.:

فرسته چنین پاسخ آورد باز * ازان پرهـنر کودک سرفراز
I — ⁸ 350 стоит после б. 352 текста. I, IV — ⁷ امروز⁸ پنازیم — I⁸
VI — ⁹ گذاریم⁹ فرخنده — I⁹ دریای موج — IV¹⁰ ср. б. 624 текста.¹¹

بـزاهـل نـمـانـی و گـر نـغـنـوی
 بـگـویش کـه تـنـگـگ اـنـدر آـمـد نـمـرد
 بـداندیش را خـوار نـتـوان شـمـرد³
 بـرفت و نـجـست ایـچ⁵ آـرام و خـواب⁶
 خـروش طـلایـه بـدستـان رـسـید⁷
 نـهـادند بـر سـر بـزرگـان کـلاه
 هـر آنـکـس کـه بـودند از⁸ بـیش و کـم
 از ایـران بـپـرسـید و ز شـهـریـار
 بـمـودند یـکـبار⁹ و دـم بـرزـدند
 ز سـهـراب چـندی سـخـن کـرد یـاد¹¹
 بـخـندید و زان کـار¹² خـیره بـماند
 سـواری پـدید آـمـد اـنـدر جـهـان
 ز تـرکـان چـنین¹⁴ یـاد نـتـوان گـرفت¹⁵
 پـسـر دـارم و بـاشـد او¹⁶ بـودکی

بـمـایـد کـه نـزد یـک¹ رـسـتم شـوی
 اـگـر شـب رـسی رـوز را بـاز گـرد
 [و گـرنـه فـراز سـت² ایـن مـرد گـرد
 از و نـامـه بـسـتـد بـکـردار آب⁴
 چـو نـزدیـکی زابـلـسـتان رـسـید
 تـهـمـتـن پـذیرـه شـدش بـاسـپـاه
 پـیـاده شـدش گـیـو و گـردان بـهـم
 ز اسـپ اـنـدر آـمـد گـو نـامـدار
 ز رـه سـوی ایـوان رـسـتم شـدند
 بـگـفت آنـچ بـشـنید و¹⁰ نـامـه بـداد
 تـهـمـتـن چـو بـشـنید و نـامـه بـخواند
 کـه مـانـندۀ سـام گـرد از مـهـان¹³
 از آزادگان ایـن نـبـاشـد شـگـفت
 مـن از دخت شاه سـمـنـگان یـکی

340

345

1 I, IV — چون نزد VI — نباید چو نزدیک VI — 2 فـراز آید VI — 3 I, IV — 4 I — بـرون شد بـتاب IV — 5 I — نـجـست ایـچ در راه VI — 6 T — доб. б.: هم اندر شـتاب VI — بـرون شد چو آب IV — بـرون شد بـتاب I — 7 I, IV, VI — доб. б.: شـب و رـوز تـازان چـو بـاد دـمـان * نـه پـروای آب و نـه اـندوه نـان

چـو از دیدـه گـه دیدـه بـان بـنگـرید * سـوی زابـلـسـتان فـغان بـرکـشید
 کـه آـمـد سـواری ز ایـران چـو گـرد * بـزیر اـنـدرش بـارۀ رـهـنـورد
 I, 9 کـه بـودند بـر VI — کـه بـر زین بـداز I, IV — 8 T — доб. второй из этих двух бб. B — 10 I, IV, VI — 11 I, IV, VI — доб. б.: بـمـودند یـک لـخت VI — مـانی بـمـودند IV — 12 I, IV, VI — доб. б.: ز نـیـک و بـدش آگـهی داد نـیـز * هـمـه هـدیـها را بـدو داد و چـیـز

T — доб. б.: 15 ز تـرک ایـن سـخـن I, IV — 14 نـهان I — 13 بـخـندید زان کـار و L — 12 نـگوید کـس ایـن نـامـدار از کـجـاست * نـدام کـنـون کـیـن سـوار از کـجـاست
 و هـست او IV, VI — 16 اما بود I —

دل و پشت گردان ایران¹ تویی
 گشاینده پند هاماوران
 ز گرز تو خورشید گریان شود
 چو گرد پی رخس تو نیل نیست 325
 نمند تو بر شیر بند افگند
 تویی از⁶ همه بد بایران⁷ پناه
 گزاینده کاری بند⁸ آمد بپیش
 نشستند گردان بپیش¹⁰ بهم
 چنان باد کاذب جهان جز تو کس 330
 بدان گونه دیدند¹³ گردان نیو
 چو نامه بخوانی بروز و شب
 مگر با سواران بسپار هوش
 بر اینسان¹⁷ که گزدهم زو یاد کرد
 بگیو آنگهی گفت برسان دود²⁰ 335

1 Л — ایران و توران 2 Б—далее вместо перевода бб. 321—327 следуют такие строки:
 فکتب کتابا صدره بالثناء علیه و قال فیہ لا زلت ملجأ و ملاذ، ولا کان غیرک فی العالم
 4 T— VI и T—شهر مازندران 3 مستجارا VI—обратный порядок мисра; I, IV—б. оп.
 در ایران I, VI—7 در VI—بهر I, IV—6 بر که گزند افگند I, IV, VI—5 بهرام
 بخوانند این I, IV—11 سراسر T—ایران I, IV, VI—10 او VI—9 نو I, IV, VI—8
 12 I, IV, VI—б. оп.; в Б—этот б. также отсутствует; см. прим. 2 к
 VI—چو خوانند آن VI—14 I, IV и VI—بران بر نهادند VI—بران گونه دیدند I—13
 6. 322. 15 VI—سپهدار گیو I, IV, VI—доб. б.:
 بنزد تو آرد همان نامه را * بدانی بدو نیکی آن خامه را
 16 I, IV, VI—доб. б.:
 اگر دسته داری بدستت مپوی * یکی تیزکن مغز و بنمای روی
 17 I, IV, VI—بدان سان VI—از انسان IV—بر آن سان I—18
 19 I, VI—доб. б.:
 چو نامه بهر اندر آمد بداد * بگپیو دلاور بکردار بداد
 IV—доб. вариант того же б. 20 I, IV—زود VI—بشتاب رود

سپهدار نامه بر ایشان بخواند
 چندی گفت با پهلوانان برآز
 برین سان³ که گزدهم گوید همی
 چه سازیم و درمان این کار⁴ چیست
 بر آن بر نهادند یکسر که گیو
 [برستم رساند⁹ از این آگهی
 [گو پیلتن را بدین رزمگاه
 نشست آنگهی رای زد¹⁴ با دبیر

سپرسیند بسپار و خیره بهاند¹
 که این کار گردد بما بر دراز²
 از اندیشه دل را بشوید همی
 از ایران⁵ هم آورد این مرد کیست
 بزابل⁶ شود نزد⁷ سالار⁸ نیو
 که با بیم شد¹⁰ تخت شاهنشاهی¹¹
 بخواند¹² که اویست پشت سپاه¹³
 که کاری گزاینده بد ناگزیر

۹

یکی نامه فرمود پس شهریاری
 نخست آفرین کرد بر کردگار¹⁶
 دگر آفرین کرد بر پهلوان

نوشتن بر¹⁵ رستم نامدار
 جهاندار و پرورده روزگار
 که بیدار دل باش و¹⁷ روشن روان¹⁸

و زیبن داستان چنانند گونه¹ L—повторяет второе мисра б. 303:

VI—² براند

سپهدار نامه بر ایشان برآز * که این کار گردد بما بر دراز
 پایران I, VI—⁵ درد T—⁴ بدینسان I, IV, VI—³ I, IV—б. оп.
 رسانند VI—⁹ (так!) سام ز VI—⁸ رود پیش I, IV—⁷ بزاول L—⁶
 T—¹³ بیاورد VI—¹² L—бб. 316 и 317 оп.¹¹ باهم بشد VI—¹⁰ برهم بشد IV—¹⁰

مر اورا بخواند بدین رزمگاه * که اویست ایرانیان را پناه
 I, IV—¹⁴ رای زن VI—¹⁵ سوی VI—¹⁶ Остальные рук. и T спускают
 I, IV—¹⁸ بادی و IV—¹⁷ تباشی و I—¹⁷ второе мисра этого б. и первое мисра следующего.
 IV, VI—доб. бб.:

چنان [دان VI—] که اندر جهان جز تو کس * نباشد بهر کار فریادرس
 بدان کز ره ترک نام آوری * یکی تاختن کرد با لشکری
 بدژ در نشستست خود باسپاه * بران مردم دژ گرفتست راه
 یکی پهلوان ست گرد دلیر * بتن ژنده پیل و بدل نره شیر
 از ایران ندارد کسی تاب اوی * مگر تو که تیره کنی آب اوی

- چو خورشید بر زد سر از قیره¹ کوه
 سپهدار سهراب نیزه بدست
 سوی باره آمد یکی بنگرید⁶
 پیامد در دژ گشادند باز⁸ 305
 بفرمان همه پیش او¹² آمدند
 چو نامه بنزدیک خسرو¹⁵ رسید
 گرانمایگانرا ز لشکر بخواند
 نشستند با شاه¹⁷ ایران بهم
 چو طوس و چو گودرز¹⁹ کشواد و گبو 310
- میانرا² بستند ترکان³ گروه
 یکی بارکش باره⁴ بر نشست⁵
 باره درون بس کسی را⁷ ندید
 ندیدند در⁹ دژ یکی¹⁰ رزمساز¹¹
 بجان هر کسی چاره جو¹³ آمدند¹⁴
 غمی شد دلش کان سخنها شنید
 و زمین داستان چند گونه براند¹⁶
 بزرگان لشکر همه پیش و کم¹⁸
 چو گرگین و بهرام و فرهاد²⁰ نیو

توران — I, IV, VI³ میانه — I, IV² نیزه — VI; پرز — I, IV و T¹; دمره — I⁴
 بارهٔ قیزتگ — VI و T⁵ IV, VI — доб.:
 بارهٔ قیزتگ بارهٔ — I, IV⁶
 بران بد که گردان دژ را همه * بگریزد ببندد بسان رمه
 چو آهننگ دژ کرد کسرا ندید * خروشی چو شیر ژیان بر کشید
 IV — доб. еще б.:
 بشب رفته بودند با گژدهم * سواران دژدار و گردان بهم
 VI — доб. тот же б. после б. 305, а за ним б. 304, после которого доб. б.:
 هر آنکس که بود اندر آن جایگاه * گنه کار بودند اگر بی گناه
 بدژ اندرون بس کسی را — I, IV⁷ چو سهراب و لشکر بر دژ رسید — I, IV و VI⁶
 در دژ گشادند در — VI⁸ باره درون گژدهم را — T; پیماده درون گژدهم را — VI
 اوی — I و T¹² سرفراز — VI¹¹ کسی — I, IV, VI¹⁰ بر — IV⁹ حال باز
 IV, VI و T¹³ I, IV, VI — доб. бб.:
 جوی — I, IV, VI و T¹⁴
 همی جست گرد آفرید و ندید * دلش مهر و پیوند او بر گزید
 بدل گفت از آذیس دریغا دریغ * که شد ماه تابنده در زیر میغ
 310. ср. б. 310. بپرسید بسیار و هم خیره ماند — VI¹⁶ کاوس — IV¹⁵
 همه شهر ایران ز پیش و ز کم — I¹⁸ همه پهلوانان — VI¹⁷
 فرهاد و بهرام — IV; فرهاد و شاپور — I; و — L²⁰ — доб. و IV, VI — доб.
 فرهاد و رهام و — VI

تو گفتی¹ که سام سوارست و بس²
 سر بخت گردان همه⁴ خفته گیر⁵
 نکوشیم و دیگر نگوئیم چیز⁶
 نراند سپاه و نسازد کمین⁸
 نگیرد کسی دست او را بدست
 درنگی شود شیر ز اشتاب¹⁰ اوی
 فرستاده را جست¹¹ و بگشاد لب
 نبیند ترا هیچکس زان سپاه¹²
 پس نامه¹⁴ آنگاه بر پای خاست¹⁵
 بران¹⁶ راه بی راه شد ناپدید
 سپردند آن باره¹⁷ دژ بدوی

عنان دار چون او ندیدست کس
 باندیش³ بر آسمان رفته گیر
 اگر خود شکویم یک چند نیز
 اگر دم زند شهریار زمین⁷
 دژ و باره گیرد که خود زور هست
 که این باره⁹ را نیست پایاب اوی
 چو نامه بمهر اندر آمد بشب
 [بگفتش چنان رو که فردا پگاه
 فرستاد نامه سوی راه¹³ راست
 بنه بر نهاد و سر اندر کشید
 سوی شهر ایران نهادند روی

295

300

ز ما مایه گیرد که خود زور هست * نگیرد کسی دست او را بدست
 IV—доб. варианты тех же бб. в ином порядке; VI—доб. вариант первого б. и б.:

بنه این که امشب همه بر نهیم * همه گوش را سوی لشکر نهیم
 после б. 295 текста.

¹ I, IV, VI—گویى ² I, IV—доб. б.:

نداریم طاقت درین جنگ اوی * بدین گرز و چنگال و آهنک اوی
 VI—б. оп. ³ I, IV—بزرگیش ⁴ I, IV—فرو ⁵ IV—обратный порядок мисра; VI—б. оп. ⁶ VI—نجوم نیز ⁷ IV—доб. б.:

بنه اینک امشب همه بر نهیم * همه روی را سوی لشکر نهیم
 ср. прим. 21 к б. 290 (разночтение по I, VI). ⁸ Л, VI—بپردازد سپاه و بسازد ⁹ VI—اندرین ¹⁰ VI—از تاب ¹¹ Так в VI; Л—فرستاد بر خاست
 I, IV—бб. 295 и 296 оп. ¹² Л, Б—б. оп.; I, IV—доб. еще б:
 I, IV—فرستاده بر جست

کسی کرد نامه هم اندر زمان * بنزدیک کاوس شاه جهان
 VI—доб. вариант того же б.:

کسی کرد نامه هم اندر زمان * بر آراست ره را چو باد دمان
¹³ I, IV—دست ¹⁴ IV—نامه ¹⁵ VI—доб. б.:

چو او رفت گزدهم اندر زمان * بنزدیک شاه جهان پهلوان
¹⁶ VI—بدان ¹⁷ I, IV, VI, Б—б. оп.; I, IV—доб. б.:

بزیر دژ اندر یکی راه بود * که دشمن ازان ره نه آگاه بود
 VI—доб. вариант того же б. (ср. б. 270 текста и примечание к нему).

که سالش ده و دو باشد¹ فزون
 چو² خورشید تابان بدو³ پیکرست
 ندیدم کسی را چنان⁵ دست و گرز⁶
 ز دریا و از کوه تنگ آیدش
 چو بازوی او تیغ برزنده نیست⁷
 یکی باره تیغزنگ بر نشست
 بر اسپش ندیدم فزون زان پپای⁸
 گراید ز بیمنی سوی مغز بوی¹⁰
 برش ماند زان¹¹ بازو اندر شگفت
 پر اندیشه¹³ جان¹⁴ از پی کار اوست¹⁵
 عنان پیچ¹⁷ زمین گونه نشنیده ام
 یکی مرد جنگ آور آرد بکف¹⁸
 که او اسپ تازد²⁰ برو روز کین²¹

یکی پهلوانی پپیش اندرون
 بمالا ز سرو سهی برترست
 برش چون بر پیل⁴ و بالاش برز
 چو شمشیر هندی بچنگ آیدش
 چو آواز او رعد غرنده نیست
 هجیر دلاور میاذرا بپست
 بشد پپیشی سهراب رزم آزمای
 که⁹ برهم زند مرّه را جنگ جوی
 که سهرابش از پشت زین برگرفت
 درستست و¹² اکنون بزفهار اوست
 سواران ترکان¹⁶ بسی دیده ام
 میداد که او در میان دو صف
 بران¹⁹ کوه بغشایش آرد زمین

لا یزید سنه - B: همه سالش باشد ده و دو - VI: که سالش ز دو هفت ناید - I¹
 ز ترکان ندیدم چنان - I, IV⁵ شیر - I, VI⁴ برو - VI³ ز - IV² علی اُسبوعین
 B-б. отсутствует. I, IV⁷ B-б. отсутствует. VI⁶ بایران ندیدم چنان - VI
 доб. б.:

بایران و توران چنان مرد نیست * ز گردان کس اورا هم آورد نیست
 VI-доб. вариант того же б. I, VI¹⁰ б. оп. چو - IV⁹ زیر پای - VI⁸
 B-б. отсутствует. I, IV¹⁴ پر آزار - I, IV¹³ و - VI¹² زو - VI¹¹ از - I, IV¹¹
 I¹⁶ B-б. отсутствует. و پر از درد اوست - IV: و پر از درد پوست - I, VI¹⁵
 VI¹⁸ доб. б.: عنان دار - I¹⁷ ز توران و ایران - IV: سواران توران
 نخواهم که با او بمحرا بود * هم آورد اگر کوه خارا بود
 که او اسپ راند - I, IV: کجا اسپ راند - VI²⁰ بدان - VI: پرین - I, IV¹⁹
 I-доб. бб.: پر ز کین - IV²¹

از ایران همه فرهی رفته گیر * جهان از سر تیغش آشفته گیر
 اگر دم زند شهریار اندرین * نیارد سپاه و نه سازد کمین

270 بُزیر دژ اندر یکی جای¹ بود
بتاراج داد آن همه بوم و رست⁵
چنین گفت کامروز پیگاه گشت
بر آرم چشمگیر⁸ ازین پاره گرد

کجا دژ² بدان جای³ بر پتای بود⁴
بیمبارگی دست پدر را پیشست⁶
ز پیمبار مان دست⁷ کوتاه گشت
به پیچند آسید روز نبرد⁹

^

275 چو پرگشت سهراب¹⁰ گذرهم پیر
یکی نامه بنوشت نزدیک شاه
نخست آفرین کرد بر کردگار¹²
که آمد بر ما سپاهی گران

بی‌آورد و بنشاند مردی دیر¹¹
براف‌کنند پوینده مردی برآه
نمود آنگهی گردش روزگار¹³
همه رزم جوینان¹⁴ کندآوران

VI — доб. варианты тех же бб. и бб.:

پشیمانی آنکه ندارد سود * چو گردون گردان کلاهت ربود
بسهراب گفت او که یاوه مگوی * که کارت بدانست ای جنگجوی
اگر جنگ را آمدمستی کنون * همانا که گردی بدستم زبون
بگفت و بخندید و بنمود راه * بزیر آمد از بام و بر سر کلاه
بتدبیر بنشست با گستههم * زدی رای بسپار با بیش و کم
سراجم گفتند کاینست راه * که نامه نویسیم نزدیک شاه
وزان پس بسپاریم راه گریز * هم امشب بتازیم چون باد تمیز
پرین بر نهادهد و بر خاستند * همانگاه باره بر آراستند

ср. прим. 3 к б. 258 (разночтение по Т).

که دشمن ازان ره نه-⁴ IV از آن جای-³ I که آن دژ-² VI راه-¹ IV بود
 I, IV-бб. 270 и 271 стоят после б. 273 текста; VI-доб. б.:

چو برگشت ازان جای-گه جنگجوی * سوی لشکر خویش بنهاد روی
— IV⁸ زپیگارمان کار — I, IV⁷ بر ایشان بیکباره بدخواه گشت — IV⁶ ودشت — IV⁵
: доб. б.: I, IV — بلندی کنم پست روز نبرد : вариант мисра: I, IV⁹ برآریم شهگیر
چو گفت این عنان را بتابید و رفت * سوی جای خود راه را برگرفت
— I, IV¹⁰ چو او باز گردید — (ср. прим. 4). за которым следуют бб. .270 и 271 текста.
I, IV¹⁴, Б-б. отсутствует. I, IV¹³ شهریار — I, IV¹² مرد دلیر — IV, VI¹¹
و доб. VI

چنین گفت کای شاه ترکان چین¹
 هم از آمدن هم ز دشت نبرد³
 که ترکان ز ایران نیابند جفت
 بدین درد غمگین مکن خویشستن
 که جز بافرین بزرگان نه
 نداری⁷ کس از پهلوانان همال
 که آورد گردی⁸ ز توران سپاه
 شما¹¹ با تهمتن ندارید پای
 ندانم چه آید ز بد بر سرت¹³
 همی از پلنگان بپایند نهفت
 رخ نامور سوی توران کنی¹⁴
 خورد گاو نادان ز پهلوی خویش¹⁶
 که آسان¹⁸ همی دژ بچنگ آمدش¹⁹

چو سهراب را دید بر پشت زین
 چرا رنجه گشتی کنون² باز کرد
 بخندید و اورا⁴ به افسوس گفت
 چنین بود و⁵ روزی نبودت ز من
 همانا که تو خود ز ترکان نه
 بدان زور و بازوی و آن کتف و یال⁶
 و لیکن چو آگاهی آید بشاه
 شهنشاه و رستم⁹ بجنبید¹⁰ ز جای
 نمابند یکی¹² زنده از لشکرت
 دریغ آیدم کین چنین یال و سفت
 ترا بهتر آید که فرمان کنی
 نباشی پس ایمن بمبازوی¹⁵ خویش
 چو بشنید سهراب ننگ¹⁷ آمدش

260

265

¹ I, IV — شاه توران و چین ² I, IV, VI — چنین ³ T — доб. бб.:

بدو گفت سهراب کای خوب چهر * بتاج و بتخت و بماه و بمر
 که این باره با خاک پست آورم * ترا ای ستمگر بدست آورم
 چو بیچاره گردی و پیچان شوی * ز گفتار هرزه پشیمان شوی
 پشیمانی آنگه نداشت سود * چو گردون گردان کلاحت ربود
 کجا رفت پیمان که کردی پدید * چو بشنید گفتار گرد آفرید
 بدان زور I — ⁶ رفت VI — رفت و ⁵ I, IV و آنگه VI — و با او ⁴ I, IV
 بدین زور و این بازو و کتف و یال VI — و آن بازو و کتف و یال
 LI — ¹¹ بپیچد I — ¹⁰ مع رستم B — ⁹ که آمد گروهی I, IV — ⁸ نیابی I, IV — ⁷
 همان ¹² VI — کسی ¹³ B — бб. 265 и 266 отсутствуют. ¹⁴ I — бб. 267 и 268 оп.; IV —
 б. 267 стоит после б. 268 текста. ¹⁵ VI — ز بازوی ¹⁶ B — переводит б. 268 следующим
 образом: ¹⁷ IV, VI — نیک ¹⁸ I — کز انسان ¹⁹ I, IV — доб. бб.:

بدو گفت سهراب کای خوب چهر * بتاج و بتخت و بماه و بمر
 که این باره با خاک پست آورم * ترا ای ستمگر بدست آورم
 چو بیچاره گردی و پیچان شوی * ز گفتار هرزه پشیمان شوی

بدو گفت کاکنون ازین بر مگرد¹ که دیدی مرا² روزگار نبرد³
 برین باره دژ⁴ دل اندر میند
 بپای آورد زخم کوپال من
 عنان را بپیشچید گرد آفرید
 همی رفت و سه راب⁹ با او بهم¹⁰ 250
 در باره پگشاد¹¹ گرد آفرید
 در دژ بستند و غمگین شدند
 ز آزار گردآفرید و هجیر¹⁵
 بگفتند کای نیکدل¹⁷ شیر زن
 که هم رزم جستی هم¹⁸ افسون و رنگ 255
 بخندید بسپار گردآفرید

بیایا بکردار سرو بلند * لپانش چو پسته دهانش چو قند
 после котрых следует вариант б., доб. рукописями Л и VI:

زگفتار او مبتلا شد دلش * تو گفستی که دژ بلا شد دلش
 زمن - IV² ازین کینه اکنون نگرد - VI: زین گفته اکنون مگرد - I, IV⁴
 - I, IV⁵ بدین باره و دژ - IV: بدان باره دژ - I⁴ چو کردی شود بخت را روی زرد - VI³
 بهاره برآمد سپه (را) گزید - I⁸ نگه کن بدین بازو و - VI⁷ چرخ - I, IV⁶ که آن
 سمند - I, IV¹² در دژ گشادند - T¹¹ و دختر ز بیم (так!) - VI¹⁰ و نژدار - I, IV⁹
 - VI: از در دژ کشید - IV¹³ سرافراز

بدژ راند باره هم اندر زمان * بخندید سه راب روشن روان
 از آزار و کردار کار هجیر - I, IV¹⁵ وزان ترک بدخواه پرکین شدند - VI¹⁴
 -: B - бб. 253, 254 и 255 отсутствуют; VI - доб. б.: (так!) از آواز دكروز کار هجیر - VI¹⁶
 چو دخترش را دید گزدهم پیر * ز شادی رخس گشت ماندند شیر
 T - доб. б.:

بر دختر آمد همی گزدهم * اپا نامداران و گزردان بهم
 روزه - IV¹⁹ و - VI¹⁸ بدو گفت کای نیکدل - IV, VI: بدو گزدهم گفت کای - I¹⁷
 -: VI - доб. б.: VI: رنگ - VI: رنگ - IV²⁰

سپاس از خداوند چرخ بلند * که نامد بچانت ز دشمن گزند
 چنین گفت کامد بلایی پدید - I, IV²² پیاده پیامد - VI²¹

- 235 بداندست کاویخت گردآفرید بدو روی بنمود و گفت ای دلیر
 دو لشکر نظاره برین جنگ ما کنون من گشایم⁴ چنین روی و موی
 که با دختری او بدشت نبرد نهانی⁸ بسازیم بهتر بود
 ز بهر من آهو ز هر سو مغواه¹⁰ کنون لشکر و دژ بفرمان تست
 دژ و گنج و دژ بان سراسر قراست چو رخساره بنمود سهراب را
 یکی بوستان بد در اندر¹⁴ بهشت دو چشمش گوزن و دو ابرو کمان
- 240 245
- مر آنرا جز از¹ چاره درمان ندید² میان دلیران بگردار شایر
 برین گرز و شمشیر³ و آهنک ما سپاه تو⁵ گردد پر از گفت و گوی⁶
 بدین سان بابر اندر آورد گرد⁷ خرد داشتین کار بهتر بود⁹
 میان دو صف بر کشیده سپاه نباید برین آشتی جنگ¹¹ جست
 چو آیی¹² بدان ساز کت دل هواست¹³ ز خوشاب بگشاد عذاب را
 ببالای او سرو دهقان نکشت تو گفתי همی بشکفت هر زمان¹⁵

¹ VI — آن جز ² T — вар. б.:

گشادش رخ آنگاه گرد آفرید * مر آن را جز این هیچ چاره ندید
 سپاه از تو⁵ IV, VI — گشاده ⁴ IV, VI — بدین گردش و ساز³ VI —
⁶ VI — доб. б.:

بغندند گردان سراسر برین * بران سرفرازان و گردان و کین
⁷ IV — доб. бб.:

زنانش چنین اند ایرانیان * چه گویند گردان بگرز گران
 نباید که چندین درنگ آوری * همه نام مارا بننگ آوری
 VI — доб. вариант второго б.:

نماید که چندین درنگ آورد * همان نام تو زیر ننگ آورد
 از هر سو آهو مغواه¹⁰ IV — 240 текста. ⁹ VI — б. 239 стоит после б. همانا⁸ IV —
 VI — мисра искажено. ¹¹ VI — کینه ¹² IV — که رانی ¹³ IV — оп. (так!);
 ز بد در ایدر¹⁴ Л — چنان کت مراد و هواست T: چنان ساز دل کت هواست VI —
 VI — بود اندر¹⁵ I — (конец лакуны) بشکند از همان¹⁵ I — доб. б.:

ز گفتار او مبتلا شد دلش * برافروخت گنج بلا شد دلش
 IV — доб. бб.:

بعارض چو دیبای منسوج بود * بزللفیها بندها روت بود

بیامد بکردار آذر¹ گشسپ
 در آمد بدو هم بکردار دود²
 زره برپیش یک بیک³ بر درید
 چو چوگان بزخم⁴ اندر آید بدوی⁵
 یکی تیغ تیز از میان بر کشید
 نشست از بر اسپ⁸ و بر خاست گرد
 پیچید⁹ ازو روی و¹⁰ برگاشت¹¹ زود
 بخشم از جهان¹² روشنایی ببرد¹³
 بجنبید¹⁴ و برداشت خود از سرش
 درفشان چو خورشید شد روی اوی
 سر و موی او از در¹⁵ افسرست
 چنمین دختر آید به آوردگاه
 همانا پابر¹⁶ اندر آزند گرد¹⁷
 بینداخت و¹⁸ آمد میانش بیند
 چرا جنگ جوئی²⁰ تو ای ماه روی
 ز چنگم رهایی نیابی مشور

عنان بر گرایید و برگاشت اسپ
 زدوده سنان آنگهی در ربود
 بزود بر کمر بند گرد آفرید
 ز زین بر گرفتیش بکردار گوی
 چو بر زین⁶ پیچید گرد آفرید
 بزود نیزه⁷ او بدو نیم کرد
 به آورد بها او بسنده نبود
 سپهبد عنان ازدها را سپرد
 چو آمد خروشان بتنگ اندرش
 رها شد ز بند زره موی اوی
 بدانست سهراب کو دخترست
 شگفت آمدش گفت از ایران سپاه
 سواران جنگی بروز نبرد
 ز فتر اک بگشاد پیچان کمند
 بدو گفت کز من رهایی¹⁹ مجوی
 نیامد بدامم بسان تو گور

220

225

230

¹ VI — доб. бб.:

چو آشفته شیری و تندی نمود * سر نیزه را سوی او کرد زود
 بدست اندرون نیزه جان ستان * پس پشت خود کردش آنگه سنان
 IV — доб. второй б. разночтения по VI и б.:

بر آشفته شد شیر و تندی نمود * بن نیزه را سوی او کرد زود
 VI — ز باد IV ⁴ یک بیک از قنشی VI; بر قنشی یک بیک IV ³ IV — б. оп. ²
 بزود تیغ و نیزه IV, VI ⁷ بر خود IV ⁶ آورد روی VI; آید بروی IV ⁵ بتاب
 برگشت IV ¹¹ و زو روی VI ¹⁰ شتابید VI; بتابید I, IV ⁹ بر زین VI ⁸
 IV ¹⁶ از در و IV ¹⁵ بخندید IV, VI ¹⁴ VI — б. оп. ¹³ بچنگ از هوا IV ¹²
 VI — оп. ¹⁸ VI — доб. б. (текст искажен). ¹⁷ VI — گرد VI ¹⁷ بر او VI; زابر
 IV ²⁰ جستی IV ²⁰ بهانه IV ¹⁹

- نهان کرد گیسو بنزیر زره
 فرود آمد از بکردار شیر
 پیش سپاه اندر آمد چو گرد
 که گردان کداهند و جنگ آوران²⁰⁵
 چو سهراب شیراژن او را بدید
 چنین گفت کاهد دگر باره گور
 پوشید خفتان و بر سر نهاد
 پیامد دمان پیشی گرد آفرید
 کمان را بنزه کرد و بگشاد بر
 سهراب بر²¹⁰ تیر باران گرفت
 نگه کرد سهراب و آمدش ننگ²¹
 سپر بر²² سر آورد و نهاده روی
 چو سهراب را²³ دید گرد آفرید²⁴
 کمان بنزه را²⁵ بازو فگند
 سر نیزه را سوی سهراب کرد
 بر آشت سهراب و شد چون²⁶ پلنگ
- بزد بر سر ترگ¹ رومی گره²
 کمر بر میان بادپای بی³
 چو رعد خروشان یکی ویله⁴ کرد
 دلیران و کار آزموده سران⁵
 بخندید و لب را بدندان گزید
 بدم خداوند شمشیر و زور⁶
 یکی ترگ چینی⁷ بکردار باد
 چو دخت کهند افکن او را بدید
 نبد مرغ را پیشی تیرش⁸ گذر
 چپ و راست جنگ سواران⁹ گرفت
 بر آشت و تیز¹⁰ اندر آمد بچنگ¹¹
 ز پیگار¹² خون اندر آمد بجوی¹³
 که برسان آتش همی بر دمید
 سمنش برآمد بابر¹⁴ بلند
 عنان و سنان را¹⁵ پر از تاب کرد
 چو بدخواه او چاره گر بد بچنگ¹⁶

3 VI — доб. б.: 2 VI — گره را 1 البیضة — Б

ز در رفت پویان بسان بهار * یکی تیر در دستش آهن گذار
 VI — доб. бб.: 21 — نمرده دلیران و جنگی سران — VI 6 کند آوران — IV 5 نعره — VI 4

که بر من یکی آزمون را ز جنگ * نگردد بسان دلاور نهنگ
 ز چندان کشی (так!) لشکر سرفراز * مر او را نیامد کسی پیشی باز
 بگردش — IV 11 چو سهراب را — IV 10 بندش — VI 9 رومی — IV 8 Б — перевод б. оп. 7
 212 — 225 передает следую- 14 Б — бб. 13 VI — و پس — VI 12 تیز — VI 12 درون تیز جولان

فصل سیف و قطع رمحها فولت هاربه من بین یدیه فرکض سهراب فی اثرها
 بنزدیک آن دختر جنگ جوی — T 17 پیکان — VI 16 در — IV 15

هم او را نمی — VI 19 هم آورد را — IV 18
 24 IV — همچون — IV 23 سنانش — IV 22 بابر — VI 21 کمان را بنزه بر

که بدخواه او خیره بد روز جنگ — VI 16 چو بدخواه را دید او بادرنگ

نیامد سنان² اندرو جایگیر
بن⁴ نیزه زد بر میان⁵ دلیر⁶
نیامد همی زو بدلیش ایچ یاد⁷
همی خواست از تن بریدن سرش
غمی شد ز سهراب و زنه‌ار خواست
چو خشنود شد پند بسپار داد
بنزدیک هومان فرستاد اوی
که اورا گرفتند و بردند اسپر
که کم شد هجیر اندر آن انجمن

یکی نیزه زد¹ بر میانش هجیر
سنان باز پس کرد³ سهراب شیر
ز زین بر گرفتیش بکردار باد
ز اسب اندر آمدنشست از برش
بپیچید و برگشت بردست راست
رها کرد ازو چنگ و زنه‌ار داد
ببستش بپند آنگهی رزمجوی⁸
بدژ در⁹ چو آگه شدند از هجیر
خروش آمد و ناله¹⁰ مرد و زن

190

195

V

که سالار آن انجمن گشت کم¹²
همیشه بچنگ اندرون نامدار
زمانه ز مادر چننین ناورد¹⁵
که شد لاله رنگش بکردار قیر¹⁷
نبود اندر آن کار جای درنگ

چو آگاه شد دخت¹¹ گزدهم
زنی بود برسان¹³ گردی¹⁴ سوار
کجا نام او بود گرد آفرید
چنان ننگش¹⁶ آمد ز کار هجیر
پوشید درع سواران جنگ¹⁸

200

میانش⁵ IV — یکی⁴ VI — برد³ VI — سنانش نبود² VI — بزد نیزه¹ IV —
VI — второе мисра б. 190, бб. 191 и 192 и первое мисра
б. 193 оп.; T — доб. б.:

بزد بر زمینش چو یک لخت کوه * بجان و دلش اندر آمد ستوه
خروشان¹⁰ VI — بدین دژ⁹ VI — Б — бб. 191 — 196 оп. ; جنگجوی⁸ IV, VI —
VI — доб. бб.:¹² VI — زبان سخن¹¹ VI — شدند آفرمان

ببرزید همی دخت را گزدهم * برادرش را خورد بدو گسته‌هم (так!)
بدان دخت را نام گرد آفرید * که چون او کس اندر زمانه ندید
غمی گشت و بر زد خروشی بدرد * برآورد از دل یکی باد سورد

و بلغ الحمر الی : VI — бб. 196 — 201 передает так: T — доб. третий б. разночтения по VI; Б — бб. 196 — 201
گرد¹⁴ VI — بکردار¹³ IV — القلعة بما جرى على هجير فلبست المرأة السلاح
که شد¹⁷ IV — نرکش¹⁶ IV — VI — б. оп. ; که چون او بچنگ اندرون کس ندید¹⁵ IV —

سواران¹⁸ T — که اورا گرفتند و بردند اسپر¹⁷ VI — ошибочно: لاله برکش بکردار قیر
بچنگ

چو سهراب نزدیکی دژ¹ رسید
 نشست از بر بادپای چوگرد
 چو سهراب جنگ آور اورا بدید
 ز لشکر برون تاخت بر سان شیر
 چنین گفت با رزم دیده هجیر
 چه مردی و نام و نژاد تو چیست⁶
 هجیرش چنین داد پاسخ که بس
 هجیر دلیر و¹⁰ سپهبد منم
 فرستم بنزدیک شاه جهان¹²
 بخندید سهراب کین¹⁴ گفت و گوی
 چنان¹⁵ نیزه بر نیزه بر ساختند¹⁶

180
 185

هجیر دلاور سپه را² بدید
 ز دژ رفت پویان بدشت نبرد³
 برآشفت و شمشیر کین برکشید
 بپیش هجیر اندر آمد دلیر⁴
 که تنها جنگ آمدی خیره خیر⁵
 که زاینده را بر تو باید گریست
 بتو کی⁷ نباید⁸ مرا یار کس⁹
 سرت را هم اکنون¹¹ ز تن برکنم
 تنم را کنم زیر گل در¹³ نهان
 بگوش آمدش قیز بنهاد روی
 که از یکدگر¹⁷ باز شناختند¹⁸

VI - доб. бб.:³ مر اورا - IV² نزدیک او در - VI نزدیک آن دژ - IV¹

بدان لشکر ترک آواز داد * چنین گفت آن گرد پهلو نژاد
 که گردان کدامین و جنگ آوران * دلیران و کار آزموده سـران
 که با من بگردند در کینه گاه * ز چندیـن دلاور سـران سـپاه
 پذیره نیامد کس اورا بجنگ * که بد برز بالا و بازو نهنگ
 چنین گفت - IV⁴ فطعن هو و سهراب B - бб. 179-188 передает одной фразой:
 IV⁵ - заменяет б. двумя следующими:

که تنها جنگ آمدی خیره خیر * کنون پای دار و عنان سخت گیر
 چرا خیره تنها جنگ آمدی * خرامان بجنگ نهنگ آمدی
 نیاید - IV⁸ بـمردی - VI؛ جنگت - IV⁷ چه نامی و اصل و نژاد تو کیست - IV⁶
 VI - доб. бб.:⁹ نیابی - VI

منم گرد ایران سوار دلیر * که روبه شود پیش من نـره شیر
 کند کـرگس اندر - VI¹³ مـهان - VI¹² هم اکنون سرت را - IV, VI¹¹ و - IV, VI¹⁰
 که - VI؛ همی یکدگر - IV¹⁷ انداختند - IV¹⁶ سبک - IV¹⁵ زین - IV¹⁴
 IV, VI - доб. бб.:¹⁸ نیزه زهم

چو آتش درآمد گو پیل زور * چو کوهی روان کرد از جا ستور

- 165 اگر جنگ جویی تو جنگ آورند
چنین نامه و² خلعت شهریار
بسهراب آگاهای آمد ز راه
پذیره بشد با نیا همچو باد⁵
چو هومان ورا دید با یال و کفت
بدو داد پس نامه شهریار
170 جهانجوی چون نامه شاه خواند⁸
کسی را نمد پای¹⁰ با او بجنگ
دژی بود کش خواندندی سپید
نگهبان دژ رزم دیده هجیر
هنوز آنزمان گسته¹⁵ خرد بود
175 یکی خواهرش¹⁷ بود گرد و سوار
- جهان بر بداندیش تنگ آورند¹
ببردند با ساز چندان سوار³
ز هومان و از بارمان و سپاه⁴
سپه دید چندان دلش گشت شاد
فرو ماند هومان ازو در⁶ شگفت
ایا هدیه و اسب و استر بیمار⁷
ازان جایگه تیز لشکر براند⁹
اگر شیر پیش آمدی¹¹ گر پلنگ¹²
بران دژ بد ایرانیان را¹³ امید
که با زور و دل بود و با دار و گیر¹⁴
بغردی گراینده¹⁶ و گرد بود
بداندیش و گردنکش¹⁸ و نامدار¹⁹

چو آن نامه و VI - 'چو آن نامه با IV². VI - здесь б. оп. (см. прим. 7 к б. 170).

VI - вар. б.⁴ با اسب و استر بیمار VI - اسپان و چندی سوار IV³

پس آمد بسهراب از ایشان خبر * پذیره شدن را بستمش کمر
بشد با نیا پیش هومان چو باد VI - نیم آمد دمان نزد هومان چو باد IV⁵

IV, VI - доб. б.: ساز چندان نثار VI - آلت کارزار IV⁷ بینادل اندر VI⁶
همان نیز بیدار دو پهلوان * بگفتند پیغام شاه ردان
VI - после этого б. доб. еще б.:

که گر جنگ جویی تو جنگ آورند * جهان بر بداندیش تنگ آورند
I, IV, VI - نامه او بخواند T⁹ - доб. б.:

بزد کوس و سوی ره آورد روی * جهان شد پر از لشکر و های و هوی
IV¹² - نهنگ VI - б. оп.; IV - доб. б.: آمدش IV - آیدش T¹¹ - قاب IV¹⁰

سوی مرز ایران سپه را براند * همی سوخت آباد و چیزی نماند
VI - мисра испорчено; VI - [و] تیر IV¹⁴ بد ایرانیانرا بدان دژ VI¹³

مرد IV¹⁸ - اخت B - دخترش T¹⁷ هنر گستر IV¹⁶ گزدهم I, IV¹⁵

VI - доб. б.:¹⁹ افکن

نهاده برو نام گرد آفرید * ز گردون جهان در جهان ناورید

- پدر¹ را نباید که داند پسر² مگر کان دلاور گو سال خورد
 155 ازان⁵ پس بسازید⁶ سهراب را برفتند بی‌دار دو پهلوان
 بپیش اندرون هدیه¹⁰ شهریار ز پیروزه تخت و زیاده¹¹ تاج
 یکی نامه با لایه و دلپسند¹³ که گر تخت ایران بچنگ آوری
 160 ازین مرز تا آن¹⁵ بسی راه نیست فرستمت هرچند¹⁶ باید¹⁷ سپاه
 بتوران چو هومان و چون بارمان فرستادم اینک بفرمان تو
 که بندد دل و جان به مهر پدر³ شود کشته بر دست این شیر مرد⁴
 ببندید⁷ یک شب برو⁸ خواب را بنزدیک سهراب روشن روان
 ده اسب و ده استر بزین و بیمار سر تاج زر پایه¹² تخت عاج
 نبسته بنزدیک آن ارجمند¹⁴ زمانه برآساید از داوری
 سمگان و ایران و توران یکمست تو بر تخت بنشین و بر نه کلاه¹⁸
 دلیر و سپهبد نبذ بی گمان¹⁹ که باشند یک چند مهمان تو

1 IV — پسر 2 IV — پدر 3 IV, VI, T — б. здесь оп., следует после б. 151 текста (см. прим. 9 к б. 151). 4 IV, VI — доб. б.:

چو بی رستم ایران بچنگ آوریم * جهان پیش کاوس تنگ آوریم
 5 IV, VI — وزان 6 IV — نه بندیم 7 IV — بسازیم 8 IV — بدو 9 T — доб. б.:

و گر کشته گردد بدست پدر * ازان پس بسوزد دل نامور
 10 VI — خلعت 11 VI — پیروزه 12 T — پایه 13 IV — دلپسند 14 IV, VI — доб. б.:

چو نامه نبشتند آن بخردان * بدادند پیغام شاه ردان
 15 VI — خواهی 16 IV, VI — چندانکه 17 VI — از ایران بتوران 18 VI — بر کلاه 19 VI — доб бб.:

چو طرخان چینی و سیصد هزار * گزین یلان از در کارزار
 زچین آن زمان نزد افراسیاب * بخدمت رسیده بهنگام خواب
 بایشان چنین گفت از اندر زمان * سراسر به پویند با بارمان
 دگر نامداران که از چین بدند * سراسر کمر بسته کین بدند
 IV — доб. те же бб. после б. 164 текста (но с вариантом первого мисра б. 3 разночтения: بگفتا

بر انسان گراید ردان

که افگند سهراب کشتی بر آب¹
 همی رای شمشیر و تیر آیدش
 کنون رزم کاوسی جوید همی
 نیاید همی یادش از هر کسی
 هنر برتر⁴ از گوهر ناپدید⁵
 خوش آمدش خندید و شادی نمود
 کسی کو گراید بگزرز گران⁷
 چو هومان و مر بارمان را سپرد⁸
 که این راز باید که ماند نهفت⁹
 تهنیتن بود بی گمان چاره جوی¹⁰

خبر شد بنزدیک افراسیاب
 هنوز² از دهن بوی شیر آیدش
 زمین را بختجر بشوید همی
 سپاه انجمن شد برو بر بسی
 سخن زین درازی³ چه باید کشید
 چو افراسیاب آن سخنها شنود
 ز لشکر گزید از⁶ دلاور سران
 ده و دو هزار از دلیران گورد
 بگردان لشکر سپهدار گفت
 چو روی اندر آرند هر دو بروی

145

150

¹ VI—доб. б.:

یکی لشکری شد برو انجمن * همی سرفرازد بهر انجمن
 سخن را درازی—VI؛ سخن را بدین در—IV؛ سخن بین درازی—Так в Т; Л³ همی—IV²
 سپهدار نشنیده بود این خبر * ز تهنیتن نه و رستم زال زر
 IV—доб. б.: از گوهر آمدپدید—IV, VI⁵ مگر بهتر—VI⁴

سپهدار بشنود و برد این خبر * ز حال وی و رستم چاره گور
 زگردان توران—VI؛ ز لشکر گزیده—IV⁶
 سپهد چو هومان و چون بارمان * که در جنگ شیران نجستی زمان
 IV—доб. бб.:⁹ گزیده سپاهی بدیشان سپرد—VI؛ گزیدش ز لشکر بدیشان سپرد—IV⁸

چنین گفت کین چاره اندر نهان * برآرد و سازید کار مهان
 پسر را نباید که داند پدر * که بندگان بدل مهر جان پسر
 IV—доб. варианты бб. по IV:

پدر را نباید که داند پسر * نباید که داند پسر را پدر
 چنین گفت کین چاره اندر نهان * بدارید و سازید کار جهان
 T—доб. варианты обих бб. (ср. б. 153 текста).¹⁰ IV—جنگجوی—IV

پدر را نباید که داند پسر * نباید که داند پسر را پدر
 چنین گفت کین چاره اندر نهان * بدارید و سازید کار جهان
 T—доб. варианты обих бб. (ср. б. 153 текста).¹⁰ IV—جنگجوی—IV

پدر را نباید که داند پسر * نباید که داند پسر را پدر
 چنین گفت کین چاره اندر نهان * بدارید و سازید کار جهان
 T—доб. варианты обих бб. (ср. б. 153 текста).¹⁰ IV—جنگجوی—IV

همی جنگجوی

کسی این سخن را ندارد² نهان
ز رستم زنند این زمان داستان
نهان کردن از من چه یمن بود⁴
فراز آورم لشکری بی‌کران
از ایران به‌بزم⁶ پی‌طوس را⁷
نشانش بنرگاه کاوس شاه
اِدا شاه روی اندر آرم به‌روی
سر نیزه بگذارم از آفتاب¹⁰
نباید بگیتی کسی¹¹ تاجور
ستاره چرا بر فرازد کلاه¹²
که هم باگهر بود و هم تیغزن¹³

چنین گفت سهراب کاندز^۱ جهان
بزرگان^۳ جنگ آور از باستان
نبرده نژادی که چونین بود
کنون من^۵ ز ترکان جنگ آوران
برانگیزم از گاه کاوسی را
پرستم دم تخت و گرز^۸ و کلاه
از^۹ ایران بتوران شوم جنگ جوی
بگپریم سر تخت افراسیاب
چو رستم پدر باشد و من پسر
چو روشن بود روی خورشید و ماه
زهرسو سپید شد برو انجمن

135

140

¹ VI— اندر ² IV— سخن در ³ Л—доб. ⁴ VI—доб. ب.:

نهانی چرا داشتی از من این * نژادی از آی-یین و از آفرین
فقال عنده ذلک سهراب مدلا بالانتساب الی ذلک البیت : 132—134 Б-бб.
б.: IV—доб. 7 دیرم از ایران — IV, VI 6 من اکنون — VI 5 العظیم و الاصل الکریم
نه گرگین بماتم نه گودرز و گیو * نه گستهم نوذر نه بهرام نیو
VI—доб. этот б. после б. 137 текста. IV—8
کنج و تخت VI; کوسی و تخت 8
9 IV—وز 10 IV, VI—доб. б.:

ترا بازوی شه-ر ایران کنم * بجنگ یلان جنگ شیران کنم
 IV, VI и T—далее следует ¹² ¹¹ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰ ¹⁰¹ ¹⁰² ¹⁰³ ¹⁰⁴ ¹⁰⁵ ¹⁰⁶ ¹⁰⁷ ¹⁰⁸ ¹⁰⁹ ¹¹⁰ ¹¹¹ ¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵ ³⁶⁶ ³⁶⁷ ³⁶⁸ ³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ ³⁷² ³⁷³ ³⁷⁴ ³⁷⁵ ³⁷⁶ ³⁷⁷ ³⁷⁸ ³⁷⁹ ³⁸⁰ ³⁸¹ ³⁸² ³⁸³ ³⁸⁴ ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ ⁴⁰² ⁴⁰³ ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁵ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ ⁴⁰⁹ ⁴¹⁰ ⁴¹¹ ⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ ⁴¹⁶ ⁴¹⁷ ⁴¹⁸ ⁴¹⁹ ⁴²⁰ ⁴²¹ ⁴²² ⁴²³ ⁴²⁴ ⁴²⁵ ⁴²⁶ ⁴²⁷ ⁴²⁸ ⁴²⁹ ⁴³⁰ ⁴³¹ ⁴³² ⁴³³ ⁴³⁴ ⁴³⁵ ⁴³⁶ ⁴³⁷ ⁴³⁸ ⁴³⁹ ⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ ⁴⁴² ⁴⁴³ ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁷ ⁴⁴⁸ ⁴⁴⁹ ⁴⁵⁰ ⁴⁵¹ ⁴⁵² ⁴⁵³ ⁴⁵⁴ ⁴⁵⁵ ⁴⁵⁶ ⁴⁵⁷ ⁴⁵⁸ ⁴⁵⁹ ⁴⁶⁰ ⁴⁶¹ ⁴⁶² ⁴⁶³ ⁴⁶⁴ ⁴⁶⁵ ⁴⁶⁶ ⁴⁶⁷ ⁴⁶⁸ ⁴⁶⁹ ⁴⁷⁰ ⁴⁷¹ ⁴⁷² ⁴

به پیششش پیامد بخواهشگری * وزو خواست دستوری و یـاوری
چو شاه سمنگان چنان دید باز * بمخشید ویرا ز هر گونه ساز
ز تاج و ز تخت و کلاه و کمر * ز اسپی و ز استر ز زر و گهر
ز خفتان کین و نساز نـمرد * شگفتند ازان کودک شیرخورد
بداد و دهش دست را برگشاد * همه ساز و آیین شاهان نهاد

VI—после б. 1 разночтения доб. еще б.:

کہ خواہم شدن [من بہ] ایران زمین * کہ بیستم مر آن باب باآفریدن

که یارست با او نبرد آزمود
بدو گفت گستاخ بامن بگوی
همی باسهمان اندر آید سرم
چه گویم چو پرسد کسی از پدر⁴
نمانم ترا زنده اندر جهان⁶
بدین شادمان باش و تنیدی مکن
ز دستان سامی و از نیستمی
که تخم تو زان⁷ نامور گوه رست
سواری چو رستم نیامد پدید
سرش را نیارست گردون بسود⁸
بیاورد و بنمود پنهان بدوی⁹
از ایران¹¹ فرستاده بودش پدر¹²
نباید که داند ز سر تابین¹⁴
شدستی سر افراز¹⁷ گردنکشان
دل مادت گردد از درد ریـش

چو ده ساله شد زان زمین¹ کس نبود
بر مادر آمد بپرسید ز وی
که من چون² ز همشیرگان³ برترم
ز تخم کیس وز کدامین گهر
گر این پرسشی از من بماند⁵ نهان
بدو گفت مادر که بشنو سخن
تو پور گو پیلتن رستمی
ازیرا سرت ز آسمان برترست
جهان آفرین تا جهان آفرید
چو سام نریمان بگیتی نبود
یکی نامه از رستم جنگ جوی
سه یاقوت رخشان سه مهره¹⁰ زر
بدو گفت افراسیاب¹³ این سخن
پدر گر شناسد¹⁵ که تو زین¹⁶ نشان
چو داند بخواندت نزدیک¹⁸ خویش

120

125

130

IV, 4 همزادگان-IV 3 چون من- VI; من چو-IV 2 و T-IV 2 در جهان- VI 1

Б-перевод б. оп. 6 پوششی از من تو داری-IV 5 چو پرسند نام- VI

VI-доб. б.: 8 تخم ازان- VI 7

به پیشش چو دیو و چو شیر و پلنگ * چه پیر و چه گرگ و چه پیل و زهنگ
و سه پدر- T; دو مهره به- VI; و سه مهره- IV 10; Б-бб. 127-131 оп. 9; مادر بدوی- VI 9

IV-доб. б.: 12 که اورا- VI 11

نگه کن تو اینرا بخوبی نگر * که بابت فرستاد ای پرهـنر
VI-доб. бб.:

بدانگه که او زاده بودش زمام * فرستاده بودش پدر با پیام
همان مهره کو بد نشان پدر * بدو داد و گفت او سخن سر بر سر
نگه کن تو اکنون و این را به بین * که بابت فرستاده بودست این
IV-б. стоит после б. 131 текста; VI-б. оп. 14 دگر گفت افراسیاب- IV 13

که هستی سزاوار- VI 17 کنون این- VI 16 کو بداند- VI; گر بداند- IV 15

بخواند ترا نزد- IV 18

نـتـاـپـد بـتـنـدـی بـر او آفـتـاب
 هـمـی گـفـت از هـر سـخـن پـیـش او²
 بـیـار اسـت روی زمـیـن را بـهـر⁴
 بـسی بـوسـه دادش بـچـشم و بـسر⁵
 اـبـا اـنـدـه و دـرد اـنـبـاز⁶ گـشـت⁷
 بـپـرسـیـدش از خـواب و آـرام گـاه⁸
 بـرو¹¹ شـادمان شـد دل تـاج بـخـش
 شـد از رـخـش رـخـشان و از شـاه شـاد¹³

فـرود آرد از ابر پـژان¹ عـقـاب
 [هـمـی بـود آن شـب بـر مـاه روی
 چـو خـورشـید رـخـشـنـده³ شـد بـر سـپـهر
]بـپـدرو د کـردن گـرفـتـش بـمـر
 [پـری چـهـره گـریـان ازو بـاز گـشت
 بـر رستـم آـمد گـرانـمـایـه شـاه
 چـو اـیـن گـفـتـه شـد⁹ مژده دادش بـرخـش¹⁰
 بـیـامـد بـمـالـیـد و زـیـن بـر نـهاد

۵

یـکی پـورشی¹³ آـمد چـو تـابـنـده مـاه
 و گـر¹⁴ سـام شـیـرست و گـر¹⁴ نـیـرمـست
 و را نـام تـهـمـیـنـه سـهـراب کـرد
 بـرش چـون بـر رستـم زـال بـود
 بـیـنـجم دل قـیر و پـیکـان¹⁸ گـرفـت¹⁹

چـو نـه مـاه بـگـذـشت بـر دخت شـاه
 تـو گـفـتی گـو پـیـلـتن رستـمـست
 چـو خـنـدان شـد و¹⁵ چـهـره شـاداب کـرد
 چـو یـک مـاه¹⁶ شـد هـمـچـو یـک سـال بـود
 چـو سـه سـالـه شـد زخم چـو گـان¹⁷ گـرفـت

¹ VI— پـژ— ² VI— здесь б. оп.; см. разночтение 21 к б. 97. ³ VI— خورشید تابنده

⁴ VI—б. стоит после б. 108. ⁵ VI—б. оп.; Л, Б—бб. 107 и 108 оп. ⁶ VI— دمـسـسـاز

⁷ VI—доб. б.:

بـشـد رستـم و دختـر آنـجا بـمـاند * وزان رفتن او هم آنـجا بـمـاند

⁸ VI— б.: و از چایگاه

بـخـوانـدش اـبـا پـهـلـوان آفـریـن * کـه جـاویـد باشی تو با رای دین (так!)

ز یزدان نیکی—¹² IV ازو—¹¹ IV, VI ز رخـش—¹⁰ IV چـو شـد گـفـتـه اـیـن—⁹ VI

IV—доб. б.: دهش کرد یاد

وزانجا سوی سپستان شد چو باد * وزین داستان کرد بسیار یاد

VI—доб. вариант того же б.:

بـیـامـد سـوی شـهـر اـیـران چـو بـاد * وزین داستان کرد بسیار یاد

و ركب و خرج مسروراً منشرح الصدر من جهة ملك سمجان حتی عاد الی: Б—доб:

شد آن—¹⁵ VI یا—¹⁴ VI کودک—¹³ IV, VI ارض ایران و کان لایزال بعمده و یشکره

دل بپر و پیکان—¹⁸ Л ساز میدان—¹⁷ IV, VI نـه مـاهـه—¹⁶ VI یـک مـاهـه—¹⁶ IV

Б— бб. 146 и 117 передает ¹⁹ IV— доб. б.: دل شیر مردان—¹⁹ VI دل شیر و چوگان—¹⁹ IV

و لما بلغ ثلاث سنين لم يكن هناك أحد يقاومه في قوته و شجاعته

سه دیگر که اسپت¹ بجای آورم
 چو رستم برانسان⁴ پری چهره دید
 و دیگر که از رخسار داد آگهی
 بفرمود تا موبدی⁸ پرهیز
 چو بشنید شاه این سخن شاد شد
 [بدان پهلوان داد آن¹⁰ نخت خویش
 [بخشود و رای و فرمان¹³ اوی¹⁴
 چو بسپرد دختر بدان پهلوان
 ز شادی بسی زر¹⁸ برافشانند
 که این ماه نو بر تو فرخنده باد
 چو انباز او گشت با او براز
 چو خورشید تابان²² ز چرخ بلند
 بمآزوی رستم یکی مهره بود
 بدو داد و گشتش²⁴ که این را بدار
 بگیر و بگیری سوی او بر بدوز
 و را بدو نیک آید ز اختر پسر
 بمآلای سام نریمان بود

90
95
100

¹ I, VI—رخت ² IV, VI—سراسر پهای ³ IV, VI—доб. б.:

سخنهای آن ماه آمد بهین * قهقهه سراسر شنید آن سخن
 فعقد علیها رستم: B-66. 88-97 передает следующей фразой: ⁴I, VI—بدانسان ⁵

⁶ VI—آنچه ⁷ VI—доб. б. (метр нарушен): برضاها و بات معها تلك الليلة

بر خویش چو سرو روان * خرامان پیامد بر پهلوان
⁸ VI—موبد ⁹ VI—روانش ز اندیشه ¹⁰ VI—او ¹¹ VI—بدینسان ¹² Л-б. оп.

¹³ IV—پیمان ¹⁴ VI—تو ¹⁵ VI—تو; Л, VI—б. стоит после б. 96 текста; IV—
 66. 94 — 95 оп. ¹⁶ VI—ازو ¹⁷ Л-б. оп. ¹⁸ VI—همه جان ¹⁹ VI—بدان ²⁰ IV—

²¹ IV—نبود ²² VI—доб. б.: دیرپاز T; تیره دور و دراز VI; تیره و دیرپاز IV

همی بود آن شب بر ماه روی * همی گفت از هر سخن پیش اوی
 گرت دختری آید از IV²⁵ گفتا VI²⁴ مشکین T²³ روشن T²²

اگر دختر آید بدان روزگار VI—روزگار

چه جویی شب تیره¹ کام تو چیست
 تو گویی که² از غم بدو نیمه³ام
 زبشت⁴ هژدر و پلنگان منم
 چو من زیر چرخ کیود⁷ اندکیست
 نه هرگز کس آوا شنیدی⁸ مرا
 شنیدم همی¹⁰ داستانت بسی
 نترستی و هستی چنین تیز چنگ
 بگردی بران¹² مرز و هم نغیوی
 هوا را بشمشیر گردان کنی
 بدرد دل شیر و چنگ¹³ پلنگ¹⁴
 نیارد بنخچیر کردن¹⁵ شتاب
 ز بیم سنان تو خون بارد ابر
 بسی لب بدندان گزیدم ز تو
 بدین¹⁷ شهر کرد ایزد آبشغورت
 نمیند جزین¹⁸ مرغ و ماهی مرا
 خرد را ز بهر هوا¹⁹ کشتهام
 نشاند یکی پورم اندر²¹ کنار
 سپهرش دهد بهر²² کیوان و هور
 بپرسید زو گفت نام تو چیست
 چندی داد پاسخ که تهمینه⁷⁰ام
 یکی دخت شاه سمنگان منم
 بگیتی ز خوبان⁵ مرا جفت⁶ نیست
 کس از پرده بیرون ندیدی⁸ مرا
 بگردار⁹ افسانه از هر کسی
 که از شیر و دیو¹¹ و نهنگ و پلنگ
 شب تیره تنها بتوران شوی
 بتنهها یکی گور بریان کنی
 هر آنکس که گرز تو بیند بچنگ
 برهنه چو تیغ تو بیند عقاب
 نشان کمند تو دارد هژدر
 چو این¹⁶ داستانهها شنیدم ز تو
 بجستم همی گفت و یال و برت
 ترا ام کنون گری خواهی مرا
 یکی آنک بر تو چنینه⁸⁵ گشتهام
 و دیگر که از تو مگر²⁰ کردگار
 مگر چون تو باشد بمردی و زور

IV. 4. Так в Т; Л — نز شک 3. Б — б. оп. 2. شب و روز — VI 1. IV — و — IV 1
 5. VI — شاهان 6. VI — یار 7. T — چرخ برین 8. IV, VI и T — соответственно ندیده — شنیده 9. IV —
 10. IV — شنیدم 11. IV — ز دست تو شیر 12. IV — بدان 13. T — دران 14. VI — вариант мисра: چرم 15. VI — доб. б.:
 16. VI — вариант б.: 17. VI — چنینه 18. IV и T — بنخچیر کردن 19. T — هوی 20. IV — مرا 21. T — یکی 22. IV —
 23. T — هوی 24. T — یکی 25. IV — بدرد دل شیر و چنگ 26. VI — вариант б.:

چو با گرز کردی همی تیز چنگ * بدرد دل شیر و چرم پلنگ
 ز دگر¹⁸ VI — برین¹⁷ VI — چنینه¹⁶ IV и T — بنخچیر کردن 15. IV —
 پیش²² IV — یکی²¹ T — مرا²⁰ IV — هوی¹⁹ T — همی¹⁸ T —

سپیده چشم و گلرخ بتان طراز
بدان تاق بهمتن نباشد دژم²
همی از نشستن⁴ شتاب آمدش
بیمار است و بنهاد مشک و گلاب

گسارنده پیاده آورد¹ ساز
نشستند با رودسازان بهم
چو شد مست و³ هنگام خواب آمدش
سزوار او جای آرام و⁵ خواب

60

۴

شبهانگ بر چرخ گردان بگشت⁷
در خواب گه نرم کردند باز⁹
خرامان پیامد ببالین مست
چو خورشید تابان پر از رنگ و بوی
ببالا بگردار سرو بلند¹²
تو گفستی که بهره ندارد ز خاک¹³
برو¹⁴ بر جهان آفرین را¹⁵ بخواند

چو یک بهره از تیره شب در⁶ گذشت
سخن گفتن⁸ آمد نهفته بر از
یکی بنده شمع¹⁰ معنیر بدست
پس پرده¹¹ اندر یکی ماه روی
دو ابرو کمان و دو گیسو کمند
روانش خرد بود و تن جان پاک
از او رستم شیردل خیره ماند

65

оп. — IV³ ... 21 (к б. 57) по VI. — IV² — доб. здесь б. — IV¹ — и — IV¹

چو از شب یکی نیمه — VI⁶ ... — оп. — I — ساخته جای — VI⁵ ... — VI⁴ —

— VI⁹ — доб. бб.: — T — 8 گفته — VI⁷ — نشست — VI⁷ — اندر

همی گفت رستم گر آید سپاه * نیاید مگر جز بفرمان شاه
کشیم تیغ تیز و بگریزم ورا * ز ترکان ببرم فراوان سرا

— IV, VI — доб. бб.: — T — 12 بنده — VI¹¹ — оп. (пропуск); — VI¹¹ — پرده — VI¹¹ — شمع — VI¹⁰

لیمان از طبر زد زبان از شکر * دهانش مکتل پدر و گهر

ستاره نهان کرده زیر عقیق * تو گفستی ورا زهره آمد رفیق

— IV¹³ — доб. бб.:

بهشتی بد آراسته پرنگار * چو خورشید تابان بخرم بهار

برخساره بر کرده از گل نگار * فرو هشته از غالیه گوشوار

دو یاقوت خندان دو نرگس دژم * ستون دو ابرو چو سیمین قلم

— доб. те же бб. в порядке 1,3,2 и с перестановкой мисра первых двух бейтова, после этих бб. доб. еще б.:

سرمرز چو خنجر کابلای * دوزلفش مسلسل خط معقلی

— IV¹⁵ — آفرینهای یزدان — VI¹⁴ — بدو

درین^۱ شهر ما نیکیخواه توایم
 تن و خواسته زیر فرمان تست
 چو رستم^۴ بگفتار او بندگرید
 بدو گفت رخشم بدین مرغزار
 کنون تا سمنگان نشان پی است
 ترا باشد از باز جویی سپاس
 گر ایدونک ماند زمن ناپدید^۹
 بدو گفت شاه ای سزوار مرد
 تو مهمان من باش و تندی مکن
 یک امشب بوی شاد داریم دل
 نماند پی رخش فرخ^{۱۳} نهان
 تهمتین بگفتار او شاد شد
 سزا دید رفتن سوی خان او
 سپهبد بدو^{۱۶} داد در کاخ جای
 ز شهر و ز لشکر مهانرا^{۱۹} بخواند

ستاده^۲ بفرمان و راه توایم
 سر ارجمندان و^۳ جان آن تست
 ز بدهان گمانیش^۵ کوتاه دید
 زمن دور شد بی لگام و فئسار
 وز آنجا^۶ کجا جویبارونی است^۷
 بیاشم پپاداش^۸ نیکی شناس
 سران را بسی سر بیاید^{۱۰} برید
 نیارد کسی با تو این کار کرد
 بکام تو گردد سراسر سخن^{۱۱}
 وز اندیدیشه آزاد داریم دل^{۱۲}
 چنان باره نامدار جهان^{۱۴}
 روانش ز اندیشه آزاد شد
 شد از مرده دلشاد^{۱۵} مهمان او
 همی بود در پیش او بر^{۱۷} بپای^{۱۸}
 سزوار با او بشادی^{۲۰} نشاند^{۲۱}

۱ دل بد گمانیش T- ۲ تهمتین VI- ۳ ستوده Л- ۴ بدین Л, IV- ۵

۶ پپاد پپاداش IV- ۷ بدن هر کجا جویبار ویست IV- ۸ وز آنسو VI- ۹

۱۰ رخشم نیاید پدید IV, VI- ۱۱ بیابی تو پاداش VI- ۱۲

۱۳ که قیزی و تندی نیاید بکار * بنرمی برآید ز سوراخ مار

۱۴ IV-доб. б., см. предыдущее примечание. ۱۵ IV-доб. тот же б. после б. 52 текста.

۱۶ نامدار آن جهان VI- نامور پهلوان IV- ۱۷ پی رخش رستم نماند VI-

۱۸ زبر پیش او بر Л- ۱۹ و VI-доб. ۱۶ شد آن مرده را شاد IV-

۲۰ چون بنده پیشش IV- ۲۱ VI-доб. 56, 57 и 58 оп., доб. б.:

۲۲ مگر باز یابد ازو رخش خویش * که بودی جهانبخش او رخش خویش

۲۳ بفرمود و خیمهگرانرا بخواند * همه بد سکالان پپیشش براند

۲۴ VI-доб. б.:

۲۵ بفرمود خوالیگران را که خوان * بیارند و بنهند پیش گوان

ز هر سو همی بارگی را ندید¹
 سراسیمه سوی سمنگان شتافت
 کجا⁴ پویم از ننگ تیره روان⁵
 تهمتن بدین سان بغفت و ببرد⁷
 سپردن بغم دل⁸ بیکیارگی
 بجایای نشانش بیابم مگر¹⁰
 تن اندر عنا¹¹ و دل اندر شکنج¹²

[بدان مرغزار اندرون سمنگزیید
 غمی گشت چون بارگی را نیافت
 همی گفت کانون² پیاده دوان³
 چه گویند گردان⁶ که اسپش که برد
 کنون رفت باید به بیچارگی
 کنون⁹ بست باید سلیح و کمر
 همی رفت زمین سان پرافدوه و رنج

35.

۳

خبر زو بشاه و بزرگان¹³ رسید
 بنخچه پیرگه زو رمیدست رخش¹⁴
 کسی کو بسر پرنهادی کلاه¹⁶
 که یارست با تو¹⁷ نبرد آزمود

چو نزدیک شهر سمنگان رسید
 که آمد پیاده گسو تاج بغش
 پذیره شدندش بزرگان و شاه¹⁵
 بدو گفت شاه سمنگان چه بود

40

¹ Л—б. оп.; Б—перевод б. оп. ² I, VI—کنون ³ I, IV—نوان; VI—نوان; Б—бб.

34—38 оп. ⁴ IV—همی ⁵ VI—تیره روان; I, IV, VI—доб. бб.:

ابا ترکش و گرز بسته میان * چنپن ترک و شمشیر و بمر بیان
 بیابان چه گونه گذاره کنم * ابا جنگ جویان چه چاره کنم
⁶ IV—ترکان ⁷ VI—доб. бб.:

کنونم بد بغت آمد پدید * که ششصد منم گرز باید کشید
 همان جوشن و خود و بمر بیان * کمند و کمان و کمر بر میان
⁸ I, IV, VI—بغم دل نهادن ⁹ VI—همی ¹⁰ VI—доб. бб.:

بست آنگهی او کمر بر میان * همان تیغ و تیر و کمان و کپان (так!)
 لگام و جناح و نمد زمین و زین * بدوش اندر آورد کعبا (так!) که بین
 بشیر و—¹³ I, IV—¹² I, IV, VI—б. оп.; VI—доб. два бб. позднего происхождения. ¹¹ T—بلا

برو—¹⁶ IV—¹⁵ VI—بزرگان شهر ¹⁴ I—начало лакуны (бб. 40—245). پلنگان
 IV, VI—доб. б. : پیر او انجمن شد فراوان زهر—VI; انجمن شد فراوان سپاه
 همی گفت هر کس که این رستمست * و یا آفتاب سپیده دمست
 VI—доб. еще б.:

پیاده شدندش نزد او زود شاه * کسی کو [بسر] پرنهادی کلاه
 او—¹⁷ IV— (ср. б. 41 текста).

چو شیر دژ آگاه² نخچیر جوی
 بیابان سراسر پر از گبور دید
 بخت دید و ز جای بر کند رخس
 بیفگند بر⁵ دشت نخچیر چند
 یکی آتشی بر فروزید سخت
 درختی بجست از در باب زن
 که در چنگ او پیر مرغی نسخت
 ز مغز استخوانش بر آورد گرد
 چمان و چیران رخس در مرغزار
 بران دشت نخچیر که بر گذشت⁸
 بگشتند¹¹ گرد لب چوپیار
 سوی بند کردندش بشتافتند¹³
 همی هر یک¹⁵ از رخس جستند¹⁶ بهر
 بکار آمدش باره دست کش

سوی مرز توران چو بنهاد روی¹
 چو نزدیک³ مرز توران رسید
 بر افروخت چون گل رخ تاج بخش
 بتیر و کمان و⁴ بگرز و کمنند
 ز خاشاک وز خار و⁶ شاخ⁷ درخت
 چو آتش پراگنده شد پیلتن
 یکی نره گوری بزد بر درخت
 چو بریان شد از هم بکنند و بخورد
 بغفت و بر آسود از روزگار
 سواران ترکان تنی هفت و هشت
 یکی اسپ⁹ دیدند در مرغزار¹⁰
 چو بردشت مر رخس¹² را یافتند
 گرفتند و بردند پویان بشهر¹⁴
 چو بیدار شد رستم از خواب خوش

20

25

30

1. I, IV и T — سوی مرز تورانش بنهاد روی — VI

وشار حتی وصل الی حدود توران: Б — этот б. и первое мисра следующего б. передает так: وشار حتی وصل الی حدود توران

2. I, IV — در VI — 3. VI — نزدیک شهر سمنگان — 4. VI — و — 5. VI — در VI — 6. I, IV —

7. VI — برگ — 8. VI — доб. б.: ز خار و ز خاشاک و — VI: ز خاشاک و خار وز

که تا آهویی را بچنگ آورند * گزند و بزنند و کشند و خورند

9. I — رخس — 10. IV, VI и T — دیدند در مرغزار — 11. I, IV — گشت — 12. I, IV — اسپ — 13. I, IV — доб. бб. (Б. оп.):

چو رخس آن کمنند سواران بدید * چو شیر ژیان آنگهی بردمید

سواران زهر سو درو تاختند * کمنند کیانی در انداختند

سه تن کشته شد مهتر و ارجمند * نیامد [نیامد — IV] سر رخس جنگی ببند

یکی را بزخم لگد کرد پست * یکی را سر از تن بدندان بغست

پس آنگه فکندند هر سو کمنند * که تا گردن رخس کردند بزد

و قاموه الی بلد — 14. Б — доб. варианты тех же бб. в другом порядке следования. VI — доб.

15. I, IV, VI — هر کس — 16. IV — بردند

17. I, IV, VI — هر کس — 18. I, IV, VI — هر کس — 19. I, IV, VI — هر کس — 20. I, IV, VI — هر کس

ندارد زبیرناو فرتوت پای¹
 براسب فنا³ گر کشد⁴ مرگ تنگ
 چو داد آمدش جای فریاد نیست⁶
 یکی دان چو اندر بدن نیست برگ⁸
 ترا خامشی به که تو بنده⁹
 اگر جانت با دیو¹² انباز نیست
 سرانجام نیکی بر خود¹⁴ بری
 از ان کین که او با پدر چون بجست¹⁶

دم مرگ چوون آتش هولناک
 درین² جای رفتن نه جای درنگ
 چنان دان که دادست و⁵ پیداد نیست
 جوانی و پیری بنزدیک مرگ⁷
 دل از نور ایمان گر آگنده
 برین¹⁰ کار یزدان ترا راز¹¹ نیست
 بگیتی دران¹³ کوش چون بگذری
 کنون رزم سهراب رانم نخست¹⁵

10

۲

بپیوندم از گشته باستان¹⁷
 که رستم یکی روز از بامداد¹⁹
 کمر بست و ترکش پر از تیر کرد²⁰

ز گفتار دهقان یکی داستان¹⁵
 ز موبد برین گونه برداشت¹⁸ یاد
 غمی بد دلش ساز نخچیر کرد

¹ I, IV, VI—доб. б.:

جوان را چه باید بگیتی طرب * که پی (بر-I) مرگ راهست پیری سبب
 VI—доб. еще б.:

نه روبه بماند نه درنده شیر * نه بد دل بماند نه مرد دلیر
 I, IV—⁶ دادت ز VI—و IV—⁵ کند I, IV, VI—⁴ قضا I, IV, VI—³ بدین VI—²
 بنزد اجل—⁷ I, IV, VI آمدش جای فریاد چیست VI: آمدش بانگ و فریاد نیست
 I, IV, VI—доб. б.:⁹ چو درین نخواستی خلل—⁸ IV, VI: چو درین نداری خلل—⁸ I

پرستش بر اندیشه کن با نیاز * همان کار روز پسین را بساز
 VI—¹³ اگر دیو باجانت—¹² I, IV, VI ناز—¹¹ IV بدین—¹⁰ I, IV, VI
 VI—вар. б.:¹⁷ VI—б. оп.¹⁶ باید درست—¹⁵ I, IV اسلام با خود—¹⁴ I, IV, VI

بگفتار دهقان کنون باز گرد * نگر تاجه گوید سراینده مرد
 Б—передает бб. 16 и 17: برآراست از بامداد—¹⁹ I, IV, VI بدین گونه داریم—¹⁸ VI

فعل عن عالمهم العارف بتواریخ آیامهم آن رستم بن داستان
 VI—доб. б.:²⁰ اصبح ذات يوم مهموما خزينا فعزم على الصيد

وزان پس برخش اندر آورد پای * برانگیخت آن کوه پیکر ز جای

سہراب

۱ بخاک افگند فارسیده تـرنج
 ۲ هنرمند دافیمش ۳ ار بی هنر
 ۴ ز داد این همه بانگ و ۵ فریاد چیست
 ۶ بدین پرده اندر ۷ ترا راه نیست
 ۸ بکس بر ۹ نشد این در راز باز
 ۱۰ چو آرام یابد ۱۱ بدیگر سرای

اگر کنند هادی برآید ز کسج
ستم‌کاره خوانیمش از دادگر
اگر مرگ دادست بپداد چیست
ازین راز جان تو آگاه نیست
همه تا در آرز رفتن فراز⁶
برفتن مگر بهتر آیدش⁹ جای

5

¹ I, IV, VI—предшествуют бб.:

کنون رزم سهراب و رستم شنو * دگرها شنیدستی این هم شنو
یکی دانست پیر آب چشم * دل نازک از رستم آید بخشم
(ср. б. 1058 текста); Б—перевод бб. 1—14 оп. ² I, IV — خوانیمش — T: ³ I, VI — оп.;
IV — ⁴ Порядок бб. в IV — 3,4,6,5,7,8 и т. д.; VI — 3,7,4,5,6,8 и т. д. ⁵ I —
IV — ⁶ IV — ⁷ T — ⁸ I, IV, VI —
IV — ⁹ I, VI — ¹⁰ I, IV, VI — ¹¹ I, IV — доб. бб.:

اگر مرگ کسرا نیوباردی * ز پیر و جوان خاک بسپاردی
اگر آتشی گاه افروختن * بسوزد عجب نیست از سوختن
بسوزد چو در سوزش آید درست * چو شاخ نو از بیخ کهنه درست

VI — два последних бб. разночтения следуют после б. 3 текста; третий — после б. 6.

بران¹ دشت فرخنده پر² پهلوان
 سیم را بدرگاه⁴ شاه آمدند
 چنین است رسم سرای سپنج
 برین و بران روز هم بگذرد
 سخنهای این⁵ داستان شد بین⁶
 دو هفته همی بود روشن³ روان
 بدیدار فرخ کلاه آمدند
 یکی زو تن آسان و دیگر برنج
 خردمند مردم چرا غم خورد
 ز سهراب و رستم سرایم سخن⁷

625

VI-؛ سیم هفته نزدیک I, IV-⁴ لشکر VI-³ تن IV-² بدان VI-¹
 تیز شد VI-⁶ سخنها برین IV, VI- سخنها بدین I-⁵ سیم چون بدرگاه
 چنان کاندز VI-؛ چنان کاندز آمد ز بالا سخن IV-؛ چنان چون در آمد ز بالا سخن I-⁷
 آمد ز بالا نشد

- ۶۰۵ پس پشت جنگ آور^۲ افراسیاب
مکن سستی اندر گه^۴ کارزار
بخون سنگ را رنگ^۵ مرجان کنم
که گفتی برآمد زپهلوش پر
همی خواست آورد اورا^۶ بپند
۶۱۰ سپهدار ترکان بدزدید^۸ یال
بکردار آتش برآمد ز جای
دهن خشک وز رنج پر آب تن^{۱۰}
دو بهره نیمامد^{۱۳} بخرگاه باز
گرفتار در دست آن انجمن
ز ترگ و زشمه شیر زرین نیم
بایرانپان^{۱۶} مازد بسپار چیز
نچستند^{۱۷} مردان برگشته را^{۱۸}
ز هر نیکویی^{۱۹} بی^{۲۰} نیاز^{۲۱} آمدند
ز ترکان^{۲۳} و ز دشت نچچیرگاه^{۲۴}
زواره ز اسب اندرافتاد و بس
۶۱۵ دشمن برانگیخت رخس^۱ از شتاب
چنین گفت با رخس کای نیک یار^۳
که من شاه را بر تو بی جان کنم
چنان گرم شد رخس آتش گهر
ز فترک بگشاد رستم کمند
۶۱۰ بترک اندرافتاد خیم^۷ دوال
ودیکر که زیر^۹ اندرش بادپای
بجست از کمند گو پیلتن
ز لشکر هراکس که بد^{۱۱} جنگ ساز^{۱۲}
اگر^{۱۴} کشته بودند اگر^{۱۵} خسته تن
۶۱۵ ز پرمایه اسبان زرین ستام
جزین هرچه پرمایه تر بود نیز
میان باز نگشاد کس کشته را
بدان دشت نچچیر باز آمدند
نوشته^{۲۲} نامه بکاوس شاه
۶۲۰ وزان کز دلیران^{۲۵} نشد کشته کس

همی شد پس پشت I, IV-^۲ و رکض رستم خلف افراسیاب B- ; گرد- J^۱
کارد I, IV, VI-^۶ ز خون دشت را همچو I, IV, VI-^۵ دم VI-^۴ هوشیار VI-^۳
پر از آب رخ خشک I, IV, VI-^{۱۰} بنزیر I-^۹ بدزدید IV-^۸ زخم J-^۷ میانش
I, IV, VI-^{۱۰} :دوب: مانده دهن

دلش خسته و کشته لشکر دو بهره * همی نوش جست از جهان یافت زهر
I-^{۱۶} یا VI-^{۱۵} همه IV, VI-^{۱۴} نرفته I-^{۱۳} رزمساز VI-^{۱۲} شد I-^{۱۱}
ز هر VI-^{۱۹} سرگشته را VI-^{۱۸} نگشتند IV-^{۱۷} نچستند J-^{۱۷} بر ایرانیان
نچستند I, IV, VI-^{۲۲} ز هرگونه با اسب و ساز I-^{۲۱} با IV-^{۲۰} گونه (?)
زگردان ایران VI-^{۲۵} دشت و آوردگاه VI-^{۲۴} پیکار I, IV, VI-^{۲۳}

پَر از خُون تَن و تَبِغ مانده بدست²
 بپوشید بر زین تَوِزی³ کفن
 ز دامن نشد دور⁴ پیوند اوی⁵
 بغون جگر غرقه شد مغفرش⁷
 دو لشکر بمانده بدو در⁹ شگفت
 پَر از بیم شد جان توران گروه
 کشیدند شمشیر برسان شیر
 نهادند بر کتف گرز گران¹²
 که پیدا نیامد همی سر ز پای
 که شد خاک لعل¹⁵ از کران تا کران
 چه با تن چه بی تن جدا کرده سر¹⁷
 سپه را ره¹⁹ برگزشتن نماند¹⁸

زواره بدرد از¹ بر زین نشست
 بر آویخت الکوس با پیلتن
 یکی نیزه زد بر کمر بند اوی
 تهمتن یکی نیزه زد بر برش⁶
 بنیزه همیدون⁸ ز زین بر گرفت
 زدش بر زمین همچو¹⁰ يك لغت کوه
 برین همنشان هفت گرد دلیر
 پس پشت ایشان¹¹ دلاور سران
 چنان بر گرفتند لشکر¹³ ز جای
 بکشتند چندان ز جنگ آوران¹⁴
 فگنده چو پیلان¹⁶ بهر جای بر
 به آورد که جای گشتن نماند¹⁸

595

600

پَر VI-؛ پَر از خون دل آزرده از گرز دست I-² زواره ازین گونه IV-¹
 بر تن لباس IV-؛ توری I, VI-³ از خون تن آزرده از گرز پست
 قطعنه B-؛ سرش VI-⁶ ز زخمی شده دور پَر بند اوی IV-⁵ ز جوشن نیامد به
 همیدون برخیره VI-⁸ شگفتی بدان مانده بد لشکرش VI-⁷ رستم فی صدره
 زدش بر I, IV-¹⁰ درو در IV-؛ بدو مانده اندر I, VI-⁹ همیدون بنیزه I-
 I-دوب.¹² رستم I, IV-¹¹ زمین بر چو

چو افراسیاب آن شگفتی بدید * بسوی دلیران یکی بنگرید
 چنین گفت افراسیاب آن زمان * که بر جنگیان چیره شد بد گمان
 بپوشید و رای پلنگ آورد * یکایک برین کین درنگ آورد
 چو لشکر شنیدند آواز اوی * بر رستم نهادند یکباره روی
 چو آن دید رستم ابا هفت گرد * بستندی و تیزی یکی حمله برد
 IV, VI-دوب. варианты тех же бб.; IV- между бб. 4 и 5 разночтения дает интерполяцию из 47 бб.; см. приложение.
 I-¹⁶ که چون لعل گشت VI-¹⁵ کند آوران VI-¹⁴ اورا L-¹³
 IV-؛ چه با سر چه از تن جدا کرده سر I-¹⁷ فگندند پیلان VI-؛ فگندند پیران
 IV-¹⁸ چه با سر شد از تن جدا کرد سر VI-؛ که با سر چه از تن جدا کرده سر
 بره VI-؛ رهی IV-¹⁹ نبود

ز مردان جنگی فزون از هزار
 ابا جوشن و گرز و خفتان شدند²
 بدو تیز الکوس بنهاد⁴ روی
 بدانست کز تخمه نیرمست
 چو پیل سرافراز و شیر دژم⁷
 دل شیر جنگی پر از بیم کرد¹⁰
 ز گرد سران شد زمین¹² ناپدید
 سوی گرز بردند چون باد دست¹⁴
 که از بیم¹⁵ او شد زواره ستوه
 ز اسب اندرافتاد و بیهوش گشت¹⁷
 همی خواست از تن بریدن سرش
 بکردار آتش سوی او دوید²¹
 کجا دست²² شد سست و شمشیر کند
 دلش گفتی از پوست آمد پدید²⁴
 ز مردی بدل در نیامدش²⁵ یاد
 نه پیموده زان شدستی دلیر

برون رفت با او ز لشکر سوار
 همه با سنان سرافشان شدند¹
 زواره پدیدار بد³ جنگجوی
 گمانی چنان پردکو⁵ رستمست
 زواره⁶ برآویخت با او بیم
 سناندار⁸ نیزه بدو نیم کرد⁹
 بزد دست و تیغ از میان¹¹ برکشید
 ز کین آوران¹³ تیغ برهم شکست
 بینداخت الکوس گرزوی چو کوه
 بزین اندر از زخم بیتوش¹⁶ گشت
 فرود آمد الکوس تنگ¹⁸ از برش
 چو رستم برادر برانگونه¹⁹ دید²⁰
 بالکوس برزد یکی بانگ تندی
 چو الکوس آوای²³ رستم شنید
 بزین اندر آمد بکردار باد
 بدو گفت رستم که²⁶ چنگال شیر

580

585

590

بدید آن یل VI-³ چو ناهید و هرمز درفشان بدند I, VI-² بدند I, VI-¹
 بنیزه بکردار شیر دژم I-⁷ پیامد I-⁶ گمانش چنان بد که او I-⁵ بنهاد الکوس IV-⁴
 زواره ز الکوس پر بیم گشت I, VI-¹⁰ گشت I, VI-⁹ سنانرا ز IV-⁸
 ز کین اندرون I-¹³ ز گرد سواران جهان I-¹ هوا VI-¹² تیغ یلی I-¹¹
 I, VI-¹⁴ вместо б. 584 дает: ز تیغ آوران IV-¹⁴
 بکین اندرون تیغ شد لخت لخت * بداندم که آن رزمشان گشت سخت
 چو زانگونه شان تیغ درهم شکست * سوی گرز بردند ناچار دست
 بخاک اندر I, VI-¹⁷ بیهوش VI-¹⁶ بزین اندرون سخت بی هوش I-¹⁶ زخم I, VI-¹⁵
 I, VI-¹⁹ زود VI-¹⁸ پیفتاد از اسب و بیهوش گشت IV-¹⁴ افتاد و خاموش گشت
 I, IV-²³ که هم دست VI-²² شتافت I, IV, VI-²¹ یافت I, IV, VI-²⁰ بدانگونه
 I-²⁵ از ترس او برزدید VI-¹ از تن به بیرون پزید IV-²⁴ آواز VI-¹
 چو IV-²⁶ تو I, VI-²⁶ بدل برش

560

ز مردان¹ توران خنیده توپی
 عیانرا بتندی یکی برگرای
 چو پیروزگر باشی ایران تراست
 چو پیران ز افراسیاب این شنید
 بسی چید با نامور ده هزار
 چو آتش بیامد بر پیلتن
 تهن تن بلبها برآورده کف
 برانگیخت اسب و برآمد خروش
 سپر بر⁸ سر و تیغ هندی بمشت⁹
 نگه کرد افراسیاب از کران
 که گر تا شب این جنگ هم¹¹ زین نشان
 بماند نماند سواری بجای
 پرسید کالکوس جنگی کجاست
 بمستی¹⁷ همی گیورا خواستی
 همیشه از ایران بدی یاد اوی
 بالکوس رفت²¹ آگهی زین سخن
 برانگیخت الکوس شیرنگ را

565

570

575

جهانجوی و هم² رزمیده توپی
 برو زود زیشان³ بپرداز جای
 تن پیل و جنگال شیران تراست
 چو از باد آتشی دلش بردمید⁴
 ز ترکان دلیران⁵ خنجرگذار
 کزو بود نیروی جنگ و شکن
 تو گفتی که بستد ز خورشید کف
 بران⁶ سان که دریا برآید⁷ بجوش
 ازان نامداران دو بهره بکشت¹⁰
 چنین گفت با نامور مهتران
 میان دلیران و گردنکشان
 نیایست¹² کردن بدین¹³ رزم رای¹⁴
 که چندین¹⁵ همی رزم¹⁶ شیران بخواست
 همه¹⁸ جنگ¹⁹ با رستم آراستی
 کجا شد چنان²⁰ آتشی و باد اوی
 که سالار توران چه افکنند بن
 بخون شسته بدی گمان جنگ را²²

برو کنند ازیشان—VI; پرو نیز ازیشان—I, IV, VI¹ هم—I² شیران—I, IV, VI³

من الآساد المذكورین—B; بزرگان—II⁵ چو باد دمان از میان بردمید—I, VI⁴

I, IV, 11¹¹ بغست—VI¹⁰ بدست—VI⁹ در—IV⁸ درآید—VI⁷ بدان—VI⁶

I—доб. 45 бб. интерполяции;¹⁴ برین—I¹³ تهاست—I¹² جنگ را—VI

VI—доб. 43 бб. интерполяции; IV—доб. 47 бб. после б. 4 разночтения к б. 600; см. приложение.

رزم—I, VI, 19¹⁹ همی—IV¹⁸ که در خان—I¹⁷ جنگ—I, VI, 16¹⁶ چندان—I, VI, 15¹⁵

I—доб.:²² شد—I, VI, 21²¹ کنون—I, VI, 20²⁰

بیامد دمان تا بقلب سپاه * بر شاه توران پی پیود راه
 باواز گفتا که جنگی منم * همان نره شیر درنگی منم
 چو فرمان دهد مرا شهریار * که تنها روم من بدین کارزار
 چو بشنید ازو شاه توران زمین * بگفتش ز لشکر سران هر گزین

VI—доб. варианты тех же бб.

همه نیزه و تیغ هندی بچنگ
 بنسان پلنگان پیاراستند²
 چو شیریه که گم کرده باشد شکار
 دو تا کرد⁵ بسپار بالای برز⁶
 بشد⁷ خیره سالار توران زمینی
 نکزد ایچ بر کینه⁸ جستن شتاب
 گوانرا ز لشکر همی خواند نرم¹¹
 سر بخت¹³ گردنکشان¹³ گشته شد¹⁴
 که این دشت¹⁵ رزمست¹⁶ گر¹⁷ جای خواب
 سگالش گرفتیم و شیران بدیم
 ز رزم آز¹⁹ کوتاه بینم همی²⁰

چنین¹ لشکری سرفرازان جنگ
 همه یکسر از جای برخاستند
 بدان گونه³ شد گیو⁴ در کارزار
 پس و پیش هر سو همی کوفت گرز
 رمیدند ازو رزمسازان چین
 ز رستم بترسید افراسیاب
 پس⁹ لشکر اندر همی راند گرم¹⁰
 ز توران فراوان سران کشته شد
 ز پیران بپرسید افراسیاب
 که در رزم جستن دلیران بدیم¹⁸
 کنون دشت روباه بینم همی

550

555

در (۹) VI — 4 بران گونه I, IV, VI — 3 برآراستند I, IV, VI — 2 چنان I, IV — 1
 IV — 9 جنگ IV, VI — 8 شده I, IV, VI — 7 گرز IV — 6 گشت I, IV, VI — 5
 I — 13 سخت VI — 12 I — 66. 554, 555 оп. ; گرم IV, VI — 11 نرم IV, VI — 10 بسی
 I — 14 з نام آوران بخت بر I — 14 порядок бб. следующий: 551, 552, 556, 553; IV — порядок бб. следующий: 551, 554, 552, 556; б. 555 стоит после первого б., доб. в этом разнотении б бб.; VI — порядок бб. следующий: 551, 552, 554, 555, 556, вариант последнего б. разнотения, 553; I — доб.:

سبك ران بچنگ اندرون تیز کرد * برآشفت و آهننگ آویز کرد
 چو رستم چنان دید گرز گران * بگردن برآورد و بفشرد ران
 بپیش سپاه اندر آمد دلیر * بغرید برسان غرنده شیر
 پس پشت او پر کشتاد بود * که با جوشن و گرز پولاد بود
 سواران و گردان ایران دمان * بچنگ اندرون گرز و تیر و کمان
 چو شد تیره بر چشم توران سپاه * بگردن برافراخت رستم کلاه
 جای IV — 15 IV — 15 доб. варианты этих бб.; Л — доб. вариант последнего б. разнотения.
 VI — 16 برزم دلیران ایران شدیم I — 18 یا VI — 17 ذی IV — 17 جنگست VI — 16
 I — 20 бб. 558—559 после б. 571; I — доб.: سر از رزم VI — 19 بچنگ دلیران ایران شدیم
 وزن پس پیران چنین گفت شاه * که ای پرخرد مهتر نیک خواه
 IV, VI — доб. варианты этого б.

535

تہمتن بر روی گرفت آفرین
هژیر آنک او¹ جام می بشکورد²

بغورد و بپوشید روی زمین
که جام برادر برادر خورد

۱۱

که ای نازش شهریار و³ گوان
نمانم که آیند بدین⁵ روی آب
بدارمش ازان سوی بل یکزمان⁸
که بر ما سر آمد نشاط و مزج¹⁰
بزه بر نهاده دو زاغ کمان
چو آمد درفش جفایپیشه دید
بپیش سپاه اندر¹⁴ افراسیاب
نشست از بر ژنده پیل ژیان¹⁵
تو گفתי که هوش از دلش¹⁶ بر¹⁷ پرید¹⁸
بگردن برآورده²⁰ گوپال او
چو گر گین و چون گیو گرد و سوار²¹
چو فرهاد و برزین جنگ آوران²²

چنین گفت پس گیو با پهلوان
شوم ره بنگیرم بافراسیاب⁴
سر پیل⁶ بنگیرم بدان⁷ پد گمان
بدان تا بپوشند گردان سلیج⁹
بشد تازیان تا¹¹ سر پیل دمان
چنین تا بنزدیکی¹² پیل رسید
که بگذشته بود او ازین¹³ روی آب
تہمتن بپوشید بمر بیان
چو در جوشن افراسیابش دیدید
ز چنگ و برو بازو و¹⁹ پال او
چو طوس و چو گودرز نیزه گذار
چو بهرام و چون زنگه شاوران

540

545

۱ هژیر آنکه این — IV; خنك آنکه این — I ۲ Б — перевод бб. 533—538 отсутствует; VI — дроб.:

تہمتن بپوشید بمر بیان * نشست از بر نشست پیل ژیان (م. ن.)
۳ I, IV, VI — بر افراسیاب ۴ I, IV, VI — ۵ I, IV, VI — ۶ VI —
و أحفظ رأس ۷ I, IV, VI — ۸ I, IV, VI — ۹ I, IV, VI — ۱۰ I, IV, VI —
بپوشید رستم سلاح گران * نشست از بر رخش شیر ژیان VI — дроб.:

تو گفתי که گر گست با پیل مست * برآمد بکردار آذر گشسپ (без риф.)
بشد پیش توران سپه او بچنگ * بغرید هم چون دمنده نهنگ
۱۶ I, IV — доб. варианты второго б. рук. VI. ۱۷ I — ۱۸ I — ۱۹ I, IV, VI —
۲۰ I, IV, VI — ۲۱ I — ۲۲ I, IV, VI — б. оп.

- 520 بدین¹ دشت کین بر گز² از ما یکپیست
شده هفت گرد سوار انجمن
یکی باشد از ما و زیشان هزار
برین دشت اگر ویژه تنها منم
چنو کینه خواهی بیاید⁸ مرا
525 تو ای می گسار از می بابلی¹²
بپیمود می ساقی و داد زود¹⁴
بکف بر نهاد آن برخشیده جام
که شاه زمانه مرا ییاد ییاد
ازان پس تهمتن زمین داد بوسی
سران جهاندار برخاستند
530 که مارا بدین جام می جای²⁰ نیست
می²¹ و گرز یک زخم و میدان جنگ
می بابلی²³ سرخ در جام زرد
زواره چو بلبل²⁵ بکف بر نهاد
- همی جنگ ترکان بچشم³ اندکپیست⁴
چنین نامبردار و⁵ شمشیرزن
سپه چند باید ز ترکان شمار⁶
که بر پشت گلرنگ در جوشنم⁷
از ایران⁹ سپاهی نیاید¹⁰ مرا¹¹
بپیامی تا سر یکی بلبل¹³
تہمتن شد از دادش¹⁵ شاد زود¹⁶
نخستین ز کاوس کی برد نام
همیشه بروبوش آباد ییاد¹⁷
چنین گفت کین باده بر ییاد طوسی¹⁸
ابا¹⁹ پهلوان خواهش آراستند
همی با تو ابلیس را پای نیست
جز از تو کسی را نیامد²² بچنگ
تہمتن بروی زواره بخورد²⁴
هم از شاه کاوس کی²⁶ کرد ییاد

¹ I, IV - برین ² I, IV - کینه گر ³ I, IV - جنگ ⁴ VI - 6. on. همه خیل توران بچنگ

⁵ I, IV, VI - نامداران ⁶ I, IV, VI -

یکی پانصد و دو ز ما با [VI - تا] هزار * سواران گردنکشش نامدار
ز توران ⁹ I, IV, VI - چنین کینه گاهی بیاید ⁸ I, IV, VI -

ز بابلی ¹² I, IV, VI - ¹¹ I, IV, VI - 6. стоит после 6. 520. ¹⁰ I, IV, VI - بیاید

آمدن ¹⁵ I, IV - ¹⁴ VI - زود داد ¹³ VI - کابلی ¹² I, IV, VI - بلبله من السلاف المابلی -

بگفت و بخورد و زمین بوسه داد ¹⁷ I, IV, VI - شد از می خروشان و شاد ¹⁶ VI -

¹⁹ I, IV, ¹⁸ I, IV, VI - 6. on.; و سمی کیکاوسی و قبل الارض و شربها علی اسمہ -

²³ I, IV, VI - نیامد جز از تو کسی را ²² I - پی ²¹ VI - جام ²⁰ VI - ابر ¹⁹ VI -

زابلی ²⁴ IV - ²³ I, IV, VI - ²² I - ²¹ VI - ²⁰ VI - ¹⁹ VI - ¹⁸ I, IV, VI - ¹⁷ I, IV, VI - ¹⁶ VI - ¹⁵ I, IV - ¹⁴ VI - ¹³ VI - ¹² I, IV, VI - ¹¹ I, IV, VI - ¹⁰ I, IV, VI - ⁹ I, IV, VI - ⁸ I, IV, VI - ⁷ I, IV, VI - ⁶ I, IV, VI - ⁵ I, IV, VI - ⁴ VI - 6. on. ³ I, IV - ² I, IV - ¹ I, IV -

وزان جام پر باده چند هفت من * بی یکدم بخورد آن گو پیلتن

همان از شه نامور ²⁶ I, IV, VI - ²⁵ I, IV, VI - ساغر

که مارا کمون نیست جای درنگ¹
 همه جنگ را گردن افراختند
 بدان³ سرکشان تا⁴ بگریزند راه⁵
 پیامد سپه را همه بنگرید
 درفش سپهدار توران سپاه
 تو گشتی بزخم اندر آمد گراز⁷
 تهمتن همی خورد می با سپاه
 که برخیز و از¹⁰ خرمی باز گرد
 ز لشکر بلندی و پستی¹² یکیست
 همی تابید از گرد چون آفتاب¹³
 بدو گفت با ماست پیروز بخت
 ز گرد سواران توران زمین¹⁴
 عنان پیچ¹⁶ و برگستان ورسوار¹⁷

چنین گفت با نامداران جنگ
 به راه بیابان بیرون تاختند
 ز هر² سو فرستاد بی مر سپاه
 گرازه⁶ چو گرد سپه را بدید
 بدید آنک شد روی گیتی سپاه
 از آنجا چو باد دمان گشت باز
 پیامد دمان تا به⁸ نخچیرگاه
 چنین گفت با⁹ رستم شیرمرد
 که چندان¹¹ سپاهست کاندازه نیست
 درفش جفاپیشه افراسیاب
 چو بشنید رستم بخندید سخت
 تو از شاه ترکان چه ترسی چنین
 سپاهش فزون نیست¹⁵ از صد هزار

510

515

¹ I, IV, VI—б. стоит после б. 504; I, IV, VI—доб.:

چنین گفت کز راه یکسو شوید * شب و روز از تاختن نغنونید
 بدان تا VI—⁴ بران I, IV, VI—³ بدو I—² و امرهم ألا یفتروا عن الرکض B—
 I, IV, VI—доб.:⁵ برایشان

چو نزدیک نخچیرگاه آمدند * شتابان همه کینهخواه آمدند
 I—вместо бб. 511—513 дает:⁷ زواره—⁶ Л

نگه کرد یکسر بدید آن سپاه * سپاهی که بد همچو ابر سپاه
 بدیدش که از دشت برخاست گرد * درفش پدید آمد از گرد و مرد
 گرازه چو باد دمان باز گشت * ابا نعره و بانگ و آواز گشت
 کای I, IV, VI—⁹ چو آمد نزدیک I, IV, VI—⁸ дают варианты этих бб. IV, VI—
 VI—бб. 515—516 оп.¹³ هامون I, IV, VI—¹² چندین IV—¹¹ ازیدر بدین I, IV, VI—¹⁰
 زگرداکن و نامدار IV—¹⁷ زره دار VI—¹⁶ فزونست IV—¹⁵ مردان چین Л—¹⁴
 I, IV, VI—доб. (см. б. 523):

برین دشت اگر ویژه تنبها منم * که با کرز و با رخش و با جوشنم

همانا رسيد آگهي بي گومان
 كند دشت نغچير بر يوز تنگ¹
 كه چون آگهي² يابد او اندكي
 نبايد كه گيرد³ بداندیش⁴ راه⁵
 بيمامد بران⁸ كار بسته ميان
 همه⁹ چاره دشمنان خوار بود
 نكرندد كس ياد پرخاشجوی
 ازیشان شب تيره هنگام خواب
 ز رستم بسی داستانها براند
 كه بودند هر يك¹² بگردار شیر¹³
 بناگاه¹⁵ بردن يكي تاختن¹⁶
 جهان پيش كاوس²⁰ تنگ آوريم
 بناگاه لشكر²¹ برايشان²² زن
 همه رزمجو²³ از در كارزار

كه از ما بافراسياب اين زمان
 يكي چاره سازد بيايد بجنگ
 بيايد طلایه برهبر يكي
 بيايد دهد آگهي از سپاه
 گرازه⁶ بزهبر نهاده گمان⁷
 سپهرا كه چون او نگرهدار بود
 بنغچير و خوردن¹⁰ نهادند روی
 پس آگاهی آمد بافراسياب
 ز لشكر جهان دیدگانر بخواند
 وزان هفت گورد¹¹ سوار دلير
 كه مارا بيايد كنون¹⁴ ساختن
 گراين¹⁷ هفت يل را¹⁸ بچنگ¹⁹ آوريم
 بگردار نغچير بايد شدن
 گزين كرد شمشيرزن سی هزار

495

500

505

اندیشه VI—⁴ آرد VI—³ آرد VI—² آرد VI—¹ ل, I, IV—ب. стоит после б. 495.

فلا بدّ من طليعة تكون أمامنا و تحفظ الطريق حتى اذا—⁵ ل, I—ب. оп.;
 ل—⁶ احس بعسكر افراسياب اخبرتنا و أنذرتنا كيلا يئتمز الخصم منّا فرصة
 همي—⁹ ل برين I, IV, VI—⁸ سر تخم گيوگان I, VI—⁷ كرازه ب—¹⁰ زواره
 و اشتغل بالاقون بما هم فيه ب—¹² بنغچير خوردن VI—¹¹ جنگي I—¹³ من الصييد و اللهو فيهم مفكرين في عدوهم
 يکسر VI—¹⁴ I, IV—دوب.:
 گزید و هم آنکه بيك يك بگفت * كه مارا فتادست كاری شگفت

VI—دوب.:
 وزان پس بلشكر سراسر بگفت * كه مارا فتادست كاری شگفت

ولا بدّ لنا من ب—¹⁶ بناكام VI—¹⁵ بيايد كنون چاره VI—¹⁴ I, IV—¹³ گراين I, IV—¹² آن نكرض اليهم ونهجم عليهم
 گردان VI—¹⁹ هفت را يك IV—¹⁸ سپهرا بناگاه I, IV—²¹ بر بداندیش VI—²⁰ جنگ
 بدیشان I—²² نامدار I, IV, VI—²³ سپهرا بدیشان بناگاه

مبادا گذر تا² سرانجام تو
 ز نخ-چیر و از تاختن نغمنویم
 کسی رای دی-گر نیف-گند بن
 بران⁶ آرزو رفتن آراستند
 گرازنده و شاد تا⁹ رود شه-د¹⁰
 ز یکدست ریگ و ز یکدست آب¹¹
 گله گشته¹³ بر دشت آهو و میش¹⁴
 از انبوه آهو سراسیمه گشت
 به پرنده مرغان¹⁵ رسید آگهی¹⁶
 اگر کشته گر خسته¹⁹ تیر بود¹⁹
 بودند روشن دل و شادمان²⁰
 گهی تاختن گه نشاط نشست²²
 یکی رای شایسته زد با سپاه
 پدان گرزداران مردم-شان²⁵

بدو گفت رستم که بی¹ کام تو
 480 سحرگه بدان دشت توران شویم
 بموندند³ یکسر برین⁴ هم⁵ سخن
 سحرگه چو از خواب برخاستند
 برفتند⁷ با باز و شاهین⁸ و مهد
 بنخچیر گاه رد افراسیاب
 485 دگر سو سرخس¹² و بیابانش پیش
 [همه دشت پر خرگه و خیمه گشت
 از نژنده شیران زمین شد تھی
 تلی هر سوی مرغ و¹⁷ نخچیر بود¹⁸
 ز خنده نیاسود لب یک زمان
 490 بیک²¹ هفته زین گونه با می بدست
 به شتم تهمتن بیامد²³ پگاه
 چنین گفت رستم بدان سرکشان²⁴

1 I, IV— چهره باده نیکو؛ VI— چهره باده و نیکو 2 I, IV— چهره باده و نیکو 3 VI— چهره باده و نیکو 4 I, IV, VI— چهره باده و نیکو 5 I, IV, VI— چهره باده و نیکو 6 I— چهره باده و نیکو 7 VI— چهره باده و نیکو 8 I, IV, VI— چهره باده و نیکو 9 I, IV— چهره باده و نیکو 10 VI— چهره باده و نیکو
 11 I, IV— چهره باده و نیکو 12 I, IV, VI— چهره باده و نیکو 13 I— چهره باده و نیکو 14 VI— چهره باده و نیکو 15 VI— چهره باده و نیکو 16 I, IV, VI— چهره باده و نیکو 17 I, IV— چهره باده و نیکو 18 I, IV, VI— چهره باده و نیکو 19 I, IV— چهره باده و نیکو 20 I, IV— چهره باده و نیکو
 21 I, IV, VI— چهره باده و نیکو 22 I, IV, VI— چهره باده و نیکو 23 I, IV— چهره باده و نیکو 24 I, IV, VI— چهره باده و نیکو 25 I, VI— چهره باده و نیکو

- 460 هم از تو نگردد به پرهیز باز
دلپیرت ز جنگ آوران نشمرد
سخنهای نیکو به بند اندرست
یکی داستانست با³ رنگ و بوی⁴
یکی سـور کرد از در انجمن
بدو اندرون کاخهای بلند
بدانجا فروزد همی رهنمون
شدند انجمن نامور یک سپاه
چو بهرام و چون گیو آزادگان⁸
چو گسته‌م و خژاد جنگ آوران
گرازه کجا بد سر⁹ انجمن
یکی لشکری نامدار ارجمند
ز چوگان و تیر و نیمید¹⁰ و شکار
برستم که ای نامبردار زیو
چو یوز¹¹ دونده¹² بکار آیدت
بپوشیم تابان رخ آفتاب
بگـیـریـم آرام روز¹³ دراز
بشمشیر بر شیر بند افکنیم¹⁴
که اندر جهان یادگاری کنیم¹⁵
- زمانه چو آمد¹ بتنگی فراز
چو همره کنی جنگ² را با خرد
خرد را دین را ره دیگـرسـت
کنون از ره رستم جنگجوی
شنیدم که روزی گو پیلتن
بجایی کجا نام او بد نوید⁵
کجا آذر تیز⁶ برزین کنون
بزرگان ایران بدان بزمگاه⁷
چو طوس و چو گودرز کشوادگان
چو گرگین و چون زنگه شاوران
چو برزین گردنکشی تیغزن
ابا هر یک از مهتران مرد چند
نیاسود لشکر زمانی ز کار
بمستی چنین گفت یک روز گیو
گرایدونه رای شکار آیدت
بنخچه چیرگاه رد افراسیاب
ز گرد سواران و از یوز و باز
بگور تگاور کمند افکنیم
بدان دشت توران شکاری کنیم

بردوند-Б; ارنوند-Л⁵ رنگبوی-VI⁴ پر-I³ مرگ-I, VI² آید-IV¹
گرازه-I, IV⁹ چو گیو و چو رهام آزادگان-IV, I⁸ رزمگاه-VI⁷ برز-I⁶
المناضلة-Б; گوی و ز تیر-I¹⁰ گرازه که بود افسر-VI¹² که بود او سر
فرازیدن نیزهای-I, IV¹³ درنده-Л¹² رخش-IV¹¹ و المعاقرة و الملاعبة
:IV¹⁴ доб. بکار آید نیزهای-VI¹⁵

بژوبین گراز و تذروان بمـاز * بگـیـریـم یکـسـر بـروز دراز
فنسطاد فی صحراء-Л¹⁵ б. оп.; Б-перевод этого б. дан так: I-доб. этот же б. после б. 478.

توران اصطیاداً یبقی فی العالم ذکره أبـد الدهر

ببغششود بر وی جهان آفرین
 که تابنده شد بر جهان و مهان²
 همان شاه⁵ بر گاه زیبا⁶ شدست
 که بر سر نهادی باند افسری
 وزان سر کشیدن براه آمدند
 بآب وفا روی⁷ خسرو بشست
 پرستنده و چاکر او شدند⁸
 نیایش نیاید¹¹ بفریادرس
 کنون رزم رستم بیايد سرود¹⁴

چو بگذشت یک چند گریان چنین
 یکی داد¹ نو ساخت اندر جهان
 جهان گفستی³ از داد دیبا⁴ شدست
 ز هر کشوری نامور مهتری
 بدرگاه کاوسی شاه آمدند
 زمانه چنان شد که بود از نخست
 همه مهتران کهتر او شدند
 کجا پادشا⁹ دادگر بود و¹⁰ پس
 بدین¹² داستان گفتم آنکم شنود¹³

450

455

۱۰

که ناگه برآویخت باندِره شیر
 رخ تیغ هندی بشوویی همی¹⁵
 که¹⁷ پیش آیدت روز ننگ و نبرد¹⁸

چه گفت آن سراینده مرد دلیر
 که گر نام مردی بجوویی همی
 ز بدها نیایدت¹⁶ پرهیز کرد

¹ I, IV—کار; VI—کاخ ² I— доб. перед этим б.:

پراگنده آمد ز هر سو سپاه * بنزدیک درگاه کاوسی شاه
 برافروخت ز آمرزش دادگر * بدانست کز رنجهای یافت بر
 نشست از بر تخت زر با کلاه * یکی گنج بگشاد در بر سپاه
 شهنشاه⁵ I, IV, VI—دوب. ⁴ زیبا—VI ³ گیتی—VI ⁶ I, IV, VI—دوب. варианты этих бб.

⁷ I, VI—تاج و ⁸ I, IV, VI—دوب. ⁶ برنا—I
 نشست از بر تخت گوه‌رنگار * ابا تاج و پا گرزۀ گاوسار
 I, IV, VI— ¹² نیاشد—VI ¹¹ نبود او—I, IV ¹⁰ Л— и оп. ⁹ I, IV, VI—پادشه
 I— доб.: ¹³ ستود—I ¹⁴ I, VI— نبود کسی را هرگز کسی را نبرد

چنین بود آیین شاه جهان * چنین بود رستم سر پهلوان
 I, IV, VI— затем следует б. 455, после которого I, VI— доб. бб.:

همه داد کرد و همه داد دید * ازیراکه گیتی همه باد دید
 چو با مرگ کوشش نداردت سود * کنون رزم رستم بیايد شنود
 چنین بزم هرگز ¹⁸ I, IV, VI— چو ¹⁷ I, IV, VI— ¹⁶ ل, VI— ¹⁵ VI— б. оп. ¹⁴ کسی را نبود
 روزگار نبرد

- 430 بگیتی جز¹ از پاک یزدان نماند
 بچنگ زمین سربسر تاختی
 پس از تو بدین⁴ داستانی کنند⁵
 که تا ماه و خورشید را بندگردد
 همان⁷ کن که بیدار شاهان کنند
 435 جز از بندگی پیش یزدان⁸ مجوی
 چنین داد پاسخی که از راستی
 همی¹⁰ داد گفستی و پیداد نیست
 فروماند کاوس و تشویر خورد
 بسیچید و اندر عماری نشست
 440 چو آمد بر¹⁵ تخت و گاه¹⁶ بلند
 چهل روز بر¹⁷ پیش یزدان بپای
 همی ریخت از دیدگان آب زرد
 ز شرم از در کاخ بیرون نرفت
 همی ریخت از دیده پالوده²¹ خون
 445 ز شرم دلیران منشی کرد پست
 پیشیمان شد و درد بگزید و رنج
 همی رخ بمالید بر تیره²⁵ خاک

1 VI— (метр нарушен). 2 IV— آسمان 3 I, IV—доб.:

ز یک دست چون برتر آیی همی * برابر بچنگ اندر آیی همی
 نگه کن که تا چند گونه بلا * به پیش آمدت یافتی زو رها
 ستاره همی— IV; ستاره همه یک بیک— I, VI 6 زنده— I, IV, VI 5 بسی— VI 4
 همه— I, IV, VI 10 پیداد— I, VI 9 تا توانی— I 8 چنان— I, IV 7 یک بیک
 VI—ب. مردان مرد— VI; و مردان مرد— I, IV 13 VI—ب. 434—437 оп. 12 فام— I 11
 IV—; گاه و تخت— I 16 سوی— I, IV 15 ماندش— IV 14 433. б. стоит после
 IV—б. 438. б. стоит после 19 بسی— I 18 در— I, IV, VI 17 تختگاه— VI; تخت و گاه
 IV— 23 آمرزش از— I, IV 22 بالای از دیده— I, IV, VI 21 VI—б. 442, 443 оп. 20
 24 VI—б. 445—446 оп. 25 گرم— I 24 بپخشید و

415 سپاوش زو¹ خواست کاید² پدید
 بجای بزرگی و تخت⁴ نشست
 بمانده همیشه درون زار و خوار⁷
 بمایست لغتی چمید و چرید³
 پیشیمانی و درد⁵ بودش بدست⁶
 نیایش همی کرد با کردگار

۹

420 همی کرد پوش ز بهر⁸ گناه
 خپر یافت زو رستم و گیو و طوس
 پرستم چنین گفت گودرز پیر
 همی بینم اندر جهان تاج و تخت
 چو کاوس نشنیدم اندر جهان
 خرد نیست اورا نه دانش نه رای
 رسیدند پس پهلوانان بدوی
 بدو گفت گودرز بپمارستان¹⁷
 425 بدشمن دهی¹⁹ هر زمان جای خویش
 سه بارت چنین رنج و سختی فتاد
 کشیدی²² سپه را بمارزندان
 دگر باره مپه مان دشمن شدی
 مر اورا همی جست هر سو سپاه⁹
 برفتند با لشکری¹⁰ گشن و کوس
 که تا کرد مادر مرا سپر شیر
 کیان و بزرگان بیدار بخت¹¹
 ندیدم کس از کهتران¹² و مهان¹³
 نه هوش بجایست و نه دل بجای¹⁴
 نکوهش گر¹⁵ و تیز و پرخاشجوی¹⁶
 ترا جای زیباتر از شارسستان¹⁸
 نگوئی بکس بپهده رای خویش
 سرت ز آزمایش²⁰ نگشت²¹ اوستاد
 نگر تا چه سختی رسید اندران
 صنم بودی اکنون²³ برهمن شدی

¹ I, IV— ازو ² I, IV— آمد ³ VI— دید ⁴ I, IV— بکرده ⁵ I, IV— رنج ⁶ VI—б. оп. ⁷ I, IV, VI— زاروار ⁸ I— بکرده ⁹ I, IV— هر سو سپاه ¹⁰ IV, VI— لشکر ¹¹ VI—б. оп. ¹² I, IV, VI— کسی از کهان ¹³ VI—доб.:

نبدیدم ز کاوس بی مغزتر * بفرمان یزدان پیروزگر
 پژوهش¹⁶ VI— نکوهش کن¹⁵ I, IV, VI— ¹⁴ VI—б. оп.; B—перевод бб. 420—423 отсутствует.
 ب— شارسان¹⁸ IV— ¹⁷ IV— بپمارسان ¹⁹ I— эти слова срезаны. ²⁰ IV, VI— سرت را ز آزمایش ²¹ I, IV— نشد
²² I—слово срезано. ²³ I, IV, VI— اورا

بمـرغ و¹ بگوشت² بره چند گاه
بدان³ سان که غـرم آوریدند⁴ زیر⁵
سر درزهارا⁶ بزر سخت کرد
ببست و بران گونه بر کرد ساز
ببست اندر اندیشـه دل یکسره
پیـاورد و بر تخت بست استوار
که اهریمنش برده بد دل ز راه⁹
سوی گوشت¹¹ کردند هر یک¹² شتاب
ز هامون با براندر افراشتند¹³
سوی گوشت کردند آهنگ و رای¹⁶
همی رفت تا¹⁷ بررسد بر¹⁸ ملک
که تا جنگ سازد بتیر و کمان
نداند بجز پر خـرد راز این
چنین باشد آنکس که گیردش از
غمی گشت و پرها بخوی درنشانند
کشان بر زمین از هوا²⁰ تخت شاه
بآمل بروی زمین آمدند²¹
همی بودنی داشت اندر نهان

همی پرورانیدشان سال و ماه
چو نیرو گرفتند هر یک چو شیر
ز عود قماری یکی تخت کرد
پهلوش⁷ بر نیزه‌های دراز
400 پیـاویخت از نیزه ران بره
ازان پس عـقاب دلاور چـهار
نشست از بر تخت کاوسی شاه⁸
چو شد گرسنه¹⁰ تیزپـران عـقاب
405 ز روی زمین تخت برداشتند
بدان حد¹⁴ که شان بود نیرو بجای¹⁵
شنیدم که کاوسی شد بر فلک
دگر گفت ازان رفت بر آسمان
ز هر گونه هست آواز این
پـریدند بسـیـار و ماندند باز
410 چو با مرغ پرنده نیرو نهانند
نگونسار گشتند ز¹⁹ ابر سیاه
سوی بیشه شیر چین آمدند
نکردش تـباه از شگفتی جهان

4 I, IV— برایین—VI؛ بران—I, IV, VI³ کباب و—VI, I¹ و—VI, I² و—VI, I¹

و سمروه بمسامیر من—B؛ تخت هارا—VI, I, IV, VI⁶ اندرآمد بشیر—VI⁵ اندرآرند
VI—B, VI⁷؛ نهاده پیمیش اندرون جام می—VI, I, IV⁹ کی—VI, I, IV⁸ پهلوی—VI⁷ الذهب
VI—VI¹³ یکسر—VI, I, IV¹² کوه—VI¹¹ کرگس—VI¹⁰

گـرازان با براندر افراشتند * ز روی زمین تخته برداشتند
16 Л— نیرو و قاب—VI؛ نیرو و جای—VI, I, IV¹⁵ بران حد—VI, IV؛ بران سان—I¹⁴
از—VI, I, VI¹⁸ تا—VI¹⁷ بمردند تختش پر آفتاب—VI, I, IV, VI²⁰ 406—402, 66.
فوقین فی بعض الآجام—B²¹ از هوا نیزه و—VI, I, IV, VI²⁰ از—VI, I, IV, VI¹⁹
من ارضی آمل

یکی دستۀ گل بکاوسی داد
 همی چرخ گردان سزد³ جای تو
 شبانی و گردنکشان چون⁵ رمه
 نشان تو هرگز نگردد نهان
 که چون گردد اندر نشیب و فراز⁸
 برین گردش چرخ⁹ سالار کیست¹⁰
 روازش زانديشه¹¹ کوتاه شد¹²
 بگیتی¹⁴ مر اورا نمودست چهر¹⁵
 ستاره فراوان و ایزد یکیست
 که با سوزش و جنگ و¹⁹ پتیاره اذد
 ز بهر تو باید سپهر²⁰ و زمین²¹
 که تا چون شود بی پر اندر هوا
 کزین خاک چندست تا چرخ²²
 یکی کز و²³ ناخوب چاره گزید²⁴
 برفتند سوی نشیمن عقاب
 بهر خانۀ بر دو²⁶ بگذاشتند

پیامد بر او¹ زمین بوس² داد
 چنین گفت کین فز زبای تو
 بکام تو شد روی⁴ گیتی همه
 یکی کار ماندست کاند⁶ جهان
 چه دارد⁷ همی آفتاب از تو راز 385
 چگونست ماه و شب و روز چیست
 دل شاه ازان دیو بی راه شد
 گمانش چنان شد¹³ که گردان سپهر
 ندانست¹⁶ کین چرخا مایه¹⁷ نیست
 همه زیر¹⁸ فرمازش بیچاره اذد 390
 جهان آفرین بی نیازست ازین
 پر اندیشه شد جان آن پادشا
 ز دانندگان پس پرسید شاه
 ستاره شمر گفت و خسرو شنید
 بفرمود پس تا²⁵ بهنگام خواب 395
 ازان بچه بسیار برداشتند

¹ I, IV, VI به پیشش ² VI بوسه ³ بود VI ⁴ I (метр нарушен). ⁵ I, IV, VI گردن فرازان ⁶ I, IV تادر ⁷ IV داند ⁸ VI бб. 384, 385 оп. ⁹ IV —
 إنك بهذه السلطنة و الجلالة تستحق أن تكون السماء تختك ¹⁰ B — چرخ و
 T-доб.: و الفلك تختك

گرفته‌ی زمین و آنچه بد کام تو * شود آسمان نیز در دام تو
¹¹ I, IV از اندیشه ¹² VI — б. оп. ¹³ I, IV بد چنان بد ¹⁴ I, IV بد ندانست کورا همی مایه ¹⁵ I — مهر ¹⁶ IV بدانست ¹⁷ VI — که با سعد و نحسند و ¹⁸ I, IV — پیش ¹⁹ VI —
²⁰ IV — زمان ²¹ B — оп. ²² IV — چرخ و ²³ B — перевод бб. 389—391 отсутствует. ²⁴ B —
 перевод бб. 393—394 отсутствует. ²⁵ IV — بفرمود ازان پس ²⁶ I, IV, VI — بهر خانۀ دور
 فأخذ منها افراخا و جعلوها فی بیوت B

- 365 یکی کاخ زرین ز بهر نشست
نبودی تموز ایچ پیدا ز دی³
بایوانش⁴ یاقوت برده بکار
همه ساله⁷ روشن⁸ بهاران بدی
ز درد و غم و رنج دل دور بود
370 بخواب اندرآمد بد¹⁰ روزگار
برنجش گرفتار دیوان بدند¹²
برآورد و بالاش داده¹ دو شست²
هوا عنبرین بود و بارانش می
ز پیروزه کرده بروبر⁵ نگار⁶
گلان چون رخ غمگساران بدی
بدی را تن⁹ دیو رنجور بود
ز¹¹ خوبیی و از داد آموزگار
ز بادافره¹³ او¹³ غریوان بدند¹²

۸

- چنان بد که ابلیس روزی پیگاه
بدیوان چنین گفت کامروز کار
یکی دیو باید کنون نغز دست
375 شود جان کاوس پیهره کند
بگرداندش سر ز یزدان پاکب
شنیدند و بر دل گرفتند یاد
یکی دیو دژخیم بر پای خاست
غلامی پیاراست¹⁹ از خویشتن
همی بود تا یک²⁰ زمان²¹ شهریار
380 یکی انجمن کرد پنهان ز شاه
برنج و بسختیست با شهریار¹⁴
که داند ز هرگونه رای و¹⁵ شست
بدیوان برین¹⁶ رنج کوتاه کند
فشاند برآن فرّ زیباش¹⁷ خاک
کس از بیم کاوس پاسخ نداد
چنین گفت کین چرپ دستی¹⁸ مراست
سغن گوی و شایسته¹⁸ انجمن
ز پهلوی برون شد ز بهر²² شکار

فی طول مائة و عشرین ذراعا—B دست—IV² برآورد بالاشرا بر—I, IV, VI—¹
کرد و برو زر—VI—⁵ بر ایوانش—I, IV—⁴ نیمد هیچ پیدا تموز و نه دی—VI—³
ساله—IV—⁷ B—перевод б. оп. I, IV—б. с обратным порядком мисра стоит после б. 370; B—перевод б. оп.
بدی—I, IV—¹² نه—VI—¹¹ سر—L, I, VI—¹⁰ با تن—IV—⁹ دل—I—⁹ روزش—VI—⁸
من یدد کیمکامی—B از روزگار—VI از شهریار—I—¹⁴ او—VI—¹³ وی—I, IV—¹³
IV, VI—¹⁷ فرش دیماش—I—¹⁷ درین—VI—¹⁶ مرین—IV—¹⁶ و—VI—¹⁵ I, VI—¹⁵
I, IV, VI—¹⁹ انا اقوم بهذا الأمر—B نغز کاری—I, IV, VI—¹⁸ فشاند بران فرش دیماش
بعزم—VI—²² با نامور—IV—²¹ آن—VI—²⁰ برآراست—VI—²²

جهانی بشادی نوافگند پی
 بشادی و خوردن دل اندر نهاد¹
 جهاندار و پیدار و روشن روان²
 فرستاد بر هر سوی لشکری
 همی روی برتافت³ گرگ از پره⁴
 پری و دد و دام گشتش⁶ رهی
 همه تاجدارانش لشکر شدند
 همه روزگار بهی زو شمرد⁸
 که دیو اندران¹⁰ رنجهها شد ستوه
 دو خانه برو هر یکی ده کمند¹²
 ز پولاد میخ و ز خارا ستون
 هم اشتر¹⁵ عماری کش و¹⁶ راهجوی
 زبرجد بهر جایش¹⁷ اندر نشاخت
 که تن یابد²¹ از خوردنی پرورش
 بفرمود کز²² نقره خام کرد²³

بیماد سوی پارس کاوس کی
 بیماراست تخت و بگسترد داد
 فرستاد هر سو یکی پهلوان
 بمر و نشاپور و بلخ و هری
 جهانی پر از داد شد یکسره
 ز بس گنج و زیبایی و فرهی⁵
 مهن⁷ پیش کاوس بهتر شدند
 جهان پهلوانی پرستم سپرد
 یکی خانه⁹ کرد اندر البرز کوه
 بفرمود کز¹¹ سنگ خارا کنند
 بیماراست آخر بسنگ اندرون
 بپستند¹³ اسبان جنگی بدوی¹⁴
 دوخانه دگر ز ابگینه بساخت
 چنان¹⁸ ساخت جای¹⁹ خرام²⁰ و خورش
 دو خانه ز بهر سلیج نبرد

350

355

360

¹ I, IV, VI— در اندر گشاد ² VI— б. оп. ³ I, IV— برگاشت ⁴ VI— б. оп.

و اطاعه— Б; پری مردم و دیو گشته ⁶ I, IV, VI— ز بس گنج شاهی و بس ⁵ VI—
 : VI—доб. ⁸ و اذعن له الملوک أرباب التغوت— Б; همی— VI; همه— I, IV, ⁷ الجنّ و الإنس

همه روزگار بهی زو شمرد * همی جای کرد اندر البرز کوه
 که دیوان ازان— I, IV, VI ¹⁰ همی جای— VI; جای— I, IV ⁹ см. 66. 357—358.

جنگ اندروی— IV; دروی— I, VI ¹⁴ نبشتند— IV ¹³ دو کنند— VI ¹² تا— I, IV ¹¹
 جای— I, IV ¹⁹ چنین— I, IV, VI ¹⁸ جای— I, IV, VI ¹⁷ و— л. ¹⁶ اسپر— VI ¹⁵
 بفرمود و از— I; بفرمود از— IV, VI ²² یابد تن— I, IV ²¹ حرام— IV ²⁰ حاجت
 : л—доб. ²³

بدانجا یکی جایگه ساخت راست * که روزش نیفزود هرگز نکاست
 IV, VI—доб. варианты б. после б. 365; Б—перевод б. отсутствует.

گـزیدـه یـلان نـرّه¹ شـیـران مـن
 هـمـی پـرو رانـیـدم انـدر کـنـار²
 جـهـانـرا بـکاوسی تـنگ آورید
 دلـیـرانـشان سـر بـسر بـفـگـنـید
 که از شـیـر بـستـد بـشـمـشـیـر دل
 سـر شـرا بـدام گـز نـد آورید⁵
 ز زین پـلـنگ انـدر آرد بـگـرد⁷
 بـر آرم سـر از بـرج مـاهی ورا⁹
 سـر اسـر سـوی رزم کـرد نـد روی¹⁰
 بـدان¹² سود جـسـتن سـر آمد زین
 از انجا¹⁴ سـوی شـهر تـوران کـشـید¹⁵
 هـمـی نوش جـست از جـهان یـافت زهر

بـآواز گـفـت ای دلـیـران مـن
 شـمـارا ز بـهر چـنـیـن روز گـار
 بـکـوشـید و هم³ پـشت⁴ جـنگ آورید
 یـلانـرا بـژو پـیـن و خـنـجر ز نـید
 هـمـان سـگـزئی رـسـتم شـیـر دل
 بـود کـز دلـیـری بـبـند آورید
 هـرانـکـس کـه اورا بـروز⁶ نـبرد
 دهم⁸ دختـر خـویـش و شـاهی ورا⁸
 چـو تـرکان شـنـید نـد گـفـتـار او
 بـشـد تـیـز با لـشـکر سـوریـان¹¹
 چـو روشن زـمانـه بـران¹³ گـونـه دید
 دلـش خـسـته و کـشته لـشـکر دو بـهر

¹ I, IV— و بزرگان ² I, IV, VI— 6. оп. ³ I, IV, VI— هم بکوشید ⁴ I, IV, VI— آورد گرد ⁵ I, IV, VI— 341—343 оп. ⁶ I, IV, VI— بدشت نبرد ⁷ I, IV, VI— بدو شاهی و چتر خود هم دهم ⁸ I, IV— 341—343 оп. ⁹ I, IV, VI— بدو شاهی و چتر خود هم دهم ¹⁰ I, IV— 341—343 оп. ¹¹ I, IV— 341—343 оп. ¹² I, IV— 341—343 оп. ¹³ I, IV— 341—343 оп. ¹⁴ I, IV— 341—343 оп. ¹⁵ I, IV— 341—343 оп.

دلـیـران ایـران سـر اسـر سـران * بـدست انـدرون گـرزهای گـران
 بـکـشـتـنـد چـنـدان ز تـوران گـروه * کـه پـیدا نـبـد دشت و دریا و کـوه
 دو بـهره ز تـوران سـپـه کـشته شد * ز خـونـشان ز مـیـن چـون گـل آغـشته شد
 سـر بخت تـرکان در آمد بـخـواب * گـریزان شد از رستم افراسیاب
 VI—доб. варианты 1, 2, 3 бб.; см. разночтение к б. 336; Л—доб. б.:

چـو افراسیاب ایـن شـگـفتی پدید * کـه از رزمـگـه بـرگ شد ناپدید
 فانهم الما بقون الی ¹¹ I, IV— غوریان ¹² I, IV— 341—343 оп. ¹³ I, IV— 341—343 оп. ¹⁴ I, IV— 341—343 оп. ¹⁵ I, IV— 341—343 оп.

سرش پر ز کین گشت² و دل پرشتاب
 نزیبد جزا مردم زشت خوی⁴
 نیازت نبودی بهمازندان⁵
 بهباید شنیدن⁷ سخنهای راست
 همه شهر ایران⁹ سرای منست
 تھی کدردم از تازیان انجمن
 عقاب اندر آرم ز تاریک میخ¹¹
 درفش درفششان برافراخته¹²
 سخنها بکاوسی کی کرد یاد¹³
 بیماراست لشکر بپیکار اوی
 یکی لشکری بی کران و میان¹⁵
 بگردون همی خاک برزد ز آب¹⁶
 زمین آهنین شد هوا¹⁸ آبنوس
 همی موج خون خاست از دشت جنگ²⁰
 بران رزم گاه اندرآمد بخواه²¹
 سر سرکشان پاک برگشته شد²²
 بی²³ آتش بجوشید همچون نمید²⁴

چو آگاهی آمد¹ بافراسیاب
 فرستاد پاسخش کین³ گفت وگوی
 ترا گر سزا بودی ایران بدان
 چنین گفت کایران⁶ دو رویه مراست
 که پور⁸ فریدون نیای منست
 و دیگر بهمازوی شمشیرزن
 بشمشیر¹⁰ بستانم از کوه تیغ
 کنون آمدم جنگ را ساخته
 فرستاده برگشت ماند باد
 چو بشنید کاوسی گفته اوی
 ز بربر پیامد سوی سوریان¹⁴
 بجنگش بیماراست افراسیاب
 جهان کر¹⁷ شد از ناله بوق و کوسی
 ز زخم تیرزین و از بس ترنگ¹⁹
 سر بغت گردان افراسیاب
 دو بهره ز توران سپه کشته شد
 سپهدار چون کار زان گونه دید

325

330

335

¹ I, IV, VI— چو این آگاهی شد ² I, IV, VI— سرش گشت پر کین ³ I, IV, VI—

لو کنت مستحقا لملک ایران لم تقصد ⁴ VI— زشت روی ⁵ Л-б. оп.; Б— پاسخ که این

VI— لیس يستحق ملک ایران و توران غیري— Б— کین از— ⁶ Л— بلادمازندان

بپیغام ⁷ Л, VI— توران— ⁸ IV— افریدون و تور— Б— نیازت شدن را

⁹ I, IV, VI— ب— ب— ¹⁰ VI— б. оп.; Б— ¹¹ I, IV, VI— б. стоит после б. 323; I, IV— доб. бб.:

بیماراست لشکر کران تا کران * بگرز و بتیغ و بمرگستوان

بسی سوی او نامور با شتاب * پیامد همان نیز افراسیاب

VI— доб. варианты тех же бб. ¹³ I, IV, VI— б. оп. ¹⁴ I, IV, VI— تازیان

VI— I, IV, VI— برآب ¹⁶ IV, VI— ¹⁷ I, IV, VI— پر

VI— б. оп. ¹⁸ I, IV, VI— سپهر ¹⁹ IV— برنگ ²⁰ I— زد خون ازان دشت جنگ

VI— повтърят свой вариант второго мисра б. 332. ²² I, IV— б. стоит после б. 337.

²³ IV— چو ²⁴ VI— бб. 336—337 оп.

- 305 همی تاج¹ او خواست افراسیاب
برفتیم با نییژه‌های دراز
ازیشان و از ما بسی کشته شد
کنون کآمد³ از کار او⁴ آگهی
همه نامداران شمشیرزن
چو شه⁷ برگراید زیر بر عنان
310 زمین کوه تا کوه پر خون کنیم
فرستاده تازی¹¹ برافکنند و رفت
چو نامه بر شاه ایران رسید
ازیشان پرسند آمدش کارکرد
315 که ایران پیروز و پیشی مجوی
ترا شهر توران بسندست خود
فزونی مجوی ار شدی بی‌نیاز
ترا کهتری کار بستن¹⁹ نکوست
ندانی که ایران نشست منست
320 پلنگ زیان گرچه باشد دلیر
- که دلشان چنین برتری یاد کرد
ز راه خرد سرش گشته شتاب²
برو تلخ کردیم آرام و نیاز
زمانه بهر نیک و بد گشته شد
که نازه شد آن تخت شاهنشاهی
برین کینه گه پر شدند⁵ انجمن⁶
بگردن⁸ برآریم یکسر سنان⁹
ز دشمن بیابان چو¹⁰ جیحون کنیم
ببربرستان روی بنهاد و¹² تفت
بران¹³ گونه گفتار پایسته¹⁴ دید
بافراسیاب آن زمان نامه کرد
سر ما شد از تو¹⁵ بر از گفت وگوی
بخیره¹⁶ همی دست یازی بید
که درد آردت¹⁷ پیش¹⁸ رنج دراز
نگه داشتن بر تن خویش پوست
جهان سرپس زیر دست منست²⁰
نیارد شدن پیشی چنگال شیر

آمد³ I, IV, VI— چنان بد مبیناد هرگز بخواب² I, IV, VI— تخت¹ I, IV, VI—

و الآن حین جائتتنا البشری باانتظار احوال الدولة الشاهنشهیّة ب— تو— T— وی— I, IV, VI—

تأهینا فی عساکرنا منتظرین ب— بدین کینه جستی شویم VI— یکجاشدیم I, IV, VI—

بگردون I— چو او— VI— چنو— I, IV, VI— 7 I, IV— 305. 6. 307. 6. 309— 310. 66. IV— گرز گران VI— 9

جهان I, IV, VI— 10 I, IV, VI— 307. 6. 309— 310. 66. IV— گرز گران VI— 9

باره I, IV, VI— 11 I, IV, VI— 307. 6. 309— 310. 66. IV— گرز گران VI— 9

VI— 13 I, IV— 307. 6. 309— 310. 66. IV— گرز گران VI— 9

VI— 16 I, IV— 307. 6. 309— 310. 66. IV— گرز گران VI— 9

VI— 19 I, IV— 307. 6. 309— 310. 66. IV— گرز گران VI— 9

VI— 20 I, IV— 307. 6. 309— 310. 66. IV— گرز گران VI— 9

VI— 21 I, IV— 307. 6. 309— 310. 66. IV— گرز گران VI— 9

VI— 22 I, IV— 307. 6. 309— 310. 66. IV— گرز گران VI— 9

VI— 23 I, IV— 307. 6. 309— 310. 66. IV— گرز گران VI— 9

VI— 24 I, IV— 307. 6. 309— 310. 66. IV— گرز گران VI— 9

290 بلشکر گه آورد¹ لشکر ز شهر
 سپاهش فزون شد ز سیصد هزار
 برو انجمن شد ز بربر سوار
 پیامد گران لشکری بربری
 ز گیتی برین گونه جویند بهر
 زره دار و برگستوانور² سوار
 ز مصر و ز هاماوران صد هزار³
 سواران جنگ آور⁴ لشکری

۶

فرستاده شد نزد قیصر ز شاه
 بفرمود کن نامداران روم
 جهان دیده باید عنان دار کس⁹
 چنین لشکری باید از مرز روم¹²
 پس آگاهی آمد ز هاماوران¹³
 که رستم بمصر و بربر چه کرد
 دلیری بجستند¹⁷ گرد و سوار
 نوشتند¹⁹ نامه یکی مردوار²⁰
 که ما شاه را چاکر و بنده ایم²²
 چو از گرگساران پیامد²⁴ سپاه
 سواری که اندر⁵ نوردید راه
 کسی کو⁶ بنزد⁷ پیران مرز و⁸ بوم
 سنان و سپر بایدش یار¹⁰ بس¹¹
 که آیند با من بآباد بوم
 بدشت¹⁴ سواران نیزه وران
 بران شهریاران بروز¹⁵ نبرد¹⁶
 عنان پیچ و مردافکن و نیزه دار¹⁸
 سخنهاى شایسته و²¹ آبدار
 بفرمان و رایش همه زنده ایم²³
 که جویند گاه²⁵ سرافراز شاه

جنگ آورو⁴ Л-б. доб. на полях. ⁵ I-б. доб. на полях. ⁶ I-б. доб. на полях. ⁷ I-б. доб. на полях. ⁸ I-б. доб. на полях. ⁹ I-б. доб. на полях. ¹⁰ I-б. доб. на полях. ¹¹ I-б. доб. на полях. ¹² I-б. доб. на полях. ¹³ I-б. доб. на полях. ¹⁴ I-б. доб. на полях. ¹⁵ I-б. доб. на полях. ¹⁶ I-б. доб. на полях. ¹⁷ I-б. доб. на полях. ¹⁸ I-б. доб. на полях. ¹⁹ I-б. доб. на полях. ²⁰ I-б. доб. на полях. ²¹ I-б. доб. на полях. ²² I-б. доб. на полях. ²³ I-б. доб. на полях. ²⁴ I-б. доб. на полях. ²⁵ I-б. доб. на полях.

که آیند اندر همه ساخته * سنانها به پروین سرافراخته
 شهریاران روز¹⁵ Л-б. доб. на полях. ¹⁶ I-б. доб. на полях. ¹⁷ I-б. доб. на полях. ¹⁸ I-б. доб. на полях. ¹⁹ I-б. доб. на полях. ²⁰ I-б. доб. на полях. ²¹ I-б. доб. на полях. ²² I-ب. доб. на полях. ²³ I-ب. доб. на полях. ²⁴ I-ب. доб. на полях. ²⁵ I-ب. доб. на полях.

- 275 بیفگند و فرهاد¹ دستش بیست
ز خون خاک دریا شد و دشت کوه
شاه بر سرستان بچنگ گراز⁴
ز کشته زمین گشت مانند کوه⁶
به پیمان که کاوس را⁸ با سران
سرپرده و گنج و تاج و¹⁰ گهر
برین بر نهادند و برخاستند¹²
چو از دژ رها کرد کاوس را
سلیح¹⁴ سه کشور سه گنج سه شاه
سپهبد جزین¹⁵ خواسته هرچ دید
280 بیماراست کاوس خورشید فر
ز پیروزه پیکر ز یاقوت¹⁷ گاه
یکی اسب رهوار زیراندزش
همه چوب بالاش از عود تر
بسودابه فرمود²¹ کاند²² نشین
- گرفتار شد نامبردار² شست
ز بس کشته افگنده از هر گروه³
گرفتار شد با چهل رزمساز⁵
همان شاه هاماوران شد ستوه⁷
بر رستم آرد ز هاماوران⁹
پرستنده و تخت و¹¹ زرین کمر
سه کشور سراسر بیماراستند¹³
همان گیو و گودرز و هم طوس را
سرپرده و لشکر و تاج و گاه
بگنج سپهبدار ایران کشید
بدیبا¹⁶ رومی یکی مهد زر
گهر بافته بر جلیل¹⁸ سیاه
لگامی بر زر آرده¹⁹ بر سرش
برو²⁰ بافته چند گونه گهر
نشست و بخورشید کرد آفرین²³

و استوسر معه — Б؛ شد آن مرد پهلو گرفتار — I, IV, VI² بهرام — I, IV, VI¹

ستون امیرا — I, IV³

بخون کشته آغشته هامون و کوه * ز بس کشته آمد ز هر دو گروه — VI

ز خون خاک تر گشت و هامون چو کوه * ز بس کشته آمد ز هر دو گروه — VI
[هاماوران — I, IV, VI⁷ با کوه راست — I, IV, VI⁶ سرفراز — I, IV, VI⁵ دراز — VI⁴
آورد هاماوران — VI؛ بهاماوران — IV⁹ کی — I, IV⁸ شاه زندهار خواست ز [چو
سپاه — I, IV¹³ بیماراستند — VI؛ پرساختند — I, IV¹² و — VI¹¹ و — VI¹⁰]

Л-доб.؛ سه کشور پیرداختند

فرستاد و مهر شاه را آورد * برو داد گاهش چنان چون سزید
بدیبا¹⁶ از — I¹⁶ چو — VI¹⁵ سلاح — VI¹⁴ — доб. вариант того же б. после б. 282. VI

ز یاقوت و تاج و ز پیروز — VI؛ ز یاقوت تاج و ز پیروزه — I, IV¹⁷ (так!).

میگفت — VI²¹ بران — VI²⁰ ز زر آرده — VI؛ لگام زرازده — IV¹⁹ حریر — VI¹⁸

و امرها بالمصیر الیه — Б؛ نهان رو چو خورشید گرد زمین — I, IV, VI²³ کاید — IV²²

سپاه سه شاه و¹ سه کشور بدید
 که از نیزه² مژگان مدارید³ باز
 دو دیده نهاده بنوک سنان
 فزونئی لشکر⁶ نیاید بکار
 تو گفتی هوا بر زمین لاله کشت
 ز نیزه هوا چون نیستان شدست⁹
 پراکنده خفتان همه دشت¹² و غار
 ز خون فرومایه پرهیز کرد
 بپنداخت از باد¹⁵ خچیده¹⁶ خام
 تو گفتی¹⁸ خم اندر میانش فسرده¹⁹
 چو²⁰ چوگان بزخم اندر آمد²¹ بدوی²²

سپهبد چو لشکر بهامون کشید
 چنین گفت بیا لشکر سرفراز
 بش و یال بینید و اسب و⁴ عنان
 اگر صد هزارند و ما⁵ صد سوار
 برآمد درخشیدن تیر و⁷ خشت
 ز خون دشت گفتی میستان شدست⁸
 بریده ز هر¹⁰ سو سر¹¹ ترکدار
 تهمتن مران رخس را قیز کرد
 همی تاخت اندر¹³ پی شاه شام¹⁴
 میانش بخلقه درآورد¹⁷ گردد
 ز زمین برگرفتشی بکردار گوی

265

270

سوی میسره نامبردار شیر * زواره که بود ازدهای دلیر
 باسب اندرون پور دستان سام * ایر کوهه زین درون خم خام
 چو هاماوران شاه از دور دید * که رستم بدان سان همی بردمید
 غمی گشت و آهنگ آویز کرد * ازان پس که از جنگ پرهیز کرد
 پیاراست لشکر چپ و دست راست * همی مغز گردان ز نعره بکاست
 سوی میمنه شاه بربرستان * بچنگ اندرون گرزده جانستان
 سوی میسره شاه مصر و سپاه * بتن برش جوشن بسریر کلاه
 بقلب اندرون شاه هاماوران * بگردش یکی لشکری بی کران

۴ لـ ۵ مالید- I, IV, VI ۶ امروز- I, IV, VI ۷ و- IV ۸ کشور- I, IV ۹ گـ I, IV ۱۰ گـ I, IV ۱۱ دلب و- I ۱۲ دینگر
 حتی سالت الودیه بالدماء- B که رود زمست- IV, VI ۱۳ فیروی- VI ۱۴ تیغ و- I, IV ۱۵ بر- I ۱۶ بریدند هر- لـ ۱۷ ده رزم [که خون- VI] گو پیلتن رستمست- IV, VI ۱۸
 جم- VI ۱۹ اسب از- VI ۲۰ و قد حرجت الرؤس کالاکر فی الصحراء- B ۲۱ کوه- لـ ۲۲ شست خم- VI ۲۳ شست- I, IV ۲۴ دال- I ۲۵
 چنانش بخلقی اندر افکند- لـ ۲۶ شست خم- VI ۲۷ فسرده- I, IV, VI ۲۸ گوئی- I ۲۹ آید- I, VI ۳۰ که- I, IV, VI ۳۱ بدوی- VI

255 فرستاده پاسخ بییاورد زود
بر رستم زال زر شد چو دود¹
تہمتن چو ہشنید گفتار اوی
بسپچید و² زی³ جنگ بنہاد روی⁴

۵

260 دگر روز لشکر بیماراستند
بہاماوران بود صد ژندہ پیل
از آوای⁷ گردان بتوفید کوه
تو گفتی جهان سربسر آہنست⁹
پس پشت پیلان¹¹ درفشان درفش¹²
بدزدید چنگک و¹³ دل شیر نر
ہمی ابر بگداخت اندر ہوا
درفش از دو رویہ پیپراستند⁵
یکی لشکری ساختہ بر⁶ دو میل
زمین آمد از نعل اسبان ستوہ⁸
وگر¹⁰ کوه البرز در جوشنست
بگرد اندرون سرخ و زرد و بنفش
عقاب دلاور پیفگند پر
برابر کہ دید ایستادن روا¹⁴

¹ I, IV, VI—б. оп.; Б—перевод этого б. отсутствует. ² I, IV—پہ پیچید; IV—оп. و

³ VI—در ⁴ I—доб.:

برانگیخت آن رخس پویندہ راست * طلب کرد آن جنگ جویندہ راست
درآمد برابر بجنگ ایستاد * بران دشمنان چشم خود بر گشاد
طلب کرد گردد دلاور یکی * ز بسپار گردان با اندکی
نیارست آمد کسی پیش جنگ * دلاور ہمی کرد بر جا درنگ
کہ تا وقت خورشید رخشان در آب * درآمد شب تیرہ گون در شتاب
دلاور عنانرا بتاپید باز * سوی جای خود در زمان رفت باز
بآرامگہ بود تا شب گذشت * دگر روز چون شید رخشنده گشت
IV—доб. варианты тех же бб., затем доб.:

زجای اندرآمد گو پیلتن * صفی برکشید از یلان انجمن
VI—доб. варианты тех же бб. за исключением бб. 6—7. ⁵ I—б. оп. ⁶ VI—تا ⁷ I, IV,
VI—آواز ⁸ I, IV, VI—б. стоит после б. 261. ⁹ I, IV, VI—ز آہنست ¹⁰ VI—ویا ¹¹ I, IV,
VI—گردان ¹² VI—درفش درفش ¹³ I—оп. و ¹⁴ VI—پیپا; Л—доб. на полях
другим почерком:

چپ و راست لشکر بیماراستند * ازان روی زین روی کین خواستند
گرازہ بیماراست بر میمنہ * بدان سو کشیدند لشکر بنہ

که رستم¹ بدین دشت² لشکر کشید
 سپاهی ز کشور³ پیاراستند⁴
 زمین کوه گشت از کران تا کران
 پی مور⁶ شد بر زمین⁷ ناپدید⁸
 نهانی برافگند مردی¹⁰ براه
 برین گونده از جای برخاستند¹²
 ندانند سررا بدین کین ز پای¹³
 که کار بد از مردم بد رسد¹⁵
 اگر بد رسد بر تن شهریار
 بنزدیک کاوس کی شد نهان
 چو بشنید کاوس خیره همانند¹⁶
 نه گسترده از بهر من شد زمین
 که با نوش زهرست با جنگ¹⁸ مهر
 بزرگی¹⁹ و مهرش حصار منست
 پیارای گوشش بنوک سنان
 ممان آشکارا نه اندر نهان

چو نامه بنزدیک ایشان رسید
 همه دل پر از بیم برخاستند
 نهادند سر سوی هاماوران⁵
 سپه کوه تا کوه صف برکشید
 چو رستم چنان دید نزدیک⁹ شاه
 که شاه سه کشور برآراستند¹¹
 اگر جنگ را من بجنبم ز جای
 نباید کزین کین¹⁴ بتو بد رسد
 مرا تخت بربر نیاید بکار
 فرستاده بشنید و آمد دوان
 پیام تهمتین همه باز راند
 چنین داد پاسخ که مندیش ازین
 چنین بود تا بود¹⁷ گردان سپهر
 و دیگر که دارند یار منست
 تو رخش درخشنده²⁰ را ده عنان
 ازیشان²¹ یکی زنده اندر جهان

بدین گونه VI-⁴ سه کشور I, IV-³ گونه VI-² دست IV-² لشکر VI-¹
 از جهان IV-⁷ پیل IV-⁶ به پیش تهمتین سپاه گران I-⁵ از جای برخاستند
 I-⁸ повторыет второе мисра б. 237; IV-^{доб.:}

سپاه سه کشور ز جا خاستند * سپاه سه کشور پیاراستند
 بیک I-¹² همی جنگجوی IV-¹¹ همه جنگجوی I-¹¹ گردی I-¹⁰ پس نزد I, IV-⁹
 241-244 VI-66. بیک ره سوی من نهادند روی IV-¹³ ره نهادند سوی من روی
 دلبران IV-¹³ دلبران ندانند هر سر ز پای I-¹³ оп.; I - повторыет второе мисра б. 239.
 سزد I-¹⁵ بد VI-¹⁴ نه بینند پیدا سرانرا ز جای VI-¹⁴ ندانند سررا ز پای
 I, IV, VI-¹⁹ و با جور I, IV, VI-¹⁸ است آئین VI-¹⁷ I, IV, VI, Б - 66. 248-249 оп.
 I, IV, VI-²¹ مر مرد رخشنده VI-²¹ مر رخش پوینده I, IV-²⁰ پناهست VI-²⁰
 وزیران

- 225 چو بیرون شد از شهر خود با سپاه
چپ و راست لشکر بیاراستند
گو پیلتن گفت جنگی منم
برآورد گرز گرانرا⁴ بدوش
چو دیدند لشکر بر و یال اوی⁷
- 230 تو گفتی که دلشان برآمد ز تن
همان شاه با نامور سرکشان
گریزان پیامد بهاماوران¹³
چو بنشست سالار با رای زن
بدان تا فرستد هم اندر زمان
- 235 یکی نامه هر یک بچنگ اندرون
کزین پادشاهی بدان نیست دور¹⁷
گرایدونک باشید¹⁹ با من یکی
و گر نه بدان²⁰ پادشاهی²¹ رسد
- بروز درخشان¹ شب آمد سپاه²
بچنگ اندرون نامور خواستند
برآورد گنه بر درنگی منم³
برانگیخت رخس⁵ و برآمد خروش⁶
بچنگ⁸ اندرون گرز و⁹ گویال اوی⁷
ز هولش¹⁰ پراگنده شد¹¹ انجمن
ز رستم چو دیدند یک یک نشان¹²
ز¹⁴ پیش تهنمتن سپاهی گران
دو مرد جوان خواست از انجمن¹⁵
بمصر و بیربر چو باد دمان
نوشته بدرد دل از آب¹⁶ خون
بهم بود نیک و بد و جنگ و سور¹⁸
ز رستم نترسم بچنگ اندکی²²
درازست بر هر سویی دست بد²²

فاستحال علییه النهار لیلا - ب: پرو رود همچون - IV: ز پرو روز همچون - I: 1
I-доб.: 3 سپاه - IV: 2 مظلما
بپوشید پس جوشن کارزار * برخشی دونده برآمد سوار
VI- 6 اسب - I, IV: 5 فرغ جرز - B: دلیران - L: 4 IV-доб. вариант того же б.
I, 11 هر کس - IV: 10 زخم - VI: 9 بدشت - IV: بدست - I: 8 او - L: 7 برآورد جوش
و تفرقت جمعهم فانهزم الملک و دخل هاماوران - B: I, IV, VI-б. оп.; 12 گشت - IV, VI: 11
VI-вместо бб. 232-233 дает: 15 I, IV: 14 ز هاماوران - I: 13

برافگنده سالار هاماوران * فرستاد نامه بر سواران
کزین کرد پرمایه مردان کار * سخن گوی و داننده و هوشیار
نپیک و بید هر دوانرا یکپست - I, IV, VI: 18 دور نیست - I, IV, VI: 17 آب و - I: 16
باشند - IV: 19 و نحن مشترکون فی الخیر و الشر و متفاسمون للفرح و الترح - B
نه از هر کس از - I, IV: 22 بدان پادشا بد - I, IV: 21 و گر موبدان - VI: 20
رستمت خود رسد

بگردن: بپیامی هنگ مرا¹
 بدادش پیام یکایک سوران
 ز کردار² خود در شگفتی بماند
 جهان پیش چشمش همه تیره شد³
 بهامون دگر⁴ نسپرد⁵ نیز پی
 نهمینی مگر تیغ و گرز گران⁶
 اگر رایت این آرزو خواستست
 برین گونه سازیم⁸ آیین و راه⁹
 دلیران لشکر شدند انجمن
 که بر خشک بر¹¹ بود¹² ره با درنگ
 بشد تا سر مرز¹³ هاماوران
 ز خون روی کشور شده جوی جوی¹⁵
 که رستم نهادست بر رخس زین¹⁶
 نبرد روزگار سکون و درنگ

و گرنه بیارای جنگ مرا
 [فرستاده شد نزد هاماوران
 چو پیغام بشنید و نامه بخواند
 چو برخواند نامه سرش خیره شد
 چنین داد پاسخ که کاوس کی
 تو هر گه که آیی به بربرستان
 همین⁷ بند و زندانت آراستست
 بیایم بجنگ تو من با سپاه
 چو بشنید پاسخ گو پیلتن
 سوی راه¹⁰ دریا پیامد بجنگ
 بکشتی و زورق سپاهی گران
 بتاراج و کشتن نهادند روی¹⁴
 خبر شد پشاه هاماور ازین
 بمایست ناگاهش¹⁷ آمد بجنگ

215

220

¹ I, IV, VI—доб.:

همانا شنیدی تو از مهتران * که چون کرده ام جنگ مازندران
 Л—доб. на полях другим почерком этот б. и два следующих:

چو پوینده نزدیک ایشان رسید * بگفت آنچه از گفت رستم شنید
 چو برخواند نامه دلش گشت دوش * برآورد چون رعد غرنده جوش
 فَلَمَّا أَتَاهُ الرَّسُولُ وَ قَرَأَ—B: 212 оп.; VI—б. 212 оп.; Л—66. 212—214 оп.; ³ گفتار—VI—²
 سواران همه گرد کرده عنان—⁶ I, IV, VI دشورد—⁵ I, IV مگر—⁴ I, IV, VI الكتاب
 و امّا اَذا فَمَقْبِلَ عَلَيْهِ فِى عَسَاكِرِ—B: Л—б. оп.; ⁹ برجویم—VI—⁸ همان—IV—⁷
 رسیدند نزدیک—¹³ I, IV, VI خشک بوده—VI—¹² تر—IV—¹¹ ژرفی—¹⁰ I, IV, VI
 VI—از آرم دلها پیمیراستند—¹⁵ I, IV بیماراستند—¹⁴ I, IV الی حدود هاماوران—B
 I, IV—доб.: فَاَضْطَرَّ مَلِكُ هَامَاوَرَانَ إِلَى الْإِقْلَاءِ—B: Л—б. оп.; ¹⁶ ب. оп.

برآشفت و زان مرز برشد خروش * جهان آمد از غارت و خون جوش
 و لم يبق له زمان قَلِمَتْ وَ قَمِكِثْ—B: فَاكَاَمَ VI; فَاكَاَمَ و—L¹⁷

200 کــنــون چاره باید انداختن
 بهارید رستم ز چشم¹ آب زرد
 چنین داد پاسخ که من با سپاه
 چو یابم ز کاوس شاه آگاهی
 پس⁴ آگاهی آمد ز کاوس شاه
 سپه را یکایک⁶ ز کابل بخواند⁷
 دل خویش ازین رنج پرداختن
 دلش گشت پر خون² و جان³ پر ز درد
 میان بستم جنگ را کینه خواه
 کنم شهر ایران ز ترکان قبی
 ز بند⁵ کمین گاه و کار سپاه
 میان بسته بر⁸ جنگ و⁹ لشکر¹⁰ براند¹¹

۴

250 یکی مرد بیدار جوینده راه
 بنزدیک¹³ سالار هاماوران
 یکی نامه بنوشت با گیرودار
 که بر شاه ایران کمین ساختی
 نه مردی بود چاره جستن جنگ
 که در جنگ هرگز نسازد کمین
 اگر شاه کاوس یابد رها
 فرستاد نزدیک کاوس شاه¹²
 بشد نامداری ز کنداوران¹⁴
 پر از گرز و شمشیر و پر کارزار¹⁵
 بپیوستن اندر¹⁶ بد انداختی¹⁷
 نرفتن¹⁸ برسم¹⁹ دلاور پلنگ²⁰
 اگر چند باشد دلش پر ز کین
 تو رستی ز جنگ و دم²¹ ازدها

چو- VI-⁴ زجان- VI-⁶ دل- Л-³ پر ز تاب- VI-² I, IV-² برخ- I, IV-¹
 بسته- I-⁸ براند- VI-⁷ ز کابل بزایل بخواند- IV-⁷ ز زایل- I, IV, VI-⁶ بندو- I, IV-⁵
 B-перевод бб. 201-202 отсутствует. I, IV, VI-¹⁰ و-¹¹ بسته جنگ- VI-⁹
 و لما اتی الخبر رستم بن داستان بما جری علی کیکاوسی ارسل رسولاً و B-¹² Л-5. оп.:
 همان نزد- I, IV, VI-¹³ رسولاً آخر ملک هاماوران VI-¹⁴ доб.:
 دبیر نويسنده را پیش خواند * بروبر فراوان سخنها براند
 (нет рифмы); VI-¹⁵ доб.:
 پیامی بکردار برنده تیغ * کزو شیر درنده دارد گریغ
 IV-¹⁹ برافتی- IV-¹⁸ برافتی- VI-¹⁷ ایدر- IV-¹⁶
 جنگ بد- IV, VI-²¹ جنگ و بد- I-²⁰ نهنگ- I, IV, VI-²⁰

- 180 پراگنده شد در جهان آگهی
چو بر تخت زرین ندیدند شاه
ز ترکان و از⁴ دشت نیزه‌وران⁵
گران⁸ لشکری ساخت افراسیاب
از ایران برآمد زهر سو خروش
بر آشفت¹¹ افراسیاب آنزمان¹² 185
بجنگ اندرون بود لشکر سه ماه
چنین است رسم سرای سپنج
سرانجام نیک و بدش بگذرد
شکست آمد از ترک بر تازیان
سپاه اندر ایران پراگنده شد¹⁸ 190
همه در گرفتند ز²⁰ ایران پناه
دو بهره سوی²² زاولستان²³ شدند
که مارا ز بدها تو باشی پناه
دریغست ایران که ویران شود
همه جای جنگی²⁷ سواران بدی 195
کنون جای سختی²⁸ و رنج و²⁹ بلاست
کسی کن³⁰ پلنگان بخوردست شیر³¹
- که گم شد ز پالیز سرو سہی¹
بجستن² گرفتند هر کسی³ کلاه
ز هر سو پیامد سپاهی⁶ گران⁷
برآمد سر از خورد و آرام و خواب
شد آرام⁹ گیتی پر¹⁰ از جنگ و جوش
بر آویخت با لشکر تازیان¹³
بدادند سرها ز بهر کلاه
گاهی ناز و نوش و گهی¹⁴ درد و رنج
شکارست مرگش همی بشکرد¹⁵
ز بهر¹⁶ فزونی سرآمد زیان¹⁷
زن و مرد و کودک همه بنده شد¹⁹
بایرانیان²¹ گشت گیتی سپاه
بخواہش بر پور دستان شدند
چو²⁴ گم شد سر²⁵ تاج²⁶ کاوس شاه
کنام پلنگان و شیران شود
نشستن گه شهریاران بدی
نشستن گه تیز جنگ ازدهاست
بدین³² رنج³³ مارا بود دستگیر³⁴

1 I, IV — б. стоит после б. 178. 2 I — ز ترکان 3 IV — سو 4 Л, IV — (метр нарушен):

5 VI — کینه‌وران 6 IV, VI — سپاه 7 Б — перевод б. 182 отсутствует 8 I, IV —
از دمان 12 I — چو شد تند 11 I, IV — تر (!) 10 IV — آن رام 9 Л — یکی VI — دگر
13 Л — б. стоит после б. 183; б. 184 — после б. 186; I, IV — обратный порядок мисра. 14 I, IV,
17 I, IV — جستن 16 I, IV, VI — خاکش کجا بسپرد VI — همه از پی آرزبا [در] — VI —
б. стоит после б. 191. 18 VI — شکسته شدند 19 I, IV — б. стоит после б. 186; VI —
بر 22 IV — بایرانیان 21 Л — 20 I, IV — оп. 24 I, IV — کودک و مرد خسته شدند
جنگ 27 Л — کنون فر 26 I, IV — سر و 25 VI — که 24 VI — زاولستان 23 I, IV, VI —
نخوردست شیر 31 I — و شیر 30 I — کو 29 I, IV, VI — جای 28 VI — زشتی 29 I, IV, VI —
ازین 32 I, IV, VI — کار 33 VI — 34 I, IV, VI — следующий б. (198) оп.

- 165 ز گردان نگهبان دژ شد¹ هزار²
 سراپرده او بـتـاراج داد
 برفتند پوشیده رویان دو⁴ خیل
 که سودابه را باز جای آورند
 چو سودابه پوشیدگانرا⁸ بدید
 بمشکین کمند اندر آویخت¹¹ چنگ
 بدیشان چنین گفت کین کارکرد¹²
 170 چرا¹⁴ روز جنگش نکردند¹⁵ بند
 سپهدار چون گیو و گودرز¹⁸ و طوسی
 همی²⁰ تخت زرین کمینگه کنید²¹
 فرستاد²² گانرا سگان کرد نام
 جدایی نخواستیم ز کوس گفت
 چو کوس را بند باید کشید
 175 بگفتند گفتار او با پدر
 به حصنش²⁷ فرستاد نزدیک شوی²⁸
 نشستش²⁹ بیک خانه³⁰ با شهریار
 چو بسته شد آن شاه دیهیمجوی
- همه نامداران خنجر گـذار
 به پرمایگان بدره و تاج³ داد
 عمارتی یکنی⁵ در میانش⁶ جلیل⁷
 سراپرده را زیر پای آورند
 زبر⁹ جامه خسروی بدرید¹⁰
 بفریق گانرا بخون داد رنگ
 ستوده ندارند مردان مرد¹³
 که جامش¹⁶ زره بود و تختش سمند¹⁷
 بدرید دلبستان ز آوای¹⁹ کوسی
 ز پیوستگی دست کوتاه کنید
 همی ریخت خونابه بر گل مدام²³
 و گر²⁴ چه لحد باشد اورا نهفت²⁵
 مرا بی گنه سر بیايد برید
 پر از کین شدش سر²⁶ پر از خون جگر
 جگرخسته از غم به خون شسته روی
 پرستنده او بود و هم غمگسار
 سپاهش بایران نهادند روی³¹

و فرق علی - ب- کمایگان برد و قاراج - VI-³ مائة الف - ب-² دژرا - VI-¹
 VI-⁸ خلیل - IV, VI-⁷ میان - IV, VI-⁴ میانه - I-⁶ نگه - IV-⁵ و - I, VI-⁴ عسکره
 I, IV-¹² افگند - I, IV, VI-¹¹ دمید - VI-¹⁰ برو - VI-⁹ پتن - I, IV-⁹ پوشیده رویان
 هلا - ب- نکردید - I, IV-¹⁵ چو از - IV-¹⁴ جنگ - VI-¹³ بند و رنگ - VI-¹² پند و درد
 گودرز و چون گیو - II-¹⁸ کمند - II-¹⁷ خامشی - VI-¹⁶ جامه اش = جامش¹⁶ اخذوه
 همی گفت زرین کمین در کنید - VI-²¹ همین - IV-²⁰ آواز - IV, VI-¹⁹
 سمن دلبران چون پر - IV-²³ سمن را پر از خون پر آواز کام - I-²³ پرستند - I, IV, VI-²²
 VI-²⁶ سهرش شد - I, IV-²⁵ 66. 173-174 op. - VI-²⁴ اگور - I-²⁴ آواز کینام
 فتقدم بانقادها الى القلعة - ب- بندش - I-²⁷ (нарушен метр) دل از کین شد
 و ایداعها مع زوجها - ب- بیک جای - I, IV-³⁰ نشستش - I-²⁹ آوی - VI-²⁸
 VI-³¹ 66. 178-179, op. - VI-³¹ بی بیت واحد

- 145 بهیسته همه¹ لشکرش را² میان بدین⁴ گونه تا یکسر ایمن شدند همه گفته⁶ بودند و آراسته ز بربر برین گونه⁷ آگه شدند شبی بانگ بوق آمد و تاختن ز بربرستان چون پیامد سپاه گرفتند ناگاه کوسرا چه گویند درین مردم پیش¹¹ بین چو پیوسته خون نباشد کسی بود¹³ نیز پیوسته خونی که مهر¹⁴ چو مهر کسیرا بخواهی ستود¹⁶ پسر گر¹⁸ بجاه از تو برتر شود¹⁹ چنین است گیهان ناپاک رای چو کوس بر خیرگی بسته شد یکی کوه بودش سر اندر سحاب یکی دژ برآورده از کوهسار بیدان دژ فرستاد کوسرا همان²³ مهتران دگر را به بند
- پرسننده بر³ پیش ایرانیان ز چون و چرا و نهیب⁵ و گزند سگالیده از جای بر خاسته سگالش چنین بود همه⁸ شدند⁹ کسیرا نبرد آرزو ساختن بهاماوران شاددل گشت شاه چو گودرز و چون گیو و چون طوسرا¹⁰ چه دانی تو ای کردار¹² اندرین نیاید برو بودن ایمن بسی میزد ز تو تا بگرددت¹⁵ چهر بهاید بسود و زیان آزمود¹⁷ هم از رشک مهر تو لاغر شود²⁰ بهر یاد خیره بچنید ز جای²¹ بهاماوران رای پیوسته شد برآورده ایزد²² از قعر آب تو گفستی سپهرستش اندر کنار همان گیو و گودرز و هم طوسرا ابا شاه کوس در دژ فگند

بُـد. IV-; I, VI- 3 گـشادند گردان لشکر. I- 2 هـمی. I, IV- 1
 I, IV- 8 همه لشکر. I, IV, VI- 7 خفته. VI- 6 ز بیم. I, IV- 5 برین. I, VI- 4
 چودرز و B- همان گیو و گودرز و هم طوسرا. I, IV, VI- 10 VI-б. оп. 9 در خور
 پیوسته خون بهر. I- 14 برو. IV- 15 کردار. I- 12 زرف. I, IV, VI- 11 گیو و طوس
 B- 17 I- доб. 16 I, IV, VI- 18 تا نبینند. VI- 19 یا بگرددت. IV- 20 ز قابت گیرش. I- 15
 زنان دوستی را ز پیدآ کنند * همان که دروغست رسوا کنند
 B- 20 I, IV, VI- 21 کمتر بود. I, IV, VI- 19 بود کو. VI- 22 نبود. IV- 23 نو گراو. I- 18
 B- 24 برآورده تا. I- 25 چرخ. I, IV, VI- 22 B- 21 перевод. B- 21 بود
 همه. I- 23 کسمانی الهواء و تصافح السماء

- 130 ترا پی بهانه بچنگ آوردند³ کس کی¹ گفت کین رای نیست
ترا خود بهاماوران² جای نیست
ز بهر منست این همه گفت و گوی
ز سودابه گفتار باور نکرد
بشد با دلیران و کند آوران
یکی شهر بد شاهرا¹⁰ شاه نام
135 بدان شهر بودش سرای و¹⁴ نشست
چو در شاه¹⁷ شد شاه گردن فراز
همه¹⁸ گوهر و زعفران ریختند¹⁹
بشهر اندر آوای²¹ رود و سرود
چو دیدش سپه دار هاماوران
140 ز²⁵ ایوان سالار تا²⁶ پیشش در
بزرین طبقها فرو ریختند
بکاخ اندرون تخت زرین نهاد
همی بود³⁰ یک هفته با می بدست
شب و روز بر³¹ پیش چون کهتران
- ترا خود بهاماوران² جای نیست
نیاید که با سور⁴ جنگ آورند⁵
ترا زین شدن⁶ انده آید⁷ بروی
نیامدش⁸ زیشان کسیرا بورد⁹
بههمان¹¹ از در جشن و سور¹² و¹³ خرام
همه¹⁵ شهر سر تا سر آذین¹⁶ بهست
همه شهر بردند پیشش نماز
بدینار و²⁰ عنبر برآمیختند
بهم بر²² کشیدند چون تار و پود²³
پیاده شدش پیش با²⁴ مهتران
همه زر و یاقوت²⁷ بارید و زر
بسر²⁸ مشک و عنبر همی پیختند²⁹
نشست از بر تخت کاوس شاد
خوش و خرم آمدش جای نشست
میان بسته بد شاه هاماوران

لیس من الرأى مصيرك اليه - بهمان او - I, IV, VI -² پس آنکه چنین - I, IV -¹
نیاید جز از رنج - I -⁷ خرام - VI -⁶ آورد - I, IV, VI -⁵ سور و - IV -⁴ آورد - I, IV, VI -³
11 I, IV - شاه بد شهر را - VI -¹⁰ بدرد - VI -⁹ نمی داشت - I, IV -⁸ نیاید جز انده - IV -
همی - I -¹⁵ و - VI -¹⁴ و - IV -¹³ سور و جشن - I, IV -¹² همی - VI -¹¹ همان
شهر را تا سر آذین - VI -¹⁷ شهر تا شهر آذین - IV -¹⁶ سر بسر راه آذین - I -¹⁶
آواز - I, IV -²¹ و - VI -²⁰ پیختند - VI -¹⁹ برو - I, IV -¹⁸ شهر - VI -¹⁷
VI -²⁴ ب - VI -²³ در - VI -²² آورد - VI -²¹ ب - VI -²⁰ پیختند - VI -¹⁹ برو - I, IV -¹⁸ شهر - VI -¹⁷
می و - VI -²⁸ زر خوش آب - VI -²⁷ در - VI -²⁶ از - VI -²⁵ شدش با همه
فلما دخلها قرحل له ملك هاماوران في جميع أمرائه و - B -²⁹ درآمیختند - IV -²⁹
در - I, IV, VI -³¹ نبودند - VI -³⁰ قواده و نثرت علیه اللالی و الجواهر

تـو گفـتی کـه رـوی زـمـین^۱ لـالـه کـشت^۲
 دـل آـرام بـا زـیـب و بـا فـرّ و جـاه^۳
 سـتـون دـو اـبرو چـو سـیمـین قـلـم
 بـسـودا بـه بـر نـام یـزدان بـخـواند^۶
 ز بـیـدار دـل پـیـر^۷ سـر مـوبـدان^۸
 بـیـسـتـنـد عـهـدی بـر آ بـیـن و^۹ کـیش

یـکـی لـشـکـر آـرا سـتـه چـون بـهـشـت
 چـو آـمـد بـنـز دیک کـوس شـاه
 دـو یـاقـوت خـنـدان^۴ دـو نـر گـس دژم
 نـگـه کـرد کـوس و^۵ خـیـره بـمـاند
 یـکـی اـنـجـمن سـاخـت از بـخـردان
 سـزادید سـودا بـه را جـفت خـویـش

120

۳

ز هـر گـونـه چـاره جـست اـنـدران
 فـر سـتـادـه آـمـد بـه^{۱۱} نـز دیک شـاه
 بـیـایـد خـرا مـان بـه ایـوان^{۱۵} خـویـش
 چـو بـیـنـد رـخـشـنـده گـاه^{۱۷} بـلـند^{۱۸}
 نـهـان بـند او^{۲۰} بـود رـایـش^{۲۱} دـر سـت
 نـیـا شـدش بـر سـر یـکـی^{۲۳} بـاز جـوی^{۲۴}
 کـه بـا سـور پـر خـاش دـارد بـسـر^{۲۵}

غـمـی بـد^{۱۰} دـل شـاه هـا مـا وـران
 چـو یـک هـفـتـه بـگـذـشت هـشـتم پـگـاه
 کـه گـر^{۱۲} شـاه بـیـنـد کـه^{۱۳} مـهـمان خـویـش^{۱۴}
 شـود شـهـر هـا مـا وـران^{۱۶} اـر جـمـند
 بـدین^{۱۹} گـونـه بـا او هـمـی چـاره جـست
 مـگـر^{۲۲} شـهـر و نـخـتر بـمـاند بـدوی
 بـد انـسـت سـودا بـه رـای پـدر

125

دلارای و آن خوب I, IV, VI—^۳ 2 Л—б. стѣит после б. 113. 1 I, IV, VI—^۱ هوا بر

I, IV, VI—доб.: چهره سپاه

ز هودج برآمد یکی ماه نو * چو آراسته شاه بر گاه نو

ز مشک سیم کرده بر گل نگار * فروهشته بر غالیه گوشوار

VI—б. оп.^۸ 7 IV— 6 VI— 5 I, IV—оп. 4 I, IV—رخشان

آمدش I, IV—^{۱۱} شد IV, VI—^{۱۰} оп. و Л: ازورای بستد بآیین و I, IV, VI—^۹

سوی خان خویش VI—: ز پیش I, IV—^{۱۴} به I, IV—^{۱۳} اگر I, IV—^{۱۲}

I, IV—^{۱۷} مازندران I—^{۱۶} به مهمان VI—: شود خان IV—: سوی خان I—^{۱۵}

I, IV—^{۱۹} VI—бб. 123, 124, 125 после б. 127. ^{۱۸} ینورها بجمال طلعتده B: رخسار شاه

نہانیش بد بُد و رای درست IV—: و رای I—^{۲۱} نہانیش بد I, VI—^{۲۰} بهر VI—: برین

بار اوی IV—: باز اوی I—^{۲۴} نہاشد مگر بر سرش I, IV, VI—^{۲۳} که تا VI—^{۲۲}

I, IV—^{۲۵}

بسشه گفت سودابه ماهروی * که ای پرخرد [بیخرد IV] شاه آرام جوی

ففطنت اینته سودابه لعیله ابیها B

- 160 سپارم کنون¹ هرچ خواهد² بدوی
غمی گشت و سودابه³ را پیش خواند
بدو گفت کز⁵ مهتر سرفراز
فرستاده چرب گوی آمدست
همی خواهد از من که بی کم من
105 چه گویی تو اکنون⁷ هوای تو چیست
بدو گفت سودابه زین⁹ چاره نیست
کسی کو بود شهریار جهان
ز¹⁰ پیوند با او چرایی دژم
بدانست سالار هاماوران
110 فرستاده شاه را پیش خواند
ببستند¹³ بندی¹⁴ بر آیین¹⁵ خویش
بیک هفته سالار هاماوران
بیاورد پس خسرو خسته دل
هزار استر²² و اسب و اشتر²³ هزار
115 معماری بمه ماه نو آراسته
- نستایم سر از رای و فرمان اوی
ز کاوس با او⁴ سخنها براند
که هست از مہی و بهی بی نیاز
یکی نامه چون زند و استا⁶ بدست
ببزد دل و خواب و آرام من
بدین کار پیدار⁸ رای تو چیست
ازو بهتر امروز غمغواره نیست
برویم خواهد همی از مہان
کسی نشمرد شادمانی بغم
که سودابه را آن¹¹ نیامد گران¹²
وزان نامدارانش برتر نشاند
بران¹⁶ سان که بود¹⁷ آنزمان دین¹⁸ خویش¹⁹
همی ساخت آن²⁰ کار با مهتران
پرستنده سیصد معماری چهل²¹
ز دیبا و دیغار کردند بار²⁴
پس پشت و پیش اندرون خواسته

لا أخالف امره و سأنفذ ما يريد الى خدمة ب- نباید I, IV, VI-² ورا I, IV, VI-¹
B- چندی I, IV, VI-⁴ эти рукописи всюду дают такое начертание. L, I-³ نخسته
L- باداستانها I, IV, VI-⁶ قد نفذت رسولا B- کلی L, IV, VI-⁵ و ذکر لها
ان كان و لا بد B- گز I, IV, VI-⁹ یکباره I, IV-¹ زباریک VI-⁸ کنون و
VI-¹² доб.: I, VI-¹¹ این IV-¹¹ به I, IV, VI-¹⁰

یکی داستان زد بدو شهریار * زکار خود و گزاردش روزگار
کرا در پس پرده دختر بود * اگر تاجدارست بد اختر بود
بدان IV, VI-¹⁶ با آیین I, VI-¹⁵ عهدی I, IV, VI-¹⁴ نوشتند VI-¹³
ب. VI-²¹ از VI-²⁰ وکیش I, IV, VI-¹⁹ رسم VI-¹⁸ بد I, IV-¹⁷
I-²⁴ доб.: I, IV, VI-²³ اشتر I, IV, VI-²² 114. ب. VI-¹⁸ پس
ز هیوج فروه شسته دیبا جلیل * سپاه ایستاده رده خیل خیل
IV, VI-¹⁸ доб. варианты того же б.; B-перевод этого б. отсутствует.

بگویی‌ش که پی‌وند ما¹ در جهان
 که³ خورشید روشن ز تاج منست
 هراکس که در سایه من پناه
 کنون با تو پی‌وند جویم همی
 پس پرده تو یکی دخترست
 که پاکیزه تخم⁶ ست و پاکیزه تن
 چو⁷ داماد⁸ یابی چو پور قباد
 بشد مرد پیدار¹⁰ روشن¹¹ روان¹²
 زبان کرد گویا و دل کرد گرم
 ز کوس دادش فراوان¹³ سلام¹⁴
 چو بشنید از شاه¹⁶ هاماوران
 همی گفت هر چند کو پادشاست¹⁷
 مرا در جهان این یکی دخترست
 فرستاده را گر کنم سرد و خوار
 همان به که این در دراز نیز²⁰ چشم
 چنین گفت بامرد شیرین سخن
 همی خواهد از من گرامی دو چیز
 مرا پشت گرمی بد از خواسته
 بمن زین سپس جان نماد همی

85

90

95

1 I, IV, VI— من; 2 VI—доб.; 3 I, IV, VI— چو

که تخم بهامون ز گردون برست * درخشنده چون برفلک اخترست
 4 I, IV, VI— ورا 5 I, IV, VI— تخت; 6 I, IV, VI— تلیق بتختنا B—
 7 I, VI— که 8 VI— (؟) داد (метр нарушен). 9 VI— یقین
 10 I, IV, VI— زبان 11 I, IV, VI— خیره; 12 I, IV, VI— خیره; 13 I, IV, VI— دانای
 14 I, IV, VI— پیام 15 I, IV, VI— وزان 16 I, IV, VI— سالار 17 IV— پارساست
 18 IV— پارساست 19 VI— بدو 20 VI— بر دو 21 IV— بخوانیم; 22 II— بخوابیم
 23 IV— آذرانش; VI— سه

- 65 نغسستین سپهدار هاماوران
غمی گشت وز شاه زنهار خواست
به پیمان که از شهر² هاماوران
ز اسپی و سلیج و ز تخت و کلاه
چو این داده باشد برو بگذرد
70 ز گوینده بشنید کاوس کی
که یکسر همه⁶ در پناه منید
پیفگند شمشیر و گرز گران
بدانست کان روزگار¹ بلاست
سپهد دهد ساو و باز³ گران
فرستد بنزدیک⁴ کاوس شاه
سپاهشی برو بوم او نسپرد⁵
برین گفتنها پاسخ افگند پی
پرستنده⁷ تاج و گاه منید

۲

- ازان⁸ پس بکاوس گوینده گفت
که از سرو بالاش زیما¹⁰ ست
ببالا بلند¹¹ و بگیسو کمند
75 بهشتی ست آراسته پر¹² نگار
نشاید که باشد بجز¹⁴ جفت شاه
بچنبد کاوس را دل ز جای
گزین کرد شاه از میان گروه
گرازمایه و گرد¹⁵ و مغزش¹⁶ گران
80 [چنین گفت رایش بمن تازه کن¹⁸
که او⁹ دختری دارد اندر نهفت
ز مشک سیه بر سرش افسرست
زبانش چو خنجر لبانش چو قند
چو خورشید تابان بخرم بهار¹³
چه نیکو بود شاهرا جفت ماه
چنین داد پاسخ که اینست رای
یکی مرد بیدار دانش پزوه
بفرمود تا شد¹⁷ بهاماوران
بیمارای مغزش بشیرین سخن¹⁹]

سپارد بدو تاج و ساو VI-³ به پیمان آن شاه VI-² روز VI-¹
چو IV-⁷ چو گوینده I-⁷ شما I, IV-⁶ بگذرد VI-⁵ فرستاد نزدیک VI-⁴
نیکوتر I, IV-¹⁰ وی I, IV-⁹ وزان I, IV, VI-⁸ پزوهنده VI-⁷ گوینده
جز او IV, VI-¹⁴ جزو I-¹⁴ نگار VI-¹³ چون IV, VI-¹² کمند I-¹¹
IV-¹⁷ با سنگ و گرز VI-¹⁶ گرزش I, IV-¹⁶ گرازمایه اش نسل I, IV-¹⁵
بدو گفت کاوس رخ باز کن VI-¹⁸ (метр нарушен) تاشهد (؟) VI-¹⁸؛ باشد
¹⁹ Л—б. оп.; Б—перевод б. 80 отсутствует.

دد و دامرا بر چینان رزمگاه¹
 کسی اندر جهان کوه و صحرا² ندید
 ستاره ز نوك سنان روشن است
 بگردن بر⁴ آورده⁵ رخشان تیر⁶
 همی بارد از تیغ هندی روان
 زمین سربسیر تیره چون آبَنوسی
 زمین آمد از سم اسبان بغم
 تو گفستی زمین گشت لشکرستان
 برون رفت گرگین و فرهاد¹¹ و طوسی
 چو گیو و چو شیدوش و میلاد¹³ بود¹⁴
 بزهر آب دادند نوك سنان
 خروش آمد و چاکچاک تیر
 و گر آسمان بر زمین برزنند
 سپاه اندر آمد به پیش سپاه
 ببارید شننگرف برلاژورد
 به سنگ اندرون لاله کارد همی
 زمین شد بکردار دریای خون
 که سر باز نشناختند از²⁰ میان²¹

همی راه جستند و کی بود راه
 چو کوسی لشکر بخشکی کشید
 جهان گفستی از تیغ³ وز جوشن است
 ز بس خود زرین و زرین سپهر⁷ روان
 تو گفستی زمین شد سپهر⁷ روان
 ز مغفر هوا⁸ گشت⁹ چون سندروس
 بزدید کوه از دم گاووم
 ز بانگ تیره به بربرستان
 برآمد ز ایران سپه بوق¹⁰ و کوسی
 وزان سوی¹² گوردز کشواد بود
 فگندند بر پال اسبان عنان
 چو بر کوهه زمین نهادند سر
 تو گفستی همی سنگ¹⁵ آهن کنند
 بچنمید کوسی در¹⁶ قلب گاه
 جهان گشت قاری سراسر ز گرد¹⁷
 تو گفستی هوا ژاله بارد همی
 ز چشم سنان آتش آمد برون
 سه¹⁸ لشکر چنان شد ز¹⁹ ایرانچان

50

55

60

فبلغوا عددا و طبعوا الأرض حتى اثاروا السباع — B; I, IV—66. 46, 47 оп.; جایگاه — VI—1

عن احياسها و الظباء عن كناسها و كلوا يضيقون مجال العقبان في جو السماء و مسبح مطابق بالجواشن — B; ذرع — I, IV, VI—3; روشنائی — I, IV—2; الحيتان في قعر الماء — B; ل — VI—6; گهر — VI—6; آورد — IV—5; بگردان — VI—4; والذرع — VI—9; ز گردش روان — IV—8; گشت رزم — VI—7; گشت رود — IV—7; 51. 6. 51. стоит после б.

بهرام و گرگین — VI—11; ز ایران غو بوق — IV, VI—10; گشته شیدوش و جیو — B; فرهاد — IV, VI—13; سو که — IV, VI—12; جرجین و فرهاد — B; I, IV—15; 60, 6. 59 оп. 66. 56—58; VI—66. 49—56 оп.; I—66. 14 و فرهاد

دو — L—18; چنان شد که قاریک شد چشم مرد — I, IV, VI—17; از — I, IV—16; سنگ و — L—19; ب — B—перегон бб. 60—64 отсутствует. 21 ز سر باز نشناختندش — VI—20; که — VI—21; کز — IV—19

- چو شد کار گیتی بران¹ راستی
 یکی با گهر مرد با گنج و نام²
 ز کاوس⁴ کی روی بر قافتند⁵
 چو آمد بشاه جهان آگهی
 بزد کوی و برداشت از دیروز
 همه⁸ بر سپهرها نشستند نام
 سپهرا ز هامون بدریا¹⁰ کشید
 بی اندازه کشتی و زورق¹² بساخت
 همانا که فرسنگ بودی هزار
 همی راند تا در میان سه شهر
 بدست چپش مصر و بربر¹⁷ راست
 به پیش اندرون شهر¹⁹ هاماوران²⁰
 خبر شد بدیشان که کاوس شاه
 هم آواز²² گشتند یک با دگر²³
 یکی گشت²⁴ چندان²⁵ یل²⁶ تیغ زن
 سپاهی که دریا و صحرا²⁸ و کوه
 نبود شمر نژنده را خوابگاه³⁰
 پلنگ از بر سنگ و ماهی در آب
- پدید آمد از قاضیان کشتی
 درفش برافراخت³ از مصر و شام
 در کشتی خوار بگذاشتند
 که انباز دارد بشاهنشاهی
 سپه⁶ شاددل شاه⁷ گیتی فروز
 بچوشتید شمشیرها در⁹ نیام
 بدان سو کجا دشمن آمد پدید¹¹
 بر آشفت و بر آب لشکر¹³ شناخت¹⁴
 اگر پای با¹⁵ راه¹⁶ کردی شمار
 ز گیتی برین گونه جویند بهر
 زره در¹⁸ میانه برآسو که خواست
 بهر کشوری در سپاهی گران
 برآمد ز آب زره²¹ با سپاه
 سپهرا سوی بربر آمد گذر
 به بربرستان در شدند²⁷ انجم
 شد از نعل اسبان ایشان²⁹ ستوه
 نه گور زیان یافت بر دشت راه³¹
 هماندر³² هوا ابر و پَران عقاب

کاوس و - IV, VI -⁴ برافراشت I, IV, VI -³ کام I, IV -² بدین I, IV -¹
 سپه شاد و شه شاد و - VI -⁷ شده I, IV -⁶ گاشتند I, IV, VI -⁵
 کس اندر I -¹¹ ز دریا سپهرا بهامون VI -¹⁰ از II -⁹ سپه IV -⁸
 بدور I -¹² چو کاوس لشکر بغشکی کشید IV -^ج جهان کوه و صحرا ندید
 ابراهرا VI -¹⁶ را I, IV -¹⁵ کشتی پناخت VI -¹⁴ پیاراست لشکر بدور I, IV -¹³
 I, IV, VI -¹⁹ بر I, IV, VI -¹⁸ مصر و هم بربر است VI -^ن ز راست I -¹⁷ پای
 مازندران VI -²⁰ و قدماها البحر و کانت هذه المدينة تسمى هاموران -^ب شاه
 سپه بود IV, VI -²⁴ با یکدگر I, IV, VI -²³ آواز IV -²² ز دریای چین VI -²¹
 اسبان از ایشان IV -²⁹ هامون VI -²⁸ شده IV -²⁷ سر II -²⁶ چندین VI -²⁵
 همان در VI -³² نه پیل زیان رفت بر دشت شاه VI -³¹ جایگاه I, IV, VI -³⁰

عمود گران از میان¹ برکشید
 ابا نیزه³ و تیر جوشن گذار
 دمان از پس اندر⁴ همی رفت شاه
 بگرداندرون نیزه‌داری نماند
 چو برگشته دیدند باد⁵ نبرد
 جگرخسته و پرگناه⁶ آمدند
 همه باژرا⁷ گردن افکنده‌ایم
 سپاسی ز گنجور بر سر نهیم⁸
 یکی راه و آیین نو ساختنشان
 برآمد ابا¹² ناله کز نه‌ای¹³
 سوی کوه قاف آمد و¹⁶ باخت
 نیایش کنان برگرفتند راه¹⁸
 بسر بر نهادند باژ¹⁹ گران
 بی آزار رفتند²¹ شاه و سپاه
 همه‌مانی پور دستان کشید
 گهی رود و می خواست²² گه باز و یوز
 که بر گوشه گلسستان رست خار
 نشیب آیدش²⁴ چون شود بر فراز²⁵

چو گورز گیتی بران گونه دید
 بزد اسب با نامداران² هزار
 بر آویخت و بدرید قلاب سپاه
 تو گیتی ز بربر سواری نماند
 15 پشهر اندرون هر که بد سالخورد
 همه پیش کوی شاه آمدند
 که ما شاه را چاکر و بنده‌ایم
 بجای درم زر و گوهر دهیم
 ببخشود کوی و⁹ بنواختنشان
 20 وزانجایگه بانگ¹⁰ سنج¹¹ و درای
 چو آمد بر¹⁴ شهر مکران¹⁵ گذر
 چو آگاهی آمد بریشان¹⁷ ز شاه
 پذیره شدندش همه مهتران
 چو فرمان گزیدند بگرفت²⁰ راه
 25 سپهر را سوی زابلستان کشید
 ببد شاه یک ماه در نیمروز
 برین بر نیامد بسی روزگار
 کسی²³ از آزمایش نیابد جواز

نامداری — 2 Л — عمود گران را ز زمین — VI — ز کوه عمود گران — I, IV — 1
 وجعلوا — Б — و عذر خواه — I, IV — 6 کل — VI — 5 پس او — I, IV, VI — 4 ابا جوشن — VI — 3
 و — VI — 9 دهیم — VI — 8 همان تاج را — VI — همان باژرا — IV — 7 یعتذرون الیه
 — I, IV — 12 و برآمد همان — VI — 12 صنج — I, IV — 11 همانگاه آواز — VI — بانگ و — IV — 10
 — Л — 13 : خروج آمد و

بتوفید گیتی چو لشکر براند * بروز اندرون روشنایی نماند
 و سار حتی وصل الی نواحی المغرب — Б — بربر — I, IV — 15 آمدش از — I, IV — 14
 — VI — 6. — VI — 18 بایشان — I — بدیشان — IV, VI — 17 از — VI — 16 و جانب جبل قاف
 — VI — 22 گشته است — VI — و برگشت — I, IV — 21 و جستند — I, IV, VI — 20 تاج — VI — 19
 بود سرفراز — VI — 25 آمدش — I — 24 خود — Л — 23 رود میخواست

رزم کاوس با شاه هاماوران

۱

که در پادشاهی بچند زجای
گذر کرد ازان پس بمکران زمین
میانها ندید ایچ رنج از گره^۵
نکرد آزمون گاو^۷ با شیر تاو
جهانجوی^۸ با تخت و افسر شدند
زمانه دگر گونه تر شد برونک
که برخاست از لشکر شاه بزم^{۱۰}
خور از گرد اسبان پرازدیشه^{۱۲} گشت^{۱۱}
کس از خاک^{۱۴} دست و عنانرا ندید^{۱۵}
بران سان که برخیزد از آب موج^{۱۷}

ازان^۱ پس چنین^۲ کرد کاوس رای
از ایران بشد تا بتوران و چین^۳
زمکران شد آراسته تا زره^۴
پذیرفت هر مهتری باز و ساو^۶
چنین هم گرازان ببربر شدند
شاه ببرستان پیاراست جنگ
سپاهی بیامد ز ببربر بزم^۹
هوا گفتی از نیزه چون بیشه گشت^{۱۱}
ز گرد سپه پیل شد^{۱۳} ناپدید
بزخم اندر آمد همی^{۱۶} فوج فوج

5

10

بلاد الترك B-؛ بتوران زمین I-؛ VI- و 3- ل- چنان I-؛ IV- 2- وزان I-؛ VI- 1-
ندیدند بوند و گره I- 5- الی بحر زره B-؛ بشد تا بآب زره VI- 4- و الصین
نبد VI- 7- بازتاو VI- 6- نبد هیچ رنجی کسی را بزه VI-؛ ندیدند و بوند و گره IV-
؛ که برخاست گفتی ز گردش زمین I- 10- زمین I- 9- و I-؛ VI- 8- گاورا هیچ
VI- 14- شد هوا VI- 13- جفاپیشه II- 12- شد I- 11- ب. 8. I-؛ IV- VI- ب. 8. I-؛ VI-
و انسدت ذیول القتام انسدتال جنح الظلام B-؛ I-؛ IV- VI- 15- گردش
17- I- ب. 16- VI- سپه 17- حتی لم یکد آن یری الناظریده و الفارسی عنانه

پشادی بر تخت زرین نشسته است
 زمین را به بخشید برمهتران
 بطوسی آنزمان داد اسپهبدی
 پس آنکه سپاهان بگودرز داد
 وزان پس پشادی و می دست برد 910
 بزد گردن غم بشمشیر داد
 زمین گشت² پر سبزه و آب و نم
 توانگر شد از داد و از ایمنی
 بگیتی خبر شد که کومی شاه
 بهاندند یکسر همه زین⁴ شکفت 915
 همه پاک با هدیه و با نثار
 جهان چون بهشتی شد آراسته
 سر آمد کنون⁷ رزم مازندران
 همی جور و بیداد را در بیست
 چو باز آمد از شهر مازندران
 بدو گفت از ایران بگردان بدی
 و را کام و فرم آن مزر داد
 جهانرا نموده بسی دست برد¹
 نیامد همی بر دل از مرگ یاد
 بهار است گیتی چو³ باغ ارم
 ز بد بسته شد دست اهریمنی
 ز مازندران بستند آن تاج و گاه
 که کومی شاه این⁵ بزرگی گرفت
 کشیدند صف بر در شهریار
 بر از داد و آگنده از⁶ خواسته
 به پیش آورم جنگ هاماوران⁸

1 I, IV, VI-66. 906-910 on. 2 VI- بود 3 I, IV- همچو 4 VI- شد آراسته 5 I, VI- آن 6 VI- گاه 7 I, IV-6. on. 8 VI- کنون گوش کن جنگ نام آوران 9 VI- شنیدی همه 10 VI- پر خوبی و

نشست از بر تخت نزدیک¹ شاه
یکی خلعت آراست با آفرین
یکی خسروی تاج گوهرنگبار
ابا⁴ یاره و طوق و⁵ با فرهی
صد از مشک مویان با زیب و فر
صد استر سیه موی و زرین لگام⁸
ز چینی و رومی⁹ و از پهلوی
ز رنگ و زبوی¹¹ و ز هر گونه چیز¹²
ز پیروزه دیگر یکی پر گلاب
ز مشک و ز عنبر و عود و عنبر¹³
بنوی همه کشور نیروز
نباشد بران تخت کس را¹⁵ کلاه
خداوند شمشیر و گوپال را¹⁶
که بی تو مبیناد کس¹⁸ پیشگاه¹⁹
روانست پر از شرم و آرم باد
بسیج گذر کرد و²³ بریست²⁴ رخت
ز شادی بهر کس رسانید²⁶ بهر²⁷
جهان کرد روشن بآیین و راه

تختین پیامد بسربر کلاه
سزاوار او شه ریاز زمین
یکی تخت پیروزه و² میش سار³
یکی دست زربفت شاهنشاهی
صد از ماهرویان زرین⁶ کمر
صد از اسب با زین و زرین⁷ ستام
همه بارشان دیبۀ خسروی
بپردند صد بدره دینار نیز¹⁰
زیاقوت جامی پر از مشک ناب
نوشته یکی نامه بر حریر
سپرد این¹⁴ سالار گیتی فروز
چنان کنز پس عهد کوس شاه
مگر نامه رسد زال را
ازان¹⁷ پس برو آفرین کرد شاه
دل تاجداران²⁰ بتو گرم²¹ باد
فروبرد²² رستم به وسید تخت
خروش تیره²⁵ پر آمد ز شهر
باشد رستم زال و بنشست شاه

890

895

900

905

شاهوار VI-؛ پیشش نثار I-³ پیروز I, IV, VI-² پیروز I, IV, VI-¹
ماهرویان بزین I-⁶ و оп. I, IV-⁵ یکی I, IV-⁴ و تخت من الیروزج B-
زر I-¹⁰ رومی و چینی I, IV, VI-⁹ I-⁸ б. оп. اسبان قازی بزین IV-⁷
ز مشک و می و عنبر و عود و قیر I, IV-¹³ لعل و گوهر I-¹² موی VI-¹¹
وزان I, IV, VI-¹⁷ I, IV-¹⁶ б. оп. کس با VI-¹⁵ سپرده I, IV, VI-¹⁴
بود Л-²² نرم VI-²¹ نامداران I, IV-²⁰ هور و ماه I, IV, VI-¹⁹ نسازد کسی
خروشی به تیره VI-²⁵ برکرد VI-²⁴ I-²³ و оп. رسانیده IV-²⁶ I, IV-²⁷
доб.:

بمستند آذین و بانگک درای * بغرید کوس و همین کتره نای
VI-^{доб.} вариант того же б.

بیک هفته بنا و یژگان می^۱ بچنگ
 تهمتن چنین گفت با شهریار
 مرا این هنرها ز اولاد خاست
 بمازندران دارد اکنون امید
 کنون خلعت شاه باید نخست
 که تا زنده^۴ باشد بمازندران
 چو بشنید گفتار خسروپرست
 ز مازندران مهترانرا بخواند
 سپرد آن زمان تخت شاهی بدوی

875

بمازندران کرد زان پس درنگ
 که هرگونه^۲ مردم آید بکار
 که بر هر سویی راه بنمود راست^۳
 چنین دادمش راستی را نوید
 یکی عهد و مهری بروپر درست
 پرستش کندش همه مهتران
 بر زد جهاندار بیدار دست^۵
 ز اولاد چندی سختها براند^۶
 وزانجا نسوی پارس بنهاد روی

۱۷

چو کاوس در شهر ایران رسید
 برآمد همی تا بخورشید جوش
 همه شهر ایران پیاراستند
 جهان سربسر نو شد از شاه نو
 چو بر تخت بنشست پیروز و^۸ شاد
 ز هر جای روزی دهانرا بخواند
 برآمد خروش از در پیامت
 همه شادمان نزد شاه آمدند

880

885

ز گرد سپه شد هوا^۷ ناپدید
 زن و مرد شد پیش او با خروش
 می و رود و رامشگران خواستند
 ز ایران برآمد یکی ماه نو
 در گنجهای کهن برگشاد
 بدیوان دینار دادن نشاند^۹
 بزرگان لشکر^{۱۰} شدند انجمن
 بران^{۱۱} نامور پیشگاه^{۱۲} آمدند

برسوی من راه پیمود - I, IV, VI^۱ با بجام می بد - I, IV, VI^۲ گونه مرد اندر - IV^۳ که او شاه - I, IV, VI^۴ راست
 6 Л-доб. سپهبد بغلعت بیازید دست - VI^۵ که چو-وان ندیدست خورشید و ماه

چنین گفت کین بر شما پادشاه * که چو-وان ندیدست خورشید و ماه
 از اسمان تازی بزرزین ستام * ز شمشیر هندی بزرزین نیام
 ز دیبای رومی زب-رجد نگار * وزان ژنده پیلان جنگی چهار
 نهاده بریشان همه تخت زر * بزراندرون برنشاند گهر
 I, IV, 11 همه نامداران - VI^{۱۰} بخواند - VI^۹ پیروزه - IV, on; VI^۸ جهان - VI^۷

بارگاه - VI; تخت و گاه - I, IV, 12 بدان - VI; زبر

- چنین گفت کاوردم ان لغت کوه
 برویش² نگه کرد کاوس شاه
 وزان رنجهای کهن یاد کرد³
 بدرخیم فرمود تا تیغ تیز
 860 بلشکر گهش کس فرستاد زود
 ز گنج و ز تخت و ز نر و گهر⁷
 نهادند هر جای چون کوه کوه
 سزاوار هر کس ببخشید گنج
 ز دیوان هر آنکس که بد ناسپاسی
 865 بفرمودشان تا بریدند سر
 وز آن پس بیامد بجای نماز
 بیک هفته بر پیش یزدان پاک
 به شستم در گنجهها کرد باز
 همیگشت یک هفته زین گونه نیز
 870 سیم هفته چون کارها گشت¹⁴ راست
- ز بیم تیر شد بچنگم¹ ستوه
 ندیدش سزاوار تخت و کلاه
 دلش خسته شد سر⁴ پر از باد کرد⁵
 بگيرد کند تنش را ریز ریز⁶
 بفرمود تا خواسته هرچ بود
 ز اسب و سلیج و کلاه و کمر⁸
 بر رفتند لشکر همه هم گروه
 بویژه⁹ کسی کشی فزون بود رنج¹⁰
 وزایشان دل انجمن پر هراس
 فگندند جایی که بد ره گذر¹¹
 همی گفت با داور پاک راز
 همی با نیایش بپیمود خاک
 ببخشید بر هر که بودش نیاز¹²
 ببخشید آنرا که بایست چیز¹³
 می و جام یاقوت و میخواره¹⁵ خواست

— I, IV, ⁴ کرد یاد — I, IV, ³ بدو در — I, IV, ² زچنگم — Л — ز رستم — VI, ¹
 : I, IV, ⁶ باد سرد — VI, : I, IV, ⁵ بر — VI, لب

تہمتن گرفت آنکھی ریش او * کشید و برون بردش از پیش او
 بفرممان آن خسرو نامدار * بکردند از آن پس ورا پاره پار
 VI — доб.:

چو کشته شد آن شاه بیدادگر * که در خور نبودش کلاه و کمر
 — VI, ¹⁰ خصوصاً — IV, ⁹ تیغ و گهر — I, IV, ⁸ کلاه و کمر — IV, : تاج و کمر — I, ⁷
 — VI, ¹¹ 863, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000

بکشت و تبه کردشان سربسر * ز دیوان بپرداخت آن بوم و بر
 — VI, ¹² доб.:

همی گفت کای داور داوران * فروزنده گردون بدین اختران
 همه فر فیروزی از فر تست * از آخر توپی هم تو بودی نخست
 بیجاده — I, IV, VI, ¹⁵ کرد — VI, ¹⁴ — IV, ¹³ 6. оп.

بدو¹ گفت رستم که چون رزم سخت
 مرا دید چون شاه³ مازندران
 برخاش دلور سپردم عنان
 گمانم چنان بد که او شد نگون⁵
 برین گونه شد سنگ در پیش من
 برین گونه خارا یکی کوه گشت
 بلشکر گهش برد باید کنون
 ز لشکر هر آفکس که بد زورمند
 نه برخاست از جای سنگ گران
 گو پیلتن کرد چنگال باز
 بران گونه آن سنگ را برگرفت
 پیاده¹⁶ همی رفت بر کتف کوه¹⁷
 ابر کردگار آفرین خواندند
 به پیش سرافرده شاه بدرد
 بدو گفت ارایدونک پیدا شوی
 و گرنه به گرز و بتیغ¹⁹ و تبر
 چو بشنید شد چون یکی²¹ پاره²² ابر
 تهنتن گرفت آن زمان دست اوی

ببود و بیفروخت پیروز² بخت
 بگردن برآورده گرز گران⁴
 زدم بر کمر بند گهرش سنان
 کنون⁶ آید⁷ از کوه زین برون
 نبود آگه از رای⁸ کم پیش من⁹
 ز جنگ و ز مردی بیاندوه گشت
 مگر کاید از سنگ خارا برون¹⁰
 بسودند¹¹ چنگ¹² آزمودند بند¹³
 میان اندرون¹⁴ شاه مازندران
 بران آزمایش نبودش نیاز
 کزو ماند لشکر سراسر¹⁵ شگفت
 خروشان پس پشت او در¹⁸ گروه
 پرو زر و گوهر بر افشانند
 پیفگند و ایرانیانرا سپرد
 بگردی ازین تنبل و جادوی
 ببرم همه سنگ را سر بسر²⁰
 بسر برش پولاد و بر تنش²³ گهر
 بخندید و زی شاه²⁴ بنهاد روی

840

845

850

855

¹ I, IV, VI — چنین ² I, IV, VI — بیدار ³ I, IV — شاه; VI — سالار ⁴ II — 6. on.;

آمد⁷ IV — روان⁶ VI — از دلش خون⁵ II, VI — نزد مرا خواست از مهتران^{VI} —

VI — 6. on. از کم و از پیش من^{IV} — او از کم و پیش من^I — آگه او از^I —

چند^{VI} — سنگ^{I, IV, VI} — برفتند^{VI} — ¹⁰ I, IV, VI — 6. on. ¹¹ I, IV, VI — 6. on.

سفت^{IV} — ¹⁷ IV — ¹⁶ IV — همه لشکر از وی همانده^{VI} — ¹⁵ I, IV — میاندرن¹⁴ —

فلقتک بالمعاول^B — پولاد تیغ^{I, IV, VI} — هم^{II} — همی شد پیاده ابر سفت^I —

و قطعتک قطعاً²⁰ VI — ²⁴ VI — ²³ I, IV — ²¹ I, IV — ²² I, IV — ²³ I, IV —

چو بشنید سالار مازندران * بجنبید در مغز سنگ گران

در برش^{I, IV} — همچو یکپاره^{I, IV} — برون آمد از گه همچو یک^{VI} —

²⁴ VI — سوی شاه کاؤس^{VI} —

- 820 ازان میمنه تا بدان میسره
ز شبگیر تا تیره شد آفتاب
ز چهره بشد شرم و آیین مهر
ز کشته² بهر جای بر توده گشت³
چو رعد خروشنده شد⁴ بوق⁵ و کیوس
ازان سو که بد شاه مازندران
825 زمانی⁷ نکرد او یله جای خویش
چو دیوان و پیلان¹⁰ پرخاشجوی
جهانجوی کرد از جهاندار یاد
بر آهیخت گرز و برآورد¹³ جوش
بر آورد¹⁵ آن گرد¹⁶ سالار کش
830 فگنده همه دشت خرطوم پیل
ازان پس تهمتن یکی نیزه خواست
چو بر نیزه رستم افگند چشم
یکی نیزه زد بر کمر بند اوی
شد از جادویی تنش یک¹⁹ لغت کوه
835 تهمتن فروماید اندر²² شکفت
رسید اندران جای²⁴ کاوس شاه
برستم چنین گفت کای سرفراز
- بشد گیو چون گرگ پیش بره⁴
همی خون بجوی اندر آمد چو آب
همی گرز بارید گفتی سپهر
گیاهها بمغز سر آلوده گشت³
خور اندر پس پرده⁶ آبشوس
بشد پیلتن با سپاهی گران
ببفشارد بر کینه گه⁸ پای⁹ خویش
بروی اندر آورده بودند¹¹ روی
سنان دار نیزه بدارنده داد¹²
هوا گشت از آواز او پر خروش¹⁴
نه با دیو جان و نه با پیل هشی
همه کشته دیدند برچند میل
سوی شاه مازندران تاخت¹⁷ راست
نماید ایچ با او دلیری و خشم¹⁸
ز گبر اندر آمد بپیوندد اوی
از ایران²⁰ پروبر نظاره²¹ گروه
سناندار نیزه بگردن²³ گرفت
ابا پیل و کوس و درفش و سپاه
چه بودت که ایدر بماندی دراز

خروشان شده - IV - 4 بود - IV, VI - 3 کرد - Л - 3 مردم - VI - 2 رمه - IV - 1
از بیم در پرده - VI - 5 اندر سراپرده - I, IV - 6 طویل - I, IV - 5 خروشان همی - VI -
خود - IV - 10 خود و دیو و پیلان - I - 10 جای - IV, VI - 9 بر - I - 8 زمردی - VI - 7
ب. оп. - 12, I, VI - 11 یکباره - I, IV, VI - 11 خود و شیر و پیلان - VI - 11 نو پیل و دیوان
برانگیخت - VI - 13 ب. оп.; I - 14 برانگیخت - VI - 13

بر آهیخت گرز و بر انگیخت اسپ * پیامد بکردار آذر گشسپ
کرد - VI - 17 گرز - VI - 16 از آواز - I, IV, VI - 15 827. 828. б. стоит перед 828. б. - IV -
I - 20 چون یکی - VI - 19 833. б. стоит после б. 839; Л - б. оп. (в тексте по Т). I, IV, VI - 833
اندرو نیزه - Л - 24 بدندان - Л, VI - 23 ازو در - I, IV, VI - 22 بران بد - I, IV - 21 ایوان

هوا نیلگون شد زمین آبنوس
 همی آتش افروخت از گرز و تیغ
 ز بس نیزه² و گونه گونه درفش³
 همه موجش از خنجر و گرز و تیر⁴
 سوی غرق دارند گویسی شتاب⁵
 چو باد⁶ خزان بارد ازبید بر گ
 بروی اندر آورده بودند⁹ روی
 ز سر برگرفت آن کیانی کلاه
 پیامد همی بود گریان¹² پهای¹³
 چنین گشت کای داور راست گوی
 تویی آفریننده آب و خاک¹⁵
 بمن تازه کن تغت شاهنشاهی
 پیامد بر نامور لشکرش
 بچشمید چون کوه لشکر¹⁶ ز جای
 به¹⁷ پشت سپاه اندر آرند کوس
 چو رهام و گر گین جنگ آوران
 درفشی برافراخته هفت¹⁹ یاز
 بررفتند با نامداران نیو
 زمینرا بخون دلیران بشست
 سلیج و سپه²⁰ برد و کوس و بنه²¹

برآمد زهر دو سپه بوق و کوس
 چو برق درخشنده از تیره¹ میخ
 هوا گشت سرخ و سیاه و بنفش
 زمین شد بکردار دریای قیر⁴
 دوان بادپایان چو کشتی بر آب
 همی گرز⁷ بارید بر خود و ترگ
 بیک هفته دو لشکر نامجوی
 به شستم جهاندار¹⁰ کاوس شاه
 به پیش جهاندار گیمهان خدای¹¹
 ازان پس بمالید بر خاک روی
 برین نره دیوان بی بیم¹⁴ و پاک
 مرا ده تو پیروزی و فرهی
 بپوشید ازان پس بمغفر سرش
 خروش آمد و ناله کتر نای
 سپهبد بفرمود تا گیم و طوس
 چو گودرز بازنگه شاهاوران
 گرازه همی شد¹⁸ بسان گراز
 چو فرهاد و خرداد و برزین و گیمو
 تهمتن بقلب اندر آمد زخست
 چو گودرز کشواد بر میمنه

زبس - VI 5 دریای خون - VI 4 بنفش - IV 3 زمین تیره - I, IV 2 تیغ - I 1
 آورده زین - I, IV 9 تیر - VI 8 ماه - I, IV 7 VI - 6. оп. 6 نیزه و خنجر آبگون
 جهان - VI 11 جهاندار او رهنمای - IV 11 جهان داور رهنمای - I 11 سپهدار - VI 10 گونه
 ترس - I, IV, VI 14 پجای - I 13 همی بود گریان و زالان - VI 12 آفرین یک خدای
 با - Л 16 в тексте - по Т. 16 باد و خاک - I, IV 16 زاد و خاک - VI 16 داد و پاک - Л 15
 و تزارفت الصفوف - Б 16 پیل لشکر - VI 16 چون پیل رستم - I, IV 16 پیل رستم
 سپه - VI 20 سپهر - I, IV 20 هشت - I, IV, VI 19 پیامد - I, IV, VI 18 ز - I, IV, VI 17
 819. 21 Л - 6. стоит после 6. بود و گوش

- 780 بدو¹ گفت کاوس کین کار تست
چو بشنید ازو این سخن پهلوان
براندگیخت رخس دلور ز جای
بآورد گه رفت چون پیل مست
عنانرا به پیچید و برخاست کرد
785 بجویان چنین گفت کای بدنشان
کنون بر تویر جای بخشایش است
بگرید ترا آنک زاینده بود
بدو گفت جویان که ایمن مشو
که اکنون بدزد جگر مادرت
790 چو آواز جویان برستم رسید
پس پشت او اندر آمد چو کرد
بزد نیزه بر بند درع و زره
ز زینش جدا کرد و برداشتش
بمنداخت از پشت اسبش بخاک
795 دلایران و گردان مازندران
سپه شد شکسته دل و زرد روی
بفرمود سالار¹⁸ مازندران
که یکسر بتازید¹⁹ و جنگ آورید
- از ایران نخواهد کسی این جنگ² جست
بیماد بکردار شیر ژبان³
بچنگ اندرون نیزه سرگرای
یکی پیل⁴ زیر ازدهایی بدست
ز پانگش⁵ بلرزید دشت نبرد
پیفگنده⁶ نامت ز کرد نکشان
نه هنگام آورد⁷ و آرامش⁸ است
فزاینده بود از گزاینده⁹ بود
ز جویان و از خنجر سر سر درو
بگرید بدین جوشن و مغفرت¹⁰
خروشی چو شیر ژبان برکشید¹¹
سنان بر کمر بند او راست کرد
زره را نماند ایچ¹² بند و¹³ گره
چو بر بابزن مرغ بر گاشتش¹⁴
دهان پر ز خون¹⁵ وزره¹⁶ چاک چاک
بخیره فرو ماندند اندران
برآمد ز آورد گه گفت و گوی¹⁷
بیکسر سپاه از کران تا کران
همه رسم و راه پلنگ آورد

شیر - VI؛ تاره - I, IV, VI - 6. on. رزم - I, IV, VI - 2. چنین - I, IV, VI - 1.

آسایش - I, IV, VI - 8 آرام - I, IV - 7 بیفتاد - VI - 6 گرزش - IV؛ گزدهش - I - 5

دوب.: I, IV - 11 خنجر - I - 10 بود و گزاینده - I - 9

چو رستم شنید این سخنها تمام * برآورد یک نعره و گفت نام
IV - 14 دوب.:

بگرید از جای بر کرد رخس * گو شیر دل رستم تاج بخش

دهن - IV - 16 دهن پر ز خاک - I, IV - 15 برداشتش - IV, VI - 14 تاو - I - 13 آنچه - VI - 12

بگفتند رندان - VI - 18 و گوئی بجانشان همه زخم او - I, IV - 17

که سر بر فرازید - I, IV, VI - 19

- 765 چو گودرز کشواد بر میسره سپهدار کاوسی در قلمگاه
به پیش سپاه اندرون پیلتن
یکی نامداری ز مازندران
که جویان² بدش نام و جوینده بود
- 770 بدستوری شاه دیوان³ برفت
همی جوشن اندر تنش⁵ برفروخت
پیامد بایران سپه⁷ بر گذشت
همی گفت با من که جوید نبرد
نشد هیچکس پیش جویان⁹ برون
- 775 باواز گفت آنزمان شهریار
که زین دیوتان سر چرا¹² خیره شد¹³
ندادند پاسخ دلیران¹⁵ بشاه
یکی بر گرایید رستم عنان
که دستور باشد مرا شهریار
- شده کوه آهن زمین¹ یکسره
ز هر سو رده برگشیده سپاه
که در جنگ هرگز ندیدی شکن
بگردن برآورده گرز گران
گراینده گرز و گوینده بود
به پیش سپهدار⁴ کاوسی ثقت
همی تفت⁶ تیغش زمین را بسوخت
بتوفید از آواز او کوه و دشت
کسی کو برانگیزد از آب گرد⁸
نه رگشان بجنبید در تن نه خون¹⁰
بگردان هشیار و مردان کار¹¹
از آواز او رویتان¹⁴ تیره شد¹³
ز جویان پشمرده گفتی¹⁶ سپاه
بر شاه شد تاب داده سنان¹⁷
شدن¹⁸ پیش این دیو¹⁹ ناسازگار

VI-⁴ گویا- VI: جویا- I, IV, VI-³ جویان- Б: جویا- IV-² همه- I, IV, VI-¹
VI-⁸ доб.: بایرانیان- I, IV, VI-⁷ آب- I, IV, VI-⁶ پرش- IV-⁵ به پیش صف شاه
همی گشت غران میان دو صف * خروشان و بر لب برآورده کف
VI-⁹ جویا- VI-¹⁰ I, IV-б. оп.: VI-¹⁰

از ایران نشد پیش او کس بچنگ * همیکرد جویا بمیدان درنگ
I, IV-¹¹

بایرانیان گفت¹ کاوسی شاه * که سرتان نیابد سوی شرم راه
VI-

بایرانیان گفت کاوسی شاه * بتابید سرتان ز آیین راه
روزتان- VI-¹⁴ گشت- VI-¹³ کزین دیو دلتان چنین- IV: چنین- IV, VI-¹²

بگردن برآورد رخشان- I, IV-¹⁷ پشمرده بر جای کوس و- VI-¹⁶ از ایران- I, IV-¹⁵
مرد- I, IV-¹⁹ شده- VI-¹⁸ با زوده عنان- VI: سنان

دل کینه دارش پر از جوش خون
همه کرد بر شاه ایران پدید
دلیری کن و رزم دیوان³ بسیج
چنان دان که خوارند بر چشم من⁴

750 چو آمد بنزدیک شاه اندرون
ز مازندران هرچ دید¹ و شنید
وزان پس ورا² گفت مندیسی هیچ
دلیران و گردان ان انجمن

۱۵

شاه اندر زمان⁵ رزم را کرد ساز
سپه را همه سوی هامون کشید
چو گرد سپاه⁶ از میان بر دمید
زمین آمد از پای اسبان⁸ ستوه
نخست ایج¹⁰ هنگام رفتن زمان

755 چو رستم مازندران گشت باز
سراپرده از شهر بیرون کشید
سپاهی که خورشید شد ناپدید
نه دریا پدید و نه هامون و آکوه⁷
همی راند لشکر برانسان⁹ دمان

۱۶

که تنگ اندر آمد ز دیوان سپاه
نخستین بران کینه بند¹¹ کمر
بگیو و بگرگین آزادگان
سنان و سپرها¹² پپیراستند
کشیدند بر دشت مازندران
دل کوه پر ناله کز نای

760 چو آگاهی آمد بکاوس شاه
بفرمود تا رستم زال زر
بطوسی و بگودرز کشوادگان
بفرمود تا لشکر آراستند
سراپرده شهریار و سحران
ابر¹³ میمنه طوسی نوذر بیای

دلیری و جنگ دلیران - I, VI³ روان - VI⁴; چو - IV² گفت - I, IV¹

T - доб.: و اعلم أن اسودهم و رجالهم احقر فی عینی من التراب - B: Л - б. оп.;
که نزم نیرزند یک ذره خاک * بدین گرز ازیشان برآرم هلاک

نه هامون پدید و نه صحرا نه کوه - I, IV, VI⁷ سپاه - IV, VI⁶ شاه جادوان - I, IV, VI⁵

آنچه - VI¹⁰ از انسو⁹ - VI⁹; از انسان - I, IV⁹ زمین گشت از پای پیلان - I, IV, VI⁸

سوی - I, IV, VI¹³ تبیره - IV¹² بپندد بدین کین - IV, VI¹¹; کین بپندد - I¹¹

اگرچه دل و چنگ شیران توئی
 بر اورنگ زرین و برسر¹ کلاه
 نه رسم² کیان بد نه آیین پیش³
 کزین برتری⁴ خواری آید بروی
 وگرنه زمانت سرآرد سنان⁷
 تو پیدا نبینی⁸ سرت را ز پای
 یکی راه برگیر و⁹ بفرگن کمان¹⁰
 سرآید شمارا همه¹¹ گفت و گوی
 بشاه¹² و سپاه و رد¹³ و پهلوان
 سرش تیزتر شد به پیکار¹⁴ اوی
 بفرمود تا خلعت آرند شاه¹⁵
 که ننگ آمدش زان¹⁷ کلاه و کمر¹⁸
 همه تیره دید اختر و ماه اوی¹⁹
 سرش گشته بُد زان سخنها گران²⁰

بگویش که سالار ایران توئی
 منم شاه مازندران با سپاه
 مرا بپهده خواندن پیش خویش
 براندیش و تخت بزرگان مجوی
 سوی گاه⁵ ایران بگردان⁶ عنان
 اگر با سپه من بجنیم ز جای
 تو افتاده بی گمان در گمان
 چو من تنگ روی اندر آرم بروی
 نگه کرد رستم بروشن روان
 نیامدش با مغز گفتار اوی
 تهمتن چو برخاست کاید براه
 نپذیرفت ازو جامه و اسب¹⁶ و زر
 بیامد دژم از بر گاه اوی
 برون آمد از شهر مازندران

740

745

¹ I, IV, VI - زرین ² VI - رای ³ IV, VI - باشد و رسم کیش ⁴ I, IV, VI - آیین و کیش
⁵ I, VI - شهر ⁶ I - نه پیچان ⁷ I - زمان ⁸ I, IV, VI - کزین در ترا ⁹ I, VI - چستنت
¹⁰ I, IV, VI - تو نشناسی ¹¹ I, IV, VI - زمانه سرآید زمان ¹² I, IV, VI - سرآید ترا
¹³ I, VI - سرآید ترا تیزی و ¹⁴ I, VI - نپکی گمان ¹⁵ I, VI - یکی راه زه گیر ¹⁶ I, VI - در
¹⁷ I, VI - فنظر رستم الی الملک و أصحابه ¹⁸ I, VI - گاه ¹⁹ I, VI - یکسر این
²⁰ I, IV, VI - به آواز ²¹ I, IV, VI - ز بازار ²² I, VI - به آزار ²³ I, IV, VI -

یکی خلعتی ساختش شاهوار * بیآورد نزدیک رستم سوار
 IV - доб.: ¹⁸ I, VI - زو ¹⁹ I, VI - سپم ²⁰ VI -

برون آمد از پیش او خشمناک * دلی پر ز کینه نه ترس و نه پاک
 رخ از پیش آن شاه دیوان بکاشت * مردی به تنهایی آن ده گذاشت
 I, IV - б. оп.; ²⁰ VI - پذیره شدندش دلاور سران ²¹ VI - б. оп.;
 I - доб.:

برون رفت از آنجا و بمرید راه * رسید او بنزدینک کاوسی شاه
 IV - доб.:

وز آنجا بیامد چو باد دمان * سوی شاه کاوس و دل بد گمان

دژم روی زانپس¹ بدو داد چنگ
 شد از درد دستش³ بکردار نیل
 بمردی ز خورشید منشور داشت
 فرو ریخت ناخن چو برگ از درخت
 پی و پوست و ناخن فرو ریخته
 که بر خویشتن درد نتوان نهفت
 فراخی مکن بر دل⁶ خویش تنگ
 اگر رام گردد به از ساو نیست
 بمغشیم بر کهنتر و مهتران
 به آید که جانرا هراسان کنیم
 برشاه برسان شیر ژیان⁸
 ز کاوس پرسید و از لشکرش
 که چون راندی اندر نشیب و فراز
 که داری بر و بازوی پهلوی
 اگر چاکری¹⁰ را خود اندر خورم
 که او پهلوانست و گرد و سوار¹¹
 پیام جهانجوی خود کامه را
 سر سرکشان در کنار آورد
 دژم گشت و اندر¹³ شکفتی بماند
 چه باید همی خیره این گفت و گوی¹⁵

پرسید پرسیدنی چون پلنگ
 بیفشارد چنگ² سرافراز پیل
 به پیچید و اندیشه زو⁴ دور داشت
 بیفشارد چنگ کلاهور سخت
 کلاهور با دست آویخته⁵
 بیاورد و بنمود و با شاه گفت
 ترا آشتی بهتر آید ز جنگ
 ترا با چنین پهلوان تاو نیست
 پذیریم از⁷ شهر ماندران
 چنین رنج دشوار آسان کنیم
 تهنیتن پیامد هم اندر زمان
 نگه کرد و بنشانند اندر خورش
 سخنان راند از راه و رنج دراز
 ازانپس بدو گفت رستم قوی
 چنین داد پاسخ که من چاکرم⁹
 کجا او بود من نیایم بکار
 بدو داد پس نامور نامها
 بگفت آنک¹² شمشیر بار آورد
 چو پیغام بشنید و نامه بخواند
 برستم چنین گفت کین جستجوی¹⁴

720

725

730

735

اندیشه⁴ VI - چنگش³ I, IV, VI - دست² VI - وانگه¹ I, IV, VI

پیل ژیان^{VI} - پیل دمان⁸ I, IV - بر⁷ I, IV, VI - تن⁶ IV - آمیخته⁵ VI -

Л - доб.:

چو سالار ماندرانش بدید * نوازد و بنشانندش چون سزید

11 IV - доб. : کهنتری¹⁰ VI - کهنترم⁹ VI -

چو من صد هزاران بر گرز اوی * نیاید چو پیدا شود برز اوی

جست و جوی¹⁵ I, VI - گفت و گوی¹⁴ I, VI - دروی¹³ IV - آنچه¹² I, VI -

- 700 چو بـشـنـید سالار مازندران
بـفرمودشان تا خـبـیره² شدند
چو چشم تـهـمتـن بدیشان رسید
بکند و چو ژوپین بکف بر گرفت
بـیـنـداخت چون نزد ایشان رسید
یکی دست بگرفت و بفشاردش
705 بـخـنـدید ازو⁷ رستم پیلتن
بدان خنده اندر⁸ بیفشارد چنگ
بشده هوش¹¹ از آن مرد رزم¹² آزمای
یکی شد بر شاه مازندران
سواری که نامش کلاه‌ور بود
710 بسان پیلنگ زیان بد بغوی
پذیره شدن را فرا پیش¹⁸ خواند
بدو گفت پیش فرستاده شو²⁰
چنان کن که گردد رخس پر ز شرم
715 بـیـامـد کلاه‌ور چون نره شیر
- ز گردان¹ گزین کرد چندی سران
هژیر ژیانرا پذیره³ شدند
بره بر درختی گشن شاخ⁴ دید
بماندند لشکر همه در شگفت
سواران⁵ بسی زیر شاخ آورید⁶
همی آزمودن را بیمازاردش
شده خیره زو چشم آن انجمن
ببردش رگ⁹ از دست و زروی رنگ¹⁰
ز بالای اسب اندر آمد بپای¹³
بگفت آنچ دید از کران تا کران¹⁴
که مازندران زو¹⁵ پر از شور بود
نکردی بجز جنگ¹⁶ چیز¹⁷ آرزوی
بمردیش بر چرخ گردان نشانند¹⁹
هنرها پدیدار کن نو بنو
بچشم اندر آرد زشرم²¹ آب گرم
به پیش جهاندار مرد²² دلیر

تـبـیـره IV - ³ نـدیره - VI؛ پذیره - I, IV ² دیوان - IV؛ لشکر - I, VI ¹؛
نکس اندر جهان این شگفتی ندید - ⁶ Л ز مردم - VI ⁵ کهن سال - IV ⁴ خبیره - VI
T - доб. б.: بهره بر درختی دگر برگزید - I

کـسـی از بـزـرگـان مازندران * کجا او بدی پیش رو بر سران
خیره اندر - IV ⁸ ازان - VI ⁷ ثم جاء واحد من فرسانهم و قبض علی ید رستم - Б
Л - доб. б.: پی - IV ¹⁰

همان استخوانهای آزرده گشت * رخ ارغوانیش چون زرده گشت
IV - доб. б.: ¹³ جنگ - IV؛ زور - I, VI ¹² زور - I, VI ¹¹

چو لشکر بدیدند کردار او * بخیره بماندند در کار او
همیچ - I, IV, VI ¹⁷ رزم - VI ¹⁶ زو - IV ¹⁵ IV - б. стоит после б. 711. ¹⁴
برخ - I, IV, VI ²¹ رو - I, IV, VI ²⁰ رساند - I ¹⁹ بر خویش - I, IV, VI ¹⁸

جهان پهلوان - IV؛ جهانجوی مرد - I, VI ²²

چنین گفت کاوس با^۱ پیلتن
 چو بشنید رستم چنین گفت باز
 مرا برد باید بر^۳ او پیام
 یکی نامه باید چو برنده تیغ
 شوم چون فرستاده نزد او
 پاسخ چنین گفت کاوس شاه
 پیمبر تویی هم تو پیل دلیر
 بفرمود تا رفت پیشش دیر
 چنین گفت کین گفتن^۷ نا بکار
 اگر سر کنی زین فزونی تهی
 وگرنه بجنگ تو لشکر کشم
 روان بدانیدیش دیو سپید

۶۸۵
 ۶۹۰

۱۴

جهانجوی رستم پیمود راه^۹
 چو آمد بنزدیک ماندردان^{۱۱}
 فرستادن^{۱۲} نامه افگند پی^{۱۳}
 کمندی بفتراک بر شست خم
 یکی ژنده پیلست گویی بتن

۶۹۵
 بزین اندر افگند گرز گران^{۱۰}
 بشاه آگهی شد که کاوس کی
 فرستاده چون هژبر دژم
 بزیر اندرون^{۱۴} باره گامزن

^۱ I, IV, VI — ۱. ^۲ I, IV, VI — ۵. оп.; IV — доб.:

چو بشنید رستم برآشفت ازوی * بفرهاد بنهاد از خشم روی
 کجاشد دل و مردی و رای تو * بهاندی چنین سست بر پای تو
 چه باشند دیوان ماندردان * که ترسند گشتی چنین سرگران
 فراز از — VI: فرازد — ^۵ I, IV, VI که من برکشم تیغ تیز — ^۴ I, IV, VI سوی — ^۳ I, IV, VI
 نیا — VI ^{۱۰} VI — ۵. оп. ^۹ VI — ۵. شهریار — ^۸ IV گفته — ^۷ VI چون — ^۶ I, IV تو دارد
 اندرش — ^{۱۴} IV — ۵. оп. ^{۱۳} VI — ۵. فرستاده و — ^{۱۲} IV اهریمن — ^{۱۱} VI

غـهی گشت از ¹ ارژنگ و دیو سپید
 چو آن نامه شاه یکسر بخواند 670

که شد کشته ² پولاد ³ غندی و پید
 دو دیده بخون دل اندر نشاند ⁴

۱۳

چنین داد پاسخ بکاوس کی
 مرا بارگه ⁶ زان تو برترست
 بهر سو ⁷ که بنهند بر جنگ روی
 پیارم کنون ⁹ لشکری شپرفش
 ز پیلان جنگی هزار و دویست 675
 از ایران برآرم یکی تیره خاک
 چو بشنید فرهاد ازو داوری
 بکوشید ¹¹ تا پاسخ نامه یافت
 پیامد بگفت آنچ دید و شنید
 چنین گفت کو ز آسمان برترست 680
 ز گفتار من سر به پیچید نیز
 جهاندار مر پهلوانرا بخواند

که گر آب دریا بود نیز می ⁵
 هزاران هزارم فزون لشکرست
 نماند سنگ اندرون رنگ و بوی ⁸
 برآرم شمارا سر از خواب خوش ¹⁰
 که در بارگاه تو یک پیل نیست
 بلندی ندانند باز از مغاک
 بلندی و تندی و کندآوری
 عنان ¹² سوی سالار ایران شتافت
 همه پرده رازها بردرید
 نه رای بلندش بزیر ¹³ اندرست
 جهان پیش چشمش نیرزد به چیز
 همه گفت فرهاد با او براند ¹⁴

¹ I, IV - فشاند - ⁴ اولاد - ³ Л, I, VI - ² خسته - I - ⁵ شد - IV, VI -

⁶ IV - که در جام شیراست بی آب و می - VI - که در جام تیر است بی آب و می
 نماند نه سنگ و نه رنگ و نه بوی - ⁸ I, VI - ⁷ بهر جا - I, IV, VI - ⁹ پا یگه
 I, VI - ⁹ لم یبقوا حجراً و لامدراً - B - نماند گل و سنگ را رنگ و بوی - IV
 IV - ¹⁰ IV - доб.: ¹⁰ برت - IV - یکی

مرا همچو دیو سپید و چو پید * بود صد هزاران سیاه و سپید
 چو سنجه سواری دوسد دیو هست * که در جنگ گیرند مه را پندست
 I, IV, VI - ¹⁴ بدین - I, IV, VI - ¹³ روان - VI - ¹² چو بشنید - VI - ¹¹
 6. оп.

بیدو گفت کین نامۀ پند منند
چو از شاه پیشنید فرهاد گردد
بشهری کجا سست پایان² بدند
هم آنکس که بودند⁴ پا از دوال
بدان شهر بد شاه مازندران
چو پیشنید کز نزد کاوس شاه
پذیره شدن را سپاه گران
ز لشکر یکایک همه⁵ برگزید
چنین گفت کامروز فرزادنگی⁷
همه راه و رسم پلنگ آویند
پذیره شدنش پراز چین بروی
یکی دست بگیرفت و بفشاردش
نگشت ایچ¹¹ فرهاد را روی زرد¹²
بمردند فرهاد را نزد شاه
پس آن نامه بنهاد پیش دبیر¹⁶
چو آگه شد از رستم و کار دیو
بدل گفت پنهان شود آفتاب
ز رستم نخواهد جهان آرمید

بیر سوی¹ آن دیو جسته ز بند
زمین را بموسید و نامه ببرد
سواران بولادخایان³ بدند
لقبشان چنین بود بسیار سال
هم آنجا دلیران و کنداوران
فرستاده باهش آمد ز راه
دلیران و شیران مازندران
از ایشان هنر خواست کاید پدید⁶
جدا کرد نتوان⁸ ز دیوانگی
سر هوشمندان بچنگ آورید
سخنشان⁹ زرفت ایچ بر¹⁰ آرزوی
پی و استخوانها بیازاردش
نیامد پرو رنج بسیار و درد¹³
ز کاوس¹⁴ پرسید وز رنج راه¹⁵
می و مشک انداخته¹⁷ پر حریر
پر از خون شدش دیده¹⁸ دل پر غریو
شب آید بود گاه آرام و خواب
نخواهد شدن نام¹⁹ او ناپدید

655

660

665

دلیران خنجر—Л, IV³ دوال پای—B; نرم پایان—T; گرساران—Л² نزد—I, VI¹

کسانی که بودند—IV, VI⁵ کسی را که بینی دو—I⁴ گذاران

IV—доб.⁶

هرآنکس که نیرو و را یار شد * دل او به پیروی گرفتار شد
از—I, IV, VI¹¹ بپایند—I, IV, VI⁸ سخنها—I, IV, VI⁹ مردانگی—I, IV, VI⁷

رنج بیداد و درد—IV رنک و قندی بزوی—I¹³ زرد روی—I¹² آنچه

وزیر—VI¹⁶ بپرسیدش از راه و از گاه شاه—I¹⁵ زکارش به—IV¹⁴ رنک قندی ز درد

چشم و—I, IV, VI¹⁸ بد پیخته—T; بد آخته—VI; بد باخته—IV; بد ساخته—I¹⁷

جان—I, VI¹⁹

کند دلش بیدار و مغزش گران
بزرگان که بودند با او همال
برافروختن جان تاریک اوی²

شود نبرد سالار مازندران
بران کار خشنود شد پور زال
فرستاد نامه نزدیک¹ اوی²

۱۲

بدو اندرون چنند³ بیم و امید
پدید آورد اندرو زشت و خوب
کزو دید پیدا بگیتی هنر
درشتی و تنیدی و مهر آفرید
خداوند گردنده خورشید⁴ و ماه
ز هر کس نیابی بجز⁵ آفرین
ز چرخ بلند آیدت سر ز نش
ز فرمان او کی گذر باشدی
ز دیو و ز جادو برآورد گرد
روان و خرد پادت⁹ آموزگار
بدین بازگاه¹⁰ آی چون که تران
بده زود برکام ما باز¹³ و ساو
مگر زین نشان راه بگشایدت¹⁴
ذلت کرد باید زجان نا امید
گراینده¹⁵ تیغ¹⁶ پولاد را
ز بی کاری و رنج بی بهر بود¹⁷

۶۳۵ یکی نامه بر حریر سپید
دیر خردمند بنوشت خوب
تخت آفرین کرد بر دادگر
خرد داد و گردان سپهر آفرید
بنیک و بید داد مان دستگاه
۶۴۰ اگر دادگر باشی و پاک دین
وگر بددش⁶ باشی و بدکنش
جهاندار اگر دادگر باشدی
سزای تو دیدی⁷ که یزدان چه کرد
کنون گر شوی⁸ آگه از روزگار
۶۴۵ همانجا بمان تاج مازندران
که¹¹ با جنگ رستم ندارید¹² و ساو
وگر گاه مازندران بایدت
وگر نه چو ازنگ و دیو سپید
بخواند آنزمان شاه فرهاد را
۶۵۰ گزین بزرگان آن شهر بود

خشیم - IV; جنگ و - I, VI; ² شاه - VI; فرستادن نامه نزدیک - I, IV, VI

کهن - IV; بدین بین - I ⁷ بد نهان - I, IV ⁶ جز از - I, IV ⁵ گردنده مهر - IV ⁴

نداری - I, IV, VI ¹² چو - VI ¹¹ جایگاه - VI ¹⁰ بودت - I, IV, VI ⁹ شدی - VI ⁸ بین

ش - I, IV, VI ¹⁵ I - 66, 666, 667, 668 ¹⁴ I - 66, 666, 667, 668 ¹³ IV - 66, 666, 667, 668 ¹² I - 66, 666, 667, 668 ¹¹ I - 66, 666, 667, 668 ¹⁰ I - 66, 666, 667, 668 ⁹ I - 66, 666, 667, 668 ⁸ I - 66, 666, 667, 668 ⁷ I - 66, 666, 667, 668 ⁶ I - 66, 666, 667, 668 ⁵ I - 66, 666, 667, 668 ⁴ I - 66, 666, 667, 668 ³ I - 66, 666, 667, 668 ² I - 66, 666, 667, 668 ¹ I - 66, 666, 667, 668

و کان من وجوه الملوک و اعیانهم - VI, I - 66, 666, 667, 668 ¹⁷ I - 66, 666, 667, 668 ¹⁶ I - 66, 666, 667, 668 ¹⁵ I - 66, 666, 667, 668 ¹⁴ I - 66, 666, 667, 668 ¹³ I - 66, 666, 667, 668 ¹² I - 66, 666, 667, 668 ¹¹ I - 66, 666, 667, 668 ¹⁰ I - 66, 666, 667, 668 ⁹ I - 66, 666, 667, 668 ⁸ I - 66, 666, 667, 668 ⁷ I - 66, 666, 667, 668 ⁶ I - 66, 666, 667, 668 ⁵ I - 66, 666, 667, 668 ⁴ I - 66, 666, 667, 668 ³ I - 66, 666, 667, 668 ² I - 66, 666, 667, 668 ¹ I - 66, 666, 667, 668

- 610 ازان پس اگر خاک را¹ بسپرم
رسید آنگهی نزد کاوس کی²
چنین گفت کای شاه دانش پذیر
دریدم جگر گاه دیو سپید
ز پهلوش بیرون کشیدم جگر
615 برو آفرین کرد کاوس شاه
بران مام کو چون تو فرزند زاد
مرا⁶ بخت ازین هر دو فرخترست
برستم چنین گفت کاوس کی
بچشم من اندر چکان خون اوی
620 بچشمش چو اندر کشیدند خون
نهادند زیر اندرش تخت عاج
نشست از بر تخت مازندران
چو طوس و فریمرز و گودرز و گیو
برین گونه یک هفته با رود و می
625 بهشتم نشستند بر زین همه
همه برکشیدند گرز گران
برفتند یکسر بفرمان کی
ز شمشیر تیز آتش افروختند
بلشکر چنین گفت کاوس شاه
چنان چون سزا بُد بدیشان رسید
630 بماید یکی مرد با هوش و سنگ
- و گرنه ز پیمان تو نگذرم
یل پهلوا فروز³ فرخنده پی⁴
بمرگ بداندیش رامش پذیر
ندارد بدو شاه ازین پس امید
چه فرمان دهد شاه پیروزگر
که بی تو مبادا نگین و کلاه⁵
نشاید جز از آفرین کرد یاد
که پیل هژدرا فگنم⁷ که ترست
که ای گرد و فرزانه نیک پی
مگر باز بینم ترا نیز روی⁸
شد آن دیده تیره خورشید گون⁹
بیاویختند از بر عاج تاج
ابا رستم و نامور مهتران¹⁰
چو رهام و گرگین و فرهاد¹¹ نیو
همی رامش آراست کاوس کی
جهانجوی و گردنکشان و رمه
پراگنده در شهر مازندران¹²
چو آتش که برخیزد از خشک نی
همه شهر یکسر همی سوختند
که اکنون مکافات کرده گناه
ز کشتن کنون دست باید¹³ کشید
کجا¹⁴ باز داند شتاب از درنگ

گو پهلوان شهیر - I, VI³ شاه - I² مرگ را - I¹

کرا - IV⁶ کلاه و سپاه - I, IV, VI⁵ جهان پهلوان رستم نیکپی - IV⁴ پوینده راه - I⁴

شد آن تیرگی پاک با خون برون - I, IV⁹ 66. 618, 619 on. I, IV, VI⁸ آورم - I⁷

سر بماید - I, IV, VI¹³ VI-6. oft.¹² بهرام - I, IV, VI¹¹ پهلوان - VI¹⁰ مهتران - I¹⁰

که تا - IV¹⁴

بریده پی¹ و پوست یابم رها
 نه بینند نیزم دمازندان³
 همی داد دلرا بدینسان نوید⁴
 بکوشید بسپار با درد و کین⁵
 بگردن برآورد و افگند زیر⁶
 جگرش از تن تیره بیرون کشید
 جهان همچو⁸ دریای خون گشته بود
 بفتراک بردست پیچان⁹ کمند
 سوی شاه کاوسی بنهاد سر
 جهانی¹¹ بتیغ¹² آوریدی بزیر
 بزیر کمند تو بد گردنم¹³
 همی باز خواهد امیدم نوید
 که شیر ژبانی و کی منظری¹⁵
 سپارم ترا از کران تا کران
 دمازندان سرفرازی دهم¹⁶
 که هم با دشیم است و هم با فراز
 ببايد ربودن فگندن بچاه
 بیفگند ببايد بخنجر هزار¹⁸

گرايدونک از چنگ این ازدها
 نه بهتر نه برترمنش مهتران²
 همی گفت ازین گونه دیو سپید
 تهمتن بنیروی جان آفرین
 بزد دست و برداشتش نره شیر
 فروبرد خنجر دلش بردرید
 همه غار یکسر پراز کشته⁷ بود
 پیامد ز اولاد بگشاد بند
 باولاد داد آن کشیده¹⁰ جگر
 بدو گفت اولاد کای نره شیر
 نشانهای بند تو دارد تنم
 بچیزی که دادی دلم را امید¹⁴
 به پیمان شکستن نه اندرخوری
 بدو گفت رستم که دمازندان
 ترا زین سپس بی نیازی دهم
 یکی کار پیشست و رنج¹⁷ دراز
 همی شاه دمازندان را ز گاه
 سر دیو جادو هزاران هزار

595

600

605

ز نام آوران—VI³ نه مهتر نه بهتر ز دمازندان—I, VI² دریده بدو—VI¹

I, IV, VI—б. оп. ⁵ I, IV, VI—б. оп.; Л—на полях другим почерком доб.: ⁴

بگیتی که بیند چنین یک سوار * که در رزم دیوان کنند کارزار
 I, IV—доб.: ⁶

زدش بر زمین همچو شیر زبان * چنان کز تن وی برون شد روان
 I, VI— ⁹ جهانی چو—IV⁸ تن کشته—I, IV, VI⁷ VI—доб. вариант этого же бейта.
 بتیغ آوریدی—VI¹² جهانرا—I, VI¹¹ فسرده—IV¹⁰ تازان—IV; بست آن کیانی
 نوید—IV¹⁴ I—б. оп.; بزیر کمندت همی بشکنم—IV, VI¹³ جهانرا
 رنجی—I¹⁷ I, IV, VI—б. оп. ¹⁶ و لا یلیق بملک نقض العهد و اخلاف الوعد
 زکار—IV; زبار—I, VI¹⁸

سرراپای اولاد برهم ببست¹ برآهیخت جنگی² نهنگ از نیام
 میان سپاه اندرآمد چو گورد نه استاد کس پیش اودر جنگ
 رهش باز دادند و بگریختند وزانچایگه سوی دیو سپید
 بکردار دوزخ یکی غار⁶ دید زمانه همی بود در جنگ تیغ⁹
 ازان تیره گی جای دیده ندید 580
 چو مژگان بمالید و دیده بشست بتاریکی اندر یکی کوه دید
 برنگ شبیه روی و چون شیر موی¹⁴ سوی رستم آمد چو کوهی سپاه
 ازو شد دل پیلتن پر نهیب برآشفت برسان پیل¹⁷ ژیان
 زنیروی¹⁸ رستم ز بالای اوی بریده برآویخت با او بهم
 همی پوست²¹ کند²² این ازان آن ازین بدل گفت رستم گر²³ امروز جان
 همیدون بدل گفت دیو سپید 590

بغم کمند آنگهی برنشست بغزید چون رعد و برگفت نام
 سرانرا سر از تن³ همی دور کرد⁴ نجستند با او یکی نام و نهنگ
 باآورد با او نیاویختند⁵ پیامد بکردار تابنده شید
 تن دیو از تیرگی⁷ ناپدید⁸ نمد جای دیدار و راه گریخ¹⁰
 زمانی بران جایگه آرمید¹¹ دران جای¹² تاریک لغتی¹³ بجست
 سراسر شده غار از و ناپدید جهان پر ز پهنای و بالای اوی
 از آهنش¹⁵ ساعد ز آهن کلاه بترسید کامد بتنگی¹⁶ نشیب
 یکی تیغ تیزش بزد بر میان بینداخت یکران¹⁹ و یک پای اوی
 چو پیل سرافراز و شیر²⁰ دژ همی گل شد از خون سراسر زمین
 بماند بمن²⁴ زنده ام جاودان که از جان شیرین شدم ناامید

1 سرانرا بخنجر I-3 جنگ IV-2 با تن ببست VI-1؛ اولاد را کرد بست I, IV-1
 چاه IV, VI-6. 6. 573, 574. 66. VI-4 سر از تن بخنجر IV, VI-6. 6. 573, 574. 66. VI-4
 11 I, IV, 10 IV-11 گریز IV-10 جنگ تیز IV-9 سر اسر شده غار ازو IV-7
 13 I-13 غار I, IV, VI-12 فجعت الظلمة نظره فمسح بالماء عینه B-12
 16 IV-16 ز پولاد IV-15 موی و چون شیر روی I, VI-14 چندی IV, VI-14
 پیل سرافراز I-20 یک دست IV-19 بالای I, VI-18؛ نه نیروی I, VI-18 شیر I, IV, VI-17
 همی VI-24 که I-23؛ اگر با من VI-23 همی زور کرد VI-22 گوشت I-21 و شیری

بغون دل و مغز دیو سپید
 که چون خون اورا بسان سرشک
 شود تیرگی پاک با خون برون
 از انجایگه رفتن آغاز کرد
 که⁴ من کردم آهنگ دیو سپید⁵
 فراوان بگرداندرش لشکرست
 شما دیر مانیید خوار و دژم
 دهد مرا اختر نیک¹¹ زور
 بیمار آید آن خسروانی درخت

پزشکان به¹ درمانش² کردند امید
 چنین گفت فرزانه مردی پزشک
 چکانی سه قطره چشم اندرون
 گو پیلتن جنگ³ را ساز کرد
 بنایرانیمان گفت بیدار بید
 یکی⁶ پیل⁷ جنگی و چاره گرسست
 گرایدونک پشت من آرد⁸ بغم
 و گر⁹ یار باشد خداوند هور¹⁰
 همان¹² بوم و در باز یابید¹³ و تخت

555

560

۱۱

بیماد پر از کینه و جنگ سر¹⁴
 بران نره دیوان گشته گروه
 بگرد اندرون لشکر دیو دید
 همه بر ره راستی دیدمت
 مرا راه بنمای و بگشای راز
 شود گرم و¹⁷ دیو اندر آید بخواه
 کنون یک زمان کرد باید درنگ
 جزاز جادوان¹⁸ پاسبان اندکی
 اگر یار باشدت پیروز گر
 بدان تا برآمد²¹ بلند آفتاب

وزانجایگه تنگ بسته کمر
 چو رخس اندر آمد بران هفت کوه
 بنزدیک غار بی بن¹⁵ رسید
 باولاد گفت آنچه پرسیدمت
 کنون¹⁶ چون گه رفتن آمد فراز
 بدو گفت اولاد چون آفتاب
 برایشان تو پیروز باشی بجنگ
 ز دیوان نیمی نشسته یکی
 بدانگه¹⁹ تو پیروز باشی مگر
 نکرد ایچ²⁰ رستم برفتن شتاب

565

570

¹ که — II ² که دیدند — I, VI ³ رزم — IV ⁴ چو — I ⁵ VI—66. 554, 555, 556, 557 on.

⁶ I, VI—که او ⁷ دیو — IV ⁸ آید — VI ⁹ گرم — IV ¹⁰ زور — I ¹¹ سعد — IV ¹² I,

IV, VI—همه ¹³ I—یابیم ¹⁴ T—доб.:

ابا خویشتن برادر اولادرا * همی راند مر رخس چون بادرا
 و ركب معه اولاد يتقدمه و يدله على الطريق — B

جادو و — I ¹⁸ و — I, IV, VI ¹⁷ چنان — I, VI ¹⁶ بیماد چو نزدیک غارش — I, VI ¹⁵

بر آید — I, IV ³¹ آنچه — VI ²⁰ برایشان — VI ¹⁹

کجا کرد با شاه ترکان نبرد¹
 یل² دانش افروز پر خاشاچوی³
 همه سرفرازان شدند از چمن
 به پیرسیدش از رنجهای دراز⁶
 ز زالش به پیرسید⁷ و از رنج راه
 همی رخسار را کرد بایید روان¹⁰
 کز ارژنگ شد روی گپیتهی قهی
 همه نره دیوان شوند از چمن
 ز دیوان جهان پر ز لشکر شود
 برنج¹³ اندر آور تن و تیغ و تیر
 سر جادوان اندر آری ب خاک
 ز دیوان بهرجای کرده¹⁶ گروه
 چنان چون شنیدم پر از بیم¹⁸ و پاک
 همه رزم را ساخته چون پلنگ
 کزویند لشکر به بیم و امید
 که اویست سالار و پشت سپاه
 مرا چشم در تیرگی خیره شد²¹

بـگـاه قـبـاد اـیـن خـر و شـش نـکـرد
 بـیـا مـد هـم اـنـد ر ز مـان پـیـش او ی
 بـنـز د یـک⁴ کـا و س شـد پـیـلـتـن
 غـریـو یـد بـسـیـار⁵ و بـر د ش نـما ز
 گـر فـتـش بـه آغـوش کـا و س شـاه
 بـد و⁸ گـفـت پـنـهـان ا ز یـن جـا د و ان⁹
 چـو آ یـد بـدیـو سـپـیـد آ گـه ی
 کـه نـز د یـک¹¹ کـا و س شـد پـیـلـتـن¹²
 هـمـه رنـجـهـای تـو بـی بـر شـود
 تـو ا کـنـون ر ه خـانـه دیـو گـیـر
 مـگـر یـار بـا شـد ت یـز د ان¹⁴ پـاکـب
 گـذـر کـرد بـایـد بـر¹⁵ هـفـت کـوه
 یـکی غـار پـیـش آ یـد ت هـولـنـاک¹⁷
 گـذـارت بـر ان¹⁹ نـژ ه دیـوان جـنـگ
 بـغـار ا نـد ر و ن گـاه دیـو سـپـیـد
 تـو انـی²⁰ مـگـر کـردن او را تـبـاه
 سـپـه را ز غـم حـشـمـهـا تـیـره شـد

¹ Л, I, VI— б. оп. ² VI— ڀڳي ³ IV—обратный порядок мисра. ⁴ I, IV, VI— چو نزيديک

8 IV— ورا 7 I, VI— و [حال—VI] زال 6 VI—6. оп. 5 IV— فراوان غریوید

⁹ I, VI—از ایدر دمان ¹⁰ Л—ذهان; IV—доб.:

بـگـیـرـی ز پـنـهـاـن رـه دـیـو تـنـد * مـگـر گـرـد آن تـیـمـز چـنـگـال کـند
مـگـر بـاز رـوشـن شـود اـیـن دـو چـشـم * بـتـر سـم هـمـی زان بـد ز شـت خـشـم
بـجـنـگ ¹⁴ I, IV, ¹³ IV, VI بـه پـیـچـد بـر خـویشـتن ¹² VI بـنـز دـیـک ¹¹ I, IV, VI

IV—چا گروه‌ها—Л, I, VI¹⁶ ابر—VI؛ پایدت کرد از—I, IV¹⁵ باشد چه‌انداز—VI
 ؛ گذارش پر از—I¹⁹ من از قمری—IV؛ قمری—I, VI¹⁸ سه‌منای—IV¹⁷ جای گشته
 —метр нарушен. —تو توانی—VI؛ تو دانی—I²⁰ گذارش پر—VI²¹ IV—دوب.:

مرا و ترا بیم ازویست و بس * چو او کشته شد نیست بیمی ز کس
که او کرد مارا چنین بی بهی * برانست کزایدر نیایم رها
به دست و بخست این سمیه مرا * سیه کرد خورشید و ماه مرا

چو خورشید تابنده بنمود روی
 بهم^۱ کمندش در آویخت سخت
 همی رفت^۲ یکدل پر از کیهیا

به غفلت آنزمان رستم جنگجوی
 به پیچید اولاد را بر درخت
 بزین اندر افگند گرز نیا

۱۰

خوی آلوده بمریان در برش
 چو آمد بر لشکر نامجوی^۳
 تو گفستی بدرید^۴ دریا و کوه^۵
 چو آمد بگوش اندرش آن^۸ غریو
 پیامد بر وی چو آذرگشسپ
 سر از تن بکندش بکردار شیر
 بپنداخت ز آندسو که بود انجمن
 بدرید شان دل ز چنگال اوی
 پدر بر پسر بر همی راه جست
 بپردخت یکباره زان^{۱۰} انجمن
 پیامد دمان تا بکوه اسپروز
 نشستند زیر درختی بلند
 بشهری کجا بود کاوس شاه
 پیاده دوان پیایش او راهجوی
 خروشی برآورد چون رعد رخس^{۱۳}
 که بر ما^{۱۴} سرآمد بد روزگار
 روان و دلم تازه شد زان خروش

یکی مغفیری خسروی بر سرش
 به ارژنگ سالار بنهاد روی
 یکی نعره زد در میان گروه
 برون آمد^۶ از خیمه^۷ ارژنگ دیو
 چو رستم بدیدش بر^۹ انگیخت اسپ
 سر و گوش بگرفت و یالش دلیر
 پر از خون سر دیو کنده ز تن
 چو دیوان بدیدند گوپال اوی
 نکردند یار بر و بوم و رست
 بر آهیخت شمشیر کین پیلتن
 چو در گشت پیروز^{۱۱} گیتی فروز
 ز اولاد بگشاد خم^{۱۲} کمند
 تهمتن ز اولاد پرسید راه
 چو بشنید ازو تیز بنهاد روی
 چو آمد بشهر اندرون تاجبخش
 بایرانین گفت بس شهریار
 خروشی بدن رخشم آید بگوش

520

525

530

535

VI-۵ بدرند I-۴ جنگجوی I, IV, VI-۳ گفت VI-۲ ببند IV-نیزند I, VI-۱

IV, VI-۸; از انسان بگوشش I-۸ ذاکاه VI-۷ جست I, IV, VI-۶ 6. стит после 6. 519. I, VI-۹ ورا دید I, VI-۱۰ II-۱۱ دیوان از ان VI-بپرداخت از دیو آن I-۱۰ T-доб.: ۱۳ پیچان IV-۱۲ پیروز و

چو بشنید کاوس آواز اوی * بدانست انجام و آغاز اوی
 منارا IV, VI-۱۴ و سمع کیکاوس صوته و عرف بذلک قدوم رستم B-

- کنارنگ دیوی ننگهدار¹ اوی
وزان روی بزگوش³ تا نرم پای
ز بزگوش تا شاه⁵ مازندران
پراگنده در پادشاهی سوار
ز پیلان جنگی هزار و دویست
نتابی تو تنها و گر ز آهنی
چنان لشکری با⁸ سلیج و درم
بخندید رستم ز گفتار اوی
ببینی کزین یک تن پیلتن
بنیروی یزدان پیروزگر
چو بینند تاو¹³ بر و یال من
بدرد پی و پوستشان از نهیب
ازان سو کجا هست کاوسی کی
نیاسود تیره شب و پاک روز
بدانجا که کاوسی لشکر کشید
چو یک نیمه بگذشت از تیره شب
بمازندران آتش افروختند
تهمتن باولاد گفت آن کجاست
در شهر مازندران است گفت
بدانجایگه باشد ارژنگ دیو
- همه نره دیوان بفرمان اوی²
چو فرسنگ سیصد کشیده سرای⁴
رهی زشت و فرسنگهای گران
همانجا که هستند سیصد هزار⁶
کزیشان بشهر اندرون جای نیست
بسایدت سوهان⁷ آهرمندی
نبینی ازیشان یکی را درم
بدو گفت اگر با منی راه جوی
چه⁹ آید بران نامدار انجمن
بخت¹⁰ و بشمشیر تیز¹¹ و هنر¹²
بجنگ¹⁴ اندرون زخم گویال من
عنانرا¹⁵ ندانند باز از رکیب
مرا¹⁶ راه بنمای و بردار پی
همی راند¹⁷ تا پیش کوه اسپروز
ز دیوان¹⁸ جادو بدو بد رسید
خروش آمد از دشت و بانگ جلب¹⁹
بهرجای شمععی همی سوختند²⁰
که آتش برآمد همی چپ و راست²¹
که از²² شب دو بهره زیارند خفت²³
که هزمان²⁴ برآید²⁵ خروش²⁶ و غریو

بپای IV, VI-; بجای I-⁴ سنگسار IV-³ پرخاش جوی I-² ننگهبان I, IV-¹
بسائی بسوهان I, IV, VI-⁷ هستش هزاران هزار I, IV, VI-⁶ شهر I, VI-⁵
تبر VI-¹² شیر I-¹¹ بتخت IV-¹⁰ بد VI-⁹ لشکر با IV-⁸; لشکری پر I-⁷
کنون I, VI-¹⁶ عنانها I, IV, VI-¹⁵ پای VI-¹⁴; یال I, IV-¹³ پای I, IV, VI-¹³
چپ IV-²⁴ برافروختند VI-²⁰ شغب IV-¹⁹ ز دیووز I, VI-¹⁸ رفت IV-¹⁷
I-²² در I-²³ I-²² و دست راست
I, VI-²⁶ برآرد²⁵ I, VI-²⁴ هر دم IV-²⁴

سپهبد چو کولاد و ارژنگ و پید * همه پهلوانان دیو سپید
درختی که دارد سر اندر سحاب * ستاده رده برکشیده طناب
غرنگ I, VI-²⁶ برآرد²⁵ I, VI-²⁴ هر دم IV-²⁴

نمایایی و پیمدا کنی راستی
 من این تخت و این تاج و گرز گران
 480 تو باشی برین دهم و بر شهریار
 بدو گفت اولاد دلرا² ز خشم
 تن من مپرداز خیره ز جان³
 ترا خانه بید و⁵ دیو سپید
 بجایی که بستست کاوس شاه
 485 از ایدر⁸ بنزدیک کاوس کی
 وزانجا سوی دیو فرسنگ صد
 میان دو صد¹³ چاهساری شگفت
 میان دو کوهست این¹⁴ هول جای
 ز دیوان جنگی ده و دو هزار
 490 چو پولاد¹⁷ غندی سپهدار اوی
 یکی کوه یابی مراورا²⁰ بتن
 ترا با چنین یال و دست و عنان
 چنین برز و بالا و²² این کارکرد
 24 کزو بگذری سنگلاخست و دشت
 495 چو زو²⁶ بگذری رود آبست پیش

نمایایی و پیمدا کنی راستی
 من این تخت و این تاج و گرز گران
 480 تو باشی برین دهم و بر شهریار
 بدو گفت اولاد دلرا² ز خشم
 تن من مپرداز خیره ز جان³
 ترا خانه بید و⁵ دیو سپید
 بجایی که بستست کاوس شاه
 485 از ایدر⁸ بنزدیک کاوس کی
 وزانجا سوی دیو فرسنگ صد
 میان دو صد¹³ چاهساری شگفت
 میان دو کوهست این¹⁴ هول جای
 ز دیوان جنگی ده و دو هزار
 490 چو پولاد¹⁷ غندی سپهدار اوی
 یکی کوه یابی مراورا²⁰ بتن
 ترا با چنین یال و دست و عنان
 چنین برز و بالا و²² این کارکرد
 24 کزو بگذری سنگلاخست و دشت
 495 چو زو²⁶ بگذری رود آبست پیش

پرسی نشان— I, IV, VI—⁴ چنان VI—³ مغزت— I, IV, VI—² بداد— I, IV, VI—¹

نمایم— I, VI—⁷ б. оп. I, VI—⁶ خانه و جای— IV—⁵

فرسنگ فرخنده— I, VI—¹⁰ предпочтительнее. — بخشیده— T—⁹ کنون تا— I, IV, VI—⁸

IV—¹⁴ صف— I, IV, VI—¹³ و— I—¹² دشخوار— IV—¹² در آید— IV—¹¹ б. оп. IV—¹¹ پی

کوهسار— I, VI—¹⁶ آسمان پر— IV—¹⁵ نپژد بران آسمانش— I, VI—¹⁵ در— I, VI—¹⁵ پر

چو بید و چو— IV—¹⁹ چو بیدار— I, VI—¹⁸ اولاد— VI—¹⁸ کولاد— I, VI—¹⁷ Т—доб.:¹⁹

سر نژده دیوان چو دیو سپید * کزو کوه لرزان بود همچو بید

پیکار کرد— I, VI—²³ و— I, VI—²² گران— I, VI—²¹ مراورا یکی کوه یابی— VI—²⁰

وزو— VI—²⁶ اگر— I—²⁶ بر— I, IV—²⁵ کزین— IV—²⁴

- 460 چنین گفت رستم که نام من ابر
همه نیزه و تیغ بار آورد²
بگوش تو گر نام من بگذرد
نیامد بگوشت بهر⁵ انجمن
هران مام کو چون تو زاید پسر
تو با این سپه پیش من راندهای⁷
- 465 نهنگ بلا بر کشید از نیام
چو شیر اندر آمد میان بره¹¹
بیک زخم دودو سر افگند خوار¹³
سراذرا ز زخمش بغاک¹⁵ آورید
470 در و دشت شد پر ز گرد سوار
همی گشت¹⁸ رستم چو پیل دژم
به اولاد چون رخس نزدیک شد
پیغفگند رستم کمند دراز
از اسب اندر آمد دو دستش ببست
بدو گفت اگر راست گویی سخن
475 نمایی مرا جای دیو سپید
بجایی که بستست کاوس کی²⁶
- اگر ابر باشد بزور¹ هژیر
سراذرا سراندر کنار آورد²
دم و³ جان و خون و دلت بفسرد⁴
کمند و کمان گو پیستن
کفن دوز خوانیمش ار⁶ مویه گسر
همی⁸ گوز بر گنبد افشاندای⁹
بیاوردخت از پیش زین¹⁰ خم خام
همه رزمگه شد ز کشته خره¹²
همی یافت از تن بیک تن چهار¹⁴
سر سرگشان زیر پی گسترید¹⁶
پراگنده گشتند بر کوه¹⁷ و غار
کمندی بمازو درون¹⁹ شصت خم
بکردار شب²⁰ روز تاریک شد
بغم²¹ اندر آمد سر سرفراز
بپیش اندر افگند و خود²² برنشست
ز کژی نه سر یابم²³ از تو²⁴ نه پن
همان جای پولاد²⁵ غندی و بید
کسی کین بدیها فگندست پی²⁷

خون تو IV-⁴ و I, VI-³ آورم VI-² اگر بر نویسد بچنگ I, IV, VI-¹
I, VI-⁹ همه VI-⁸ راندی I, VI-⁷ یا IV-⁶ و I-⁶ بهیج IV-⁵ بفسرد
بکشت آنکه بودند گردش همه I, IV, VI-¹² رمه I, IV, VI-¹¹ چون VI-¹⁰ افشاندی
VI-¹³ I, IV, VI-¹² ب. стоит после б. 466; I, ¹⁴ سر سرفراز IV-¹³
VI-¹⁵ ب. оп. I, IV, VI-¹⁵ پپای I, IV, VI-¹⁶ برای آورید I, IV, VI-¹⁶
I, IV, VI-¹⁷ B-; оп.; I, IV, VI-¹⁸ رفت I, IV, VI-¹⁹ بفتراک بر IV-²⁰ کله دار را I-²⁰
I-²¹ راه کولاد L-²⁵ خود IV-²⁴ یابی IV-²³ افگندش IV-²² بپند I-²¹
I, IV, VI-²⁶ و VI-²⁷ جای ارژنگ و IV-²⁷ غندی و IV-²⁷ جای اولاد
I, IV, VI-²⁶ شاه I, IV, VI-²⁷ نمودست راه I, IV, VI-²⁷

یکی چوب زد گرم بر پای اوی
بدو دشتوان گفت کای اهرمن
بر رنج نابرده برداشستی
بجست و گرفتش یکایک دو گوش
نگفت از بد و نیک با او³ سخن⁴
غریوان و مانده ز رستم⁶ شکفت
یکی نامجوی⁸ دلیر و جوان
پر از خون بدستش گرفته⁹ دو گوش
پلنگینه جوشن از¹¹ آهن کلاه
و گر اژدها خفته بر جوشنست
مرا خود به اسب و بکشته¹² نهشت
دو گوشم بکنند و همانجا بغفت
برون آمد از درد دل همچو دود
ابا او ز بهر چه کردست بد¹⁵
ابا نامداران ز بهر شکار¹⁶
بنخچیر گه بر پی شیر دید
بدان سو که بود¹⁹ از تهمتن نشان
تهمتن سوی رخش بنهاد روی
کشید و بیامد چو غرنده میغ
چه مردی و شاه و پناه تو کیست
ره²² نره دیوان²³ پر خاشاغر

سوی رستم و رخش بنهاد روی
چو از خواب بیدار شد پیلتن
چرا اسب بر خوید بگذاشتی
ز گفتار او تیز¹ شد مرد هوش
بیفشرد و² برکنند هر دو ز بن
سبک دشتبان گوشرا⁵ برگرفت
بدان مرز اولاد بد پهلوان⁷
بشد دشتبان پیش او با خروش
بدو گفت مردی¹⁰ چو دیو سیاه
همه دشت سر تا سر آهرمنست
برفتم که اسبش برانم ز کشت
مرا دید برجست و¹³ یافه نگفت
چو بشنید اولاد برگشت¹⁴ زود
که تا بنگرد کو چه مردست خود
همی گشت اولاد در مرغزار
چو از دشتبان این شکفتی¹⁷ شنید
عنانرا بتاپید¹⁸ با سرکشان
چو آمد بتنگ اندرون جنگجوی
نشست از بر رخش و رخشنده²⁰ تیغ
بدو گفت اولاد نام تو چیست
نمایست کردن برین ره²¹ گذر

¹ I, IV, VI- رستم VI-² оп. و IV-³ تیره IV-⁴

غریوان و زو مانده اندر I, IV, VI-⁶ گوشها
نامداری I, IV-⁸ مرزبان IV-⁷

بگفت او که مهتر VI-¹⁰ بد VI-¹¹ خون سرو دست و کنده I, VI-⁹ جنگجوی و

برخاست IV-¹⁴ برجست I, VI-¹⁴ و I-¹³ باسب او بکشت و VI-¹²

بد IV-¹⁹ پیچید I, IV, VI-¹⁸ آن سخنها I, IV, VI-¹⁷ و مردان کار IV-¹⁶

ازین سو IV, VI-²⁴ بدین سو I-²¹ از بر تیغ VI-²⁰ بر زین و برنده I, IV-²⁰

شیران I, IV, VI-²³ بر VI-²²

یکی گنده پیری شد اندر کمند
میاننش بختیگر بدو نیم کرد
پیر آژنگ و نیرنگ و بند و گزند¹
دل جادوان زو² پیر از بیم کرد

۹

وزانجا سوی راه بنهاد روی 425
همی رفت پویان بجایی رسید
شب تیره چون روی زنگی سیاه
تو خورشید گفتی بمنند اندرست
عنان رخش را داد و بنهاد روی
وزانجا سوی روشنایی رسید 430
جهانی ز پیری⁶ شده نو جوان
همه جامه بر برش⁷ چون آب بود⁸
برون کرد بمر بمان از برش
بگسترد هر دو بر¹¹ آفتاب
لگام از سر رخش برداشت¹² خوار 435
پوشید چون خشک شد خود و بپر¹⁴
بخت و بیاسود از رنج تن
چو در سبزه دید اسیرا دشتوان¹⁶
چنان چون بود مردم راه جوی³
که اندر جهان روشنائی ندید⁴
ستاره نه پیدا نه خورشید و⁵ ماه
ستاره بغم کمند اندرست
نه افراز دید از سیاهی نه جوی
زمین پرنیان دید و یکسر خوی
همه سبزه و آبهای روان
نیازش به آسایش⁹ و خواب بود⁹
بغوی اندرون غرقه بد¹⁰ مغررش
بغواب و آسایش آمد شتاب
رها کرد بر خوی در کشتزار¹³
گیا کرد بستر بسان هژبر
هم از رخس غم بد هم از خویشتن¹⁵
گشاده زبان سوی او شد¹⁷ دوان¹⁸

پیر از رنگ و نیرنگ و اورنگ-IV: سراسر پیر از بند و نیرنگ و بند-Л¹

IV-доб.: زو بند

چو شن گری موی و تن و رو سیاه * بدیدار زشت و پلید و تپاه
IV-доб.:⁴ см. второе мисра б. 429. * نه افراز دید از سیاهی نه جوی VI-³ جمله VI-²

شب و روز هر دو بیکسان بدی * دل مردم ازوی هراسان بدی
شد VI-⁸ I, IV, VI-⁷ تنش سبزی VI-⁶ تابنده I, VI-⁵

پس هر دو بر VI-¹¹ هر دو بر IV-¹¹ شد VI-¹⁰ آرایش VI-⁹ между ними-б. 427.

متر нарушен- خود و کمر VI-¹⁴ VI-б. оп.¹³ اسب پرکرد I-¹²

گشاده زبان شد دمان و I, VI-¹⁷ کشته دید رخس رادشتیان IV-¹⁶ I, VI-¹⁶

دنان I-¹⁸ سوی وی دمان IV-

- نشست از بر چشمه فرخنده پی¹
 ایا می یکی نیز³ طنبور یافت⁴
 405 تهمتن مرآذرا بر در گرفت
 که آواره و بد نشان⁶ رستم است
 همه جای جنگست میدان اوی
 همه جنگ با شیر⁹ و زر¹⁰ ازدهاست¹¹
 می و جام و دیو¹³ گل و میگسار¹⁴
 410 همیشه بچنگ نهندگ اندراست¹⁶
 بگوش زن جادو آمد سرود
 بیمار است رخ¹⁹ را بسان بهار
 بر رستم آمد پر از²¹ رنگ و بوی
 تهمتن بیزدان نیایش گرفت
 415 که در دشت مازندران یافت خوان
 ندانست²⁵ کو جادوی ریمست
 یکی طایس می بر کفش²⁶ بر نهاد
 چو آواز داد از خداوند مهر
 روازش گمان نیایش نداشت
 420 سیه گشت چون نام یزدان شنید
 پنداخت از باد خم کمند
 پسر سید و گفتش³⁰ چه چیزی بگوی
- یکی جام زر دید² پر کرده می
 بیابان چندان خانه سور یافت⁴
 بزد رود و گفته ارها بر⁵ گرفت
 که از روز⁷ شادیش به ره غم⁸ است
 بیابان و کوهست بنستان اوی
 کجا ازدها از کفش ناره است¹²
 نکر دست بغشش ورا کرد گار¹⁵
 و گر با پلنگان بچنگ اندراست¹⁶
 همان ناله¹⁷ رستم و زخم¹⁸ رود
 و گر چند زیبا نبودش نگار²⁰
 پسر سید و بنشست نزدیک اوی
 ابر آفرینها فزایش²² گرفت²³
 می و جام با میگسار جوان²⁴
 نهفته برنگ اندر اهریمست
 ز دادار²⁷ نیکی دهش کرد یاد
 دگر گونه تر گشت جادو بچهر²⁸
 زبانش توان ستایش نداشت
 تهمتن سبک چون درو بنگرید
 سر جادو آورد²⁹ ناگه بپند
 بدان گونه کت هست³¹ بنمای روی

5 I, بود I, IV, VI- 4 نعر IV- 3 یافت IV- 2 یاقوت I, VI- 1 برگردنی I, VI-
 دیو I, VI- 9 کم I, IV, VI- 8 نذر VI- 7 پر ز غم IV- 6 در IV- 5 آنکهره اندر VI-
 13 IV- ز دیو بیابان نیاید رها 12 I, IV, VI- 11 ازدها I, IV, VI- 10 رزم با شیر و با IV-
 اندرم I, IV, VI- 16 مرا کرد گار IV- 15 مر غزار I, IV, VI- 14 بوی
 برین رستم VI- 21 بکار VI- 20 خود IV- 19 بانگ IV- 18 خواندن VI- 17 گفتن I-
 بدانست IV- 25 ب. on. VI- 24 ب. on. VI- 23 برو آفرین و ستایش I- 22 آمد برین
 پسر سید گفتا I- 30 افگند I, IV- 29 بهر VI- 28 یزدان VI- 27 جام باده بکف IV- 26
 بدان سان که هستی تو IV- 31

نگه کرد برزد یکی¹ تپیز دم²
 روان خون گرم⁴ از بر تپیزه خاک
 همی پهلوی⁵ نام⁶ یزدان بخواند
 جهان جز بزور⁷ جهانیان نجست
 تو دادی مرا دانش و زور و فر
 بیابان بی آب و دریای نیل
 چو خشم آورم پیش چشم یکپست

چو رستم بران ازدهای دژ
 بیابان همه زیر او بود پاک³
 تهنیتن ازو در شگفتی بماند
 بآب اندر آمد سر و تن بشست
 یزدان چنین گفت کای دادگر
 که پیشم چه شیر و چه دیو و چه پیل⁸
 بداندیش بسیرار و گر اندکپست

390

۸

بیاورد گل رنگ را⁹ ساخته
 خم¹⁰ منزل¹¹ جادو اندر گرفت
 چو خورشید تابان بگشت از فراز
 چنان چون بود جای مرد جوان
 یکی جام زرین برو پر نیید¹³
 نمکدان و ریچال گرد اندرش
 از آواز او دیو شد ناپدید¹⁷
 بخرم¹⁹ و بنان اندر آمد²⁰ شگفت

چو از آفرین گشت پرداخته
 نشست از بر زین و ره برگرفت
 همی رفت¹² پویان بر راه دراز
 درخت و گیاه دید و آب روان
 چو چشم تذروان یکی چشمه دید
 یکی غرم¹⁴ بریان و نان از برش
 خور جادوان¹⁵ بد چو رستم رسید¹⁶
 فرود آمد از باره¹⁸ زین برگرفت

395

400

¹ I, VI—بدان یال و آن IV—بدان یال و بتفوزو آن—² I, VI—доб.:

نگه کرد. و آن سه هم اورا بدید * شگفتی همی اندرو بنگرید
 فراوان همی IV—⁵ ازو VI—بمالیدروی از—⁴ I—نمایش کنان پیش یزدان پاک—³ I, IV, VI—
 که در پیش من دیو و هم—⁸ I, IV, VI—جهاندار را جز—⁷ I, IV, VI—شیر—⁶ VI—پهلوان—⁹ I, IV, VI—
 ز راهش پی—¹¹ IV—همان—¹⁰ I—مر رخس را—⁹ I, IV, VI—شیر و پیل
 چون خون کمتر نیید—¹¹ VI—درو پر ندید—¹² IV—چون خون کمتر بدید—¹³ I—همی راه—¹² Л—
 بدید—¹⁶ Л, IV—¹⁵ I—جادوان—¹⁴ I—فوجد... غزالاً مشویا—¹³ Б—همی غرم—¹² I, IV—¹⁴ Л, VI—
 در بمانده—²⁰ IV—¹⁹ Л, VI—¹⁸ I, IV, VI—¹⁷ I, IV—б. стоит после б. 403.

ز نعلش زمین شد همه چاک چاک
 برآشفت با دارة دستکش
 که پنهان نکرد اژدها را زمین
 سبک تیغ تیز از میان برکشید
 زمین کرد پر آتش از⁴ کارزار⁵
 کزین پس تو گیتی نبینی بکام⁶
 روانست برآیند ز تار یک تن
 که از جنگ من کس نیاید رها
 بلند آسمانش هوای منست
 ستاره⁸ نهیند زمینش بخواب
 که زاینده را بر تو باید گریست
 ز دستان وازسام واز¹⁰ نیرمم
 برخش دلاور زمین بسپرم
 نیامد بفرجام هم زو رها
 کزان سان برآویخت با تاجبخش
 بلند اژدها را بدندان گرفت¹⁴
 برو خیره شد پهلوان دلیر
 فروریخت چون زود خون¹⁹ از برش
 یکی چشمه خون از برش²¹ بردمید

خروشید و جوشید و برکند خاک
 چو بیدار شد رستم از خواب خوش
 چنان¹ ساخت² روشن جهان آفرین
 بران³ تیرگی رستم اورا دید
 بغریید برسان ابنر بهار
 بدان اژدها گفت برگوی نام
 نیاید که بی نام بر دست من
 چنین گفت دژخیم تر اژدها
 صد اندر صد این دشت جای منست
 نیارد گذشتن⁷ بسربیر عقاب
 بدو اژدها گفت⁹ نام تو چیست
 چنین داد پاسخ که من رستم
 بدنها یکی کینه ور لشکر¹¹
 برآویخت با او بجنگ اژدها
 چو زور تن¹² اژدها دید رخش
 بمالید گوش اندر¹³ آمد شگفت
 بدید کتفش¹⁵ بدندان چو¹⁶ شیر
 بزد تیغ و¹⁷ بداخت از بر¹⁸ سرش
 زمین شد بزرگش²⁰ ناپدید

370

375

380

385

شد پر آتش که - op.; IV - از I, VI - دران VI - کرد I, VI - جهان VI -

IV - доб.:

بدانست کسان اژدها جادوست * ابسا آدمی دشمن بدخوست

بگفت این و پس گفت IV - زمانه I, VI - پریدن I, IV, VI - بدام VI -

گوش و بر¹³ چو از دور آن VI - لشکر کشورم - Л¹¹ سامم هم از I, VI -

بلرزید پشتش VI - اسپش I - چرمش IV -¹⁵ بدندان و گفت VI -¹⁴ دو گفت I -

ابنر زهر VI - شیر I -¹⁹ تن I, IV, VI -¹⁸ و¹⁷ op. بدانسان که I, IV -¹⁶

زرد آب ازو I - چشمه خون ازو IV, VI -²¹ اندرش I, VI -²⁰

بر او یکی اسب¹ آشفته دیند²
 که یارد بدین جایگاه آرمید
 ز دیوان و پیلان و شیران نر
 ز چنگ بداندیش نر ازدها
 دوان اسب⁷ شد سوی⁸ دیهیم جوی
 چو تندر خروشید و افشانند دم⁹
 سر پرخرد پر ز پیمکار شد
 شد آن ازدهای دژم ناپدید
 ازان کو¹² سر خفته بیدار کرد
 ز تاریکی آن ازدها شد برون
 همی کند خاک و همی کرد پخش
 بر آشفست و رخسارگان کرد زرد
 بجز تیرگی شب بدیده¹⁴ ندید¹⁵
 که تاریکی شب بخواهی نهفت
 به بیداری من گرفتت شتاب
 سرت را بزم بشمشیر تیز
 کشم بپر¹⁷ و شمشیر و گرز گران
 ز بمر بیان داشت پوشش برش
 همی آتش افروخت گفتی¹⁹ بدم
 نپارست رفتن بر پهلوان
 کشن از رستم و ازدها بیم بود²¹
 چو باد دمان²³ نزد²⁴ رستم دوید

پیامد جهانجوی را خفته دید
 پر اندیشه شد³ تاجه⁴ آمد پدید
 نپارست کردن کس آنجا گذر
 همان⁵ نیز کامد⁶ نیابد رها
 سوی رخس رخشنده بنهاد روی
 همی کوفت بر خاک رویپنده سم
 تهمتن چو از خواب بیدار شد
 بگرد پیابان یکی¹⁰ بنگرید
 ابا رخس بر¹¹ خیره پیمکار کرد
 دگر باره چون¹³ شد بخواب اندرون
 ببالین رستم تگ آورد رخس
 دگر باره بیدار شد خفته مرد
 پیابان همه سرپر بنگرید
 بدان مهربان رخس بیدار¹⁶ گفت
 سرمرا همی باز داری ز خواب
 گراین بارسازی چنین رستخیر
 پیاده شوم سوی مازندران
 سیم¹⁸ ره بخواب اندر آمد سرش
 بغرید باز ازدهای دژم
 چراگاه بگذاشت رخس آنزمان²⁰
 دلش زان شکفتی بدونیم بود²¹
 هم²² از بهر رستم دلش نارمید

350

355

360

365

I-⁵ که VI-⁴ کی I-³ بد Cm. 6. 295. ² پیل VI-¹ دیو I-¹
 I, IV, V-⁹ سوی I, IV-⁸ رخس I, IV, VI-⁷ کاید IV-⁶ هران VI-⁵ هراین
 همه I, VI-¹⁰ همی IV-¹⁰ ; в тексте—по Т. ; واخذ يضرب بعوافره الارض VI-⁶ . оп. ;
 I, VI-¹⁵ تیره شب هیچ دیگر IV-¹⁴ در I-¹³ بدان کو I, IV, VI-¹² پر IV-¹¹
 گوئی I, VI-¹⁹ دوم I-¹⁸ زمین و گویال I, IV, VI-¹⁷ هشمار IV-¹⁶ 6. оп.
 پيش I, IV, VI-²⁴ دوان II-²³ چو I, IV, VI-²² شد VI-²¹ آن دمان IV-²⁰

که از چرخ گردان میبادت گزند
 میباد از تو هرگز دل یوز شاد²
 شکسته کمان باد و تیر گمان⁴
 و گرنه پیراندیشه بود از کفن
 نگنجد⁶ بماند بچنگال گرگ
 ز رستم⁹ بدشمن رسیده نشان
 ز رخسار تگاوز جدا کرد زین
 بکردار¹² خورشید شد تابناک
 کمر بست¹³ و ترکش پر از تیر کرد
 جدا کرد ازو چرم پای و میان
 برآورد ز آب اندر¹⁴ آتش بسوخت
 بغاک¹⁶ استخوانش سپردن¹⁷ گرفت
 چو سیراب شد کرد آهنک خواب
 که با کس مکوش و مشو نیز جفت
 تو با دیو و شیران مشو جنگجوی
 چمان و چران رخسار تا نیم شب

بران غرم بر آفرین کرد چند
 گیاه¹ بر³ در و دشت تو سبز باد
 ترا³ هرک یازد بتیر و کمان
 که زنده شد از تو گو⁵ پیلتن
 که در سینه اژدهای بزرگ
 شده⁷ پاره پاره کنان و کشان⁸
 روانش¹⁰ چو پردخته شد ز آفرین
 همه تن بشستش¹¹ بران آب پاک
 چو سیراب شد ساز نخچیر کرد
 بیفگند گوری چو پیل زیان
 چو خورشید تیز آتشی بفروخت
 بپردخت ز آتش¹⁵ بخوردن گرفت
 سوی چشمه روشن آمد بر آب
 تهمتن برخش سراینده¹⁸ گفت
 اگر دشمن آید سوی من بپوی
 بغفت و برآسود و نگشاد لب

۷

کزو پیل گفستی نیاید رها
 نکردی ز بیمش برو دیو راه

ز دشت اندر آمد یکی اژدها
 بدانجایگه بودش آرامگاه

میباد از تو بر دل - IV؛ میباد از تو بر دل یوز یاد - I, VI² گیاهی - VI؛ گیاه و - I¹
 وایما قوس راعک انباضه فلا زالت متقطعة - B؛ روان - IV⁴ بتو - I, VI³ توز یاد
 کشان و - VI؛ بهر خاکشان - II⁸ شود - VI⁷ بگنجد - VI⁶ تن - I, VI⁵ اوتاره
 چمانند - VI¹² تهمتن بشستش - I, IV, VI¹¹ زبانش - IV¹⁰ دشمن - I, VI⁹ کنان
 - I, IV, VI¹⁵ بر او ز آب اندر - VI؛ تو بر - I, IV¹⁴ کمان برد - VI؛ بسپچید - I, IV¹³
 ستیز زنده - T¹⁸ ستزدن - I, IV, VI¹⁷ بچنگ - I, IV, VI¹⁶ ازان پس

دهد شاه کاوس را زیهنههار
گشاید بی آزار گیهمان خدیو
پرستنده و بندگان تواند¹
که از³ تشنگی سست و آشفته شد
زبان گشته از تشنگی چاک چاک⁵
بپیمود پیش تهمتن زمین
بدل گفت کابشخور این کجاست
فرار آمدست اندرین روزگار
بزور جهاندار بر پای خاست⁷
گرفته بدست دگر پالنگ
چو⁹ میش سرور بدانجا¹⁰ رسید
چنین گفت کای داور راستگوی
به پیچد نیارد خردرا¹² بجای¹³
همان غم دشتی مرا خویش نیست
پناهت بجز پاک یزدان مکن

بپویم همی تامگر کردگار
هم ایرانیانرا ز چنگال دیو
گنهار و افگندگان تواند¹
تن پیلوارش چنان خفته² شد
بیفتاد رستم بران⁴ گرم خاک
همانکه یکی میش نیکوسرین
ازان رفتن میش اندیشه⁶ خاست
همانا که بغشایش کردگار
بیشارد شمشیر بردست راست
بشد بر پی میش و تیغش بچنگ
بره بر یکی چشمه آمد پدید⁸
تهمتن سوی آسمان کرد روی
هراذکس¹¹ که از دادگر یک خدای
درین چشمه آبشخور¹⁴ میش نیست
بجایی که تنگ اندرآید سخن

Л- 5 بدان I- 4 شد VI- 3 خفته IV- 2 چو این گفته I, VI- 2 توایم IV- 1

دوب:

همی گفت باخویشتن پیلتن * کجا یادش آمدز گور و کفن
که گر لشکری پیشم آید بچنگ * به آوازشان رفتمی چون پلنگ
بیک حمله زیروزبر کردمی * دم از جان ایشان برآوردمی
ورایدونک پیش آمدی کوه کنگ * که چاره گذر نیستی جز ب سنگ
بگرز گران کردمی کوه پست * چو بر من همی آمدی زو شکست
ورایدونک دریا و جیحون بدی * که کشتی ز دریاش بیرون بدی
بیمباشتمی آب دریا بخاک * بمردی و نیروی یزدان پاک
بکین حسودست مردی و زور * که شد بخت سازنده را چشم کور
IV- 8 که I, VI- 11 سرافراز آنجا VI- 10 دل آرام آنجا IV- 10
جای پی I, IV, VI- 14 ب. стоят после б. 327. I, IV, VI- 13 خردرا نیابد I, IV, VI- 12 هرکس

بر او یکی اسب² آشفته دید
 چو خواهم³ سوارم خود آید بدست
 چو آتش بجوشید رخسار آنزمان
 همان تیز دندان به پشت اندرش
 ددی را بران چاره⁴ بیچاره کرد
 جهان دید بر شیر تاریک و تنگ
 که گفتت که با شیر کن کارزار
 من این گرز⁶ و این⁷ مغفر جنگجوی
 کمند کیانی⁸ و گرز گران
 خروش تو چون رسیدی بگوش⁹
 ترا جنگ¹¹ با شیر کوفته شدی
 تهمتن ز خواب خوش آمد ستوه
 ز یزدان نیکی دهش کرد یاد¹²

295- بر فی یکی پیل را¹ خفته دید
 نخست اسب را گفت باید شکست
 سوی رخسار رخشان برآمد دمان
 دو دست اندر آورد و زد بر سرش
 همی زد بران خاک تا پاره کرد
 چو بیدار شد رستم تیزچنگ
 چنبن گفت با رخسار کای هوشیار
 اگر تو شدی کشته در چنگ⁵ اوی
 چگونگی کشیدی بهمازندان
 چرا نامدی نزد من با خروش
 سرم گر¹⁰ ز خواب خوش آگه شدی
 چو خورشید برزد سر از تیره کوه
 تن رخسار بسترد و زین بر نهاد
 300-
 305-

۶

همی رفت بایست بر خیره خیر
 ز گرما و از تشنگی شد ز کار
 همی رفت پویان¹⁴ بکردار مست
 سوی آسمان کرد روی آنگهی
 همه رنج و سختی تو آری بسر
 بدان گیتی آگنده کن¹⁶ گنج من

یکی راه پیش آمدش ناگزیر
 پی¹³ اسب و گویا زبان سوار
 پیاده شد از اسب و ژوپین بدست
 همی جست بر چاره جست¹⁵ رهی
 چنبن گفت کای داور دادگر
 گرایدونک خشنودی از رنج من
 310-

VI-؛ بدانجای IV-⁴ آیم I, VI-³ دیو IV-² به بر یکی پیلتن I, IV, VI-¹
 کپان I, IV-⁸ که بردی چنبن VI-⁷ بهر I, IV, VI-⁶ بدست I, IV, VI-⁵ بدانگونه
 I, IV, VI-⁹ ب. оп. I, IV, VI-¹⁰ اگر من I, VI-¹¹ رزم IV-¹² обратный порядок мисра.
 و جعل یمشی کاذبه سکران B-؛ گریان VI-؛ حیران J-¹⁴ تن I, IV, VI-¹³
 شد I, IV, VI-¹⁶ کردن IV-¹⁵

زمانه بدین سان همی بگذرد
 دمش¹ مرد دانا همی بشمرد²
 هران³ روز بد کز تو اندر گذشت
 برانی کزو گیتی آباد گشت⁴

۵

280 برون رفت پس⁵ پهلوی⁶ نیمروز
 دو روزه بیک روزه بگذاشتی
 بدین سان همی⁷ رخش ببرد راه
 تنش چون خورش جست⁹ و آمد بشور
 یکی رخش را تیز¹⁰ بنمود ران
 285 کمند و پی رخش و رستم سوار
 کمند کیانی بینداخت شیر
 کشید و پی بگند گور آنزمان
 ز پیکان تیر آتشی بر فروخت
 بران آتش تیز بریانش کرد
 290 بخورد و بینداخت زو¹⁸ استخوان
 لگام از سر رخش¹⁹ برداشت خوار
 بر²¹ نیستان بست²² خواب ساخت
 دران نیستان پیشه²³ شیر بود
 چو یک²⁴ پاس بگذشت درنده شیر

ز پیش پدر کرد گیتی فروز
 شب تیره را روز پنداشتی
 بتابنده⁸ روز و شبان سیاه
 یکی دشت پیش آمدش پر ز گور
 تگ گور¹¹ شد از تگ او گران
 نیابد ازو دام و دد¹² زینهار
 بخلق¹³ در آورد گور دلیر¹⁴
 پیامد برش چون هژبر دمان¹⁵
 بدو خار و خاشاک و هیزم¹⁶ بسوخت
 ازان پس که بی پوست¹⁷ و بی جانش کرد
 همین بود دیگ و همین بود خوان
 چرا²⁰ دید و بگذاشت در مرغزار
 در بیم را جای ایمن شناخت
 که پیل نیارست ازو نی درود
 بسوی²⁵ گنام خود آمد دلیر

همان I, VI-³ دشمرد-T؛ دل مرد بینا همی بنگرد-IV² پیش I, IV, VI-¹
 VI-⁶ آمد آن-IV؛ آن I, VI-⁵ گذشته همان باد گردد بدشت-IV⁴ مران-IV
 رخش VI-¹¹ تند-IV¹⁰ خواست اندر-IV, VI⁹ بتابید-VI⁸ پی VI-⁷ پهلوان
 6. on. I, IV, VI-¹⁵ گردی-VI¹⁴ بخلق اندر-I¹³ نبد دام و در را ازو-IV, I¹²
 دور I, IV, VI-¹⁸ بی توش-IV, I, VI¹⁷ خار و هیزم فراوان-VI؛ لغتی-I¹⁶
 موضع-²³ جایگاه-I, VI²² یکی-I, IV, VI²¹ گیما-IV²⁰ اسب-I, VI¹⁹
 I, IV, VI-²⁵ یک VI-²⁴

بخوانند اگرچه بماند بسی¹
 گذارد² برفتن نباشد نژند
 که من بسته دارم بفرمان کمر
 بزرگان پیششین ندیدند رای
 نیاید کسی پیش درنده³ شیر
 نخواهم⁴ جزاز دادگر دستگیر
 طلسم دل⁵ جادوان بشکنم
 بپارم بمندم کمر بر میان
 نه سنج نه پولاد⁶ غندی نه پید
 که رستم نگرداند از رخش پای
 فکنده⁸ بگردنش در⁹ پالهنک
 پی رخش برده زمین را ز جای¹³
 برو آفرین خواند بسیار¹⁴ زال
 رخش رنگ بر جای و دل هم بجای¹⁶
 همی زار بگریست دستان بروی
 نه بگزیدم این راه بر آرزوی
 بیزدان چه امیدداری همی
 توجان و تن من بزنهار دار¹⁷
 که دانست کشی باز بینند پیش

نخواهد همی ماند ایدر کسی
 کسی کو جهانرا بنام بلند 260
 چنین گفت رستم بفرخ پدر
 ولیکن بدوزخ چمیدن پپای
 همان از تن خویش نابوده سپر
 کنون من کمر بسته و رفته گیر
 تن و جان فدای سپهبد کنم 265
 هراکس که زنده است ز ایرانیان
 نه ارژنگ مانم نه دیو سپید
 بنام جهان آفرین یک خدای⁷
 مگر دست ارژنگ بسته چو سنگ
 سرو مغز¹⁰ پولاد¹¹ را¹² زیر پای 270
 بپوشید بمر و برآورد یال
 چو رستم¹⁵ برخش اندر آورد پای
 بیامد پر از آب رودابه روی
 بدو گفت کای مادر نیکگوی
 مرا درغم خود گذاری همی 275
 چنین آمدم بخشش روزگار
 بپدرود کردنش رفتند پیش

اگرچند باشی VI-؛ نمانی اگرچند مانی بسی-IV؛ اگرچند باشد بسی I-¹
 تن- I, VI-⁵ نباشد I-⁴ غرنده I, IV, VI-³ بگوید VI-؛ بگوید I, VI-² بسی
 کدخدای VI-⁷ в тексте-по Т.؛ کولاد I-؛ نه سنج نه اولاد غندی- I, IV, VI-⁶ و تن- IV
 بر- IV¹² اولاد- I, VI, VI-¹¹ پای I, VI-¹⁰ بگردن درش- I, IV, VI-⁹ نکرده VI-⁸
 فراوان برو آفرین IV-¹⁴ (см. 6. 272). رخش رنگ بر جای و دل هم بجای- I, VI-¹³
 (см. 6. 270). پی رخش برده زمین راز جای I, VI-¹⁶ پپایی- I, IV, VI-¹⁵ خواند
 I, IV, VI-¹⁷ 66. 274, 275, 276 оп.

بخواهی¹ بتیغ جهان بخش کنی²
 ترا پروزانید پروردگار
 که³ آسایش آری و گر⁴ دم زنی
 سر از خواب⁵ و اندیشه پردخت کن
 که گوید که اورا روان⁶ آرمید
 از آوای⁷ تو کنوه هامون شود
 بجان از تو دارند⁸ هرگز امید
 همه خرد¹⁰ بشکن بگرز گران
 درازست و¹² من چون شوم کینه خواه
 دو راهست و هردو برنج و وصال
 دگر کوه و بالا و منزل¹⁵ دو هفت
 بمانید بدو چشمیت از بخیرگی
 کنه یار تو باشد جهان آفرین
 پی رخس فرخ زمین¹⁶ بسپرد
 نیایش¹⁸ کنم پیش یزدان پاک
 همان پهلوی²⁰ چنگ و گوپال تو
 برآید فرمان²¹ گیهمان خدیو
 چنان کو گذارد²² بماند گذاشت

کنون کرد باید ترا رخس زین
 همانا که از بهر این روزگار
 نشاید بدین کار آهرمندی
 برت⁴ را ببر بمان سخت کن
 245 هران تن که چشمش سنان تو دید
 اگر جنگ دریا کنی خون شود
 نباید که ارژنگ و دیو سپید
 کنون⁹ گردن شاه مازندران
 چنین پاسخش داد رستم¹¹ که راه
 250 ازین پادشاهی بدان¹⁸ گفت زال
 یکی از دوراه¹⁴ آنک کاوس رفت
 پر از دیو و شیرست و پر تیرگی
 تو کوته بگزین شکفتی بمین
 اگرچه برنجست هم بگذرد
 255 شب تیره تا¹⁷ برکشد روز چاک
 مگر باز بینم بر¹⁹ و یال تو
 و گر هوش تو نیز بر دست دیو
 تواند کسی این سخن باز داشت

¹ VI—بخواهم ² IV—доб.:

مرین کارهارا تو زیمی کنون * مرا سال شد از دوصد بر فزون
 ازین کار یابی تو نام بلند * رهایی دهی شاهرا زین گزند
 کزان پس روانش—⁶ I, IV, VI کار ⁵ I, IV, VI تننت ⁴ IV نه ³ I—آید و گر—³ I
 مهره—¹⁰ I, IV, VI همان ^{VI}—همه ^{IV}—همی ⁹ I—یا بند—⁸ VI آواز—⁷ I, IV, VI
 دیر باز—¹⁴ I, IV, VI ازان پادشاهی بدو—^{VI} ¹³ on. و—¹² I, VI گفت رستم بپاسخ—¹¹ IV
 ستایش—¹⁸ IV چون—¹⁷ IV ورا—¹⁶ I, IV, VI و دیگر که بالاش باشد—¹⁵ I, IV, VI
 رسانید یزدان—²¹ I, IV پرو بازو و—²⁰ I, IV, VI سر—¹⁹ I, IV, VI
 کجا چونکه آید—²² I, IV, VI نهادست یزدان—^{VI}

برون کرد مردی^۱ چو مرغی بهر
 بنزدیک داستان و رستم درود^۲
 بخاک^۴ اندرآمد سر^۵ تاج و تخت
 همی بگسلد زار جان^۷ از تنیم
 همی از جگر سردباد آورم^۸
 ز کم دانشی^{۱۰} بر من آمد گزند
 همه سودرا مایه باشد زین
 بگفت آنچ دانست و دید^{۱۳} و شنید
 پیاراسته چون گل اندر بهار
 تو گوئی^{۱۶} که باد اندرآمد بمرد^{۱۷}
 ز دشمن نهان داشت این هم ز دوست
 که زین بر زمانه^{۱۸} چه خواهد رسید
 که شمشیر کوته شد اندر نیام
 و گر تخت را خویشتن پروریم
 با ایرانیان بر چه مایه بلاست

ازان پس جهانجوی خسته جگر
 سوی زابلستان فرستاد زود
 کنون چشم شد تیره و تیره بخت^۳
 جگر^۶ خسته در چنگ آهرمنم
 چو از پندهای تو یاد آورم^۸
 نرفتم بگفتار^۹ تو هوشمند
 اگر تو نبندی بدین بد^{۱۱} میان
 چو پوینده نزدیک داستان^{۱۲} رسید
 هم آن گنج و هم^{۱۴} لشکر نامدار^{۱۵}
 همه چرخ گردان بدیوان سپرد
 چو بشنید بر تن بدرید پوست
 بروشن دل از دور بدها بدید
 برستم چنین گفت داستان سام
 نشاید کزین پس چهیم و چریم
 که شاه جهان در دم ازدهاست

230

235

240

^۱ I, VI-گردی؛ IV-مرغی ^۲ I, VI-شنود کم؛ IV-چو دود ^۳ I, IV-
 نگوئسار گشته سرو-IV^۵ کنون-VI^۴؛ I-نگون ^۴ I-بگفتش که بر من چه آمد ز بخت
 آیدم-I, IV, VI^۸ همی بگسلاند روان از-I, IV, VI^۷ چنین-I, IV, VI^۶
 ز کم-بر-IV^{۱۱}؛ بدین در-I^{۱۰} ز کم-خرد-I, IV, VI^{۱۰} نبودم بفرمان-I, IV, VI^۹
 پی-شمار-VI^{۱۵} آن-I, IV, VI^{۱۴} گفت-I^{۱۳} رستم-I^{۱۲} برین بر-VI^{۱۲}
 I, IV, VI-دوب.: 233, 234 стоят после б. 227; затем I, IV, VI-бб. I, IV, VI^{۱۷} گفتی^{۱۶}
 کنون چشم خیره شد و تیره بخت * نگوئسار گشته سر [I-تن] و تاج و تخت
 I, VI-زوبیر زمانه^{۱۸}

که ای شاه بی پر بکردار بید
چراگاه مازندران خواستی¹
بدیدی³ و کس را ندادی تو دست⁴
خردرا بدینگونه بفریفتی
دلت یافت آن آرزوها که جست
گزین کرد جنگی ده و دو هزار⁶
سر سرکشان پر ز قیمار کرد
چو از بند و بستن بپرداختند⁷
بدان تا گذارند روزی بروز
چه از تاج یاقوت و گرز گران¹¹
به ارژنگک سالار مازندران
که ز آهر من اکنون¹⁴ بهانه مجوی
نه خورشید بینند¹⁶ روشن نه ماه¹⁷
بدان تا بداند فراز و¹⁸ نشیب
کسی نیز ننهد برین کار گوش
سوی شاه مازندران کرد روی¹⁹
اسیران و اسبان آراسته
بدان برز کوه آمد از پهن دشت²⁰

بهشتم بغرید دیو سپید
همی برتری را پیاراستی
همی نیروی خویش چون² پیل مست
چو⁵ با تاج و با تخت نشکپیفتی
کنون آنچ اندر خور کار تست
ازان نره دیوان خنجر گذار
بر ایرانیان بر نگهدار کرد
سرادر همه بندها ساختند²¹⁵
خورش دادشان اندکی جان⁸ سپوز
ازان پس همه⁹ گنج شاه جهان¹⁰
سپرد آنچ¹² دید از کران تا کران
بر شاه رو گفت و¹³ اورا بگویی
همه پهلوانان ایران و شاه¹⁵
بکشتن نکردم بروبر نهیب
بزاری و سختی برآیدش هوش
چو ارژنگک بشنید گفتار او
همی رفت با لشکر و خواسته
[سپرد او بشاه و سبک بازگشت²²⁵

210

215

220

225

بدارد بگردد ازو بوم-⁴ دید-³ دید-² کاستی-¹ VI

تو-⁶ I, IV, VI-⁵ VI-^{ب. оп.} پست

پس از نره دیوان مازندران * بیماراست جادو سپاهی گران
شاه و سپاه-¹¹ I, IV, VI-¹⁰ و-⁹ VI-⁸ جو-⁷ I, IV, VI-^{ب. оп.}
بر شاه بر گفت-¹⁴ VI-¹⁵ I, IV, VI-¹³ آنکه-¹² IV-¹¹ پیروزه گاه
نه بینند خورشید-¹⁷ IV-¹⁶ سپاه

که او خود نمیند نشیب و فراز * مکن دست بر شاه ایران دراز
میازار کسرا بگزرز گران * مکش هیچکس را ز ایرانیان
همه گنج او دار هشیار گوش * تو این پند من ای برادر نیوش
همان پهلوانان ایران سپاه * میازار گفتیمت کاوس شاه
بماندردان شاه بنهاد روی-¹⁹ I, IV, VI-²⁰ II, I, VI-^{ب. оп.} بلند از-¹⁸ IV

یکی لشکری¹ جنگ سازان نو
 نبیانی بماندند زنده² کس³
 بر دیو پیغام شه باز گفت⁵
 که⁶ از روز گاران مشو ناممید
 بمیرم پی او⁸ ز ماندندران
 جهان کرد⁹ چون روی زنگی سپاه
 همه روشناییش گشته نهان
 سپه شد جهان چشمها خیره خیر¹¹
 جهانجوی را چشم تاریک شد
 سر¹² نامداران ازو¹³ پر ز خشم¹⁴
 نبود از بد بخت ماننده چیز¹⁵
 بد آمد ز کردار او بر سپاه
 جوان دولت و بخت¹⁶ برگشت پیر
 که خیره نماید¹⁷ شکفت از شکفت
 که دستور بیدار بهتر ز گنج¹⁸
 بدیده ز¹⁹ ایرانیان کس ندید

جهانجوی کاوس شان پیشرو
 کنون گر نباشی تو فریادرمی
 چو بشنید پیغام سنجه نهفت⁴
 چنین پاسخش داد دیو سپید
 بیایم کنون با سپاهی گران⁷
 شب آمد یکی ابر شد با سپاه
 چو دریای قارست گفتی جهان
 یکی خیمه زد بر سر از دود و قیر¹⁰
 چو بگذشت شب روز نزدیک شد
 ز لشکر دو بهره شده تیره چشم
 از ایشان فراوان تبه کرد نیز
 چو تاریک شد چشم کاوس شاه
 همه گنج تاراج و لشکر اسیر
 همه داستان یاد باید گرفت
 سپید چنین گفت چون دید رنج
 بسختی چو یک هفته اندر کشید

195

200

205

¹ I, IV — یکی ز لشکر یکی ² I, IV, VI — نیز ³ Л, IV — б. оп. ⁴ I, IV, VI —
 IV—доб.: خود روی بنهاد و تفت VI — ماندند باد تفت I — ⁵ گرفت
 پیامد بنزدیک آن سرفراز * بگفت آنچه بشنید از آن جنگساز
 بشد سنجه نزدیک آن بدگمان * بداد آگهی گفتش ایدر ممان
 I VI — доб. первый бейт разночтения; VI—доб.:

پیامد بگفت آنچه شه گفته بود * همان نیز از آن کو برآشفته بود
 چو آمد VI — ⁷ چو VI — ⁶ فوصل سنجه الی ملک الجن شرح لدیه الحال B —
 گشت تار I — ¹¹ قار I — ¹⁰ گشت I, IV — ⁹ پیش را VI — ⁸ کنون لشکر بیکران
¹² VI — ¹³ دل شده I — ¹⁴ شد بخشم IV — ¹⁵ I, IV, VI — б. стоит после б. 199.
¹⁶ I, IV, VI — ¹⁷ بماند IV, VI — ¹⁸ VI — б. стоит после б. 203; Л—доб.:

دریغا که پند جهانگیر زال * نه بدرفتیم و آمدم تنگحال
¹⁹ I, IV, VI — از بدیدار

جهان کن سراسر ز دیوان¹ تهی²
 ز لشکر گزین کرد گردان⁴ نیمو
 بمبارید⁵ شمشیر و گرز گران
 نیافت⁶ از سر⁷ تیغ او زینهار
 بپالود برجای تریاک زهر
 پر از خرمی بر درش⁹ بهر¹⁰ دید
 پرستار باطوق و با گوشوار
 بچهره بکردار تابنده ماه
 بیکجای دینار سرخ و¹³ گهر
 بهشتیست گفستی همیدون بجای¹⁴
 ازان خرمی جای و آن فرهی
 که مازندران را بهشتست جفت
 ز دیبای چین بر گل آذین ز دست¹⁷
 بگلنارشان روی رضوان بهشت¹⁹
 ز غارت گشادند یکسر²⁰ میان
 دلش گشت پردرد و سر شد گران
 که جان و تنش²³ زان سخن رنجه بود
 چنان رو²⁴ که بر چرخ²⁵ گردنده شید
 بغارت از ایران سپاهی گران

چنین تا بدیوان رسید آگهی
 گمر بست و رفت از در³ شاه گیو
 بشد تا در شهر مازندران
 زن و کودک و مرد با دستوار
 همی کرد غارت همی سوخت⁸ شهر
 یکی چون بهشت برین شهر دید
 بهر برزنی بر¹¹ فزون از هزار¹²
 پرستنده زین بهشت تر با کلاه
 بهرجای گنجی پراکنده زر
 بی اندازه گرد اندرش چارپای
 بکاو می بردند از او آگهی
 همی¹⁵ گفت خرم زیاد آنک گفت
 همه شهر گویی مگر بتکده ست¹⁶
 بتان بهشتند¹⁸ گویی درست
 چو یک هفته بگذشت ایرانیان
 خیر شد سوی²¹ شاه مازندران
 ز دیوان پیش اندرون²² سنجه بود
 بدو گفت رو نزد دیو سپید
 بگویش که آمد بمازندران

175

180

185

190

IV-⁵ مردان IV-⁴ از بر I, IV-³ I-² обратный порядок мисра. I-¹ جادو IV-¹

همی کشت و غارت VI, I-⁸ ندیدند از VI-⁷ بد I-⁷ ندید IV-⁶ بیازید

و یسن علیهم الغارات و یحرق الدیار B-⁸ همی سوخت و غارت همی کرد I-⁸ همی کرد

بدان خرمی از در زهر VI-¹⁰ که از خرمی نزد او I, IV-⁹ و ینهب الاموال

زر و بدیگر I, IV-¹³ شمار VI-¹² بهر کوی و برزن I, IV, VI-¹¹

بت پرست I-¹⁶ چنین VI-¹⁵ گوئی همیدون پهای VI-¹⁴ دینار و جائی VI-

بهشت VI-¹⁹ بتان برانسان VI-¹⁸ بتان پاک حورند I-¹⁸ بد بست I, IV-¹⁷

بگرد اندرش VI-²² چه پیشش درون I, IV-²² بر I, IV, VI-²¹ یکیک I, IV, VI-²⁰

تخت VI-²⁵ شو I-²⁴ دلش I, IV, VI-²³

دما دم سپه روی بنهاد و¹ تفت
کشیدن سپه² سر نهادن براه
نهادند سر سوی مازندران
کلید در گنج و⁴ تاج و نگین
ترا تیغ کینه بیايد⁵ کشید
که پشت سپاهند⁶ و زیبای گاه
سپه را همی راند گودرز و طوسی
بزدگاه بر پیش کوه اسپروز⁷
بدان جایگه ساخت آرام و خواب
بدان جایگه پیل را⁸ بیت بود⁹
هوا پر ز بوی از می خوشگوار¹¹
نشستند بر تخت کاوس کی¹²
بشبگیر کن خواب¹³ برخاستند
کمر بسته و¹⁴ با کلاه آمدند
دو باره ز لشکر گزیدن¹⁵ هزار
گشایند شهر مازندران
تنی کن¹⁶ که با او¹⁷ نباشد روان¹⁸
شب آور بجای¹⁹ که باشی بروز²⁰

چو زال سپهبد ز پهلو بر رفت
بطوسی و بگودرز فرمود شاه
چو شب روز شد شاه و جنگ³ آوران
بمیلاد بسپرد ایران زمین
بدو گفت گر دشمن آید پدید
ز هر بد بزال و پرستم پناه
دگر روز برخاست آوای کاوس
همی رفت کاوس لشکر فروز
بجایی که پنهان شود آفتاب
کجا جای دیوان دژخیم بود
بگسترد زربفت¹⁰ بر میش سار
همه پهلوانان فرخنده پی
همه شب می و مجلس آراستند
پراگنده نزدیک شاه آمدند
بفرمود پس گیورا شهریار
کسی کو گراید بگزرز گران
هرانکس که بینی ز پیر و جوان
وزو هرچ آباد بینی بسوز

155

160

165

170

۱ I, IV- و. ۲ II- بنان یجر العساکر- بته. ۳ I, IV- کند. ۴ II- و. ۵ I- پناهست. ۶ I- فاخرط. سیف الانتقام- ب. ۷ IV- فرود آمد آنکه که. ۸ I- دیزور. ۹ VI- ۱۰ VI- دینای. ۱۱ IV- بدیا زمین کرد. ۱۲ I- ۱۳ VI- جای. ۱۴ IV- و. ۱۵ VI- گزین کن. ۱۶ I, IV, VI- اورا. ۱۷ I, IV, VI- چنان کن. ۱۸ VI- کران. ۱۹ I, IV- زهر آنجا. ۲۰ IV- برایشان شب آور درخشنده روز.

- 135 جهان آفریننده یار منست گرایدونک یارم نباشی بچنگ
چو از شاه بشنید زال این سخن بدو گفت شاهی و مابنده ایم
اگر داد فرمان دهی گر⁴ ستم از اندیشه دلرا⁵ بپرداختم⁶ 140
نه مرگ از تن خویش بتوان سپوخت پیرهیز هم¹⁰ کسی¹¹ نجست از نیاز
همیشه¹⁴ جهان بر تو فرخنده باد پیشیمان مبادی ز کردار خویش
سبک شاه را زال پدروود کرد 145
برون آمد از پیش کاوس شاه برفتند با او بزرگان نیو
بزال آنگهی گفت گیو از¹⁹ خدای بجایی که کاوس را دسترس
ز تو دور باد آز و چشم²² نیاز بهر سو که آییم و اندر شویم²³ 150
پس از کردگار جهان آفرین ز بهر گوان رنج برداشتی
پس آنگه²⁵ گرفتندش اندر کنار
- سر نره دیوان شکار منست مفرمای مارا بدین در¹ درنگ
ندید ایچ² پیددا سرش را ز بن بدلسوزگی³ با تو گوینده ایم
برای تو بایدد زدن گام و دم سخن آنچ⁷ دانستم انداختم⁸
نه چشم جهان⁹ کسی بدسوزن بدوخت جهانجوی ازین سه¹² نیابد جواز¹³
مبادا که پند من آیندت یاد¹⁵ بتو باد روشن دل و دین¹⁶ و کیش
دل از رفتن او پر از دود کرد¹⁷ شده تیره بر چشم او هور و ماه
چو طومنی و چو گودرز و رهام¹⁸ و گیو همی خواهم آنک او²⁰ بود²¹ رهنمای
نمباشد ندارم مر اورا بکس مبادا بتو دست دشمن دراز
جز از آفرینست سخن نشنویم²⁴ بتو دارد امید ایران زمین
چنین راه دشوار بگذاشتی ره سیستانرا برآراست کار

VI-² فلا تشیرون علمینا بالتثبط عن امرنا B- مفرمای بر گاه کردن- I, IV, VI-¹
خواهی همی یا IV-⁵؛ گوئی همی یا I, VI-⁴ ز دلسوزگی I, IV-³ آنچه
زمان I, IV, VI-⁹ آموختم IV-⁸ هرچه I, IV, VI-⁷ پرخوختم IV-⁶ من دل
I, VI-¹⁴ جهانجوی را این نباشد نیاز VI-¹³ خود IV-¹² گر VI-¹¹ هر IV, VI-¹⁰
VI-¹⁷ از رفتنش پر غم و دود کرد I, IV-¹⁷ جان IV-¹⁶ آیدبیاد VI-¹⁵ که روشن
کم IV-²⁰ آن IV-¹⁹ بهرام B- بهرام I, IV, VI-¹⁸ ز شاه جهان زال را دل بدرد
VI-²³ بهر جا که آییم و آنجا رویم IV-²³؛ بویم I-²³ مرگ و I, IV, VI-²² از داور VI-²¹
سراسر I, IV, VI-²⁵ II-²⁴ B- оп. آنجا رویم

ازو مافد ایدر بسی گنج و کاخ
 چه مایه پزرگان که داریم یاد
 نکردند آهنگ مازندران
 طلسمست وز¹ بند جادو درست²
 بگنج و بدانش⁴ نیاید بدست⁵
 مده رنج⁷ و گنج⁸ و درمرا بباد⁹
 وز ایدر کنون رای رفتن زدن
 ز شاهان کس این رای هرگز ندید
 چنین بنده دادگر¹⁰ داورند
 ز بهر فزونی¹¹ درختی مکار
 نه آیین شاهان پیشین بود
 کز اندیشه تو نیم بی نیاز
 فزونم بمردی¹³ و فر و درم¹⁴
 که مازندران را نکردند یاد
 جهان زیر شمشیر تیز اندرست
 بآهن¹⁸ چه داریم گیتی نهان
 گر آیین شمشیر و گاه²⁰ آورم
 و گر بر²² نهم باژ و ساو²³ گران
 چه جادو چه دیوان آن انجمن
 کزیشان شود روی گیتی تهی
 نگهبان ایران و بیدار باش

منوچهر شد زین جهان فراخ
 همان زو و با نوذر و کیقباد
 ابا لشکر گشن و گرز گران
 که آن خانه دیو افسونگرست
 مر آنرا بشمشیر نتوان شکست³
 هم آنرا بنیرنگ⁶ نتوان گشاد
 همایون ندارد کس آنجا شدن
 سپهرا بران سو نیاید کشید
 گرین نامداران ترا کهترند
 تو از خون چندین سر نامدار
 که بار و بلندیش نفرین بود
 چنین پاسخ آورد کاوس باز
 ولیکن من از آفریدون¹² و جم
 همان از¹⁵ منوچهر و از کیقباد
 سپاه و دل¹⁶ و گنجم افزونترست
 چو برداشتی¹⁷ شد گشاده جهان
 شومشان یکایک بر¹⁹ آورم
 اگر کس نمانم²¹ بمازندران
 چنان زار و خوارند بر چشم من
 بگوش تو آید خود این آگهی
 تو یا رستم ایدر²⁴ جهاندار باش

115

120

125

130

بگنج و VI-⁵ باتش IV-⁴ گرفت VI-³ جادوگرست VI-² و از I-¹

روز VI-⁸ مرد VI-⁷ مران بندرا هیچ VI-⁶ بدینار نیز از شکفت

I, IV-¹³ مرا از فریدون I, IV-¹² بزرگی VI-¹¹ چو تو بندگان جهان I, IV, VI-¹⁰

أنا اکثر B-¹⁶ زر VI-¹⁶ کز IV-¹⁵ برای و بمردی نه کم VI-¹⁴ زور و درم I-¹⁴ فزونست مردی

بدام I, IV-¹⁹ بآیین VI-¹⁸ از آهن I, IV-¹⁸ برداشتی I, IV, VI-¹⁷ رجالا و اوفر مالا

ایدر IV-²⁴ ساو و قاج VI-²³ ساو و باژ I, IV-²³ نه IV-²² نماند VI-²¹ جام I, IV-²⁰

کزین پند ما نیست خود¹ بی نیاز
پشیمانی آید³ ز گیتی برش
ز تو بگذرد پند کس نشنویم
بر نامور تخت⁵ گاه آمدند

نشاید که گیریم ازو پند باز
ز پند و خرد² گر بگردد سرش
به آواز گفتند ما با توایم
همه یکسره نزد⁴ شاه آمدند

۲

پس او بزرگان زرین کمر
نشسته بر اورنگ بر شادکام
همی رفت تا جایگاه نشست
سرافراز بر مهتران و⁶ مهان
نه چون بخت تو چرخ گردان شنیدند
سرت¹⁰ پرز دانش دلت¹¹ پر ز داد
بر خویش بر تخت بنشاختنش
ز گردان و از رستم سرافراز¹⁴
که نوشه بدی¹⁵ شاه و¹⁶ پیروزگر¹⁷
برافراخته سر بتخت²⁰ تواند
سخنهای شایسته²² را درگشاد²³
سزاوار²⁴ تختی و تاج مهان²⁵
که این راه²⁶ هرگز نه پیموده اند²⁷
سپهر از بر خاک چندی²⁸ بگشت

همی رفت پیش اندرون زال زر 100
چو کاوس را دید دستان سام
بکشی کرده دست و سر افکنده پست
چنین گفت کای کدخدای جهان
چو تخت تو شنید و افسر ندید⁷
همه ساله⁸ پیروز بادی⁹ و شاد 105
شاه¹² نامبردار بنواختنش
بپرسیدش از رنج¹³ راه دراز
چنین گفت مر شاه را زال زر
همه شاد و روشن¹⁸ بخت¹⁹ تواند
ازان پس یکی داستان کرد یثاد²¹ 110
[چنین گفت کای پادشاه جهان
از تو پیشتر پادشاه بوده اند
که بر سر مرا روز چندی گذشت

پیش I, IV-⁴ آرد I, IV-³ پندخرد VI, I, IV-² خود نیست شاه VI-¹ او- I, IV-¹
که دید VI-⁷ مهتر میان VI-⁶ سرافراز تر مهتر اندر I, IV-⁶ تاج و I, IV, VI-⁵
کی I, IV-¹² سرت I, IV-¹¹ دلت I, IV-¹⁰ باشی I, IV-⁹ ساله I, IV, VI-⁸
و I, IV, VI-¹⁶ بزی IV, VI-¹⁵ VI-¹⁴ обратный порядок мира. L, I, IV-¹³ رنج و L, I, IV-¹³
بخت VI-²⁰ بتخت VI-¹⁹ خندان VI-¹⁸ که نوشه بزی شاد و پیروز فر VI-¹⁷
سرافراز VI-²⁴ میگرد یثاد VI-²³ بایسته I, IV, VI-²² پرگشاد I, IV, VI-²¹
تیره گزشت VI-²⁸ تیره IV-²⁸ L, VI-²⁷ 6. оп. L, VI-²⁶ 4-²⁶ 6. оп. L, VI-²⁵

- 75 چو بشنید دستان به پیچید سخت
همی گفت² کاوسی خودکامه مرد
کسی کو³ بود در جهان پیشگاه
که ماند که از⁴ تیغ او در جهان
نباشد شکفت ار بمن نگرود
80 ورین رنج آسان کنم بر دلم
نه از من پسندد جهان آفرین
شوم گوییش هرچ آید⁸ ز پند
وگر تیز گردد گشادست راه
پر اندیشه بود آن شب دیر باز
85 کمر بست و بنهاد سر سوی شاه
خبر شد بطوسی و بگودرز و گیو
که دستان بنزدیک ایران رسید
پذیره شدندش سران سپاه
چو دستان سام اندر آمد بتنگ
90 برو سر کشان آفرین خواندند
بدو گفت طوسی ای گو سرفراز
ز بهر بزرگان ایران زمین
همه سر بسر نیک خواه توایم
ابا نامداران چنین گفت زال
95 همه پند پیرانش آید بیاد
- تنش گشت لرزان پسان¹ درخت
نه گرم آزموده ز گیتی نه سرد
برو بگذرد سال و خورشید و ماه
بلرزند یکسر کهنان و مهران
شوم⁵ خسته گر پند من نشنود
از اندیشه⁶ شاه⁶ دل بگسلیم⁷
نه شاه و نه گردان ایران زمین
ز من گر پذیرد بود⁹ سودمند
تتمتن هم ایدر بود با سپاه¹⁰
چو خورشید بنمود تاج از فراز
بزرگان برفتند با او بر راه
برهام و گرگین و گردان نیو
درفش همایونش آمد پدید
سری¹¹ کو کشد پهلوانی کلاه
پذیره¹² شدندش همه بی درنگ
سوی شاه¹³ با او همی راندند
کشیدی چنین رنج¹⁴ راه دراز
بر آرامش¹⁵ این رنج کردی گزین
ستوده بفر کلاه توایم
که هرکس که او را نفرسود¹⁶ سال
ازان پس دهد چرخ گردانش داد¹⁷

بود-VI² نبد زرد برگ کیانی-VI¹; که شد زرد برگ کیانی-IV¹, I¹

نباید که از-VI¹; که ماند دست که از-IV¹, I¹ چوون-VI³
دائم-IV⁸ نگسلم-IV⁸; گسلم-I⁷ شاد-Л⁶ شود-I⁵ وز اندیشه-T¹
شهی-VI¹¹ ل-Л¹⁰ شوم-IV¹⁰; شود-VI⁹, I⁹ باید-VI⁹
بفرسود-I, IV¹⁶ آسایش-Л, I, IV, VI¹⁵ رنج و-VI¹⁴ شهر-I¹³ پیاده-I, VI¹²
باد-VI¹⁷ بفرمود-VI¹⁷

بساویم و این کار² دشوار نیست
 بپایند فرستاد و دادن پپیام
 یکی تیز کن مغز و بنمای روی⁶
 سخن بر دل شهریار بلندند⁸
 در دیو هرگز نباید گشاد
 و گرنه سرآمد¹⁰ نشان¹¹ فراز
 هیونی تکاور برون تاختند
 چو آمد بر زال گیتی فروز
 که ای نامور باگهر پور سام
 که آسانش¹⁴ اندازه نتوان گرفت
 نه تن ماند ایدر نه بوم و نه بر
 به پیچیدش آهرمن از راه راست¹⁵
 نخواهد همی بود همدستان
 چرا گاه¹⁶ ماندن بایندش
 سپید¹⁸ همی زود خواهد¹⁹ شدن
 که بردی ز آغاز²¹ با کیستاد
 میانرا بستنی چو شیر دلیر
 به پیچید جان²² بداندیش اوی

مرا این بند¹ را چاره اکنون یکپست
 هیونی³ تکاور⁴ بر زال سام
 که گر سر بگل داری اکنون⁵ مشوی
 مگر کو گشاید لب پندمند⁷
 بگوید که این⁹ آهرمن داد یاد
 مگر زالش آرد ازین گفته باز
 سخنها ز هرگونه بر ساختند
 رونده همی تاخت¹² تا نیمروز
 چنین داد¹³ از نامداران پپیام
 یکی کار پیش آمد اکنون شکفت
 برین کار گر تو نمندی کمر
 یکی شاه را بر دل اندیشه خاست
 برنج نیماگانش از باستان
 همی گنج بی رنج بگزایدش
 اگر هیچ سر خاری از¹⁷ آمدن
 همی²⁰ رنج تو داد خواهد بباد
 تو با رستم شیر ناخورده سپر
 کنون آن همه باد شد پیش اوی

60

65

70

که - VI؛ آنجا - I⁵ دلاور - VI⁴ هیون - IV³ بند - IV؛ رنج - II² بنده - VI¹

VI⁶ - доб.: گر گل بسر داری اینچا مشوی *

که گر گل بسر داری اینچا مشوی * یکی تیز کن مغز و بنمای روی
 بگوئی تو ای شاه کاوس کی * که بر خیره کاری میفکن تو پی
 که آخر پیشیمانی آید ز اوی * بپایند کنون تیز بر کاست اوی

که این مرترا - VI⁹ ب. стонт после б. 6. VI⁸ سخن - VI؛ یکی - I, IV⁷

داشت - II, VI¹³ فطیروا راکباً - ب: رفت - VI¹² نشیب - I, IV, VI¹¹ آید - VI¹⁰

همه کار - VI؛ همی گاه - I, IV¹⁶ б. стонт после б. 65. IV¹⁵ که از دانش - I, IV, VI¹⁴

بزودی بخواد شدن - I, IV¹⁹ شه نشه - IV, VI¹⁸ خاری سراز - IV؛ ناشی ز زود - I¹⁷

روان - VI²² در آغاز - VI؛ به آغاز - I, IV²¹ همه - I, IV, VI²⁰

- من از جم و ضحاک و از کیقباد
 40 فزون بایدم زان³ ایشان هنر
 سخن⁴ چون بگوش بزرگان رسید
 همه زرد گشتند و پرچپین بروی
 کسی راست پاسخ نیارست کرد
 چو طوسی و چو گودرز⁸ کشواد و گیو
 45 به آواز گفتند ما که ترییم
 ازان پس یکی انجمن ساختند
 نشستند و گفتند با یکدگر
 اگر شهریار این سخنها که گفت
 ز ما و ز ایران¹³ برآمد¹⁴ هلاک
 50 که جمشید با فر¹⁷ و انگشتری
 ز مازندران یاد هرگز نکرد
 فریادون پردانش و¹⁹ پرفسون
 اگر شاییدی بردن این بد بسر
 منوچهر کردی بدین پیشدست
 یکی چاره باید کنون اندرین²⁴
 55 چنین گفت پس طوسی با مهتران
- فزونم ببخت¹ و بفر و بداد²
 جهانجوی باید سر تاجور
 از ایشان کسی این رای فرخ ندید
 کسی جنگ⁵ دیوان نکرد آرزوی
 نهانی روانشان⁶ پر از⁷ بادسرد
 چو خرداد و گرگین و رهام⁹ نیو
 زمین جز بفرمان تو نسیپریم
 ز گفتار او دل بپرداختند¹⁰
 که از بخت مارا چه آمد بسر¹¹
 بهی خوردن اندر نخواهد¹² نهفت
 نماد برین¹⁵ بوم¹⁶ و بر آب و خاک
 بفرمان او دیو و مرغ و پری
 نجست از دلیران¹⁸ دیوان نبرد
 همین را روانش²⁰ نبد رهنمون
 بمردی و گنج و بنام و هنر²¹
 نکردی برین بر دل²² خویش پست²³
 که این بد بگردد ز ایران زمین²⁵
 که ای رزم دیوده دلاور سران²⁶

نیز از—IV, VI³ نژاد—I, IV² بفر و بتخت—VI; بتخت—I, IV¹

لبانشان پر از غم—IV⁷ غمی شد دل و لب—I⁶ یکی رزم—VI⁵ چنان—I⁴

بهرام—I, IV, VI⁹ گودرز و—IV, VI⁸ نهانشان دل از غم بدو—VI; لب از

درین—VI; بدین—I¹⁵ آید—IV, VI¹⁴ یزدان—VI¹³ نباید—VI¹² IV—6. on.¹¹

I, 19 دلیری ز—IV¹⁸ مع جلالة قدره و فغامة شأنه—B; تاج—I, IV, VI¹⁷ موم—VI¹⁶

بمردی و نام بگنج و—I²¹ همان آرزویش—VI; همین را ز دانش—I, IV²⁰ و—IV, VI²⁰

نمودن بدین—I, IV, VI²⁴ I, IV, VI—6. on.²³ برین همت—VI²² گهر

مرین چاره باید کنون دست باز * نهانی یکی چاره نو بساز

روان—VI²⁶

چو^۱ رامشگری^۲ دیو زی پرده دار
 چنمین گفت کز شهر مازندران
 اگر درخووم بندگان شاه را
 برفت از بر^۵ پرده سالار بار
 بگفتا^۷ که رامشگری بر درست
 بفرمود تا پیش او خواندند^۸
 بمربط چو بایست بر ساخت^{۱۰} رود
 که مازندران شهر ما^{۱۱} یاد باد
 که در بوستانش همیشه گلست
 هوا خوشگوار و زمین پرنگار
 نوازنده بلبل بهارغ اندرون
 همیشه پیاساید^{۱۲} از خفت^{۱۳} و خوی^{۱۴}
 گلابست گوئی بچویش روان
 دی و بهمن و آذر و فرودین
 همه ساله خندان لب جویمار
 سراسر همه کشور آراسته
 بتان^{۱۷} پرستنده با تاج^{۱۸} زر
 چو کاوس بشنید از او این سخن
 دل رزمجویش بپست اندران
 چنمین گفت با سرفرازان رزم
 اگر کاهلی پیشه گیرد^{۲۲} دلیر

بیماد که خواهد بر شاه بار
 یکی خوشنوازم ز رامشگران
 گشایید^۳ بر تخت او راه را^۴
 خرامان بیماد^۶ بر شهریار
 ابا بریط و نغز رامشگرست
 بر رودسازانش بنشانند^۹
 بر آورد مازندران سی رود
 همیشه برو بومش آباد باد
 بکوه اندرون لاله و سنبلست
 نه گرم و نه سرد و همیشه بهار
 گرازنده آهو بهارغ اندرون
 همه ساله^{۱۵} هر جای رنگست و بوی
 همی شاد گردد ز بویش روان
 همیشه پر از لاله بینی زمین
 بهر جای باز شکاری بکار
 زدیما و دینار و ز^{۱۶} خواسته
 همه نامداران بزرین کمر
 یکی^{۱۹} تازه اندیشه افکنند بن
 که لشکر کشد سوی^{۲۰} مازندران
 که ما سر^{۲۱} نهادیم یکسر بمزم
 نگرده ز آسایش و کام^{۲۳} سپر^{۲۴}

بسیام برخ خاک در گاه را-IV-^۴ گشایم-VI-^۳ رامشگر-VI-^۲ که-I-^۱

تاخندند-I-^۸ بگفتش-I, IV, VI-^۷ بیماد خرامان-I, IV-^۶ بر-VI-^۵ پسی-IV-^۵

نیاساید-IV, VI-^{۱۲} شاه را-II, VI-^{۱۱} بر ساخت بایست-I-^{۱۰} بنشانند-I-^۹

زر-IV-^{۱۴} از-I, VI-^{۱۶} سال-I-^{۱۵} جوی-I, VI-^{۱۴} آب-I-^{۱۳} جفت-VI-^{۱۳}

دل-I, VI-^{۲۱} برد-IV-^{۲۰} فرستد به-I-^{۲۰} گل-VI-^{۱۹} تاج و-IV-^{۱۸} میان-IV-^{۱۷}

برو بر شود-VI-^{۲۴} ز آسایش و خواب-IV-^{۲۳} از آلودن و گاه-I-^{۲۳} گردد-VI-^{۲۳} آید-IV-^{۲۲}

پادشاهی کی کاوس و رفتن او بماندران

۱

گر آید ز گردون^۱ بروبر گزند
سرش سوی پستی گراید نخست
بشاخ^۲ نوآیین دهد جای خویش
بهاری بکردار روشن چراغ^۳
تو با شاخ تندی میاغاز ریک^۵
کند آشکارا بروبر نهان
تو بیگانه خوانش مغوازش پسر
سزد گر جفا بیند از روزگار
سرش هیچ پیدا نه بینی ز بن
نخواهد که ماند بگیتی^{۱۱} بسی
مرورا جهان بنده شد^{۱۳} سر بسر
جهان سر بسر پیش خود بنده دید
همان تاج زرین زبرجد^{۱۷} نگار
بگیتی ندانست کسرا^{۱۹} همال
همی خورد روزی می خوشگوار
نشسته بروبر جهان کدخدای
همی رای زد شاه بر پیشی و کم

درخت برومند چون شد بلند
شود برگ پژمرده و پیخ سست
چو از جایگه بگسلد پای خویش
مرورا سپارد گل و برگ و باغ
اگر شاخ بد خیزد^۴ از پیخ نیک^۵
پدر چون بفرزند ماند جهان
گر او بفگند فتر و نام پدر
کرا^۶ گم شود^۷ راه^۸ آموزگار
چنین است رسم سرای کهن
چو رسم بدش^۹ باز داند^{۱۰} کسی
چو کاوس بگرفت^{۱۲} گاه پدر
ز هر گونه گنج آگنده دید
همان تخت^{۱۴} و هم طوق^{۱۵} و هم^{۱۶} گوشوار
همان^{۱۸} تازی اسبان آگنده یال
چنان بد که در گلشن زرنگار^{۱۵}
یکی تخت زرین بلورینش پای
ابا پهلوانان ایران به هم

میامیز VI-^۵ مژه VI-^۴ I-^۳ ب. on. IV-^۲ بسرو I-^۱ گرایدون که آید I-^۱
یابد I, IV-^{۱۰} پدر VI-^۹ نام VI-^۸ کند I-^۷ اگر I, IV-^۶ نیک
نباید که ماند بدو غم VI-^{۱۱} بماند IV-^{۱۲} سزد گر نماید بگیتی I-^{۱۱} یاد دارد VI-^{۱۳} باز
باطوق IV-^{۱۴} تخت I-^{۱۵} هم از تاج I-^{۱۴} بد IV-^{۱۳} بگرفت کاوس I, IV-^{۱۲}
خودرا IV, VI-^{۱۹} هم از I-^{۱۸} گوهر VI-^{۱۷} تخت و طوق همان VI-^{۱۶} بیا IV-^{۱۶}

- 200 و گـر آـز گـیرد سـرتـرا بـدام بـر آری یـکی تـیغ تـیز از نـیام¹
 بگفت این و شد زین جهان فراخ گزین کرد صندوق بر جای کاخ²
 بسر شد کنون قصه کیمقباد ز کاوس باید سخن کرد یـاد³

¹ Л—доб.:

نگه دار تن باش و ان خرد * خرد مرد را سر بگردون بـرد
 ز داد و دهش هیچ ماسای نیز * که از داد باشی بگیتی عزیز

² I, IV—доб.: I—دگر گاه و کاخ:

جهانرا چنین است ساز و نهاد * بر آرد ز خاک و دزدستان بـباد
 کنون کرد یاد—IV, VI; که گیریم یاد—I³ Л—доб.:

جهانرا چنین است ساز و نهاد * یکی نزد او نـوذـر و کـیـمقـباد
 VI—доб.:

جهانرا چنین است ساز و نهاد * بر آرد ز خاک و فشاند بـباد

- سپاهی و شهری همه¹ یکسرند
 همه در پناه جهاندار بید
 هر آنکس که دارد خورید و دهید
 هر آنکس⁵ کجا باز ماند ز خورد
 چراگاهشان بارگاه منست
 وزان⁸ رفته نام آوران یباد کرد
 پرینگونه صد سال شادان⁹ بزیست
 پسر بد مراورا خردمند چار¹²
 نخستین چو کاؤس با آفرین
 چهارم کجا آرشی بود نام¹⁶
 چو صد سال بگذشت با¹⁸ تاج و تخت
 چو دانست کامد بنزدیک مرگ
 سر ماه²⁰ کاؤس کی را بخواند
 بدو گفت ما بر نهادیم رخت
 چنانم که گویی ز²¹ البرز کوه
 چو بختی²² که بی آگهی بگذرد
 تو گر دادگر باشی و پاک دین²³
- همه پادشاهی² مرا لشکرند³
 خردمند بید و بی آزار بید
 سپاسی ز خوردن بمن بر نهید⁴
 ندارد همی توشه کارکرد⁶
 هر آنکس که اندر⁷ سپاه منست
 بداد و دهش گیتی آباد کرد
 نگر تا چنین در جهان¹⁰ شاه کیست¹¹
 که بودند زو در¹³ جهان یادگار
 کی آرش دوم و دگر کی¹⁴ پیشین¹⁵
 سپردند گیتی به آرام و کام¹⁷
 سر انجام تاب اندر آمد بخت¹⁹
 پیرمرد خواهد همی سبز برگ
 ز داد و دهش چند با او براند
 تو بسپار تابوت و بردار تخت
 کنون آمدم شادمان با گروه
 پرسستند او ندارد خرد
 ز هر کس نیابی بجز آفرین²⁴

1 I, IV, VI—مرا 2 I, IV, VI—پادشاهان 3 I, VI—обратный порядок мисра.
 4 I—б. оп. 5 I, IV—وز آنکس 6 I, IV—قوت از کار کرد 7 VI—نیاید همی قوت از کار کرد 8 I, IV, VI—ازان 9 I—آسان 10 I, IV—بگیهان چنین 11 Б—бб. 179—189 переданы сокращенно. 12 I, IV—خردمند اورا چهار 13 I, IV—اندر 14 I, IV—ازودر 15 I, IV—نشین 16 I—دوم را سیم کی نشین VI—نشین 17 IV—همه هر 18 VI—به تخت 19 I—بر 20 IV—سرافراز 21 I—از 22 I—چه بختی 23 I, IV, VI—رای 24 I, IV—بیابی برای بدیگر سرای VI—نوازش بیابی بدیگر سرای I, IV—

- 170 بگسترد زربفت بر مهد بر¹ یکی گنج کشی کس ندانست مر²
 فرستاد نزد یک دستان سام که خلعت مرا زین فزون بود کام³
 اگر باشدم زندگانی دراز قرا دارم اندر⁴ جهان بی نیاز
 همان قارن نیو و⁵ کشوادرا چو برزین و خرد⁶ پولادرا⁷
 بر افکند⁸ خلعت چنانچون سزید کسی را که خلعت سزاوار دید⁹
 درم داد و دینار¹⁰ و تیغ و سپر کرا درخور آمد¹¹ کلاه و کمر

۵

- 175 وزانجا سوی پارس اندر کشید که در پارس بد گنج‌هارا کلید
 نشستن گه آن گه باسطغر¹² بود کیمانرا بدان جای گه فخر بود
 جهانی سوی او نهادند روی¹³ که او بود سالار¹⁴ دیهیم جوی
 بتخت کیمان اندر آورد¹⁵ پای بداد و به آیین فرخنده رای
 چنین گفت با نامور مهتران¹⁶ که گیتی مرا از¹⁷ کران تا کران
 اگر¹⁸ پیل با پیشه کین آورد همه رخنه در داد و دین آورد
 180 نخواهم¹⁹ بگیتی²⁰ جز از راستی کس خشم خدا آورد کاستی
 تن آسانی از درد²¹ رنج²² نیست²³ کجا خاک و آبست²⁴ گنج نیست²⁵

و أمر فأغدوا قاجا من الذهب و منطقة ب-² در مهد زر- VI- ززر- I, IV-¹
 مرصعة بالجواهر و أحضروا خمسة من الفيلة العظام و أوقروها بالذهب و الفضة؛
 قرا من کنم- I-⁴ فزودست کام- VI-³ T (P) дает порядок бб.: 168, 169, 167.
 چو برزین و پولاد- IV-⁷ و I, VI-دوب.⁶ قارن شیر و- VI- قارن و گرد- I, IV-⁵
 و أمر لجميع الملوك و الأمراء مثل قارن ب-⁹ بر آراست- IV-⁸ و خردارا
 و کشواد و برزین و خردا بنفائس الخلع و طرائف التعف على اختلاف مراقبهم
 که بودند- VI- کرا بود درخور- I, IV-¹¹ ز دینار و دیما- IV- ز دیما و دینار- I-¹⁰
 VI-¹⁵ و IV-دوب.¹⁴ نهادند رخ سوی اوی- I, IV-¹³ آنگاه اصطغر- IV-¹² خورد(?)
 نجویم- IV-¹⁹ و گر- I, IV-¹⁸ شد- IV-¹⁷ بخردان- I, IV-¹⁶ اندر آورد آنگاه
 تن از داد و از ار(?) بر- I-²³ داد و رنج- IV-²² و VI-دوب.²¹ ز گیتی- VI-²⁰
 جز رنج نیست- I-²⁵ آب و خاکست- I, VI-²⁴ رنج نیست

- 155 نمد پیشتر آشتی را نشان¹ بدین روز گرز من آوردشان
 که چیزی ندیدم نکوتر ز داد
 بسیری همی سر بیچد⁵ ز جنگ⁶
 بکزی⁷ و ناراستی زندگردد⁸
 نوشته یم¹⁰ عهدی¹¹ ترا¹² بر پرند¹³
 160 بدار و همی¹⁵ باش گیتی فروز
 سراسر سنانیت¹⁸ بزهراب ده¹⁹
 و گر²⁰ چند روی²¹ زمین تنگ نیست²²
 همان گردگاهش بزریں کمر
 بوسید روی زمین مرد گرد
 که بی زال تخت²⁶ بزرگی مباد²⁷
 165 که او ماندمان یادگار از²⁸ مهن²⁹
 ز یاقوت و پیروزه تاج و کمر
 ز پیروزه رخشان بکردار³¹ نیل
 نهدند مهد از بر پنج پیل

آشتی پیش از آوردشان - VI؛ آشتی هیچ در خوردشان - IV؛ آشتی پیشتر زان نشان - I
 برستم چنین گفت پس - IV³ پس - VI² هَلَّا كَانَ ذَلِكَ مِنْهُمْ قَبْلَ هَذِهِ الْوَقْعَةِ - B
 چو او صلح جوید مرا نیست تنگ - VI⁶ نه بیچد - J⁵ فریدون و پور - J⁴
 فاذا طلب بشنك مصالحتنا و موادعتنا فحقيق بنا أن - B - J⁸ ب. op.؛ زکزی - IV⁷
 - VI¹² عهد - IV¹¹ نیستیم - I, IV¹⁰ زابلستان - I, IV, VI⁹ نجیبه الی ما طلب
 وقد تقدمنا بأن يكتب لك عهد على ممالك زابلستان الی بحر السند - B¹³ بران
 داد - VI¹⁷ وگر - VI¹⁶ وزان - I, IV¹⁶ همی دارومی - I, IV¹⁵ تو شو - I, IV, VI¹⁴
 اگر - IV²⁰ داد - VI¹⁹ بدشمن سنانیش - VI¹⁸ وسلم بلاد کابل الی مهرباب - B
 T-доб.:²² جنگ جوی - J²¹

بسی خلعت آراست شاه رمه * بزال و برستم بداد آن همه
 در - VI²³ و خلع علیه خلعة عظيمة مشتملة على التاج... (163) (далее перевод б. 163)
 24 I, IV, VI²⁵ چنان - VI²⁶ تاج - I, IV²⁷ 165 стоят перед б. 163
 مایه - VI³⁰ إنه بقية الملوك الماضين - B²⁹ مازد از یادگار - J²⁸ 28
 تابانتر از آب - VI³¹ زرخشانتر از آب - I, IV³¹

- 135 و گَر آزمندِ یست و ¹ اندوه و رنج
مگر رام گردد برین ⁴ کیقباد
کس ⁵ از ما نمی‌بینند جیحون بخواب
مگر با درود و سلام و پیام
چو نامه بهر اندر آورد شاه
140 ببردند نامه بر کیقباد
چنین داد پاسخ که دانی درست
ز تور اندر آمد ⁹ نخستین ستم
بدین روزگار اندر افراسیاب
شنیدی که با شاه نوذر چه کرد
145 ز کینه بافریث پر خرد
ز کردار بد گَر بشیمان شوید ¹³
مرا نیست از کینه و آزار ¹⁴ رنج
شمارا سپردم ¹⁶ ازان ¹⁷ روی ¹⁸ آب
بنوی یکی باز پیمان نوشت ¹⁹
150 [فرستاده آمد بسان پلنگ
بنه بر نهاد و سپهر را برآند
[ز جیحون گذر کرد مانند باد
[که دشمن شد از پیش بی کارزار
بدو گفت رستم که ای شه‌ریار
- شدن تنگ دل در ² سرای سپنج ³
سر مرد بخرد نگردد ز داد
وز ایران نیایند ازین روی ⁶ آب ⁷
دو کشور شود ⁸ زین سخن شادام
فرستاد نزدیک ایران سپاه
سخن نیز ازین گونه کردند یاد
که از ما نبرد پیشدستی نخست
که شاهی چو ایرج شد از تخت کم
بیامد بتمیزی ¹⁰ و بگذاشت ¹¹ آب ¹²
دل دام و دد شد پر از داغ و درد
نه آن کرد کز مردمی در خورد
بنوی ز سر باز پیمان شوید ¹³
بسیار چیده‌ام در سرای سپنج ¹⁵
مگر یابد آرامش افراسیاب
بباغ بزرگی درختی بکشت
رسانید نامه بنزد پشنگ ²⁰
همی گردد بر آسمان بر فشاند
وزان آگهی شد بر کیقباد
بدان ²¹ گشت شادان دل شه‌ریار ²²
مجو ²³ آشتی در گه کارزار

¹ I, IV— آرزویست ² دگر ³ Б-56. 128—138 переведены сокращен-
но. ⁴ I, IV, VI— بدین ⁵ I— گَر ⁶ VI— نباشد ازین جوی ⁷ I, IV— پس
I, IV, VI— 11 بایران ¹⁰ I, IV— آمد اول ⁹ VI— بود ⁸ IV— نیایند ازان روی آب
نشوی ¹³ I— و اما الآن فلا یخفی أن أفراسیاب هجم هذه البلاد ¹² Б- گذشت
سپهر ¹⁶ I, IV— ¹⁵ VI—6. оп. ¹⁴ I, IV— کینه آزار رنج ¹³ I, IV— شدست ¹² VI— نشود ¹¹ IV—
I, IV—66. ²⁰ I, IV— 20 نداشت ¹⁹ IV, VI— از آنسوی ¹⁸ IV— شماراست پیمان ازین ¹⁷ VI—
150—153 оп. ²¹ VI— چنان ²² VI— обратный порядок мисра; Б-56. 150—153 не
переведены. ²³ I, IV, VI— مجوی

- 120 گـر¹ از تـور بـر اـیـرج ذـیـك بـخت
[دـر اـن بـر⁴ هـمـی رانـد⁵ بـا بـد سـخـن
گـر اـیـن کـیـنـه از⁷ اـیـرج⁸ آـمـد پـدـید
بـر اـن هـم کـه کـرد آفریدون نخست¹⁰
سـزد گـر بـر اـنـیـم دـل هـم بـر اـن
ز جـیـحـون و¹³ تـا مـا و ر اـلـنـهـر بـر¹⁴ 125
بـر و بـوم مـا بـود هـنـگـام شـاه
هـمـان بـخـش اـیـرج ز¹⁸ اـیـر اـن ز مـیـن
ا ز اـن گـر بـگـردیم و جـنـگ آوریـم
بـود زخـم شـمـشـیـر²¹ و خـشـم خـدای
و گـر²³ هـمـچـنـان چـون فـریدون گـرد 130
بـبـخـشـیم و زان²⁴ پـس نـجـویـم کـیـن
سـر اـیـنـده از سـال²⁵ چـون بـرف گـشـت
سـر اـنـجـام هـم جـز بـمـالای خـویـش
[بـمـانـیم رـوز پـسـیـم زـیر خـاك²⁷
- بـد² آـمـد پـدـید از پـی تـاج و تـخت³
بـبـا بـد کـه پـیـونـد مـانـد بـیـن⁶
مـنـوچـهـر سـر تـا سـر اـن⁹ کـیـن کـشـید
کـجا راسـتـی را بـبـخـشـش بـجـست¹¹
نـگـردیم از آـیـیـن¹² و رـاه سـر اـن
کـه جـیـحـون مـیـانـچـیـست¹⁵ اـنـدر گـذر¹⁶
نـکـردی بـر اـن¹⁷ مـر ز اـیـرج نـگـاه
بـداد آفریدون و کـرد¹⁹ آفریـن²⁰
جـهـان بـر دـل خـویـش تـنـگ آوریـم
نـیـابـیم بـهـر بـهـر²² دـو سـرای
بـتـور و بـسـلم و بـه اـیـرج سـپـرد
کـه چـنـدین بـلا خـود نـیـرزد ز مـیـن
ز خـون کـیـان²⁶ خـاك شـنـگـرف گـشـت
نـیـا بـد کـسی بـهـر از جـای خـویـش
سـراپای کـر بـاس و جـای مـخـاك²⁸

هم⁴ — 121 стоит перед 6.120 текста. VI — 3 چه — VI² که — I, IV, VI¹
VI — نگارید باید حدیث کهن — IV؛ نماید که پرخاش ناید بین — I⁶ ماند — IV⁵
B — 6. не переведен; IV — 6. доб.:
نماندست آن کین زنا خواسته * وزان خواسته کیننه شد خواسته
آهنگ — I, IV¹² ببرد — VI¹¹ گرد — VI¹⁰ این — IV, VI⁹ تور — VI⁸ کنز — I⁷
I, IV — 16. доб.: میانستش — I, IV¹⁵ در — I, IV, VI¹⁴ خچندست — VI¹³ زخرگاه — I, IV¹³
نه کاهید کشور نه در وی فزود * همه راستی جست و نیکی نمود
که از آفریدون برد — VI؛ که از آفریدون بدش — I, IV¹⁹ بد — I, IV¹⁸ نکرد اندران — I, IV¹⁷
فیکون جیحون حاجزا بین المملکتین و یکون ماوراء للثورانیة کما کان فی عهد — B²⁰
ایرج و ما هو من جانبہ الآخر للإیرانیة و مقتضى العقل أن نتراضی بهذه القسمة و لا نتعنى
ازان — I²⁴ اگر — I, IV²³ زهر — IV, VI²² خورشید — I²¹ فی محاولة غیرها
VI — 27 یلان — I²⁶ سر زنده از سال — VI؛ سر زنده زال — I, IV²⁵ وزین — VI²⁴
I, IV — 6. оп.²⁸ بمانیم با آن رشی پنج خاك — T؛ نماییم ما رستن از کج و خاك

جوانی¹ بدو نیکی روزگار
 که پیش⁴ آمدندم همان⁵ سرکشان
 بسی یاد دادندم از⁷ روزگار
 کنون از گذشته مکن هیچ یاد
 گرت دیگر آید یکی آرزوی
 بیک دست رستم که¹³ تابنده هور
 بروی¹⁶ دگر قرارن رزمزن
 سه دیگر چو کشواد ز زین کلاه
 چهارم چو مهرباب کابل خدای

110

من امروز را دی گرفتم² شمار³
 پس پشت هر یک درفش کیشان⁶
 دمان از پس و من دوان⁸ زار و خوار⁹
 سوی آشتی یاز¹⁰ با کیقباد
 بگرد اندر آید سپه¹¹ چار سوی¹²
 که رزم با او نتابد¹⁴ بزور¹⁵
 که چشمش ندیدست هر گز شکن
 که آمد به آمل پیرد آن¹⁷ سپاه
 که دستور شاهست و زابل خدای¹⁸

۴

سپهدار ترکان¹⁹ دو دیده پر آب
 یکی مرد با هوشرا²² بر گزید
 یکی نامه بنوشست از تنگ²⁵ وار
 بنام²⁷ خداوند خورشید و ماه
 وزو بر روان فریادون نزود

115

شگفتی فرو ماندز²⁰ افراسیاب²¹
 فرسته بایران²³ چنان چون سزید²⁴
 پرو کرده صد گونه رنگ²⁶ و نگار
 که او داد بر آفرین دستگاه
 کزو دارد این تخم ما تار و پود

ور امروز تا دی گرفتین VI؛ ز نیک و ز بد بر گرفتن IV-² جزای T-¹
 پیش⁴ IV, VI- (ср. б. 108 текста). دمان از پس من دمان زار و خوار I-³
 I-б. оп.⁹ دمان IV-⁸ کردند از VI؛ دارند ازین IV-⁷ I-б. оп.⁶ همه IV, VI-⁵
 چو I, IV-¹³ Б-бб. 110-115 не переведены. اندیشه I, IV-¹¹ تاز VI-؛ باز IV-¹⁰
 بدست I, IV-¹⁶ ابا گرز و کوپال و با فز و زور I, IV-¹⁵ او بر نتابم VI-¹⁴
 که سالار شاهست و فرههای VI؛ که سالار شاهست و با فز و رای I, IV-¹⁸ ار VI-¹⁷
 از VI-доб.:²¹ I, IV, VI-²⁰ توران I, IV-¹⁹

که چندین سخنهای یاد آمدهست * سرش را کنون رای داد آمدهست
 I, IV-²² بیدار دل I, IV-²³ بایران فرستاد VI- б. оп.; Л, IV-доб.:²⁴

دبیر نویسنده را گفت شاه * که پیش آر قرطاس و مشک سپاه
 VI-²⁶ فرزانهوار IV؛ فرهنگوار I-؛ (описка из ارزنگ) ارزنگ Л-²⁵

سپاهی از VI-²⁷

- 90 جز از آشتی جستندت رای نیست
زمیننی کجا آفریدون گردد
بهمن² داده بودند و بخشیده راست
تو دانی که دیدن نه چون³ آگهیست
[گلسستان که امروز باشد بیمار
95 از امروز کاری⁵ بفردا ممان
ترا جنگ ایران چو بازی نمود
نگر تا چه مایه ستام بزر
همان بازی اسپان زرین¹¹ لگام
ازین پیشتر نامداران¹² گردد
100 چو کلبداد و چون بارمان دلیر
خزروان¹⁵ کجا زال بشکست خورد
شساسی کین توز لشکر پناه
[جزین نامداران کین¹⁷ صد هزار
بتر زین همه نام و ننگ²⁰ شکست
105 گر از من سر نامور گشته شد
- که با او سپاه ترا پای نیست¹
بدانگه بتور دلاور سپرد
ترا کین پیشین نپایست خواست
میان شنیدن همیشه تپست
تو فردا چنی گل نیاید بکار⁴
که داند که فردا چه گردد زمان
ز⁶ بازی سپهرا درازی فزود⁷
هم از⁸ ترگ⁹ زرین و زرین سپر¹⁰
همان تیغ هندی بزرین نیام
قیام¹³ اندر آمد بخواری ببرد
که بودی شکارش همه ذره شیر¹⁴
نمودش بگزرز گران دستبرد¹⁶
که قارن بکشتش باوردگاه
فزون کشته آمد گه¹⁸ کارزار¹⁹
شکستی که هر گز نشایدش بست
که²¹ اغریثت پرخرد²² کشته شد²³

وقال: الصواب أن نغتنم السلامة منهم و نعد الرسل اليهم جانحين الى السلم —¹
 Л—б.оп.;⁴ به از I, IV, VI—³ بتو VI—² 91—103 текста не переведены.
 I, IV— на месте этого б. стоит б. 96 текста; I, IV— пять бб. в порядке: 95, 94, 97, 98, 99
 перенесены, стоят после б. 102 текста.
 I, IV, VI—⁷ نمود¹ I, IV, VI—⁶ کارت⁵ I, IV—⁵
 نامداران IV—¹² بزرین I, IV—¹¹ کمر IV—¹⁰ زین VI—⁹ همان I, IV, VI—⁸
 Л—доб.;¹⁴ که باد I, IV—¹³ و شیران
 چو کلبداد و یسه که قارن بکشت * دل چرخ گردان بدو شد درشت
 VI—доб.:

کروخان و یسه که قارن بکشت * دل چرخ گردان بدو شد درشت
 VI— бб. 101—103 стоят после б. 105 текста.¹⁶
 I, IV, VI—²¹ چو¹ I, IV, VI—²⁰ و Л—доб.²⁰
 I, IV— б. оп.¹⁹ گشته درین VI—¹⁸ دگر VI—¹⁷
 ثم طفق يعتذر الى أبيه من سبق السيوف العذل في قتل اغريث اخيه و يسأله العفو و الصفح
 B—²³ نامور VI—²² زهرنر I, IV—²²
 далее до б. 114 текста не переведено.
 I—¹⁵ خروان VI—¹⁶ خروان IV—¹⁵ خزروان I—¹⁵

همی زد بگزرز و بتیغ و رکیب
 نیرزید جانم¹ بیک مشت خاک²
 کس اندر جهان این³ شگفتی ندید
 بزین اندر آورد⁴ گرز گران
 که گفتی ندارم بیک پیشه سنگ
 ز چنگش فندام نگون⁷ زیر پای
 دو پایش بخاک اندر و⁸ سر بابر
 کشیدندم از پیش⁹ آن لخت کوه
 بچنگ اندرون زور¹⁰ و آهنگ من
 وزان آفرینش پر اندیشهام
 نه هوش و نه دانش نه رای و درنگ¹³
 یکی گرزۀ گاوپیچر بدست¹⁶
 زدندش¹⁸ بران تارک ترگدار¹⁹
 ز سنگ و ز رویش²⁰ بر آورده اند
 چه درنده شیر و چه پیل ژیان
 به بازی همی آمدش کارزار
 بترکان²² نمادی سرافراز کرد²³

همی تاخت اندر فراز و نشیب
 ز گرزش هوا شد پر از چاک چاک
 همه لشکر ما بهم بر درید
 درفش مرا دید بر یک گران
 چنان بر گرفتم⁵ ز زین خدنگ⁶
 که بر بند بگسست و بند قبیای
 بدان زور هر گز نباشد هژبر
 سواران جنگی همه هم گروه
 تو دانی که شاهی دل و چنگ من
 بدست وی اندر¹¹ یکی پیشهام
 یکی پیلتن دیدم و¹² شیرچنگ
 عنانرا¹⁴ سپرده بران¹⁵ پیل مست
 همانا که کوپال سیصد¹⁷ هزار
 تو گفتی که از آهنش کرده اند
 چه درپاش پیش و چه ببر بیان
 همی تاخت یکسان چو روز شکار
 چنو²¹ گر بدی سام را دستبرد

75

80

85

اندر⁴ I, IV— آن³ IV, VI— I, IV, VI—обратный порядок мисра.² جانم¹ I, IV—
 اندرون⁸ I, IV, VI— کنون⁷ VI— پلنگ⁶ I, IV— گرفتشی⁵ IV— افگند
 تو گفتی بدستش¹¹ IV— دلیری و کردار¹⁰ I, IV— چنگ⁹ I, IV—
 بدان¹⁵ I, IV, VI— عنانش¹⁴ I, IV— نه سنگ¹³ I, IV, VI— دیدمش¹² I, IV, VI—
 زدندی¹⁸ VI— بیش از هزار¹⁷ I— همش کوه و هم غار و هم راه پست¹⁶ I, IV, VI—
 ل-доб.: زنامدار¹⁹ I, IV— گرزدار¹⁹ Л—

گر از جای جنبان شود کوه خار * بزین در بجنبید ان نامدار
 :دوب. IV²³ ز ترکان²² I, IV— چنان²¹ VI— بسنگ و برویش²⁰ I, IV, VI—
 جهانجوی و روی سپاهت منم * بدشغواری اندر پناهت منم
 نمادست با او مرا تاو هیچ * برو رای زن آشتی را بسیج

- 60 ز گـرد سواران¹ دران² پهن دشت
هزار و صد و شصت گرد دلیر
برفتند ترکان ز پیشی مغان
وزانجا بجایحون نهادند روی
شکسته سلیج و گسسته کمر
زمین شش شد و آسمان گشت هشت³
بیک زخم⁴ شد کشته چون نره شیر⁵
کشیدند لشگر سوی دامغان
خلیله دل و با غم و گفت و گوی
نه بوق و نه کوس و نه پای و نه سر⁶

۳

- 65 برفت از لب⁷ رود نزد⁸ پشنگ⁹
بدو گفت کای نامبردار شاه
یکی آنکه پیمان شکستن ز شاه
نه از تخم ایرج جهان¹² پاک شد
یکی کم شود دیگر آید بجای
قباد آمد و تاج بر سر نهاد
سواری پدید آمد از تخم¹³ سام
پیامد بسان نهنگ نژم
زبان پر ز گفتار و کوتاه چنگ
ترا بود ازین¹⁰ جنگ جستن گناه¹¹
بزرگان پیشین ندیدند راه
نه زهر گزاینده ترپاک شد
جهان را نمائند بی کدخدای
بکینه یکی نو در اندر گشاد
که دستانش رستم نهادست نام
که گفتی زمین را بسوزد بدم

¹ I, IV, VI— ستوران ² IV— دران ³ I, IV, VI—доб.:

فرو رفت و بر رفت روز نبرد * بـماهی ذم خون و بر ماه گرد
T—доб.:

نگه کرد فرزندان زال زر * بدان نام بردار با زور و فر
ز شادی دل اندر برش پر طپید * که رستم بدادسان هنرمند دید
برید و درید و شکست و بـست * یلان را سر و سپینه و پا و دست
نه کوس و نه⁶ VI— بر پشت شیر IV— زدر جنگ شیر I, VI—⁵ حمله I, IV—⁴

بـپیشی پدر رفت پور⁸ T— ازبر IV—⁷ (سر—T) نیزه نه بوق و نه بر
B—переводит рассказ¹¹ زمین I, IV—¹⁰ ذم عبر و توجه نحو آبیه بـشنگ B—⁹

فلما مثل بین یدیه سرد علیه جمیع احوال: Афрасийаба (от 66 до 89 б. текста) так:

زمین I, IV, VI—¹² الواقعة و وصف قوّة الايرانیه و قلّة ثبات التورانیة بین آیدیه

¹³ I— پشت

جوانست و جویای نام آمدست
 چو کشتی که موجش بر آرد ز آب¹
 بگردن بر آورد گرز گران
 فرو کرد گرز گرانرا بزین
 جدا کردش از پشت زین پلنگ⁴
 دهد روز جنگ نغست پندش داد⁶
 نیامد دوال کمر پایدار
 سواران گرفتند گرد اندرش
 بخائید رستم همی⁹ پشت دست
 همی بر کمر ساختم بند خوش¹⁰
 خروشیدن کوی بر¹² چند¹³ میل¹⁴
 که رستم بدرید قلب سپاه
 درفش سپهدار شد ناپدید¹⁶
 خروشی ز ترکان بر آمد¹⁷ بزار
 بجنبید لشگر چو دریاز باد
 درخشیدن¹⁹ خنجر و²⁰ زخم چوب²¹
 غمی شد سر²³ از²⁴ چاک چاک تیر
 ز شنگرف نیرنگ زد بر ترنج

نه بینی که با گرز سام آمدست
 بپیش سپاه آمد افراسیاب
 چو رستم ورا² دید بفشارد³ ران
 چو تنگ اندر آورد با او زمین
 بپند کمرش اندر آورد چنگ
 همی خواست بردنش پیش⁵ قباد
 ز هنگ⁷ سپهدار و چنگ⁸ سوار
 گسست و بخاک اندر آمد سرش
 سپهد چو از چنگ رستم بجست
 چرا گفت نگرفتمش زیرکش
 چو آوای¹¹ زنگ آمد از پشت پیل
 یکی مژده بردند نزدیک شاه
 چنان تا بر شاه¹⁵ ترکان رسید
 گرفتش کمر بند و بفگند خوار
 ز جای اندر آمد چو آتش قباد
 بر آمد خروشیدن دار و کوب¹⁸
 بران²² ترگ زرین و زرین سپر
 تو گفتی که ابری بر آمد ز کنج

45

50

55

¹ VI — در آرد باب ² VI — چنان ³ I, IV — بفشارد ⁴ I, IV — خدنگ ⁵ I, IV — همه ⁶ VI — یاد ⁷ VI — چنگ T (P) — سنگ ⁸ Л, VI — هنگ ⁹ I — بپند و پیش T (P) — پندجه پیش T (C) — کردمش بندکش VI — بندوکش I, IV — доб.:
 I, IV — доб.:

سپهدار ترکان بشد زیر دست * یکی بارهه تیرز تنگ بر نشست
¹¹ I, IV, VI — آواز ¹² I, IV — از ¹³ VI — شد بر دو ¹⁴ Б-бб. 50-52 не переведены.
¹⁵ I, IV — بر آمد ز ترکان ¹⁶ I, IV — ترکان بدید ¹⁷ I, IV — پند سپهدار ¹⁸ I, IV — обратный
 IV — تیر ¹⁹ I — درفشیدن ²⁰ VI — تیغ و آن ²¹ I, IV — دارو گیر ²² VI — چنان ²³ IV — دل ²⁴ VI — دلش
 порядок мисра.

[ننگون اندر آمد شماساسی گرد
چو دید او¹ ز قارن چنان دست برد²]
[چنین است کردار گردون پیر 25
گاهی چون کمانست و گاهی چو تیر]

۲

چو رستم بدید آنک قارن چه کرد
به پیش پدر شدد پیرسید ازوی
که افراسیاب آن بداندیش مرد
چه پوشد کجا بر فرازد درفش
من امروز بندد کمرگاه اوی 30
بدو گفت زال ای پسر گوش دار
که آن ترک در جنگ زر ازدهاست
درفش سیاهست و خفتان سپاه
همه روی آهن گرفتارسته بزر 35
ازو خویشترین را ننگه دار سخت
بدو گفت رستم که ای پهلوان
جهان آفریننده یار منست
بر اندگیخت آن رخس رویپنه سم
چو افراسیابش بهامون بدید
ز ترکان¹⁷ پیرسید کین ازدها 40
کدامست کین را ندانم بنام

چه گونه بود ساز ننگ و نبرد
که با من جهان پهلوانا بگویی
کجا جای گیرد بروز³ نبرد
که پیداست تابان⁴ درفش بنفش
بگیرم کشانش پیارم⁵ بروی⁶
یک امروز با خویشترین هوش دار
در آهنگ⁷ و در کینه ابر بلاست
ز آهنش ساعد ز آهن کلاه
نشانی⁸ سیه بسته بر خود بر⁹
که مردی¹⁰ دلیرست و پیروز¹¹ بخت¹²
تو از من مدار ایچ¹³ رنجه¹⁴ روان
دل و تیغ و بازو حصار منست¹⁵
بر آمد خروشدن گاو دم
شگفتید ازان¹⁶ کودک نارسید
بدین گونه از بند گشته رها
یکی گفت کین پور دستان سام

بدشت I, IV, VI-³ بیفتاد بر جای و آنگه بمرد I-² دیدش VI-¹

دم آهنگ I, IV-⁷ بهوی VI-⁶ پیارم کشانش I, IV, VI-⁵ با او I, VI-⁴
فیروز VI-¹¹ مرد IV, VI-¹⁰ بپر VI-⁹ درفش IV, VI-⁸ درفش I-⁸

12 VI-¹² доб.:

شود کوه آهن چو دریای آب * اگر بشنود نام افراسیاب
16 Л- سر اختر اندر کنار منست IV-¹⁵ مرنج و مرنجان I-¹⁴ آنچه VI-¹³

ز گردان I, IV, VI-¹⁷ عجب ماند ازان VI-¹⁷ بماند اندران

جهان زو شده سرخ و زرد و بنفش
 کجا موج خیزد ز دریای چین
 درفشیدن² تیغها چون چراغ
 بر افروخته شمع ازو⁴ صد هزار
 تو گفستی که خورشید گم کرد راه⁶
 چو رعد از میان نعره بر کشید⁷
 سپهدار قارن بکردار شیر⁸
 بران گونه از هر سوی کینه خواست¹⁰
 همی کشت ازایشان گو سر فراز
 شدند آن¹¹ دلیران ترکان ستوه¹²
 که می بر¹⁵ خروشید چون نره شیر¹⁶
 سمک تیغ تیز از میان بر کشید
 بگفتا منم قارن نامدار¹⁸

بپیش اندرون کویانی درفش
 ز لشکر چو کشتی سراسر¹ زمین
 سپر در سپر بافته دشت و راغ
 جهان سرپسر گشت³ دریای قار
 ز نالیدن بوق و بانگ سپاه⁵
 [سمک قارن رزمزن کان پدید
 میان سپاه اندر آمد دلیر
 گهی سوی چپ و⁹ گهی سوی راست
 [بگرز و بتیغ و سنان دراز
 [ز کشته زمین کرد مانند کوه
 [شهابی را دید گرد¹³ دلیر¹⁴
 [پیامد دمان تا بر او رسید
 [بزد بر سرش تیغ زهرآبدار¹⁷

درخشیدن VI—² چو کشتی شد از مرد روی VI—¹ نچو کشتی شد از باد روی I—¹

I, IV—доб.:¹ نچای I—⁶ هندی درای I—⁵ از Л—⁴ گشته I—³

بهر حمله قارن سرفراز * چنانچه چون بود مردم رزمساز
 گهی سوی چپ شد گهی سوی راست * بگردید و از هر کسی کینه خواست
 T—доб.:

دو لشکر بر آمد ز يك ره بجای * نه سر بود پیدا سپهرا نه پای
 بهر حمله قارن سرفراز * پیغ گند ده گرد کردن فراز
 گهی سوی چپ شد گهی سوی راست * بگردید و از هر کسی کینه خواست
 فرکض قارن و برز من: 12—13. Б—после приблизительного перевода бб. 12—13. I, IV, T, Б—б. сп. ⁷

10 I, IV—б. оп. (ср. разночтение 6);
 [в тексте по ЛиТ (P)].
 9 VI—⁹ زد
 12 I, IV—б. оп.; Л, VI—доб.:
 11 Л—¹¹ از

سپهدار قارن چو باد دمان * بکف تیغ تیز و بهازو کمان
 17 I—¹⁷ گرد دلیر I—¹⁶ برمی VI—¹⁵ مانند شیر I—¹⁴ و Л—доб. ¹³
 18 I—¹⁸ آن نامدار

کیقباد

۱

همان تاج گوهر پسر بر نهاد
چو داستان و چون قارن^۱ رزم زن
فشاندند گوهر بران^۳ تاج نو^۴
پس^۶ افراسیاب و^۷ سپهرا بدید^۸
خروشیدن آمد ز پرده سرای
چو پیل زیان شد که^{۱۰} در خاست کرد
بمستند خون ریختن را میان
دگر دست گزدهم^{۱۱} جنگی بپای^{۱۲}
ابا کرد کشواد لشگر شکن^{۱۳}
بیک دست آتش بیک دست باد

بشاهی نشست از برش کیقباد
همه نامداران شدند انجمن
چو کشواد و خرداد و^۲ برزین گو
قباد از بزرگان سخن بشنوید^۵
دگر روز بر داشت لشکر ز جای
بپوشید^۹ رستم سلیح نبرد
رده بر کشیدند ایران-پایان
بیک دست مهرباب کابل خدای
بغلب اندرون قارن رزم زن
پس پشتشان زال با کیقباد^{۱۰}

۴ T-доб.: ۳ I- بدان ۲ Л- و оп. ۱ VI- (؟) قاری

ازان پس بگفتند کای شهریار * سبوی رزم تـرکان بر آرای کار
چون T- فساپلهم عن افراسیاب و حاله B- سپه گسترید VI- سخن بر رسید I-^۵
L-доб.:^۸ آن I, VI-^۷ از T (P)- چو I-^۶ شنید

چو بشنید افراسیاب آگهی * فرود آمد از تخت شاهنشاهی
بیک I-^{۱۱} چو L, IV-^{۱۰} ببوسید (؟) I, VI-^۹ پیامد برابر صفی بر کشید T (C)-
I- доб.:^{۱۳} کار آزمای VI-^{۱۲} دست گسته

بپیش سپه رستم پهلوان * پس پشت او سرکشان و گوان

- 195 ستد نیزه از دست او¹ نامدار
بزد نیزه و بر گرفتشی³ ز زین
قلون گشت چون مرغ بر باب زن
هزیمت شد از وی سپاه قلون
تهمتن گذشت از طلایه سوار
200 کجا بد علفزار و آب روان
چنین تا شب تیره آمد فراز
از آرایش جامه⁵ پهلوی
چو شب تیره شد پهلوی پیش بین
بزدیک زال آوردش بشب
205 نشستند یک هفته با رای زن
بهشتم بیماراست پس¹⁰ تخت عاج
- بغرید چون تندر² از کوهسار
نهاد آن بن نیزه را بر زمین
بدیدند⁴ لشکر همه تن بتن
بیکبارگی بخت بد را زبون
پیامد شتابان سوی کوهسار⁵
فرود آمد آن جایگاه پهلوان
تهمتن همی کرد⁶ هر گونه ساز
همان تاج و هم⁷ بار⁸ خسروی
بر آراست با شاه ایران زمین
به آمد⁹ شدن هیچ نگشاد لب
شدند اندران موبدان انجمن
بر آویختند¹¹ از بر عاج تاج

VI-⁵ پذیرنده VI-⁴ بر ربودش I, IV, VI-³ شیر VI-² وی VI-¹
تهمتن طلایه بسی پیشسوار * بکشت و پیامد سوی کوهسار
بیماراسته I-¹⁰ پامد I, VI-⁹ یاره I, VI-⁸ آن VII-⁷ داد VI, VII-⁶
بپاویخته I-¹¹ بیماراست آن VI-

175 بیازید¹ جامی لبالب² فبید
 تهمتین همیدون یکی جام می
 بر آمد خروش از دل زیر و بم
 شهنشاه چنین گفت با پهلوان
 که از سوی ایران دو باز سپید
 خرامان و نازان⁵ شدیدی⁶ برم
 چو بیدار گشتم شدم پرامید
 بیاراستم مجلسی⁷ شاهوار
 180 تهمتین مرا شد چو باز¹⁰ سپید
 تهمتین چو بشنید از خواب شاه
 چنین گفت با شاه کنداوران
 کنون خیز تا سوی ایران شویم
 قباد اندر آمد چو آتش ز جای
 185 کمر بر میان بست رستم چو باد
 شب و روز از تاختین نغنونید
 قلون دلاور شد آگه ز کار
 شهنشاه ایران چو زان گونه دید
 تهمتین بدو گفت کای شهریار
 190 من و رخش و کوپال و برگستوان
 بگفت این و از جای بر کرد رخش
 قلون دید دیوی بجسته زبند
 برو حمله آورد ماندند باد
 تهمتین بزد دست و نیزه گرفت

1 I, VI, 2 پس گفت جام-I, 3 بلب-I, 4 خواوند-VI, 5 نازان-VI, 6 I, 7 مجلس-I, IV, 8 بدین-I, IV, 9 نجویبار-VI, 6. оп.
 رسیدی-IV, VI, 10 پیل-Л, 11 رسیدم ز تاج دلیران-I, IV, VI, 12 обратный порядок мисра.-VI, 13 بسوی-VI, 14 پذیره-I, IV, VI, 15 بر-VI, 16 بزخم-Л, 17 سواران-VI

- 150 جوان از بر تخت خود بر¹ نشست
بدست دگر جام پر باده کرد
دگر جام بر دست رستم³ سپرد
بپرسیدی از من نشان قباد
بدو گفت رستم که از⁵ پهلوان
155 سر تخت ایران بیماراستند
پدرم آن گزین یلان⁶ سربسر
مرا⁸ گفت رو تا بالبرز کوه
بشاهی برو آفرین کن یکی
بگویش که گردان⁹ ترا خواستند
160 نشان از توانی و دانی مرا
ز گفتار رستم دلیر¹¹ جوان
ز تخم فریدون منم کیقباد
چو بشنید رستم فرو برد سر
که ای خسرو خسروان جهان
165 سر تخت ایران بکم تو باده
نشست تو بر تخت شاهنشهی
دودی رسانم بشاه جهان
اگر شاه فرمان دهد بنده را
قباد دلاور بر آمد ز جای
170 تهمتن همانکه زبان بر گشاد
سخن چون بگوش سپهبد رسید
- گرفته یکی دست رستم بدست
وزو یباد² مردان آزاده کرد
بدو گفت کای نامبردار و⁴ گرد
تو این نام را از که داری بباد
پیام آوردم بروشن روان
بزرگان بشاهی را خواستند
که خوانند⁷ او را همی زال زر
قباد دلاور بمین با گروه
نیاید که سازی درنگ اندکی
بشادی جهانی¹⁰ بیماراستند
دهی و بشاهی رسانی و را
بخندید و گفتش که ای پهلوان
پدر بر پدر نام¹² دارم بباد
بخدمت فرود آمد از تخت زر
پناه بزرگان¹³ و پشت مہان
تن ژنده پیلان بدم تو باده
همت سرکشی باده و هم فرهی
ز زال گزین آن یل¹⁴ پهلوان
که بکشایم از بند¹⁵ گوینده را
ز گفتار¹⁶ رستم دل و هوش¹⁷ و رای
پیام سپهبدار ایران بداد
ز شادی دل اندر برش بر طپید

ای I, IV—⁵ و I, IV, VI—⁴ باده بر رستم I, IV—³ نام II—² زرین I, IV—¹
سر I, IV—¹⁰ ایران VI—⁹ بهن VI—⁸ خوانندش I, IV—⁷ مہان I, IV—⁶
یاد IV—¹² (в тексте по T). و II, I, IV, VI—¹¹ بشادی جهان را VI—¹⁰ تخت شاهی
گشایم VI—¹⁰ گشاید ز بند این دو II, IV—¹⁵ گو I, VI—¹⁴ دلیران I, IV, VI—¹³
دل هوش و VI—¹⁷ دل هوش II—¹⁷ بگفتار I, VI—¹⁶ ز بندی دو

بمردان جنگی و¹ پیلان مست
 بپیمود زی شاه ایران زمین
 یکی جایگاه دید بُرنا شکوه³
 نشسته نگه مردم نوجوان
 برو ریخته مشک ناب و گلاب
 نشسته بران تخت بر⁴ سایه گاه
 برسم بزرگان کمر بر میان
 بسان بهشتی برنگ و نگار
 پذیره شدندش ازان سایه گاه⁶
 فرود آی ایـدر⁸ بفـرمان ما
 بیاد رخ نامور می خوریم
 که ای نامداران گردن فراز
 بکاری که بسپار دارد شکوه
 که پیشست بسپار رنج دراز
 مرا باده خوردن نباید¹¹ بکار
 کسی کز شما دارد اورا¹² بیاد
 که دارم نشانی من از کیقباد
 بیفروزی از روی خود جان ما¹⁴
 که اورا چگونست رسم و نهاد
 چو بشنید از وی¹⁶ نشان قباد
 نشسته در زیر آن سایه دار

سر راه بر نامداران ببست
 وزان روی رستم دلیر و² گزین
 یکی میل ره تا بالبرز کوه
 درختان بسپار و آب روان
 یکی تخت بنهاده نزدیک آب
 جوانی بکردار تابنده ماه
 رده بر کشیده بسی پهلوان
 بیاراسته مجلسی شاهوار
 چو دیدند مر پهلوان را براه⁵
 که ما میزبانیم و⁷ مهمان ما
 بدان تا همه⁹ دست شادی بریم
 تهمتن بدیشان چنین گفت باز
 مرا رفت باید بالبرز کوه
 نباید ببالچین سر و دست ناز¹⁰
 سر تخت ایران ابی شهریار
 نشانی دهیم سوی کیقباد
 سر آن¹³ دلیران زبان بر گشاد
 گر آیی فرود و خوری نان ما
 بگویم یکسر¹⁵ نشان قباد
 تهمتن ز رخشن آمد چو باد
 پیامد دمان طالب¹⁷ رود بار

بگاه-Л; زراه-І⁵ در-Т⁴ بس با شکوه-І, IV³ و-و VI² ز- VI¹

6 I, IV-دوب.; جایگاه-І, IV⁶

بگفتند کای پهلوانامور * نشایدت زآنچای کردن گذر
 بماندن-І, IV¹⁰ بهی-Т⁹ آنچا-IV; اینچا-І⁸ میزبان و تو-Т⁷
 اول-IV¹² نشاید-VI¹¹ ببالچین شدن دست باز-VI¹¹; ازین کار باز
 IV-; ازینسان-І¹⁶ بگویم تر امن-І, IV, VI¹⁵ I, IV-б. оп.¹⁴ یکی زان-І, IV¹³
 بر-VI¹⁷ ازیشان

بگوئی^۱ که لشکر ترا خواستند
 که در خورد تاج کیان جز تو کس^۴
 سهمتی زمین را بهژگان برفت
 همی^۲ تخت شاهی بیاراستند^۳
 نه بینیم شاهان تو^۵ فریادری
 مهر بر میان بست و چون یاد رفت^۶

0

ز ترکان طلایه بسی بد⁷ براه
 120 بر آویخت با نامداران جنگ⁹
 دلیران توران بر آویختند
 نهادند سر سوی افراسیاب
 بگفتند وی را¹⁰ همه پیش و کم
 بفرمود تا نزد او¹¹ شد قلون
 بدو گفت بگزین¹² ز لشکر سوار
 125 دلیر و خردمند و هشیار¹⁵ باش
 که ایرانیان مردمی¹⁷ ریختند
 برون آمد از نزد خسرو قلون

رسید اندر ایشان یل صف پناه⁸
 یکی گرز⁹ گاو پیکر بچنگ
 سر انجام از رزم بگریختند
 همه دل پر از خون و دیده پر آب
 سپهبد شد از کار ایشان دژم
 ز ترکان دلیری گوی پر فسون
 وزایدر برو تا در¹³ کوهسار¹⁴
 پپاس اندرون نیز¹⁶ بیدار باش
 همی ناگهان بر طلایه زنند
 پپیش اندرون مردم رهنمون

¹ IV—بگودیش ² IV—سس ³ Л—доб. (бб. в рук. перечеркнуты):

کمر بر میان بست رستم چو باد * بیامد گرازان بر کیقباد
 بنزدیک زال آوری‌دش بشب * بآمدش‌دن هیچ‌نگ‌شاد لب
 نشستند یک هفته با رای زن * شدند اندران موبدان انجمن
 ср. ниже разнотчение 6 и 6б. 204 и 205 текста; в перечеркнутом варианте рук. Л эпизод «по-
 ездка Рустама за Кайкубадом на гору Альбурз» отсутствовал. ⁴ I, IV—⁵ Л, نیست

VI—دوب.: I, IV—چو زال زر این داستانها بگفت—I, IV⁶ نه بینم ز شاهان
 —برخشی اندر آمد همانگاه شاد * گرازان پیامد بر کیقباد
 —بجنگ—I⁹ رسیدند در رستم کینه خواه—I, IV⁸ بسی بد طلایه—I, IV⁷
 —شهریار—I, IV¹⁴ پر—VI¹³ قارن—VI¹² وی—VI¹¹ اورا—I, IV¹⁰
 —مردم—I, IV, VI¹⁷ سخت—I, IV, VI¹⁶ بیدار

- ز لشکر بلشکر دو فرسنگ مانند
 بدیشان چنین گفت کای بخردان
 هم ایدر من این² لشکر آراستم
 پراگنده شد⁵ رای بی تخت شاه
 چو بر تخت بنشست فرخنده⁷ زو
 شهی⁹ باید اکنون¹⁰ ز تخم کیان
 [شهی کو باورنگ دارد زمی
 نشان داد موبد¹³ مرا در زمان¹⁴
 ز تخم فریدون یل کیقباد
- سپهبد جهاندیدگان را بخواند
 جهانندییده و کارکرده¹ ردان
 بسی سروری و مهی³ خواستم⁴
 همه کار بی روی و بی سر⁶ سپاه
 ز گیتی یکی آفرین خاست نو⁸
 بتخت کیی بر کمر بر¹¹ میان
 که بی سر نباشد تن آدمی¹²
 یکی شاه با فر و تخت جوان¹⁵
 که با فر و پرزست و با رای و داد¹⁶

۴

- برستم چنین گفت فرخنده زال
 برو تازیان تا بالبرز کوه
 ابر کیمقباد آفرین کن یکی
 بدو هفته باید که ایدر بوی
- که بر گیر کوپال و¹⁷ بفر از پال¹⁸
 گزین کن یکی¹⁹ لشکر²⁰ همگروه
 مکن پیش او بر²¹ درنگ اندکی
 که و بیگه²² از تاختن نغوی

بسی I, IV-³ من ایدر همی VI-² هم ایدر بسی I, IV-¹ کار دیده-
 بد I-⁵ إني قد حشدت هذا الجمع الكثير والجم الغفير B-⁴ نیکوئی و بهی
 VI-⁸ доб.:
 کنون کان نمازدست پشت گوان * ندارد بدانگونه نوش و روان
 I, IV-¹² ب. оп. شهی با کمر در VI-¹¹ یکی شاه باید IV-¹⁰ یکی IV, VI-⁹ کسی I-⁹
 با تخت و فر VI-¹⁵ با فر و پرز کیان I, IV-¹⁵ بها فرخان L-¹⁴ باید I, IV-¹³
 B-¹⁸ пе-¹⁷ оп. و IV-¹⁷ خود(?) و داد VI-¹⁶ رسم داد IV-¹⁶ رسم و داد I-¹⁶ جوان
 فأنفذ زال آبنه رستم الى جبل البرز في جماعة من أعيان
 الأمراء و فرسان القواد و سار و طوى تلك المنازل البعيدة و المراحل المتعذبة في
 أسبوعين حتى أتى كيمقباد و بشره بالملك و أقبل معه و دخل المعسكر ليلا و مكثوا
 كنون VI-¹⁹ أسبوعا يتشاورون و يمضون الآراء حتى ترقبت الأمور و انتظمت الأحوال
 شب و روز VI-²² در IV-²¹ لشکری I, IV-²⁰

دل زال زر شد چو خرم بهار ز رخس نو آیین و فرخ سوار
[در گنج بگشاد و دینار داد]¹ از² امروز و فردا نیامدش یاد

۳

بزد مهره در جام³ بر پشت پیل خروشیدن کوسی با کزنای
95 بر آمد ز زابلستان⁸ رستخیز
بپیشی اندرون رستم پهلوان
چنان شد ز لشکر درو⁹ دشت و راغ
تیمیره زدندی همی شست جای¹⁰
[بهنگام بشکوفه]¹¹ گلسستان
100 [ز زال آگهی یافت افراسیاب
[بیاورد لشکر سوی خوار ری¹⁵
ز¹⁹ ایران پیامد دمادم سپاه

ازو⁴ بر شد⁵ آواز تا چند⁶ میل
همان ژنده پیلان و⁷ هندی درای
زمین خفته را بانگ بر زد که خیز
پس پشت او سالخورده گوان
که بر سر نیارست پرتید زاغ
جهان را نه سر بود پیدا نه پای
بیاورد لشکر ز زابلستان¹²
بر آمد ز آرام و از¹³ خورد و خواب¹⁴
بران¹⁶ مرغزاری¹⁷ که بد آب و نی¹⁸
ز راه بیابان سوی رزمگاه

I—доб.:

زنخ نرم و کفک افگن و دست کش * سرین نرم و بینادل و گام خوش
IV—доб.:

زنخ نرم و کف افگن و دست کش * سرین پهن و بینادل و گام خوش
VI—доб.:

زنخ نرم و کف افگن و دست کش * سرین گرد و بینادل و دوست خوش
I, 5 وزو— I, IV, VI 4 برجام— I, 3 بر— I 2 دینار بگشاد و داد— I, IV 1
I— 10 که ان— VI 9 زابلستان— I, IV, VI 8 و— IV, VI 7 برچند— VI 6 رفت— IV
و فصل من— B; بزابلستان— IV; ب. оп.; 12 بشکوفه و— IV, 11 همه شب بجای
خار ری— VI; زود ری— IV 15 I—б. оп. 14 ز— IV 13 زابلستان فی فصل الربیع
و بلغ خیره افراسیاب فسار فی عساکره و ساقهم حتی وصل الی الی فی منزل فی مرج
وز— I, IV, VI 19 کنثیر الماء و القصص 16 IV— 17 بدان— VI; دران— IV 18 I—б. оп.; B—бб. 100 و 101 переданы так:

- 75 [بیامد چو شیر ژیان مادرش
[بغزید رستم چو شیر ژیان
یکی مشیت زد نیز بر گردنش
[بپشتاد و بر خاست و برگشت ازوی
بیمفشارد⁶ ران رستم زورمند
بیازید چنگال گردی⁷ بزور
نکرد ایچ پشت از فشردن تهی
[بدل گفت کاین بر نشست منست
[ز چوپان پرسید کاین ازدها
[چنین داد پاسخ که گر رستمی
[مر این را بر و بوم ایران بهاست
[لب رستم از خنده شد چون بسد
85 [بزیں اندر آورد گلرنگ را
گشاده زنج دیدش¹⁸ و تیز تگ
کشد جوشن و خود و کوپال او²⁰
[چنان گشت ابرش که هر شب سپند
90 [چپ و راست گفتی که جادو شدست
- سر ابرش¹ آورد ناگه² بپند³
همی خواست کنند بدنشان سرش
از آواز او خیره شد مادریان
کزان مشیت بر گشت لرزان تنش⁴
بسوی گله⁵ تیز بنهاد روی
برو تنگتر کرد خم کنند
بیمفشارد یک دست⁸ بر پشت دور⁹
تو گفتی ندارد همی¹⁰ آگهی¹¹
کنون کار کردن بدست منست
[بچندست و این را که خواهد¹² بها
[برو راست کن روی ایران زمی
[بدین¹³ بر توخواهی¹⁴ جهان کرد¹⁵ راست
همی¹⁶ گفت نیکی ز یزدان سزد¹⁷
سرش تیز شد کینه و جنگ را
دیدش که دارد دل و تاو و رگ¹⁹
تن پیلوار و بر و یال او²⁰
همی سوختندش ز بیم²¹ گزند
[باورد تازنده²² آهو²³ شدست²⁴

3 Б—перевод
سر و گردنش اندر آمد—IV² سرپایش—VI¹ سر و پایش—Л¹
последующих 3 бб. отсутствует. 4 I, IV, VI—б. оп. 5 Л—رمه 6 I, IV, VI—بیمفشرد
Б—после перевода этого 11 مگر—IV¹⁰ مور(?)—VI⁹ انگشت—Л⁸ گردان—Л⁷
فسر بذلك و أسترجه و أجمه و أسترضاه 10 бб., доб.: 10
برین—I, IV¹³ داند—I, IV, VI¹² لشفسه مرکویا و کان یسمی رخشا
رسد—VI¹⁷ چنین—I, VI¹⁶ گشت—IV, VI¹⁵ خواهد—I, IV, VI¹⁴
را I, IV—в обих случаях²⁰ (без рифмы). VI—زور (قاب؟) ورگ—I, IV¹⁹ کردش
24 Л—доб.: 23 جادو (без рифмы). VI²³ یازنده—I, VI²² زیهر—I, IV, VI²¹
سرون نرم و شیراوژن و دست کش * زنج کرد و کفک افگن و گام خوش

- 60 دو گوشش چو دو خنجر آبدار
یکی کَرّه از پس بی‌الای او
سیه چشم و بورا برش و گاودم²
تنش پر نگار از کران تا کران
[چو رستم بران⁵ مادیان بنگرید
65 کمند کیانی⁶ همی داد خم
برستم چنیین گفت چوپان پییر
بپرسید رستم که این اسب کیست
چنیین داد پاسخ که داغش مجوی
همی رخس خوانیم⁹ بورا برش است
70 خداوند این را ندانیم کس
سه سالست تا این بزین آمدست
چو مادرش بیند کمند سوار
- برو یال فریه میانش نزار¹
سریین و برش هم پپهنای او
سیه خایه و تند و پولادسم³
چو داغ گل سرخ بر زعفران⁴
مرآن کَرّه پیلتن را بدید
که آن کره را باز گیرد ز رم⁷
که ای مهتر اسپ کسان را مگیر
که دو رانش از داغ آتش⁸ تهیست
کزین هست هر گونه گفت و گوی
بخو آتشی و برنگ¹⁰ آتش است
همی رخس رستمش خوانیم و¹¹ پس
بچشم بزرگان گزین آمدست
چو شیر اندر آید کند کارزار

¹ Л—(؟) نزار ² VI— و شرزه بر و گاودم ³ I—доб. 4 поврежденных бб.: سیه چشم و شرزه بر و گاودم

سنان گوش و مه تازش و چرخ گرد * زمین کوب و دریا برو ره نورد
گرازنده از پیش و ره بر ز پس * جهنده رها و گریزنده رس
از اندنش دل سبک بویتر * ز رای خردمند ره پوی تر
چه بر آب بودی چه بر خشک راه * بروز از خور افزون شدی شب ز ماه
⁴ Л—доб.:

همی رخس خوانیم بورا برش است * بخو آتشی و برنگ آتش است
(см. б. 69); I, IV—доб.:

بشعب مورچه بر پلاسی سیاه * نمودی بگوش از دو فرسنگ راه
بنیروی پیل و ببالا هیون * بزهره چو شیران گه بیستون
و خلفها مهر جذع فی قدّ الأمّ طامخ الطرف مطهم الخلق: Б—бб. 61—63 переданы так: перевод бб. 64—72 отсутствует.

که از داغ روی دو—⁸ I, IV, ⁷ VI—دم ⁶ VI—کیان را ⁵ I, IV, VI—بدان
¹⁰ I, IV, VI—و ⁹ I, IV, VI—خوانند ⁹ IV—که از داغ شاهی دو رانش VI—رانش
و ¹¹ I—оп. ¹¹ I—оп. доб. после 63 б. текста, см. разночт. 4. Л—б. بخوبی چو آب و برنگ

[سرانشان بکوبیم بدان گرز بر
[که روی زمین را کنم² بی سپاه
نیاید برم هیچ پرخاشخـر¹
که خون بارد³ ابر اندر⁴ آوردگاه⁵]

۲

چنان شد ز گفتار او پهلوان
گله هرچ بودش بزابلستان⁷
همه پیش رستم همی راندند
هر اسپى که رستم کشیدیش پیش¹¹
ز نیروی او پشت کردی بـغم
چنین تا ز کابل بیامد زرنـگ¹⁴
یکى مادیان تیز¹⁵ بگذشت خـنگ
که گفتی بر افشاند خواهد روان⁶
بیاورد لغتی⁸ بکابلستان⁹
برو داغ شاهان¹⁰ همی خواندند
پشتش بیفشاردی¹² دست¹³ خویش
نهادی بروی زمین بر شکم
فسیلـه همی ساخت از رنگ رنگ
برش چون بر شیر و¹⁶ کوتاه لـنگ

55

¹ Л—вместо этого б.:

شکسته کنم من بدو پشت پیل * ز خون رود رانم چو دریای نیل
IV—б. 52 стоит перед б. 51 текста; после б. 51 доб.:

همه رسم و راه پلنگ آرم * سر سرکشان زیر چنگ آرم
کأنه الذى عنه مترجم الكتاب
VI—бб. 51, 52 и 53 оп.; Б—после перевода бб. 49 и 50 доб.:

و أرعن عن ثغر الغضنفر كاشرا * شتیم المحیفا فیـه صولة جبار
كصاعقة او واجهت ركن يذبل * تشظى كرمـل فى البطائح منهـار
یکى رزم سازم چنان IV—; گر ایدونکه رزمی بود I—².
перевод бб. 50—52 отсутствует.

بپاشد خدنگی مرا پایدار * کجاز آهنین کوه گیرد گـذار
I—доб.:

همه رسم و راه پلنگ آرم * سر سرکشان زیر چنگ آرم
T—доб. эпизод передачи Рустаму палицы—10 бб.; в рукописях и Б—отсутствует. VI—б. оп.⁶

زکابلستان I, IV, VI—⁹ بیاورد بهری VI—; بیاورد چندی I, IV—⁸ ز زابلستان I, IV—⁷

فشردی کف VI—¹³ فشردی همی I, IV—¹² کشیدی بپیش I, VI—¹¹ شاهى VI—¹⁰

جاءوا بغیل B—; بر آمد درنگ VI—; بیامد درنگ IV—; بیاورد رنگ (?) I—¹⁴ دست

و L—¹⁶ نیز IV—¹⁵ کشیره من کابل

- 45 اگر دشت کین آید و رزم¹ سخت² بود یسار یزدان پیروز بخت³
 [بیمینی که در جنگ من چون شوم
 [یکی ابر دارم بچنگ اندرون
 [همی آتش افروزد از گوهرش
 یکی باره باید چو کوه⁸ بلند
 یکی گرز خواهم چو یک لغت کوه
- 50
- چو اندر پی ریزش خون شوم⁴
 که همرنگ آبست⁵ و بارانش خون⁶
 همی مغز پیلان بسایند سرش⁷
 چنان چون من آرم بغم⁹ کمند⁹
 گر آیند¹⁰ پیشم ز توران گروه

و لیکن ز ترکان افراسیاب * شب تیره من سر نیارم بخواب
 ترا گاه بزمست و آوای رود * کشیدن می و پهلوانی سرود
 نه هنگام رزمست و ننگ و نبرد * بر آوردن از خاک بر ماه گرد
 نه: Л—после этих 11 бб. повтoряет бб. 42 и 43 текста (вариант—начало второго мисра второго б.:
 B—не дает перевода этих 11 бб. (زیبا

کینست و گر VI—² کینست و گر جنگ IV—کینست اگر جنگ I—¹
 VI—доб.:³ روی تخت

هر آنکه که خامی بزه در کشم * زمانه بر آرد سر از تر کشم
 چو با رخس IV—که با جور گل رخس در جوشم I—б. оп.; Л— (ср. разночтение 7).⁴
 و سوف ترانی اذا اشتجرت الرماح و تصافحت الصفاح و فی یدی قطعة سحاب یتفجر من
 خلالها الدم و تسعر صواعقها و تتضرم أفلق هامات الأبطال و أھجم بها علی هجمة
 L—доб.:⁵ VI—ابرست I—б. оп.⁶ I—б. оп.; B—бб. 46—48 переданы так:
 هر آنکه که جوشن بر در کشم * زمانه بر آرد سر از تر کشم
 هر آن باره کو زخم کوپال من * بیمند برو بازوی و یال من
 نترسد ز عراده و منجذیق * نگهبان نباشد ورا جاثلیق
 چو من پیش دارم سنانم بچنگ * ببرد ز خون دل پیل رنگ (?)
 I—доб. варианты первых трех бб. рук. Л; IV, VI—доб. варианты этих же четырех бб.⁸
 L—б. оп.; I, IV—доб.:⁹

که زور مرا تاب دارد بچنگ * بگیرد ز خونش دل سنگ رنگ
 چو آید به VI—که آیند به IV—¹⁰ VI—доб. вариант того же б.

کزین تازی اسپان نشاید همی
 بخواهم ز هر سو که هست انجمن¹
 که هستی³ برین کار همداستان⁴
 بپنددی میان و نباشی دژم⁵
 ببودند شادان دل و تازاه روی
 سلیح سواران جنگی بساخت⁷
 بیلا سرت بر تر از انجمن
 کزو بگسلد خواب و آرام و ناز
 چه سازم که هنگامه بزم نیست
 دلت ناز و شادی بجوید همی¹¹
 ترا پیشی ترکان پر کین و درد¹²
 که جفت تو بادا مهی و بهی¹⁴
 که من نیستم مرد آرام و جام¹⁶
 نه والا بود پروریدن بنناز¹⁷

[یکی اسپ جنگیش باید همی
 بجویم یکی باره پیلتن
 بخوانم برستم بر² این داستان
 که بر کینه تخمه زادشم
 همه شهر ایران ز گفتار⁶ اوی
 ز هر سو هیونی تکاور بتاخت
 برستم چنین گفت کای پیلتن
 یکی کار پیشست و رنجی دراز
 ترا نوز⁸ پورا گه⁹ رزم نیست
 هنوز از لبش شیر بوید¹⁰ همی
 چگونه فرستم بدشت نبرد
 [چه گویی چه سازی¹³ چه پاسخ دهی
 چنین گفت رستم بدستان سام¹⁵
 چنین یال و این جنگهای دراز

35

40

چون VI-⁴ هستم VI-³ بر رستم IV-² B-перевод бб. 31-32 отсутствует. ¹

VI-⁶ و سأستمهضه فی هذه الأمر الفداح B-бб. 33 и 34 переданы так: ⁵ راستان

نیز I-⁸ و جاء رستم أباه متعرجاً لأمره B-вместо перевода этого бб.: ⁷ بگفتار

ترا I, IV-¹² B-перевод б. отсутствует. ¹¹ پوید IV-¹⁰ ترا وقت میدانگه VI-⁹

سازم L, VI-¹³ ترا نزد شیران پر کین و درد VI-¹² نزد شیران و مردان مرد

سپاه(؟) VI-¹⁵ B-перевод б. отсутствует. ¹⁴ L-¹⁴ مهی و مهی و مهی L-¹⁴

L-¹⁷ доб.; L-¹⁷ зачеркнут; L-¹⁶ б. зачеркнут. ¹⁶ VI-¹⁶ آرامگاه

چنین پاسخ آورد رستم بدی * که ای نامور مهتر نامجوی

همانا فراموش کردی ز من * دلیری نمودن بهر انجمن

ز کوه سپند و ز پیل ژیان * گمانم که آگاه بد پهلوان

کنون گر بترسم ز پور پشنگ * نمازد ز من در جهان بوی و رنگ

زنان را از آن نام نایب بلند * که همواره در خوردن و خفتن انید

بدو گفت زال ای دلیر جوان * سر نامداران و پشت گوان

ز کوه سپند و ز پیل سپید * فزودی و دادی دلم را نپوید

همانا که آن رزم آسان بدی * دلم زان سخن کی هراسان بدی

- 20 سـوی زابلـستان نهادند روی
 بگفتند با¹ زال چندی درشت
 پس از سام⁴ تا تو شدی پهلوان
 سپاهی ز جیحون بدین⁶ سو کشید
 اگر چاره دانی⁸ مرا این را بساز
 25 چنین گفت پس نامور¹⁰ زال زر
 سواری چو من پای بر¹² زمین نگاشت
 بجایی که من پای بفشاردم
 شب و روز در جنگ یکسان بدم
 کنون چنبری گشت یال¹⁸ یلی
 30 کنون²² گشت رستم چو سرو سبلی
- جهان شد سراسر پر از گفت و گوی
 که گیتی بس آسان² گرفتگی³ بگشت
 نبودیم یک روز روشن روان⁵
 که شد آفتاب از جهان ناپدید⁷
 که آمد سپهر بد بتنگی فراز⁹
 که تا من بیستم بمردی کمر¹¹
 کسی تیغ و گرز¹³ مرا بر نداشت¹⁴
 عنان¹⁵ سواران شدی¹⁶ پاردم
 ز پیروی همه ساله ترسان بدم¹⁷
 نتابد¹⁹ همی²⁰ خنجر کابلی²¹
 بزیمد²³ برو بر²⁴ کلاه مهی

I, IV—доб.:⁵ پس سام—VI⁴ گرفتگی بس آمان—I³ تن آسان—Л² از—Л¹

چو زو در گذشت و پسر شاه بود * بدان را ز بد دست کوتاه بود
 کنون شد جهانجوی گرشاسپ شاه * کنون گشت پی تاج و بی سر سپاه
 VI—доб.:

چو زو در گذشت و پسر شاه بود * جهان را ز بد دست کوتاه بود
 آنک منذ جلست موضع: переданы так: Б—бб. 22 и 23 VI—б. оп.;⁷ برین—I⁶
 آپیک سام و صرت پهلوان الدولة لم يطب عيش الناس يوما واحدا و الآن قد نجم
 با مهتران—I, IV, VI¹⁰ VI—б. оп.⁹ داری—IV⁸ ناجم الشر فاستعد للأمر
 IV—доб.:¹⁴ گرز و تیغ—IV¹³ در—VI¹² VI—б. оп.¹¹

بدریا نهنگ و بکه بر پلنگ * ز بیم نهان گشت در آب سنگ
 و صارت أعنة الفرسان أغارا—B VI—б. оп.;¹⁷ بدی—I, VI¹⁶ لگام—I¹⁵
 نیایم—IV; نتایم—I, VI¹⁹ پشت—I, IV, VI¹⁸ و صدور الشجعان أديارا
 IV—доб.:²¹ یکف—I²⁰

سپاسم ز یزدان کزین بیخ شست * شد از وی یکی شاخ فرخ پرست
 که از وی همی سر بگردون رسد * ببینم بمردی که تا چون رسد
 من ار باز ماندم ز تاب و توان * نمافم جهان بی جهان پهلوان
 پرستیده بربر(?)—VI; برو بر فرازد—Л²⁴ که زیمد—IV²³ ولی—I²²

- 10 فرستاده رفتی¹ بنزدیک اوی
همی گفت⁴ اگر تخت را سر بدی
تو خون برادر بریزی همی
مرا با تو تا جلودان کار نیست
پرواز شد گوش ازین آگهی
پیامی پیامد بکردار¹³ سنگ¹⁴
15 که بگذار¹⁶ چیهون و بر کش سپاه
یکی لشکری ساخت افراسیاب
[که گفتی زمین شد سپهر روان
یکایک بایران رسید آگهی
- بدو سال و مه هیچ² ننمود روی³
چو اغریترتش⁵ یار⁶ در خور بدی⁷
ز پرورده مرغی⁸ گریزی⁹ همی
بنزد منت راه دیدار نیست¹⁰
که بی کار¹¹ شد تخت شاهنشهی¹²
بافراسیاب از دلاور پیشنگ¹⁵
ممان تا کسی بر نشیند بگاه¹⁷
ز دشت سپنجاب¹⁸ تا رود آب¹⁹
همی بارد از تیغ هندی روان²⁰
که آمد خریدار تخت مهی²¹

ز پیش پیشنگ آن شه³ I, IV- رفت¹ I, IV- فرستاده رفت² VI-
و کان یقول علی سبیل⁴ B- و کانت رساله تبقی علی پایه سنة کامله⁵ B- زنامجوی
و رای⁷ IV- و⁶ J-دوب. چو اغریترتش⁵ I- التعنیف مخاطبا لاینه فی غیبه
(без рифмы) IV-⁹ ز پرورده خود (مرغ) J-⁸ (надписано) اغریتر افسر بدی
I, IV-دوب.:¹⁰

چنین تا بر آمد برین روزگار * درخت بلا حنظل آورد بار
VI-

ترا سوی دشمن فرستم بچنگ * همی با برادر کنی روز تنگ
فمضی علی ذلک مدّة من الزمان و تناهی الخیر¹² B-نحوه: پیکار¹¹ VI-
آن دلاور¹⁵ IV- ز نزد پیشنگ¹⁴ IV- بکسدار (?)¹³ VI- بموت زوّ الی بشنگ
I-دوب.:¹⁷ بگذر ز¹⁶ I- نهنک¹⁶

ترا سوی دشمن فرستم بچنگ * همی بر برادر کنی روز تنگ
و عبر بهم¹⁹ B-دوب.: سپنجاب¹⁸ IV- سپنجاب¹⁸ VI-
IV-دوب. вариант того же б. I-دوب.:²⁰ چیهون

بنه سال این لشکر نامدار * پیامد ز توران سوی کارزار
IV, VI-دوب. варианты того же б.; B-перевод б. отсутствует.²¹ VI-б. оп.; I-دوب.:

بدان سال گرشاسپ زو در گذشت * ز گیتی همان بد چو او در گذشت
بند تخت ایران ز شاهان تهی * ندیده کسی روزگار نهی
بر آمد همان کوی و برزن بجوش * وز ایران سراسر بر آمد خروش
IV-دوب. варианты того же б.; B-перевод бб. отсутствует.

[پادشاهی گرشاسپ]

۱

پدر کرده بودیش گرشاسپ^۲ نام
 بسر بر نهاد آن کیانی کلاه
 جهان را همی^۵ داشت با زیب و فر^۶
 درخت بنلا کیبانه آورد بهار^۷
 بران^۹ سان که بد تخت بی کار^{۱۰} گشت^{۱۱}
 ببخشید گیتی و بگذاشت آب^{۱۳}
 سرش پر ز کین بود و دل پر ز جنگ^{۱۵}
 بتیمار اغریتر آغشته^{۱۷} بود
 شد آن تیغ روشن پر از تیره زنگ

پسر بود زو را^۱ یکی خویش کام
 پیامد نشست از بر تخت و گاه^۳
 چو بنشست بر تخت و گاه^۴ پدر
 چندی تا بر آمد برین روزگار
 [بتیرکان خبر شد^۸ که زو در گذشت
 پیامد بخوار ری^{۱۲} افراسیاب
 نیامد یک تن درود^{۱۴} پشنگ
 دلش خود ز تخت و کله گشته^{۱۶} بود
 بدو روی ننمود هرگز پشنگ

۵

۱ IV, VI—تختگاه ۲ I, VI—گرشاسف ۳ IV, VI—بود ویرا VI—بدمرورا I, IV—۴
 ۵ VI—جهانی همه ۶ VI—دوب.: تختگاه

نبد تخت ایرانیان کاند رو(؟) * شد آن دشت گستر بی آرزو (؟)
 زمانا(؟) همانا شد از داد سیر * جهان خواست کاید بچنگال شیر
 sr. 6. 45 царствования Зау и разночтение 5 к б. 44. ۷ I, IV—6. op. ۸ I, IV—

۹ I, VI—بدان ۱۰ I, IV—شاه ۱۱ Б—заголовок царствования Гаршаспа и перевод первых
 пяти бб. отсутствуют; начало соответствующей главы представляет собой перевод б. 6: و کان

۱۲ VI—افراسیاب لما ارتحل من خوار الی و غیر جیحون قسم الممالک
 شد آن VI—۱۵ برود(؟) VI—۱۴ بگذشت آب VI—بگذشت از آب I—۱۳
 کشته I—۱۷ تخته IV—۱۶ 9. 9. sr. 6. 8 و 9 op.; ۹. ۹. sr. 6. ۹. ۱۷ I—تخته IV—۱۶
 IV—آشخته

[فراخی که آمد¹ ز تنگی² پدید
 بهر سوییکی جشنگه ساختند
 چنین تا بر آمد برین سال پنج⁴
 بید⁶ بخت⁷ ایرانیان کندرو
 جهان آفرین داشت آن را کلید³
 دل از کین و نغزین پپرداختند
 نبودند آگه کس از درد و رنج⁵
 شد آن داد گستر جهاندار زو⁸

45

IV, ⁴ بر گماشت آن کلید—VI ³ از تنگی آمد—I, IV ² پیامد فراخی—VI ¹
 از آن درد و رنج—VI; نگشتند با یکدیگر بدسکال—IV; کسی را ز رنج—I ⁵ پنج سال—VI
 (без рифмы); Л—доб.:

زمانه همانا شد از داد سیر * جهان خواست کاید بچنگال شیر
 I—доб.:

چو سال اندر آمد بهشتاد و شش * پپژمرد سالار خورشیدفش
 زمانه همانا شد از داد سیر * همی خواست کاید بچنگال شیر
 بشد—VI ⁶ IV—доб. два бб. рук. I в обратном порядке; Б—добавленные бб. отсутствуют.
 IV—доб. ⁸ IV—доб. ⁷ تخت—IV ⁷

بترکان خبر شد که زو در گذشت * بدان سان که بد تخت بی شاه گشت
 زو... مزی لسبیلہ بعد خمس سنین من ملکہ فائنکست امور الایرانیة—B
 VI—б. оп.; و اختلت أحوالهم

- 25 سخن¹ رفتشان یک بیک همزبان² که از ماست بر ما بد آسمان³ فرستاده آمد بنزدیک زو نیامد بجز درد و اندوه و رنج⁷ سراییم یک با دگر⁸ آفرین تنگی نبود روزگار درنگ که در دل ندارند¹¹ کین کین ز کار گذشته نیارند¹² یاد ازان بخش گیتی ز نزدیک و دور¹⁴ سپردند شاهای بران¹⁷ انجمن¹⁸ ازو زال را دست کوتاه بود چنین بخش کردند تخت و کلاه کین بود لیکن جهان کرد نو جهانی گرفتند هر یک بر زمین شد پر از رنگ و بوی و نگار پر از چشمه و باغ و آب روان [بگردد²⁴ زمانه پرو²⁵ تار و تنگ²⁶] بدادار بر آفرین خواند²⁷ نو
- 30 بران⁹ بر نهادند هر دو¹⁰ سخن ببخشند گیتی برسم و بداد ز دریای پیکند تا مرز تور¹³ روارو¹⁵ چنین تا بچین¹⁶ و ختن ز مرزی کجا مرز¹⁹ خرگاه بود وزین²⁰ روی ترکان نجویند²¹ راه سوی پارس لشکر برون راند زو سوی زابلستان بشد زال زر پر از غلغل و²² رعد شد کوهسار [جهان چون عروسی رسیده جوان [چو مردم بداد²³ نهاد پلنگ 40 مهران را همه انجمن کرد زو

که بر ما بد آمد بد آسمان—I-3 بر زبان—VI؛ همنشان—I-2 همه—VI-1
 انده فزای—VI-7 سپنجی سرای—VI-6 از—VI-5 آواز غو—I-4 بد گمان—VI
 نگیرند—VI-11 یکسر—VI-10 بدان—I, VI-9 بر یکدگر—I, IV, VI-8
 درد او دو(؟)—VI؛ ز رود آمل شهر تا مرز روم—I, IV-13 میارید—VI؛ ندارند—I-12
 برو—VI-15 و آباد بوم—I, IV-14 زجیحون همی تا سر مرز تور—T؛ شهر تا مرز تور
 فاستقرت الحال: Б-бб. 31-33 переданы так: بدان—IV, VI-17 تا بروم—VI-16 رو(؟)
 علی أن یکون من حدّ رُزابد و شیر الی منتهی أقصى الصین و الختن لأفراسیاب
 —VI-21 و زان—VI-20 رسم—VI, L-19 و التورانیة و من هذا الجانب لزوّ و الایرانیة
 نگردد—I, IV, VI-24 ندارد—I, IV, VI؛ ندارد(؟)—L-23 و оп.—I, IV-22 نجستند
 کرد—L-27 Б-перевод бб. 39 и 40 отсутствует. بدو—I-25

- سپهدار دستان و یکسر سپاه
چو بشنید زو گفته موبدان
بیامد بنزدیک ایران سپاه
بشاهی برو آفرین خواند⁶ زال
کهن بود بر سال هشتاد مرد⁸
سپه را ز کار بدی باز داشت
گرفتن نیارست و بستن¹² کسی
همان بد که تنگی بد اندر جهان
نیامد همی ز¹⁶ اسمان هیچ نم¹⁷
دو لشکر بران¹⁹ گونه تا²⁰ هشت²¹ ماه²²
نکردند²³ یکروز²⁴ جنگی²⁵ گران
ز تنگی چنان شد که چاره نماند
- ترا خواستند ای سزاوار¹ گاه²
همان گفته قارن و بخردان³
بسر بر نهاده⁴ کیانی کلاه⁵
نشست از بر تخت زو⁷ پنج سال
بداد و بخوبی⁹ جهان تازه¹⁰ کرد
که با پاک یزدان یکی¹¹ راز داشت
وزان پس ندیدند کشتن¹³ بسی¹⁴
شده خشک خاک و گیارا¹⁵ دهان
همی بر کشیدند نان با درم¹⁸
بروی اندر آورده روی سپاه
نه²⁶ روز یلان بود و رزم سران²⁷
سپه را²⁸ همی پود و تاره²⁹ نماند

¹ VI—خواستندی سرافراز—² I, IV, VI—شاه— I—доб. вместо бб. 14 и 15 текста:

بـروزی همایون زو نیکبخت * بیامد بر آمد بر افراز تخت
بشاهی برو آفرین خواندند * نثار شاهی بر وی افشانند
IV—доб. первый б. рук. I; IV—после б. 13 текста—зголовок царствования Зау. ³ I, IV—б.
оп. (ср. разночтение 2). ⁴ VI—نهادان—⁵ I, IV—б. оп.; Л—доб.:

سر آمد همه کار نوذر چو بود * کنون کنار زورا بناید ستود
پذیرفت شاهی و برخاست زو * بیامد نشست از بر گاه نو
بر—^{VI} زر—^{IV} ⁷ کرد—^I ⁶ Л, VI—заголовок царствования Зау перед б. 16 текста. ⁸ VI—
⁹ وکان کمیر السمن قد أناف علی ثمانین سنة—^B ¹⁰ شاد—^{VI} ¹¹ همی—^{IV} ¹² بدل—^{VI} ¹³ کشتن—^{I, IV, VI} ¹⁴ کینه—^{VI} ¹⁵ کشته—^I ¹⁶ خود از—^{VI} ¹⁷ آب و نم—^{I, VI} ¹⁸ و وقع فی ذلک العهد قطع عظیم عز فیہ الطعام حتی کان یقابل بالدرهم—^B ¹⁹ ثمانیة أشهر—^B ²⁰ بر پنج—^I ²¹ دو خسرو بران گونه—^{IV} ²² برین—^I ²³ یلان—^{VI} ²⁴ رزم—^{VI} ²⁵ جنگ—^{I, IV} ²⁶ نکردند—^{I, IV} ²⁷ کسی اسپ و یاره—^{VI} ²⁸ زنان و یاره (باده؟)—^{IV} ²⁹ ز لشکر—^{I, IV, VI}

پادشاهی زو طهماسب

سخن گفت¹ بسپار ز افراسیاب
وزان⁴ پهلوانان و یاران خویش
بود⁶ بخت بیدار و روشن روان
که دارد گذشته سخنها بیاد
همش باد و هم بادبان تخت شاه
سپاهست و گردان بسپارمر⁸
بماید یکی شاه بیدار بخت⁹
بتابد ز دیهیم¹¹ او بخردی
یکی شاه زیبای تخت بلند
که زور¹³ کیان داشت و فرهنگ گو¹⁴
سپاهی ز بامین و ز گرزبان¹⁷
که تاج فریدون بتو گشت نو

شبی زال بنشست هنگام خواب
هم از² رزم زن³ نامداران خویش
همی گفت هر چند کز⁵ پهلوان
بماید⁷ یکی شاه خسرو نژاد
بکردار کشتیست کار سپاه
اگر داری طوسی و گسته هم فز
نزیبید بریشان همی تاج و تخت
که باشد بدو¹⁰ فرقه ایزدی
ز تخم فریدون بجستند چند
ندیدند جز پور¹² طهماسب زو
بشد قارن و موبد¹⁵ و¹⁶ مرزبان
یکی مزده بردند نزد یک زو

5

10

برو VI-⁶ کو VI-⁵ هم از I-⁴ رزم ان IV-³ همان VI-² راند VI-¹
هم VI-¹² گفتار I-¹¹ برو IV, VI-¹⁰ VI-⁹ б. оп. VI-⁸ б. оп. بیامد VI-⁷
رای زن موبد I-¹⁵ آهنگ او VI-¹⁴ فرهنگ و گو IV-¹⁴ فز IV, VI-¹³ سنگ
سپاهی و نامی و از VI-¹⁶ گروهی هنرپرور و خوش زبان IV-¹⁷ و VI-¹⁶ б. оп.
(?) ب. I-¹⁷ после этого б.—заголовок царствования Зау.

که لغختی بپایید همی¹ شرم و آب
 ز یزدان بترسی و مکن بد بکس
 نخواهد شدن رام با هر کسی⁴
 خرد با سر دیو کی در خورد⁷
 بپاسخ بشمشیر یازید دست⁸
 چنان سنگدل⁹ ناهشپوار مرد¹⁰
 خیر¹¹ شد بنزدیک زال سوار¹²
 شود تار و ویران شود تخت اوی¹³
 بیمار است لشکر چو چشم خروسی
 همی رفت پر خشم و دل کینه جوی
 رخ¹⁶ ماه و خورشید پر گرد بود
 که داستان جنگی چه افکند بن
 بیمار است جنگ و پیفشارد¹⁸ پی
 تو گفتی که گیتی برو تنگ بود
 همه نامداران پر خاشاچوی²¹

چنین داد پاسخ بپاسیاب
 هر آنگه کت آید² ببد دسترسی
 که تاج و کمر³ چون تو بیند بسی
 یکی پیر ز آتش⁵ یکی⁶ پر خرد
 سپهد بر آشفست چون پیل مست
 میان برادر بدونیم کورد
 چو از کار اغریـرت نامدار
 [چنین گفت کاکنون سر بخت اوی
 بزد نای رویین و بر بست کوسی
 سپهد¹⁴ سوی پارسی بنهاد روی
 ز دریا بدریا همی¹⁵ مرد بود
 چو بشنید افراسیاب این سخن
 بیاورد لشکر سوی خوار ری¹⁷
 طلایه شب و روز در جنگ بود
 مبارز بسی¹⁹ کشته شد بر دو²⁰ روی

530

535

540

Л-доб.:⁴ تاج کیان-VI³ که باشد-VI؛ که یابی-IV² همان-VI؛ هم از-I¹

دراز است دست فلک بر بدی * همه نیکوئی کن اگر بخردی
 چو نیکی کنی نیکی آید برت * بدی را بدی باشد اندر خورت
 VI-⁸ بر خورد-VI⁷ دلی پر زدانش سری-IV⁶ دانش-Л, I⁵

سپهد بشمشیر یازید دست * بر آشفست ماننده پیل مست
 Б-бб. 524-534 переданы так: چنان بی وفا ناسزاوار مرد-I¹⁰ تیز سر-IV⁹

و لمافر اغریـرت من آمل و بلغ سری و اجتمع بأفراسیاب آنکر علیه
 فعله الذی فعل و کان قد بلغه فتنمر له و طفق یعنفه و یویخه و آخر ذلک آن سل
 سوی زال سام سوار-I, IV, VI¹² روان-VI¹¹ علیه السیف وقده بنصفین
 نهض فی-Б؛ خاری-VI¹⁷ برخ-IV¹⁶ همه-VI¹⁵ شتابان-IV¹⁴ I-б. оп.¹³

هر دو-Л²⁰ همه-VI؛ همی-I, IV¹⁹ بیفشرد-VI¹⁸ جموعه الی خوارالری
 Б-бб. оп.; I-доб.:²¹ از دو-IV, VI

بر آمد دو هفته برین روزگار * پیاده بمانده زکار سوار

بزد نای رویین و لشکر برانند¹
 پدید آمد آن بندهارا کلید²
 ز ساری³ سوی زابلستان بتاخت
 که بر گشت گشواد با فرهی
 سراینده را جامه⁴ خویشتن داد
 پذیره شدش زال زر چون سزید⁵
 کجا مانده⁷ بودند در⁸ جنگ شیر⁹
 پسر خاک بر کرد و بگریست زار¹²
 پیاراست ایوانهای بلند
 که با تاج¹³ و با تخت و افسر بدند
 شد از خواسته بی نیاز آن سپاه

همه بستگان را بساری بهمانند
 چو گشواد فرخ بساری رسید
 یکی اسب مهری یکی را بساخت
 چو آمد بدستان سام آگهی
 یکی گنج ویژه بدرویش داد
 چو گشواد نزد یک زابل رسید
 بران بستگان زار⁶ بگریست دیر
 پس از¹⁰ نامور نودر شهریار¹¹
 بشهر اندر آوردشان ارجمند
 چنان هم که هنگام نودر بدند
 پیاراست دستان همه¹⁴ دستگاه

515

520

۱۳

وزان کارها¹⁵ آگهی یافت کی
 که با شهید حنظل بر آمیختی
 که جای خرد نیست و¹⁹ هنگام هشی
 نباید²² بچنگ اندرون آبروی²³
 که هرگز نیامیخت کین²⁴ با خرد

چو اغریث آمد ز آمل بری
 بدو گفت کاین¹⁶ چیست کانگیختی¹⁷
 بفرمودمت کای برادر¹⁸ بکش
 بدانش نباید²⁰ سر جنگجوی²¹
 سر مرد جنگی خرد نسپرد

525

فترك الأسارى كلهم في تلك المدينة و ركب في جميع عساكره —¹ B
 IV—доб.:² متوجها الى الرّی الى افراسياب

همه بند از پایشان بر گشود * ز ساری پیآورد و وی گشت زود
 I—⁴ از آمل I, IV, VI—³ فنزل گشواد علی ساری B—
 VI—доб. 66. 519 и 520 текста; B—
 VI—б. оп.⁹ بر—⁸ بسته I, IV, VI—⁷ زال I, IV, VI—⁶ پدید VI—⁵ خلعت
 I, ¹⁴ با گنج IV—¹³ VI—б. оп., ср. разночтение 2. ¹² نامدار I—¹¹ بران VI—¹⁰
 I, ¹⁸ کین کین بر انگیختی IV—¹⁷ این VI—¹⁶ ازان کار او I—¹⁵ چنان VI—
 پسر از خشم باید دل IV—²¹ نباشد VI—²⁰ و оп. VI—¹⁹ کاین بدان را IV—
 کس VI—²⁴ آب جوی I—²³ نباشد VI—²² جنگجوی

بروی زمین بر نهادهاند روی
 نوندی ز ساری برون تاختند¹
 پیماورد ازان نامداران پیام³
 شد اغریترت پرخرد⁵ یار ما
 بران⁶ بر نهادیم یکسر⁷ سخن
 بیایند و جویند با⁹ وی¹⁰ نبرد¹¹
 ز آمل گذارد سپهرا¹² بری
 تن یک جهان مردم آید¹⁴ رها
 سراینده در پیش¹⁶ داستان رسید
 پیام یلان پیش ایشان براند¹⁸
 پلنگان²¹ جنگی و نام آوران
 بمردی سیه کرده در²⁴ جنگ دل
 بخورشید گردن بر افراختن
 منم گفت یازان بدین²⁷ داد²⁸ دست
 که خرم بدی³⁰ تابود ماه و سال
 ز زابل بآمل نهادهاند روی
 خبر شد باغریترت نیک خواه³³

بزرگان ایران ز گفتار او
 چو از آفرینش پپرداختند
 پیوید نزدیک² داستان سام
 که بخشود⁴ بر ما جهاندار ما
 یکی سخت پیمان فگندیم بن
 کز ایران چو داستان آزاد⁸ مرد
 گرانمایه اغریترت نیک پی
 مگر زنده از جنگ¹³ این اژدها
 چو پوینده در¹⁵ زابلستان رسید
 بزرگان و جنگ آوران¹⁷ بخواند
 ازان پس چنین گفت کای¹⁹ سروران²⁰
 کدامست مردی²² کنارنگ دل²³
 خردار این جنگ و این تاختن
 بهر زد بران²⁵ کار کشواد²⁶ دست
 برو²⁹ آفرین کرد فرخنده زال
 سپاهی ز گردان پرخاشجوی
 چو از پیش داستان³¹ برون شد سپاه³²

500

505

510

که پوید VI-؛ شتابان بنزدیک IV-؛ پیامد بنزدیک I-² بر انداختند IV-¹
 ازان نامداران رساند پیام VI-؛ که ای نامور پهلوان شادکم IV-؛ سلام I-³ بنزدیک
 اگر زال I-⁸ باوی IV-⁷ بدان IV-⁶ پره‌نر VI-⁵ بخشود IV-⁴
 VI-¹¹ او I, IV, VI-¹⁰ بیاید بجوید ابا I-⁹ اگر پهلوانرا دو IV-؛ زر با دو
 مرد VI-¹⁴ دست I-¹³ سپهرا گذارد ز آمل I-¹² بیاید که جوید ز ترکان نبرد
 (без рифмы) بخواند IV-¹⁸ نام آوران را IV-¹⁷ نزدیک I-¹⁶ بر I-¹⁵ یابد
 گردی I, IV-²² سواران IV-²¹ یاوران VI-²⁰ با IV, VI-¹⁹ رساند VI-
 سیه گردد از VI-²⁴ که بارنگ دل VI-؛ زابل سنگدل IV-²³ زنگی (؟) VI-
 بدو I-²⁹ باد VI-؛ کار Л-²⁸ برین IV, VI-²⁷ دشوار VI-²⁶ برین I-²⁵
 کنارنگ بیرون I-³² زپیش گزاره VI-؛ زپیش کرده (؟) IV-³¹ بزى I, IV, VI-³⁰
 دابخواه VI-³³ ز پیش سپاه

- از ایشان بشد خورد و آرام و خواب
ازان پس² به اغریپرث آمد پیام³
480 بگیتی بگفتار تو زنده ایم
تو دانی که دستان بزابلستان⁵
چو برزین و چون قارن رزمزن
[یلانند با چنگهای دراز
چو تابند گردان ازین سو عنان
ازان¹¹ تیز گردد رد افراسیاب¹²
485 پس آنکه سر یک رمه¹⁴ بی گناه
اگر بیند اغریپرث هوشمند
پراکنده گردیم گرد جهان
پیشی بزرگان ستایش کنیم
490 چنین گفت اغریپرث پر خرد
ز من¹⁹ آشکارا شود دشمنی
یکی چاره سازم دگر گونه زین²⁰
گر ایدون که دستان²² شود تیز چنگ
چو آرد²³ بنزدیک ساری رمه
495 بپردازم آمل نیایم بچنگ
- پر از بیم¹ گشتند از افراسیاب
که ای پرمنش مهتر نیک نام⁴
همه یک بیم مرترا بنده ایم
بجایست با شاه کابلستان
چو خرد و کشواد لشکر شکن⁶
ندارند از ایران⁷ چنین دست⁸ باز⁹
بچشم اندر آرند نوک سنان¹⁰
دلش گردد از بستگان¹³ پر شتاب
بخاک اندر آرد ز بهر¹⁵ کلاه
مرا این بستگان را¹⁶ گشاید ز بند
زبان بر گشاییم پیشی مهان
همان¹⁷ پیشی یزدان نیایش کنیم
کزین گونه گفتار کی در¹⁸ خورد
بجوشد سر مرد آهرمنی
که با من نگرود برادر²¹ بکین
یکی لشکر آرد²³ بر ما²⁴ بچنگ
بدستان²⁵ سپارم شمارا همه
سر مرا ز نام²⁶ اندر آرم بننگ²⁷

فأرسلوا [الامراء المأسورين] الى أغريپرث — B — وزیشان IV —² ترس — I, IV, VI —¹
دستان زاولستان — J —⁵ ازان پرمنش مهتران شد پیام — I —⁴ نیک نام — I —³ رساله
مثل برزین و قارن و کشواد و خرد و آنهم لا يدعون ممالكهم في يدى أفراسياب — B —⁶
و لا بد لهم من الاجتماع و الاحتشاد في طلب المعاودة الى مساكنهم و مواطنهم
VI —¹² اگر — VI —¹¹ J — B. on. —¹⁰ J — B. on. —⁹ چنگ — I —⁸ ازایشان — I —⁷
سر یک رمه مردم — I, IV, VI —¹⁴ کین ما — I —¹³ J — (?) —¹³ ز افراسیاب
چاره نه اندر — I, IV, VI —¹⁸ همه — I, VI —¹⁷ بندگان را — VI —¹⁶ بسوی — VI —¹⁵
ایران — I —²² برادر نگرود — I, IV, VI —²¹ دگر گون ازین — I, VI —²⁰ زما — IV —¹⁹
سر نام را — I —²⁶ بدیشان — I, IV —²⁵ سوی ما — IV, VI —²⁴ (оба раза). —²³ آید — I —²³
که تا لشکر آرد نسازد درنگ — VI —²⁷

- 465 همه¹ تیغ زهر آبگون بر کشید² بکین جستن آید و دشمن کشید³
 همانا برین⁴ سوگ با ما⁵ سپهر
 شما نیز دیده بر از خون کنید
 که با کین شاهان نشاید⁷ که چشم
 همه اذچمن زار و گریان شدند
 زبان¹⁰ داد دستان که تا رستخیز
 چمن¹¹ چرمه¹² در زیر تخت منست
 رکبست¹³ پای مرا جایگاه
 برین¹⁴ کینه¹⁵ آرامش و خواب نیست
 روان چندان شهریار جهان
 شمارا بداد جهان آفرین
 ز مادر همه مرگرا زاده ایم
 چو گردان سوی کینه بدشتافتند
- 470
 475

I-доб.: آیند و لشکر کشند VI-³ برکشند VI-² همی L-¹

بپوشید جوشن همه کینمرا * کجا تازه شد کین دیرینمرا
 ز مهر VI-⁶ ببارد همی خون مهر IV-⁶ ما از IV-⁶ ما بر L, VI-⁵ کزین L-⁴
 و کأنهم بلسان B-⁹ передает 66. 458—468 так: بپاشد IV-⁸ نماید I, IV, VI-⁷

حالهم یقولون

یا صامم المجد الذی * ملئت مضاربیه فلولاً
 یا کوکب الاحسان أ * بجلک الدجی عننا أفولاً
 یا غارب النعم العظما * م غدوت معمودا جزییلاً
 لهفی علی ماض قضی * ألا نری مننه بیدیلاً
 و زوال ملککم نکران * یومنا نقتدر أن یزولاً
 رکبست I, IV-¹³ جامه I-¹² جهان IV, VI-¹¹ همان I-¹¹ زمان IV-¹⁰
 باداز IV-¹⁷ همانند I, IV-¹⁶ بمانند VI-¹⁶ کینم VI-¹⁵ بدین IV, VI-¹⁴
 روانستان بآرام بادا و دین I-¹⁹ آرام L-¹⁸ надписано L-¹⁸ آram I, IV, VI-¹⁸
 دیرانیم I-²⁰ دل آرنده (?) بادا بدرگاه کین VI-²⁰ ذل امید باد اندر آرام و دین IV-²⁰
 و تناهی الخیر بذلک الی الأمراء المأسورین B-²² بدو IV-²¹ بدو I-²¹ بدین نیز VI-²¹

450 ز پیش دهستان سوی ری کشید از اسپان برنج و بتک¹ خوی کشید
کلاه کیانی بر سر نهاد بدینار دادن در اندر گشاد

۱۲

455 بگستهم و طوس آمد این آگهی
بشمشیر تیز آن سر تاجدار³
بکنندند موی و شخودند⁵ روی
سر سر کشان گشت پر گرد و خاک
سوی زابلستان نهادند روی
بر¹⁰ زال رفتند با سوگ¹¹ و درد
که زارا¹² دلیرا شها نوزا¹³
نگهبان¹⁶ ایران¹⁷ و شاه جهان¹⁸
460 سرت افسر از خاک جوید همی
گیای²² که روید بران²³ بوم و بر
همی²⁴ داد خواهیم و زاری کنیم
نشان فریدون بدو²⁵ زنده بود
بزاری و خواری²⁷ سرشرا ز تن

که تیره شد آن فر شاهنشهی²
بزاری بریدند و بر گشت کار⁴
از ایران بر آمد یکی های وهوی⁶
همه دیده پر خون همه⁷ جامه چاک⁸
زبان شاه گوی و روان شاهجوی⁹
رخان پر ز خون و سران پر ز گرد
گوا¹⁴ تاجدارا مها مهتر¹⁵
سر تاجداران¹⁹ و پشت مهان²⁰
زمین خون شاهان بیوید همی²¹
نگون دارد از شرم خورشید سر
بخون پدر سوگواری کنیم
زمین نعل اسپ ورا²⁶ بنده بود
بریدند با نامدار انجمن

نامدار — I-³ که شد تیره دیهیم شاهنشهی — I, IV, VI-² ازیشان برنج و بید — IV-¹
I, IV, VI-⁷ (ср. б. 456). زبان شاه گوی و روان شاهجوی — VI-⁶ خلیدند — I-⁵ خوار — IV-⁴
VI-⁹ б. оп.; IV-⁸ б. оп.; IV-⁸ دیده خون و همه — VI-⁷
رادا — VI-¹² زالا — I-¹² رنج — Л-¹¹ سوی — IV, VI-¹⁰ جهانی بدستان نهادند روی
سر — I-¹⁷ نگهدار — IV, VI-¹⁶ داورا — I, IV-¹⁵ یلا — IV-¹⁴ داورا — VI-¹³
نامداران — IV-¹⁹ پشت گوان — VI-¹⁸ پشت مهان — I, IV-¹⁸ سرفرازان
VI-²¹ б. 460 стоит перед — سر نامداران جهان پهلوان — VI-²¹ شاه جهان — I, IV-²⁰
همه — I, VI-²⁴ بدان — VI-²⁴ زان — I-²³ گیاهی — I, VI-²² б. 459 текста.
بخواری و زاری — I, VI-²⁷ ترا — IV-²⁶ بتو — IV-²⁵

- که گر¹ چرخ گردان کشد² زین تو
پس آن بستگان⁵ را کشیدند⁶ خوار
چو افریث پره‌نر آن بدید⁹
[همی¹¹ گفت چندین سر بی گناه 440
[بیماد خروشان بخواهشگری
که چندین سرافراز گرد و سوار
[گرفتار کشتن نه والا بود
سزد گر نیاید¹⁶ بجانشان گزند
بریشان یکی غار¹⁸ زندان کنم 445
بساری²⁰ بزاری بر آرند هوش
بهخشید جانشان²¹ بگفتار اوی²²
بفرمودشان تا بساری²⁵ برند²⁶
چو این کرده شد ساز رفتن گرفت²⁸
- سرانجام خاکست³ بالین تو⁴
بجان خواستند آنگهی⁷ زینهار⁸
دل او بپر در چو آتش دمید¹⁰
ز تن دور ماند بفرمان شاه¹²
بیماراست با نامور داوری¹³
نه با ترگ و جوشن نه در¹⁴ کارزار¹⁵
نشیبست جای بی که بالا بود
سپاری همیدون بهمنشان بمند¹⁷
نگهدارشان¹⁹ هوشمندان کنم
تو از خون بکشی دست و چندین مکوش
چو بشنید با درد²³ پیکار²⁴ اوی
بغل و بهسمار و خواری برند²⁷
زمین زیر اسپان نهفتن گرفت²⁹

1 I—б. оп.; IV—порядок 2 IV—شود 3 IV, VI—اگر 4 IV, VI—

قال صاحب الكتاب: 432—437 переданы так: 433, 436, 437, 435, 434; Б—бб. 432—437
فيا صاحب العقل و الإنصاف انزع أردية العرس عن الأكتاف و قس على هذه
الأحوال احوالك فكم رأى التاج و التخت أمثالك و اعلم أنك و ان أسرجت لك
الأفلاك و قطأطاً لعزك السماء و دعيت ملاك الرقاب لم تموسد بالآخرة غير التراب
خواستند VI—خواستنه هر یکی I—گرفتند I—گشتگان را (?) I—⁵ ل,
بیماراست با I, IV—آمد بخواهشگری I, IV—⁹ I, IV—ب. оп. ⁸ I—یکمیک
بها¹⁴ ل—¹³ I, IV—б. оп. ¹² I, IV—б. оп. بدل VI—¹¹ VI—б. оп. نامور داوری
VI—¹⁵ IV—бб.: بر

همه پیگناهند و بیچاره اند * ستم یافته نه ستم کاره آند
چاه VI—خانده IV—¹⁸ بساری همیدون بریشان بلند VI—¹⁷ نیاری I, IV—¹⁶
I—²¹ و آنفذهم الى مدينة ساری B—بمان تا IV, VI—²⁰ نگهبانسان IV, VI—¹⁹
IV—²⁴ زاری و I—²³ بهخشیدشان جان ز کردار اوی IV—²² بهخشودشان جان
بمند و I—²⁷ و أمر بهم فعملوا الى مدينة ساری B—²⁶ بزاری I—²⁵ گفتار
سپهرا پراگند ل—²⁹ وزن پس سپهدار ترکان چین VI, VI—²⁸ ل در شهر ساری برند
سپهرا برکند (پراکند؟) دل پر زکین VI—^{VI} IV—б. оп.; بر دشت کین

بز آشفت و گفستا که نوز کجاست
 چه چاره‌است جز¹ خون او ریختن
 [بدژخیم فرمود کورا⁴ کشان
 سپهدار نوزر چو آگاه شد
 425 سپاهی پر از غلغل و گفت و گوی
 بپسستند⁸ بازویش با بند⁹ تنگ
 [بدشست آوردندش از خیمه¹¹ خوار
 چو از دور دیدش زبان بر گشاد
 ز تورو ز سلم¹³ اندر آمد نخست
 بدو گفت هر بد که آید سزااست¹⁴
 430 بزد گردن خسرو تاجدار¹⁶
 شد آن¹⁷ یادگار منوچهر شاه
 ایما¹⁹ دانشی مرد بسیار هوش
 که تخت و کله چون تو بسیار دید
 435 رسیدی بجایی که بشتافتی
 چه جویدی²⁵ ازین تیره خاک نژند

کزو ویسه خواهد همی کینه خواست
 یکی کینه نو² بر انگیختن³
 بمر تا پیاموزد او⁵ سرفشان⁶
 بدانست کش روز⁷ کوتاه شد
 سوی شاه نوزر نهادند روی
 کشیدندش از جای پیش نهنگ¹⁰
 برهنه سر و پای و بر گشته کار¹²
 ز کین نیاگان همی کرد یاد
 دل و دیده از شرم شاهان بشست
 بگفت و¹⁵ بر آشفت و شمشیر خواست
 تنش را بخاک اندر افگند خوار
 تهی ماند ایران ز تخت و کلاه¹⁸
 همه چادر²⁰ آزمندی مپوش
 چنین²¹ داستان چند خواهی شنید²²
 سر آمد کزو²³ آرزو یافتی²⁴
 که هم باز گرداندت²⁶ مستمند

3 I-б. 422 стоит перед б. 421 текста; I-доб.:
 1 IV- (?) کز 2 I, IV- از نو 422 I-б. 421 текста; I-доб.:
 4 IV- اورا 5 IV- پیاموزدش 6 I, VI- б. оп. 7 IV- عمر 8 I, IV,
 9 IV- زور 10 I- همچون پلنگ 11 VI- آوردش 12 I- б. 427 стоит перед б. 426 текста; IV- б. оп. 13 I, VI-
 14 I- رواست 15 VI- بدین خود 16 I- نوزر شهریار 17 VI- بشد 18 I- б. оп. 19 IV- تو ای 20 I, IV- جامه 21 IV- ازو 22 IV-доб.:
 23 VI- کنون 24 I-б. 435 стоит перед б. 434 текста. 25 I- خواهی 26 I- گردد امدت VI- تقرا

کسانى کز ایران اسیران شدند * همه پهلوانان و می‌یران بدند
 کشیدندشان بسته و خوار و زار * همیخواست هر يك بجان زینهار
 23 VI- کنون 24 I-б. 435 стоит перед б. 434 текста. 25 I- خواهی 26 I- گردد امدت VI- تقرا

- شهماساسی و آن¹ لشکر رزم ساز
پس اندر دلیران زاولستان²
چندان شد ز پس کشته در رزمگاه³ 410
سوی شاه ترکان نهادند سر⁴
شهماساسی چون در بیابان رسید
که از لشکر وپسه بر گشته بود
بهم باز خوردند هر دو⁷ سپاه
بدانست قارن که ایشان کینند⁹ 415
بزد نای رویین و بگرفت راه
ازان¹¹ لشکر خسته و بسته مرد¹²
گریزان شهماساسی با چند مرد
- پراگنده از رزم گشتند باز
برفتند با شاه کابلستان
که گفتی جهان تنگ شد بر سپاه
گشاده سلیج و گسسته⁵ کمر⁶
ز ره قارن کوه آمد پدید
بخواری گرامیش را کشته بود
شهماساسی با قارن کینه خواه⁸
ز زاولستان ساخته¹⁰ بر چینند
بپیش سپاه اندر آمد سپاه
بخورشید تابان بر آورد گرد¹³
برفتند ازان تیغره گرد نبرد¹⁴

۱۱

- سوی شاه ترکان¹⁵ رسید آگهی
دلش گشت پر آتش از¹⁸ درد و غم 420
کزان¹⁶ نامداران جهان¹⁷ شد تهمی
دو رخ را بخون¹⁹ جگر داد²⁰ نم²¹

روی I-⁴ آوردگاه- I, IV, VI-³ زاولستان I, IV, VI-² شهماساسی با VI-¹
باز خورد این دو IV-: باز خورد ان دو باره I, VI-⁷ گلولی I-⁶ شکسته VI-⁵
بدند VI-⁹ 6. 414 стоит перед 6. 413 текста. IV-⁸ رزمخواه IV-⁸ جنگی
بسته خسته خورد I-¹² برین IV-; بدان I, VI-¹¹ ز زاولستان ساخته I, IV, VI-¹⁰
IV-¹³ доб.: بسته و خسته خورد IV-
بسی را بیست و بسی را بخست * بسی را بگزر گران کرد پست
فأمر بضرب: 416-418 переданы так: Б-66. همی تاخت دل خسته بوستان (9) کرد IV-¹⁴
الطبول و سل السیوف و صدمهم صدمة لم ینج منها غیر شهماساسی فی نفر قلیل
ز خون I-¹⁹ оп. از I, VI-¹⁸ زمین IV-¹⁷ که از I-¹⁶ توران VI-¹⁵
I-²¹ доб.: کرد IV-²⁰

چنین گفت پس نوذر تاجدار * بزدان و یاران من کشته زار
و قال کیف أبقی نوذر حیا و قد قتل أعیان أمرائی و وجوه قوادی: ср. Б:

- سروش گشته پر خشم و پر¹ خون جگر² سرش
زمین شد ز خونش چو پشت پلنگ³
ز پیش سپاه اندر آمد بدشت
نیامد برون کش بخوشید خون
بگردن بر آورد⁸ پولاد⁹ را
همی کرد ازو¹² خویشتن ناپدید¹³
خدنگی بدو اندرون راند خوار
بران بند¹⁴ زنچیر پولاد بر
سپهرا بکلباد بر دل بسوخت
شماساس شد بی¹⁸ دل و روی زرد¹⁹
- بدست اندرون داشت گرز پدر
بزد بر سرش گرز⁴ گاورنگ
بیفگند و بسپرد و زو در گذشت⁴
شماساس را خواست⁵ کاید برون
بگرد اندرون یافت⁶ کلبادرا⁷
چو شمشیرزن گرز¹⁰ دستان بدید¹¹
کمان را بزه کرد زال سوار
بزد بر کمر بند کلباد بر
میزانش ابا¹⁵ کوه¹⁶ زین بدوخت¹⁷
[چو این دو سر افکنده شد در نبرد

¹ VI — оп. ² Л — доб.:

خروشان پیامد همان کینه خواه * چو شیر خروشان پیش سپاه
همانگه برون رفت زال دلیر * بچنگ اندرون همچنان شرزه شیر
چو دستان بر انگیزخت گرد نبرد * همانگه بر آمد خزروان بگرد
VI — доб.:

دمنده چنان بر خزروان رسید * بر افراخت آن گرز را چون سزید
³ Л —

یکی گرز زد زال بر گردنش * که بشکست آن کوه آهن تنش
IV — доб.:

خروزان شد از کینه و جنگ سیر * همانگه بر انگیزخت زال دلیر
⁷ Б — دید⁶ I — شماساس میخواست⁵ I — بسپرد⁴ VI — چون بر گذشت⁴ VI —
I — بر آورده⁸ Л — فوق تحت ظلام العجاج علی کلباد أحد أعیان التورانیة
کرد مر¹² I — رسید¹¹ VI — (؟) ¹⁰ I — چو آن گرز و شمشیر¹⁰ (так же в б. 405). فولاد
¹³ Л — доб.:

پیامد برش گرد کلباد زود * همی خویشتن را بمردی ستود
I — доб.:

گریزان شماساس و گردان همه * پراکنده چون روز باران رمه
کوه¹⁶ Л — کمرگاه ابا¹⁵ IV — میان رانش با¹⁵ Л, VI — و I, IV, VI — доб.
و رمه بنباشد سمرقه علی سرجه¹⁷ Б — بد¹⁸ Л — IV, VI — б. оп.¹⁹

خددنگی¹ بچرخ اندرون راند² راست
 بر آمد خروشیدن داروگیر⁴
 بران⁶ قیصر کردند هر کس ذنگاه
 نراند چنین در کمان قیصر کس⁷
 خروش تبیره بر آمد ز دشت
 خروشیدن ذنگ و هندی درای⁸
 سراپرده و پیل بیرون کشید
 چو هامون شد از گرد¹² کوه¹³ سپاه
 یکی تاختن کرد بر¹⁶ زال زر
 گسسته¹⁷ شد آن نامور جوشنیش
 برفتند گردان کابلستان¹⁸
 بچنگ اندر آمد بکردار شیر

ذنگه کرد تا جای گردان کجاست
 بپنداخت سه جای³ سه چویه تیر
 چو شب روز شد⁵ انجمن شد سپاه
 بگفتند کاین تیر زالست و بس
 چو خورشید تابان ز بالا بگشت
 بشهر اندرون کوس با کزنای
 بر آمد⁹ سپهرا¹⁰ بهامون کشید
 سپاه اندر آورد پیش¹¹ سپاه
 خزروان¹⁴ دمان با¹⁵ عمود و سپهر
 عمودی بزد بر بر روشنش
 [چو شد تافته شاه زابلستان
 یکی درع¹⁹ پوشید زال²⁰ دلیر

390

395

فلما قرب من⁴ ب⁴ آنگاه³ اندر آورده² VI² خددنگش¹ I, IV¹
 معسكر الاثراك رمى بثلاثة أسهم الى وسط خيامهم فوق فيهم الاضطراب و علت منهم
 نراند جز و در کمان هیچ کس⁷ I⁷ بدن⁶ I, IV⁶ گشت⁵ I⁵ الأصوات
 Л—доб.:

شماساسی گفت از خزروان میز * نکردی چنین نرم کردن بچیز
 نه مهراب ماندی نه لشکر نه گنج * نه از زال بودی بدین روز رنج
 نبودی مگر او چنین رزمخواه * که سازید بر ما کنون کینه خواه
 خزروان چنین گفت کو یک تنست * نه آهرمنست و نه از آهنست
 تو از چنگ او دل مدار ایچ تنگ * هر آنگه که آرم من اورا بچنگ
 I, IV, VI—доб. варианты тех же бб., кроме третьего, оп. в I и IV. рукописях; Б—
 перевод бб. отсутствует. ⁸ VI—доб.:

دلاور بپوشید ساز نبرد * باسپ اندر آمد بکردار گرد
 سپاهش نشستند بر پشت زمین * سری پر ز کین ابروان پر ز چین
 اندر آمد بپیش¹¹ I, IV¹¹ چو پیل زیان رخ¹⁰ VI¹⁰ سپید⁹ IV⁹ پیامد⁹ I⁹
 I—¹⁴ I, VI¹³ شد از گرد [دود^{VI} نور^{IV}] هامون چو¹² I, IV, VI¹²
 B—¹⁸ B شکسته¹⁷ I¹⁷ با¹⁶ VI¹⁶ باد و¹⁵ VI¹⁵ خزروان^{VI} خروزان^{IV} و خروزان
 گرد²⁰ VI²⁰ و لبس خفتان^B و گبر¹⁹ I, IV, VI¹⁹ فتخمت الفرسان الزاولیة

همه پادشاهی سپارم بدوی 370 تن پهلوان را نیارم برنج
ازین سو دل پهلوان را² بمست
نویدی⁵ بر افگند نزدیک⁶ زال
بدستان بگو آنچه⁷ دیدی ز کار⁸
که دو پهلوان آمد ایدر¹⁰ بجنگ
375 دو لشکر کشیدند بر هیرمند
گر از¹⁴ آمدن دم زنی یک زمان

همیشه دلی شاد¹ دارم بدوی
فرستمش هر گونه آگنده گنج
وزان در سوی³ چاره یازید⁴ دست
که پرند شو باز کن پیر و بال
بگویش که از⁹ آمدن سر مخار
ز ترکان سپاهی چو دشتی¹¹ پلنگ
بدینارشان¹² پای کردم ببند¹³
بر آید همی¹⁵ کامه بدگمان

۱۰

فرستاده نزدیک دستان رسید
سوی گرد مهراب بنهاد روی
چو مهراب را پای بر جای دید
380 بدل¹⁷ گفت کانون¹⁸ ز لشکر چه پاک
[پس آنگه سوی شهر بنهاد روی
بمهراب گفت ای هشیوار مرد
کنون من شوم در شب تیره گون
شوید آگه از من که باز آمدم
385 کمائی بیازو در افگند سخت

بکردار آتش دلش بر دمید
همی تاخت با لشکری جنگجوی¹⁶
بسرش اندرون دانش و رای دید
چه پیشم خزروان¹⁹ چه یک مشت خاک
چو آمد بشهر اندرون نامجوی²⁰
پسندیده اندر²¹ همه کارکرد
یکی دست یازم برایشان بخون
دل آگنده و کینه ساز آمدم
یکی²² تیر بر سان شاخ درخت

پهلوانان-IV² همیشه دل آرام-VI؛ دل خرم و رام-IV؛ دل خویش را شاد-I¹
VI⁵ بیازید-VI⁴ وزان سوی-VI؛ وزان سو سوی-IV؛ وزان سوی بر-I³
در-IV⁹ بکار-π⁸ بگوی آنچه-I, VI⁷ بر سوی-VI⁶ گزندی (؟)
VI¹³ بگفتارشان-IV؛ بدینارشان-π¹² جنگی-IV¹¹ ایدر آمد-VI¹⁰
کینه جوی-IV¹⁶ همه-I, IV, VI¹⁵ اگر ز-I, IV¹⁴ بدستانشان کرده ام پای بند
-I, IV²⁰ خزوزان-IV, VI¹⁹ خزوزان-I¹⁸ اکنون-I, IV, VI¹⁷ بدو-I, VI¹⁷
پسندیده در-I²¹ فلما اجتمع بمهراب اثنی علیه و شکر سعیه-B. op.؛
بسی-IV²²

ز ترکان بزرگان³ خنجر گزار
 ابا تیغ و با گرز و بخت⁵ بلند⁶
 بگوراب⁸ اندر⁹ همی نخمه کرد¹⁰
 که روشن روان بود و بی خواب¹¹ بود¹²
 بسوی شماساس بنهاد روی
 ز مهراب دادش فراوان درود
 بماداد تا جاودان با کلاه
 بدین پادشاهی نیم سخت شاد
 جز این نیز¹⁴ چاره ندیدم همی
 همان زاولستان¹⁵ بدست منست
 ز بهر ستودان سام سوار
 بر آذم¹⁹ که هرگز نیمینمش روی
 بدان تا فرستم هیونی²⁰ دوان²¹
 فرستم بنزدیک افراسیاب
 سخنها گوینده²³ کوتاه شود
 جزاین نیز هرچ از در پادشاست
 جز از²⁴ پیش تختش نباشم²⁵ بپای

خزروان¹ ابا² تیغزن سی هزار
 برفتند بیدار⁴ تا هیرمند
 ز بهر پدر زال با سوگ و درد⁷
 بشهر اندرون گرد مهراب بود
 فرستاده ای آمد از نزد اوی
 پیشش سراپرده آمد فرود
 که بیداردل شاه توران سپاه
 ز ضحاک تازیست مارا نژاد
 پپیوستگی¹³ جان خریدم همی
 کنون این سرای و نشست منست
 ازایدر چو دستان بشد¹⁶ سوگوار
 دلم شادمان شد¹⁷ بتیمار¹⁸ اوی
 زمان خواهم از نامور پهلوان
 یکی مرد بینا دل و²² پرشتاب
 مگر کز نهان من آگه شود
 نثاری فرستم چنان چون سزاست
 گر ایدونک گوید بنزد من آی

355

360

365

IV-³ خود و سروان - VI² خزیران - B؛ خروشان - IV؛ خروان - I¹

ابا تیغ - IV⁶ تخت - I⁵ هوشیار - IV⁴ ز ترکان دلیران - VI؛ سواران و ترکان

و لما توجه شماساسی و : 353 - 350 B-66. و گرز و کمان و کمند

خزیران من عند افراسیاب نحو زاولستان فی عساکرهما ساروا علی طریق سجستان

بگور - IV⁹ کورابد - B؛ بگورابه - VI⁸ بود - VI⁷ حتی وصلوا الی هیرمند

- VI¹² خوش خواب - II¹¹ همه رخ بغاک سیمه بر بسود - VI¹⁰ آب نژدر

بدان شهر مهراب بد پهلوان * خردمند و بیدار و روشن روان

همه کابلستان - IV؛ همه زابلستان - I, VI¹⁵ جزان روی - IV¹⁴ بپیوند من - IV¹³

- I²⁰ بران شد - VI¹⁹ ز تیمار - IV¹⁸ بد - I¹⁷ ز بهر پدر زال شد - VI¹⁶

دیرینه - IV²³ و - I, VI²² نهان - VI؛ دمان - I²¹ رسولی - VI؛ سواری

شوم پیش تختش نباشم - IV²⁵ بجز - VI²⁴

گلیم اندر آب زوان افکنم¹
 به پیش² پسر³ آمدن کینه جوی⁴
 کنون کین و جنگ⁵ ترا ساختم⁶
 نه روی هوا مانند روشن نه ماه
 چو رود روان خون همی ریختند
 ازو¹⁰ ویسه در جنگ بر گاشت روی
 باورد¹¹ چون ویسه سرگشته شد¹²
 نرفت¹³ از پسش قارن رزم زن
 ز درد پسر مژه کرده¹⁵ پر آب

[چنین داد پاسخ که من قارنم
 نه از بیم رفتم نه از گفت و گوی
 چو از کین او دل بپرداختم
 بر آمد چپ و راست گرد سپاه⁷
 سپه⁸ یک بدیگر بر آویختند⁹
 بر ویسه شد قارن رزم جوی
 فراوان ز جنگ آوزان کشته شد
 چو بر ویسه آمد ز اختر شکن
 بشد ویسه تا پیش¹⁴ افراسیاب

345

۹

بکینه سوی زابلستان شدند
 سوی سیستان روی بنهاد و¹⁹ تفت

[و دیگر که¹⁶ از شهر ارمان¹⁷ شدند
 شماساس کن¹⁸ پیشی چپ چون برفت

350

چنین است فرجام گردان سپهر * نخواهد برید از تو یکروز مهر
 اگر شاه نوذر گرفتار گشت * نه گردون گردنده بیکار گشت
 شما را همانروز پیش آورد * وزین بدتری خوی خویش آورد
 بقارن چنین گفت بدخواه بخت * ربود از شما تاج و دیهیم و تخت
 زمان و زمین دشمن شاه نیست * ترا بخت بیدار گشتست چیست
 IV-⁵ جنگجوی I, VI-⁴ پدرت VI-³ بسوی I, VI-² نفکنم IV-¹

جنگ و رزم IV-⁶ доб.:

چنانست فرستم بدنبال اوی * که آگه شوی زود ز احوال اوی
 VI-¹ доб.:

نمایم ترا هم یکی دستبرد * چنان چون نمایند مردان گرد
 ابا-¹⁰ VI-¹⁰ بر آمیختند I, IV-⁹ سبک I, IV, VI-⁸ سپاه I, IV, VI-⁷
 IV-¹⁴ (в тексте по Т). برفت I, IV, VI-¹³ Л, I, IV, VI-¹² б. оп. IV-¹² ز آورد I-¹¹
 مژه و رخ VI-¹ و هر دو دیده IV-¹ دیدگانیش I-¹⁵ تانزد
 оп. و I, IV-¹⁹ از VI-¹⁸ از راه کرمان Л-¹⁷ دگر آنکه VI-¹ سپاهی که IV-¹⁶

- ازان پیشتر تا¹ بقارن رسید
 دلیران و گردان توران سپاه
 دریده درفش و ننگونسار کوس
 330 ز ویسه بقارن⁶ رسید آگهی
 ستوران تازی سوی نیمروز
 [ز درد پسر ویسه جنگجوی
 چو از پارس قارن¹³ بهامون کشید¹⁴
 335 ز گرد اندر آمد¹⁶ درفش سپاه¹⁷
 زده بر کشیدند بر¹⁹ هر دو روی
 [ز قلب سپه ویسه آواز داد
 [ز قنوج تا مرز کابلستان
 همه سرپسر²² پاک در چنگ ماست
 340 [کجا یافت خواهی تو آرامگاه

چو ویسه چنان دید غمناک شد * دلش گفتی از غم بدو چاک شد
 بیماریش از دیدگان آب گرم * پس قارن اندر همیراند نرم
 فرأی قبل وصوله الیه ابنه کروخان طریحا - B 328-330 оп.; B - VI - 66. 2 کو - IV - 1
 زابا او یکی لشکری کینه خواه - I - 3 (بارمان имя сына Висе должно быть) فی الطریق
 I - доб.:

روان گشته با او چو ابر روان * فتاده ازو شور اندر جهان
 4 I - ز 5 I, VI - 66. 330 стоит перед б. 329 текста; B - порядок бб. текста. 6 VI -
 IV - 10 کسی کرد و - I - 9 بپیروزی - I - 8 که رفت او - VI - 7 ز قارن بویسه
 I, IV - 12 فنغذ الحرم و الضمین الی نیمروز و ركب فی عسکره - B 11 فرستاد سالار
 بر آمد از آنجا - I - 16 گردی - I - 15 رسید - VI - 14 لشکر - I, IV - 13 ب. оп.
 VI - 20 از - I, IV, VI - 19 ز پیشش - IV - 18 (без рифмы). سپاه - IV - 17
 چنین گفت ویسه که ای بدژاد * شد ان تغت و تاج و بزرگی بباد
 همان تا در دشت - IV - 21 همان نیز غزنین و - I - 21 B - перевод бб. 337-343 отсутствует.
 VI - 24 نقشش اونگ - I, IV - 23 سراسر همه - VI - 23 جهان سرپسر - IV - 22
 بویسه چنین گفت قارن که بسی * کجا بی زبانه (زمانه؟) بمر دست بسی (کس؟)
 زمانه چو تنگ آمدش کار بود * هم آرد غم و درد و تیمار سود

همو تاج و تخت¹ بلندی دهد
 بدشمن همی ماند و هم بدوست
 سرت گز بساید باپر³ سیاه
 وزان پس بفرمود افراسیاب
 بجویند⁷ تا قارن رزم زن
 چو بشنید کو پیش ازان¹⁰ رفته بود
 غمی گشت ازان کار افراسیاب
 که قارن رها یافت از وی بجان
 چنین گفت با ویسه¹³ نامور
 که چون¹⁶ قارن کاوه¹⁷ جنگ آورد
 ترا رفت باید بستمه¹⁸ مهر

همو تاج و تخت¹ بلندی دهد
 بدشمن همی ماند و هم بدوست
 سرت گز بساید باپر³ سیاه
 وزان پس بفرمود افراسیاب
 بجویند⁷ تا قارن رزم زن
 چو بشنید کو پیش ازان¹⁰ رفته بود
 غمی گشت ازان کار افراسیاب
 که قارن رها یافت از وی بجان
 چنین گفت با ویسه¹³ نامور
 که چون¹⁶ قارن کاوه¹⁷ جنگ آورد
 ترا رفت باید بستمه¹⁸ مهر

A

بشده ویسه سالار توران¹⁹ سپاه
 ابا لشکری نامور²⁰ کینه خواه²¹

Б — содержание⁴ برابر³ I, IV — ازو مغز یابی گهی² I — تخت و¹ IV, VI —
 وكذا عادة الأیام مامدت أطباب خیرها علی أحد إلا قوضتها: 318 — 315. 66.
 كز آغاز كوه⁶ I — در⁵ IV — ولا أبرمت حبال العز الملك إلا نقضتها
 :IV — доб.: سر نامداران آن انجمن⁹ IV — ازان⁸ VI — كس از⁷ I — بجویند⁶ VI —
 كجا رفت ازین سهمگین رزمگاه * که پیشم نیاید بدن کینه خواه
 یکی گفت قارن بشب رفته بود * ز کار شبستان بر آشفته بود
 :322 — 323. 66. VI — вместо 322 — 323. 66. I, IV — 322 — 323. 66. VI — 322 — 323. 66. I, IV —
 بگفتند با بارمان او چه کرد * چگونه بر آورد ز اسپش بگرد
 غمی شد ز افراسیاب این شنید * همی پشت دستش بدندان گزید
 (پسر (зачеркнуто, надписано) پدر¹⁵ Л — تو¹⁴ VI — ویسه کای¹³ VI — ویسه پس¹³ I —
 پیشی پسر¹⁶ VI — پیشم پسر¹⁷ IV — ز بهر پسر¹⁸ I — گرد¹⁷ I — كجا¹⁶ VI —
 بسی نیز²¹ VI — همان لشکر نامور²⁰ IV — ابا او یکی لشکر²⁰ I — ترکان¹⁹ IV —
 :IV — доб.: با او نیفکنده راه (؟)

300 بر آویخت چون شیر با بارمان
یکی نیزه زد بر کمر بند اوی
سپه سرپسر⁵ دل شکسته شدند
سپهبد سوی پارس بنهاد روی
سوی چاره جست¹ ندادش زمان²
که بگسست بنیاد و پیوند³ اوی⁴
همه یک ز دیگر گسسته شدند
ابا نامور لشکر⁶ جنگ جوی

۷

305 چو بشنید نوذر که قارن⁷ برفت
همی تاخت کز روز بد بگذرد
چو افراسیاب آگهی یافت زوی
سپاه¹¹ انجمن کرد و پویان برفت
چو تنگ اندر آمد بر¹⁴ شهریار
[بدان سان¹⁵ که آمد همی جست راه
شب تیره تا شد بلند آفتاب
ز گرد سواران¹⁸ جهان¹⁹ تار شد
خود و نامداران هزار و دویست
بسی راه جستند و بگریختند
چنان²³ لشکری را گرفته ببنند
اگر با تو گردون نشینند برآز
310 315

دمان⁸ از پیشش روی بنهاد و⁹ تفت
سپهرش مگر زیر پی نسپرد¹⁰
که سوی بیابان نهادست روی
چو شیر¹² از پیشش روی بنهاد و¹³ تفت
همش تاختن دید و هم کارزار
که تا بر سر¹⁶ آرد سری بی¹⁷ کلاه]
همی گشت با نوذر افراسیاب
سر انجام²⁰ نوذر گرفتار شد
تو گفتی کشان بر زمین جای²¹ نیست
ببدم بلا هم بر²² آویختند
بیاورد با شهریار بلند
هم از گردش او نیابی²⁴ جواز

نپهنای پیوند (؟) — 3 سوی راه شد قارن آنکه دمان — 2 چاره خود — 1 همه بند و پیوند — 4 VI — доб.:
IV —

نگون اندر آمد ز پشت ستور * شده تیره زو چرخ تابنده هور
چو — 1 هاری — 7 همان لشکر نامور — 6 یکسره — 6 VI — یک بیگ — 5 IV —
دمان — 12 I, IV — سپه — 11 I — بسپرد — 10 VI — و — 9 I, IV, VI — شیر
سر — 16 IV — بدین سان — 6 VI — براهی — 15 II — پس — 14 I, IV — و — 13 IV —
شهنشاه — 20 VI — هوا — 19 IV — دلیران — 18 I, VI — با — 17 VI — کس سر — 17 VI — بر
— 24 I, IV — همان — 23 I — هم در — 6 VI — برهم — 22 IV — درنه — 22 I — راه — 21 IV —
نیابی هم از گردش او

- نشستند بر خوان و می خواستند
 290 پس آنگه سوی خان قارن شدند
 [سخن را فگندند هر گونه بن
 [که ما را سوی پارس باید کشید⁴
 [چو پوشیده رویان ایران سپاه
 [که گیرد بدین دشت نیزه بدست
 295 [چو شیدوش و کشواد و قارن بهم
 چو نیمی گذشت از شب دیزباز
 بدین روی دژدار بد گژدهم¹²
 وزان روی دژ بارمان و¹³ سپاه
 کزو قارن رزم زن خسته بود¹⁵
- زمانی دل از غم¹ پییراستند
 همه دیده چون² ابر بهمن شدند³
 بران بر نهادند یکسر سخن
 نباید برین جایگاه⁵ آرمید⁶
 اسپران شوند از بد⁷ کینه خواه⁸
 کرا باشد آرام و جای نشست⁹
 زدند اندرین¹⁰ رای بر پیش و کم
 دلیران برفتن گرفتند ساز¹¹
 دلیران بیدار با او بهم
 ابا کومی و پیلان¹⁴ نشسته براه
 بخون برادر کمر بسته بود¹⁵

IV—доб.:³ پر—IV² ز غم دل—I¹

بسی گفته راندند از هر دری * فزودند اندیشه هر سری
 و ثم مد السماط فلما طعموا و قاموا رجع قارن الى منزله و هو لا يستصوب المقام—B
 برین—VI؛ بدین رای هیچ—I⁵ شدن—IV⁴ 291—295 не переведены. бб. далее
 доб.: I⁸ بر—I⁷ جز این هیچ رائی نباید زدن—IV⁶ راه هیچ
 زن و زاده در بند ترکان شوند * ابی جنگ دل پر ز پیکان شوند
 I—б. оп.; آرام جای و نشست—Л⁹ IV, VI—доб. варианты того же б.
 ازین—VI—б. оп.; دژبان بد و گسته—I¹² IV—б. оп. اندران—Л¹⁰
 چو دو—IV؛ پیل و گردان—I, VI¹⁴ با—I, IV, VI¹³ روی در بود با گژدهم
 доб.: VI—I¹⁵ پیل و گردان

پوشید قارن سلیج نبرد * چو بایست آراستن راست کرد
 سپهرا گذر بود با بارمان * سوی راه شد قارن آنگه دمان
 پس او برفتند گردان اوی * سوی بار بنهاد یکباره روی
 شد آگاه ازو بارمان دلیر * به پیشی اندر آمد بکردار شیر
 چو قارن مراورا چنان پیر دید * به پیکار در گرد خود بر یزید (?)

برو بسته¹ شد راه² جنگ سوار³
 گرفتشی ز جنگ درنگی شتاب⁴
 سپهبد کروخان⁵ ویسنه نژاد
 برآه⁷ بنیابان سر اندر کشید⁶
 بچوید بنه مردم بد تنه⁹
 گسی کرد لشکر بهنگام خواب
 بر¹¹ نوذر آمد بسان پلنگ
 نگه کن که با شاه ایران چه کرد
 سپاهی فرستاد بی‌مر برآه
 برین نامداران شکست آورد¹²
 بدنب کروخان¹³ بپاید¹⁴ کشید
 سپاهی به‌هر تو دارد روان¹⁵
 که از شهریاران دلیری سزد¹⁷
 بگیرم بری‌شان ز هر گونه راه¹⁸
 سپهرا چو تو¹⁹ لشکر آرای نیست
 بدانکه که بر خاست آوای کوسی
 کند ساز²¹ ایشان چنان چون سزد²²

چو نوذر فرو هشت پی در حصار
 سواران پیاراست افراسیاب
 یکی نامور ترک را کرد یاد
 سوی پارسی فرمود تا بر کشید⁶
 کزان سو⁸ بد ایرانیان را بنه
 چو قارن شنود¹⁰ آذکه افراسیاب
 شد از رشک جوشان و دل کرد تنگ
 که توران شه آن ناجوانمرد مرد
 سوی روی پوشیدگان سپاه
 شهبستان ما گر بدست آورد¹²
 بننگ اندرون سر شود ناپدید
 ترا خوردنی هست و آب روان
 همی باش و دل را مکن هیچ بد¹⁶
 کنون من شوم برپی این سپاه
 بدو گفت نوذر که این رای نیست
 زبهر بنه رفت گسسته‌م و طوسی
 بدین زودی اندر شهبستان رسد²⁰

275

280

285

¹ I — فرو بسته ² I — جای ³ VI — استوار; Л-б. оп. ⁴ Л-б. оп., ср. различия б. 270. ⁵ IV — کروخان; Б-кروхан ⁶ IV — в обоих случаях; کشد
 VI — в обоих случаях; کشند ⁷ Л — پسوی ⁸ VI — کزانسان ⁹ IV — بی‌بنه
 VI — بدبم قراخان; Л ¹⁰ آورد ¹¹ VI — سوی ¹² I, VI — شنید ¹³ I, VI — یک تنه
 IV — از بر تو توان ¹⁴ I — نباید ¹⁵ IV — بر کروخان ره ¹⁶ VI — جنگی کز و جان
 IV — که آسان شود بر تو بر کار جنگ ¹⁷ I — تنگ ¹⁸ I — از پی تو توان ¹⁹ IV —
²⁰ IV, VI — б. оп.; I — доб.:

یکن شیری آنجا که شیری سزد * که از شهریاران دلیری سزد
 کشید²⁰ IV — جز از تو کسی ²¹ VI — سپاهست جز ²² IV — سپاهست چون ²³ Л
 I — доб.: ²⁴ I — سزد ²⁵ IV, VI — کار ²⁶ I — б. оп.;

رسیدند اندر شهبستان بساز * یلان و بزرگان گردن فراز

- همه شب همی لشکر آراستند
زمین کوه تا کوه جوشن وران³
نبد کوه پیدا ز⁴ ریگ و ز⁴ شیخ
بیمار است قارن بقلب⁵ اندرون
چپ شاه گرد تلیمان بخواست⁷
ز شبگیر تا خور ز گردون⁸ بگشت
[دل تیغ گفتی ببالد¹¹ همی
چو شد نیزه ها بر زمین سایه دار
چو آمد بخت اندرون تیرگی
بران سو¹⁶ که شاپور نستوه بود
همی بود شاپور تا کشته شد
از انبوه ترکان پر خاشجوی
شب و روز بد بر گذرهاش جنگ
- همی¹ تیغ و ژوپین² بپیراستند
برفتند با گرزهای گران
ز دریا بدریا کشتیدند نخ
که با⁶ شاه باشد سپهرا ستون
چو شاپور نستوه بر دست راست
نبد کوه پیدا نه دریا⁹ نه دشت¹⁰
زمین زیر اسپان بنالد همی¹²
شکست اندر آمد سوی¹³ مایه دار
گرفتند¹⁴ ترکان برو¹⁵ چیرگی
پراگنده شد هرک¹⁷ انبوه بود
سر بخت ایرانیان¹⁸ گشته شد¹⁹
بسوی دهستان نهادند روی²⁰
بر آمد برین نیز چندی درنگ²¹

IV, VI-³ کوپال-IV; نیزه I-² همه IV, VI-¹ همان-I
Л-⁷ که تا I, IV, VI-⁶ برزم I-⁵ نه I, IV-⁴ в обоих случаях
بنالد-Л¹¹ ز دریا و دشت IV-¹⁰ هامون I-⁹ گنبد I, VI-⁸ بخواست
برفتند I-¹⁴ آمد اندر سر IV, VI-¹³ همه VI-¹⁶ همی IV-¹⁵ چیرگی I-¹⁵
هر چه I, IV, VI-¹⁷ برانسان IV-¹⁶ ایران سپه IV-¹⁸ доб.: IV-¹⁹
وزانسو کجا بد تلیمان گرد *

بماندند زنده بزرگان و خرد
Л-²⁰ доб.:

دهستان گرفتند زیشان حصار * برو بسته شد راه جنگ استوار
سواران بیمار است افراسیاب * گرفتند جنگ درنگی شتاب
ср. бб. 272 и 273; I-¹ доб.:

دهستان گرفتند ایشان حصار * سپهرا بسپاره بر بد گذار
IV-¹ доб.:

دهستان گرفتند ازیشان حصار * بسه جای بد بُد سپهرا گذار
Б-²¹ VI-²¹ б. 272 стоит перед б. 271 текста. و تحصن بالبلد-

۲۵۰ یکی را به جنگ ^۱ اندر آید زمان
تن کشته با مرده ^۳ یکسان شود
پیدایش مران بندها چون سزید
گرفت آن دو فرزند را در ^۶ کنار
یکی با کلاه مهی ^۲ شادمان
طپد یک زمان بازش ^۴ آسان شود
پس آن دست شاهانه بیرون کشید ^۵
فرو ریخت آب از مژه شه-ر-ار ^۷

۶

۲۵۵ ازان پس بی-اسود لشکر دو روز
نبرد شاه را روزگار نبرد ^۹
ابا لشکر نوذر ^{۱۱} افراسیاب
خروشیدن آمد ز پرده ^{۱۵} سرای
تیره بر آمد ز درگاه ^{۱۹} شاه
پرده سرای رد افراسیاب
سه دیگر چو بفروخت ^۸ گیتی فروز
بیم-چارگی جنگ بایست کرد ^{۱۰}
چو دریای جوشان ^{۱۲} بُد و ^{۱۳} رود آب ^{۱۴}
ابا ^{۱۶} ناله کومی ^{۱۷} و هندی درای ^{۱۸}
نهادند بر سر ز آهن ^{۲۰} کلاه
کسی را سر اندر نیامد ^{۲۱} بخواب ^{۲۲}

باز IV-^۴ مرده با کشته VI-؛ مرده و کشته IV-^۳ کیی I-^۲ بخاک آندر آرد I-^۱
I, IV-^۵ б. оп.; B-66. 243-251 не переведены. L-^۶ بر L-^۷ доб.:

بشد طوسی و گستهیم با او بهم * رخان پر ز درد و روان پر ز غم
I-^۱ доб. (метр нарушен):

بشد طوسی و گستهیم نوذر بهم * رخانشان را ز آب و جانشان دژم
IV-^۱ доб.:

بشد طوسی و گستهیم نوذر بهم * دو رخساره پر آب دل پر ز غم
VI-^۱ доб.:

بشد طوسی و گستهیم و نوذر نمازد * دل دردمندش بغم در بماند
ср. б. 233 текста. I-^{۱۰} درنگ I-^۹ سیم چون بر افروخت VI-^۸
کسی را I-^{۱۴} و چون VI-^{۱۳} جوشانند IV-^{۱۲} далее пропуск I-^{۱۱} گرد VI-^{۱۱} جنگ
بوق I, IV, VI-^{۱۷} همان IV-^{۱۶} هردو IV, VI-^{۱۵} سر اندر نیامد ز خواب
سر اندر نیامد IV-^{۲۱} بسر بر نهادند از آهن VI-^{۲۰} خرگاه IV-^{۱۹} I-^{۱۸} б. оп.
کسی را I-^{۲۲} 66. 257 и 258 оп.

- 235 از اندر درز فرخ پدیدار کرد
 کجا گفته بودش که از ترک و چین
 از ایشان ترا دل شود دردمند
 ز گفتار شاه آمد اکنون نشان
 [کس از نامه نامداران⁴ نخواند
 240 شمارا سوی پارس باید شدن
 وزان جا کشیدن سوی زاوه⁸ کوه⁹
 از پدر کنون زی¹⁰ سپاهان¹¹ روید¹²
 ز کار شما دل شکسته شود
 ز تخم فریدون مگر یک نو تن
 245 ندانم که دیدار باشد¹⁸ جزین
 شب و روز دارید کار آگاهان
 ازین لشکر ار بد²⁰ دهند آگهی
 شما دل مدارید بس²² مستمند
- پیر از خون جگر لب پیر از باد سرد¹
 سپاهی بیدارید ایران زمین
 بسی بر سپاه تو آید گزند
 فراز² آمد آن روز گردنکشان³
 که چندین سپه کس ز ترکان⁵ براند⁶
 شمسستان بیاوردن و آمدن⁷
 دران کوه البرز بدردن گدروه
 وزین¹³ لشکر خویش¹⁴ پنهان روید¹⁵
 برین¹⁶ خستگی نیز خسته¹⁷ شوند
 برد جان ازین بی شما انجمن
 یک امشب بکوشیم¹⁹ دست پسین
 بجوید هوشیار کار جهان
 شود تیره²¹ این فر شاهنشاهی
 که باید چندی بد ز²³ چرخ بلند

¹ I, IV کرد; VI—последнее слово оп.; Б—бб. 235—238 переведены следующей фразой:

IV—³ فرود VI—² و ذکر ما کان أبوه أخیره به عند موته من غلبه ألتربک إياه
 VI—⁶ نراند; Б—приблизительный
 IV—⁴ شهریاران I—⁵ ز ترکان سپه را
 VI—¹⁰ کنون زی پراه
 VI—¹¹ کشیدند سورا کوه
 VI—¹² صفاهان
 VI—¹⁵ روند
 IV—¹⁴ گشن
 II—¹³ ازین
 VI—¹² سپاهی روند
 Б—⁷ бб. 240—242 переведены следующим образом: перевод б. 244 текста.

یتوجهها الی صوب فارس و ینطلقا علی طریق إصبهان یتصحبان الحرم و النساء و ما
 I—⁹ رایه IV—⁸ قدرا علیه من الخزائن و یصیران الی جبل راوه من جبال البرز
 I—¹¹ کنون سوی راه
 VI—¹⁰ کنون زی پراه
 VI—¹¹ کشیدند سورا کوه
 VI—¹² صفاهان
 IV—¹⁵ روند
 VI—¹⁴ گشن
 II—¹³ ازین
 VI—¹² سپاهی روند

نباید که آید شمارا گزند * ازین بدکنش جادوی بد پسند
 چو گشتند آگاه ایرانیان * ازین پس بپندید کی را میمان
 IV, VI—¹⁹ برانم که دیدن نباشد VI—¹⁸ رسته VI—¹⁷ وزین VI—¹⁶ بدان I—¹⁶
 I, VI—²³ ازین VI—²² کس I—²² که تیره شد VI—²¹ اگر لشکر از بد I—²⁰
 تا بود این بود IV—²⁴ تا بُد چنین بود

چندان چون بود ساز جنگ¹ کینان
 بزد کوس² روپین و صف³ بر کشید
 که خورشید گفתי شد اندر نهان
 بیابان نبود ایچ⁴ پیدا ز کوه
 چو رود روان خون همی ریختند⁹
 فرو ریختی خون ز گرد سیاه¹¹
 همه¹² خون شدی دشت چون رود آب¹³
 پیامد بنزدیک او رزمخواه¹⁴
 سنان یک بدیگر بر افراختند¹⁶
 شهانرا¹⁹ چنین کی بود کارزار
 برو خیره²¹ شد دست پور پشنگ
 وزان روی پیکار پیوسته²⁴ شد
 بهامون بر افکنده²⁶ بگذاشتند
 که تاجش ز اختر پر از گرد بود
 بفرمود تا پیش او رفت طوس
 لبان پر ز باد و روان²⁷ پر ز غم
 همی گفت چندی و چندی گریست

زده بر کشیدند ایرانیان
 چو افراسیاب آن سپه را بدید
 چنان شد ز گرد سواران جهان
 دهاده بر آمد ز هر دو گروه
 برانسان⁵ سپه⁶ بر هم⁷ آویختند⁸
 بهر سو که قارن شدی رزمخواه¹⁰
 کجا خاستی گرد افراسیاب
 سرانجام نوذر ز قلب سپاه
 چنان نیزه بر نیزه انداختند¹⁵
 که بر هم نیچد¹⁷ بران¹⁸ گونه مار
 چنین تا شب تیره آمد بتنگ²⁰
 از ایران سپه²² بیشتر²³ خسته شد
 بیچارگی²⁵ روی بر گاشتند
 دل نوذر از غم پر از درد بود
 چو از دشت بنشست آوای کوس
 بشد طوس و گسته هم با او بهم
 بگفت آنک در دل مرا درد چیست

220

225

230

نبرد-I, IV-⁴ پیامد برابر صفی-I-³ نای-IV-² رسم و ساز-VI-¹
 همه-VI-⁶ بدینسان-VI-؛ ازان سان-I-⁵ نبود آنچه-VI-؛ هیچ
 سنان یک بدیگر-Л-⁹ آمیختند-IV, VI-⁸ در هم-I, VI-⁷
 چو دریا بجوی-IV-؛ ازان رزمگاه-I-¹¹ رزمجوی-IV-¹⁰ بر آمیختند
 همه دشت از خون شدی-IV-؛ برسان آب-Л-¹³ همی-Л-¹² در آن رزمگاه-T-
 بر-IV-؛ آویختند-Л, VI-¹⁵ VI-б. оп.؛ کینه خواه-I-¹⁴ VI-б. оп.؛ رود آب
 که از یکدیگر باز نشناختند-IV-؛ چو رود روان خون همی ریختند-Л-¹⁶ ساختند
 VI-²⁰ کینانرا-I-¹⁹ ازان-I, IV-¹⁸ نیچد بهم بر-VI-¹⁷ آمیختند-VI-
 VI-²⁴ پیش او-VI-²³ از ایرانیان-I-²² چیره-I, IV-²¹ بچنگ
 ابروان-Л-²⁷ پراکنده-I-²⁶ بیکبارگی-VI-²⁵ بر کار بر بسته

ندیدم روانرا چنین سوگووار
 ترا زین جهان جاودان بهر¹ باد²
 زمی را⁵ جز از⁶ گور گهواره نیست
 تن پر هنر مرگ را داده ام
 که بر کین ایرج زمین بسپرم⁷
 همان تیغ پیولاد نهاده ام⁸
 سر انجام من هم برین بگذرد
 بتنگ¹⁰ اندر آورد پور پشنگ
 از آسودگان خواست چندی سپاه
 بیامد¹¹ بنزدیک من جنگجوی¹²
 که با دیدگانش برابر شدم
 که با¹⁵ چشم روشن نماید آب و رنگ
 مرا بازو از کوفتن¹⁶ خیره گشت
 هوا زیر خاک¹⁸ اندر آید¹⁷ همی
 که گرد²⁰ سپه بود و شب شد²¹ سپاه

چنین گفت کز مرگ سام سوار
 چو خورشید پادا روان قباد
 کزین رزم و ز³ مرگمان⁴ چاره نیست
 چنین گفت قارن که تا زاده ام
 [فریدون نهاد این کله بر سرم
 هنوز آن کمر بند نگشاده ام
 برادر شد آن مرد سنگ و خرد
 اندوشه بدی⁹ تو که امروز جنگ
 چو از لشکرش گشت¹¹ لغتی تباه
 مرا دید با گرز گاوروی
 برویش بران¹³ گونه اندر شدم
 یکی جادوی ساخت با¹⁴ من بچنگ
 شب آمد جهان سربسز تیره گشت
 تو گفتی زمانه سر آید¹⁷ همی
 بیایست بر گشتن از¹⁹ رزمگاه

205

210

215

۵

بر آسود پس²² لشکر²³ از هر دو روی²⁴ برفتند روز دوم²⁵ جنگجوی

فعزاه: 202 текста переведён следующей фразой: 2 Б—конец главы от б. 202 текста переведён следующей фразой: 1 IV, VI—بهـ

VI—доб.: ۱؛ الملک و انکسر لذلك فباتوا تلك الليلة

جهان را چنینست ساز و نهاد * یکی روز با غم یکی روز شاد

زمین را—⁵ I, IV, VI ⁴ مرگشان—⁴ I ³ پیرورد و از—⁴ IV ³ به پروردن از—³ I, VI

IV—¹¹ بچنگ—¹⁰ Л, IV, VI ⁹ بزی—⁹ VI ⁸ IV—б. оп. ⁷ IV—б. оп. ⁶ I—بجز—⁶ I

چنان جادوی کرد تا—¹⁴ IV ¹³ بدان—¹³ VI ¹² IV—کینه جوی—¹² IV کرد

آمد—¹⁷ I ¹⁶ IV—خویششتن—¹⁶ IV ¹⁵ I—که در—¹⁵ VI ¹⁴ I—که بر—¹⁴ I

چو گردون—²⁰ VI ¹⁹ بیایست گشتن ازان—¹⁹ Л ¹⁸ I—هوارا ز ابر—¹⁸ I

شب—^{IV} ²³ لشکر پس—²³ Л ²² VI—آسوده شد—²² VI ²¹ VI—بد—²¹ VI

نیامد بنزدیک من—²⁵ VI ²⁴ I, IV—سوی—²⁴ I, IV ²³ لشکر

- 190 چو او¹ کشته شد قارن رزمجوی²
 دو لشکر بکردار⁴ دریای چین
 درخشیدن تیغ⁷ الماس گون
 بگرد اندرون همچو دریای آب⁸
 [پر از ناله کوس شد مغز میخ
 بهر سو که قارن بر افگند¹¹ اسپ
 تو گفستی که الماس مرجان فشانند
 ز قارن چو افراسیاب آن بدید
 یکی رزم تا شب بر آمد¹⁶ ز کوه
 چو شب تیره شد قارن رزمخواه
 بر نوذر آمد بپرده سرای
 200 ورا دید نوذر فرو ریخت آب
- سپه را پی آورد و بنهاد روی³
 تو گفستی که شد جنب⁵ جنبان زمین⁶
 شده لعل و آهار داده بخون
 که شن گرفت بارد پرو⁹ آفتاب
 پر از آب شن گرفت شد جان¹⁰ تیغ
 همی یافت¹² آهن چو آذر گشسپ¹³
 چه مرجان که در کین¹⁴ همی جان فشانند¹⁵
 بزد اسپ و لشکر سوی او کشید
 بکردند¹⁷ و نامد دل از کین ستوه
 پی آورد سوی¹⁸ دهستان سپاه
 ز خون¹⁹ برادر شده دل ز جای
 ازان مژده سیر نادیده²⁰ خواب

Б—далее бб. 3 VI—آن انجمن 2 VI—رزمزن 1 I, VI—چنو

و استمر البأس بينهم الى أن غربت الشمس 191—198 переведены следующей фразой:

6 VI—б. оп.; Л—доб.: 5 Л—доб. 4 I, IV, VI—بسان دو

پیامد دمان قارن رزمزن * وزان روی ترکان شدند انجمن
 I—доб.:

پیامد دمان قارن رزمزن * وزان سوی گرسپیوز پیالتن
 از آواز اسپان و گرد سپاه * نه خورشید پیدا نه تابنده ماه
 IV—доб.:

وزان سوی گرشپو (так!) رزمجوی * ابا لشکر گشن بنهاد روی
 ز آواز اسپان و گرد سپاه * نه خورشید تابید روشن نه ماه
 VI—доб.:

ز آواز اسپان و گرد سپاه * نه خورشید ماند و نه تابنده ماه
 IV—10 همی VI—ابر I—9 ابری پر آب I, IV, VI—8 درخشنده شمشیر IV—7
 14 Л, 13 I—б. 195 стоит после б. 192 текста. 12 IV—رفت 11 VI—بر انگیخت روی
 VI—15 Л—доб.: 14 که مرگش

باورد کشتن همی کشت مرد * همی جوی خون کرد دشت نبرد
 20 VI—ناخورده 19 IV—بغون 18 I, IV, VI—پیش 17 VI—بمردند 16 IV—در آمد

سروش فیزه و تیغ بترنده راست¹
 همی رفت باید ز بن⁴ بی گمان⁵
 برادر بجایست با برز و شاخ
 پس از رفتنم⁹ مهربانی کند⁸
 تنم را بدان جای جاوید خواب
 همیشه خرد تار و توپود پناش¹⁰
 باورد که رفت چون پیل مست
 که آورد پیشم سرت را زمان¹²
 همی کرد با جان تو کارزار
 که یکچند گیتی¹³ مرا داد داد
 پیاید¹⁵ زمان یکزمان بی گمان¹⁶
 بداد آرمیدن¹⁷ دل تیغزرا
 همی این بران آن برین کرد زور
 به میدان جنگ اندر آمد دمان
 که بند کهرگاه او بر گشاد
 شد آن شیر دل پیر سالار سر
 شکفته دو رخسار²⁴ با جاه و آب
 کس از بهتران²² نستد آن²³ از مغان]

تنش کرگس و شیر دژنده راست
 یکی را بهستر² بر³ آید زمان
 اگر من روم⁶ زین جهان فراخ
 یکی دخمه خسروانی⁷ کند⁸
 سرم را بکافور و مشک و گلاب
 سپار ای برادر تو پدرود پناش
 بگفت این و بگرفت نیزه بدست
 چنین گفت با¹¹ رزم زن بارمان
 بنایست ماندن که خود روزگار
 چنین گفت مهربارمان را قباد
 بجایی توان¹⁴ مرد کاید زمان
 بگفت و بر انگیخت شبذیزرا
 ز شبگیر تا سایه گسترده¹⁸ هور
 بفرجام پیروز شد بارمان
 یکی خشت زد بر سرین¹⁹ قباد
 ز اسب اندر آمد نگونسار سر
 بشد²⁰ بارمان نزد افراسیاب
 یکی خلعتش داد کاندز جهان]

175

180

185

VI-؛ سمک بر کران I-⁵ ازین IV-⁴ سر I-³ به پیشتر IV-² I-¹ 6. оп.
 یکی پیشتر زن سر آرد زمان * یکی را بر آورد که بیگمان
 I-¹⁰ مرگ من VI-⁹ کنهد I-⁸ پهلوانی IV-⁷ شوم I, VI-⁶
 سپارید مارا و ساکن شوید * بیزدان دادار ایمن شوید
 VI-

سپارد بیزدان که او آفرید * ازین باره غم چند باید کشید
 نیاید IV-¹⁵ بجای تو آن IV-¹⁴ گردون I-¹³ رایگان I-¹² پیل VI-¹¹
 سرون IV-¹⁹ افگند I-¹⁸ آرمیده II-¹⁷ نداند زمین نی تو خود یکزمان I-¹⁶
 آن ندید I-²³ بهتران II-²² رخساره I-²¹ چو شد IV-²⁰

- 155 بشد بارمان تا بدشت نبرد
کزین لشکر نوذر² نامدار
نگه کرد قارن به مردان مرد
کس از نامدارانش پاسخ نداد
دژم گشت سالار بسیار هوش
160 ز خشمش سرشک اندر آمد بچشم
ز⁷ چندان جوان مردم جنگجوی
دل قارن آزرده گشت از قباد
که سال تو اکنون بجایی رسید
توئی مایه ور کدخدای سپاه
165 بخون گر شود لعل مویی¹⁰ سپید
شکست افدر آید بدین رزم گاه
نگه کن که با قارن رزم زن¹³
بدان ای برادر که تن مرگ راست
ز گاه خجسته منوچهر باز
170 کسی زنده بر آسمان نگذرد
یکی را بر آید بشمشیر هوش

VI-⁵ نامور پیر گشته VI-⁴ دانی VI-³ نامور I-² آهنگ VI-¹
جوید IV-؛ دارد سوی جنگ روی I-⁸ که L, IV, VI-⁷ I-⁶ ب. оп. بارمان (takl)
L, I, IV, VI-⁹ доб.: همی جنگ اوی

یکی مرد آسوده چون بارمان * جوان و گشاده دل و شادمان
سواروی که دارد دل شایر نر * همی بر فرازد بغورشید سر
IV-¹⁰ ریش VI-¹¹ رویش I-¹² ما I-¹¹ B-вместо перевода бб. 165-183 стоит
برادر بران I-¹⁴ رزمجوی VI-¹³ فلم ینجع فیه ذلک وبرز کالفعل القطم
L, IV, VI-¹⁵ доб.: گفت و گوی VI-¹⁵

چنین داد پاسخ مراورا قباد * که این چرخ گردان مرا داد داد
(ср. б. 181). I-¹⁸ I-¹⁸ доб. бб. 173 и 174 текста. L, VI-¹⁷ سوده I-¹⁶ سر و مال من I-¹⁶
L-²² оп. IV-²¹ б. 169 стоит после б. 173 текста. VI-²⁰ دل IV-¹⁹ ازین روز
I, IV-²⁴ б. оп. I-²³ شکارست هر کس I-²³

نشستست با قاج¹ گیتی فروز
زدن رای با مرد هشیار و³ دوست
ازان پس نیاید چنان روزگار
باشد نزد سالار خورشید فر⁶

همانها شماساس در نیمروز
بهنگام هر کار² جستن نکوست
چو کاهل شود مرد هنگام کار
هیون⁴ تکاور بر آورد پر⁵

140

۴

طلایه پپیش دهستان رسید
همه ساز و آرایش جنگ بود⁸
همی خفته را گفت پیدارمان
سراپرده شاه نوذر بدید
نشان داد ازان لشکر و بارگاه¹⁰
که مارا هنر¹² چند باید نهفت
بجویم ازان انجمن کارزار
جز از من کسی را نخوانند گرد
که گر بارمان را رسد زین گزند
برین¹⁵ انجمن کار بسته شود
که انگشت ازان پس نیاید گزید
ز گفتار اغریث آمدش ننگ¹⁷
که¹⁸ جوشن پیوش و بزه کن کمان
بازگشت دندان نیاید بگاز¹⁹

سپیده چو از کوه سر بر کشید⁷
میان دو لشکر دو فرسنگ بود
یکی ترک بُد نام او بارمان
بیامد سپه را همی⁹ بنگرید
باشد نزد سالار توران سپاه
وزان پس بسالار بیدار¹¹ گفت
بدستوری شاه من شیروار
ببینند¹³ پیدا ز من دستبرد
چنین گفت اغریث هوشمند
دل مرزبانان¹⁴ شکسته شود
یکی مرد بی نام باید گزید
پر آژنگ¹⁶ شد روی پور پشننگ
بروی دژم گفت با بارمان
تو باشی بران انجمن سرفراز

145

150

هیونی—VI⁴ و оп. I, IV, VI³ بهر کار هنگام—I, IV, VI² و Л—доб.¹

141. 142. стоит перед б. Л, VI—б.⁸ بر دمید—VI⁷ توران خبر—IV⁶ سر—VI⁵

نشان جست از لشکر—Л¹⁰ همه—I, VI⁹ IV—б. 142. стоит после б. 144. текста.

سری—VI¹² بسالار هشیار—IV¹¹ ز بیامد سالار—I¹¹ کینه خواه

پر از رنگ—I, VI¹⁶ قراز—I¹⁵ ز بران—Л¹⁵ نامداران—IV¹⁴ چو ببینند—VI¹³

بازگشت و دندان نیاید نیاز—I, IV¹⁹ تو—I, IV, VI¹⁸ (без рифмы). هوشمند—VI¹⁷

بدندان در انگشت باید بگاز—VI

- کشیدند بر دشت پیش حصار
 برین بر نیامد زمانی² درنگ
 دو سالار کرد از بزرگان³ گزین
 ز لشکر سواران⁵ بدیشان سپرد
 برفتند شایسته کارزار
 ز کینه⁷ بدستان نهادند روی
 همی دخمه سازد ورا زال گرد
 بدید آنکه¹⁰ بخت اندر آمد بخواب¹¹
 برادر سوارپرد⁸ برکشید
 برو¹³ چار¹⁴ صد بار بشمر هزار¹⁵
 بیابان سراسر چو مور و ملخ
 همانا که بودند جنگی سوار¹⁶
 هیونی بر افکند هنگام خواب
 که جستیم نیکی¹⁸ و آمد بچنگ
 شکارند و در²⁰ زیر پی بسپریم²¹
 همانا نیاید بدین²³ کارزار²⁴
 ندارد همی²⁵ جنگ را²⁶ پای و پر²⁷
 چو او شد ز ایران بجویم²⁹ کین³⁰
- سوارپرد⁸ نوذر شه-ر-یار
 خود اندر دهستان پیاراست¹ جنگ
 که افراسیاب اندر ایران زمین
 شناساسی و دیگر خزروان⁴ گرد
 ز جنگ آوران مرد چون⁶ سی هزار
 سوی زابلستان نهادند روی
 خبر شد⁸ که سام نریمان بمرد
 ازان سخت شادان شد⁹ افراسیاب
 نیامد چو پیش¹² دهستان رسید
 سپه را که دافست کردن شمار
 بجوشید گفتمی همه ریگ و شخ
 ابا شاه نوذر صد و چل هزار
 بلشکر نگه کرد افراسیاب
 یکی نامه بنوشست سوی¹⁷ پشنگ
 همه لشکر نوذر ار بشکریم¹⁹
 دگر سام رفت از در²² شهریار
 ستودان همی سازدش زال زر
 مرا بیم ازو بُد بایران²⁸ زمین

¹ I, IV. خود اندر دهستان بر آراست IV؛ چو اندر دهستان پیاراست I.
 خزیران B؛ خرا ایران VI؛ خزروان IV؛ دلیران I³؛ فراوان VI.
 شد VI⁹ بد-⁸ ل-⁸ بکینه I, VI⁷؛ مرد بر VI؛ لشکری IV⁶؛ سواری VI⁵.
 تو سه بار IV¹⁴ تو شو I¹³ نزد IV¹²؛ خواب IV, VI¹¹؛ آنج-¹⁰ ل-¹⁰ شاد
 و قصد بنفسه دهستان فی اربعمائة الف فارس B؛ همانا که بودند صد و ده هزار VI¹⁵.
 بشمریم I, IV¹⁹ گیتی IV¹⁸ نزد I, IV¹⁷؛ سواران و گردان خنجر گذار VI¹⁶.
 شکارست چو نان IV؛ شکارند چو نانک ما بشکریم I²¹؛ شکاری بود VI²⁰.
 روزگار I, IV²⁴ که هرگز نیاید ابر-²³ VI از پس I, IV²² کجا بشکریم
 بی-²⁶ IV همان I²⁵؛ ب-²⁷ I, IV ب. 135 steht после- б. 136 текста.
 بجوایم I, IV, VI²⁹ در ایران VI²⁸ IV-б. оп.

بکینه سوی تور بنهاد روی¹
 دگر گرد گرشاسپ³ زان انجمن
 برین دو سرافراز ایران زمین⁵
 دل بدسگالان پر آتش کنید
 که من خون بکین⁶ اندر آرم بجوی⁷

منوچهر از آن جایگه جنگجوی
 بکوشید با² قارن رزم زن
 مگر دست یابید بر⁴ دشت کین
 روان نیایگان ما خوش کنید
 [چنین گفت با نامور نامجوی

110

۳

ببستند گردان توران⁸ میان
 هم از¹¹ گرزداران خاور¹² زمین
 همان بخت نوذر جوانه نبود
 خبر نزد پور¹⁴ فریدون¹⁵ رسید
 ز کاخ همایون بهامون¹⁶ شدند¹⁷
 سپهه‌دارشان قارن رزم جوی
 جهانی سراسر پر از گفت و گوی
 تو گفتی²⁰ که خورشید شد ناپدید

چو دشت از گیا گشت چون پرنیان
 سپاهی پیامد⁹ ز ترکان و چین¹⁰
 که آن را¹³ میان و کرانه نبود
 چو لشکر بنزدیک جیعون رسید
 سپاه جهاندار بیرون شدند
 برآه دهستان نهادند روی
 شه‌ن‌شاه¹⁸ نوذر پس پشت اوی
 چو لشکر پیش¹⁹ دهستان رسید

115

¹ Л—доб.:

سپه را جز او نیست ز ایران پناه * بدو باید آراست مهر و کلاه
 IV—доб.:

سپه را کنون نیست ز ایران پناه * تهمی مانند از شا (؟) آن تخت و کلاه
 VI— б. 106 стоит перед б. 105 текста; VI—доб.:

چو زان (زایران؟) سپاهی چو ابر سیاه * بیایند بر ما بر رزمگاه
 شما نیز باید که هم زان نشان * بر آرید گرد از سر سرکشان
 سپه را جز آن نیست ایران شاه (؟) * بدان باید آراست مهر و کلاه
 مرد گزین VI— گردان چین—Л⁵ در—IV⁴ ابا گرز گرشاسپ—VI³ تا—IV² Л,
 ترکان چین—Л¹⁰ برآمد—I⁹ ترکان—Л⁸ بروی—VI⁷ ز کین—I, IV, VI⁶
 زو—VI¹⁴ سپه را—IV, VI¹³ ایران—IV, VI¹² همان—I¹¹ گردان چین—VI¹⁰
 جهاندار—VI¹⁸ б. оп. IV¹⁷ بیرون—VI¹⁶ شاه همایون—IV¹⁵ پور
 چنان بد—IV; چنان شد—I, VI²⁰ بنزد—I¹⁹

- ۱ بکاغ آمد اغریث رهنمای^۲
 که اندیشه دارد همی^۳ پیشه دل
 ز ترکان^۶ بهردی بر آورده سر
 سپهدار چون^۹ سام نیرم شدست
 جز این^{۱۱} نامداران آن انجمن
 چه آمد ازان تیغ زن پیر^{۱۴} گرگ
 که ترگش همی سود بر چرخ و^{۱۶} ماه
 به آرام^{۱۷} بر نام^۴ کین نخواستند
 کزین جنبش^{۱۹} آشوب کشور^{۲۰} بود
 که افراسیاب آن دلاور نهنگ
 یکی پیل جنگی گه کارزار
 بهر پیشی و کم^{۲۲} رای فرخ زدن
 سزد گر نخواستی^{۲۳} نژادش درست^{۲۴}
 به بادبان ز باران پر از دم شود
 گیاهها ز^{۲۵} یال یلان بر^{۲۶} گذشت^{۲۷}
 بهامون سراپرده باید کشید
 دلی^{۳۲} شاد بر سیمزه و گل براند^{۳۱}
 بکوبید^{۳۴} و ز خون کنید آب لعل
- ۹۰ چو شد ساخته کار جنگ آزمای
 پیشی پدر شد پر اندیشه دل
 چنین^۴ گفت کای کار^۵ دیده پدر
 منوچهر از ایران^۷ اگر^۸ کم شدست
 چو گرشاسپ^{۱۰} و چون قارن رزم زن
 تو دانی که با^{۱۲} سلم و تور سترگ^{۱۳}
 نیما^{۱۵} زادش شاه توران سپاه
 ۹۵ ازین در سخن هیچ گوئه نراند
 اگر ما نشوریم^{۱۸} بهتر بود
 پسر را چنین داد پاسخ پشنگ
 یکی نره شیرست^{۲۱} روز شکار
 ترا نیز با او بپایند شدن
 ۱۰۰ نپیره که کین نیارا نجست
 چو از دامن ابر چنین کم شود
 چراگاه اسپان شود کوه و دشت
 جهان سراسر سبز^{۲۸} گردد ز خوید^{۲۹}
 سپه را همه سوی^{۳۰} آمل براند^{۳۱}
 ۱۰۵ دهستان و گرگان همه^{۳۳} زیر نعل

۱- I بکار ۲- Л-б. оп. ۳- I-مرا ۴- همه IV= ۵- بدو I= ۶- توران VI= ۷- سپه را سر VI= ۸- مگر I= ۹- سرش I= ۱۰- سپه IV= ۱۱- چنین I= ۱۲- I, IV, VI= ۱۳- IV= ۱۴- و معه قارن و کشتاسب B= ۱۵- از I= ۱۶- و I= ۱۷- I, IV, VI= ۱۸- آرام I, VI= ۱۹- شورش IV= ۲۰- آرام I= ۲۱- آرام I, VI= ۲۲- نیک و بد VI= ۲۳- I, IV, VI= ۲۴- I, IV, VI= ۲۵- که از گفت و VI= ۲۶- در I= ۲۷- جهان سبز گردد سراسر خوید I= ۲۸- شاد VI= ۲۹- تراز آب جیحون بپاید گذشت ۳۰- VI= ۳۱- I, IV, VI= ۳۲- دلی I, IV, VI= ۳۳- دهستان و جرجان B= ۳۴- I=

- 70 سپهبدش¹ چون ویسه² تیز جنگ جهان³ پهلوان پورش⁴ افراسیاب سخن راند از تور و از سلم گفت کسی⁵ را کجا⁶ مغز جوشیده نیست که با ما چه کردند ایرانیان کنون روز قندی⁷ و کین جستندست 75 ز گفت⁸ پدر مغز افراسیاب پیش پدر⁹ شد گشاده زبان که شایسته جنگ شیران منم اگر زادشتم تیغ بر داشتی میان را بستمی بکین آوری کنون هر چه¹⁰ مانده¹¹ بود¹² از نیا گشادنش بر تیغ تیز منست بمغز پشنگ اندر آمد شتاب برو بازوی شیر و هم زور پیل زبانش بکردار برزده¹³ تیغ 85 سپهبد چو شایسته بیند پسر پس از مرگ باشد سر او¹⁴ بجای
- که سالار بُد بر سپاه پشنگ بخواندش درنگی و آمد شتاب¹⁵ که کین زیر دامن¹⁶ نشاید نهفت برو بر چنین¹⁷ کار پوشیده نیست بدی را بستمند یک یک¹⁸ میان¹⁹ رخ از خون دیده گه شستنست بر آمد ز آرام و ز خورد و خواب دل آگنده از²⁰ کین کمر بر میان هم آورد سالار ایرانی منم²¹ جهان را²² بگر شاسپ²³ نگذاشتی ایرانی نکردی مگر سروری²⁴ ز کین جستن و چاره²⁵ و کیمیا گه²⁶ شورش و رستخیز منست²⁷ چو دید آن سهی قد افراسیاب وزو سایه گسترده²⁸ بر چند میل چو دریا دل و کف چو بارنده میخ ایرانی شود با سپاه پشنگ سزد گر بر آرد بخورشید سر ازیرا پسر نام زد ره نه²⁹ ای³⁰

1 IV- سپهبدار 2 VI- چنان 3 I- بود 4 IV- 6. op.; B-6. переведен.

5 I- همه VI- چنان 6 I, IV- سری 7 VI- سری کز همه 8 I, IV- چنان 9 I- جنگست

10 IV, VI- تیزی 11 I- بستمند خون ریختن را میان 12 I- یکسر 13 B-далее вместо перевода бб. 78-87

14 I, IV- جهانی 15 I- بگفت 16 I, IV- پسر بر پدر 17 I, IV- پشنگ

18 I, IV- فامر پشنگ العساکر بالا اجتماع و الاستعداد 19 I, IV- هرک 20 I, IV- کسی داوری 21 I, IV, VI- جنگ 22 I, IV, VI- مانده 23 I, IV, VI- مانده 24 I, IV, VI- مانده 25 I, IV, VI- مانده 26 I, IV, VI- مانده 27 I, IV, VI- مانده 28 I, IV, VI- مانده 29 I, IV, VI- مانده 30 I, IV, VI- مانده

21 I, IV- بکرزاسپ 22 I, IV- چنین خوار 23 I, IV- کی 24 I, IV, VI- جنگ 25 I, IV, VI- مانده 26 I, IV, VI- مانده 27 I, IV, VI- مانده 28 I, IV, VI- مانده 29 I, IV, VI- مانده 30 I, IV, VI- مانده

21 I, IV- بکرزاسپ 22 I, IV- چنین خوار 23 I, IV- کی 24 I, IV, VI- جنگ 25 I, IV, VI- مانده 26 I, IV, VI- مانده 27 I, IV, VI- مانده 28 I, IV, VI- مانده 29 I, IV, VI- مانده 30 I, IV, VI- مانده

21 I, IV- بکرزاسپ 22 I, IV- چنین خوار 23 I, IV- کی 24 I, IV, VI- جنگ 25 I, IV, VI- مانده 26 I, IV, VI- مانده 27 I, IV, VI- مانده 28 I, IV, VI- مانده 29 I, IV, VI- مانده 30 I, IV, VI- مانده

21 I, IV- بکرزاسپ 22 I, IV- چنین خوار 23 I, IV- کی 24 I, IV, VI- جنگ 25 I, IV, VI- مانده 26 I, IV, VI- مانده 27 I, IV, VI- مانده 28 I, IV, VI- مانده 29 I, IV, VI- مانده 30 I, IV, VI- مانده

21 I, IV- بکرزاسپ 22 I, IV- چنین خوار 23 I, IV- کی 24 I, IV, VI- جنگ 25 I, IV, VI- مانده 26 I, IV, VI- مانده 27 I, IV, VI- مانده 28 I, IV, VI- مانده 29 I, IV, VI- مانده 30 I, IV, VI- مانده

- [بـنوذر در پـندهـارا¹ گـشـاد
 [ز گـرد فریدون و هوشنگ شاه
 55 [که گیتی³ بداد و دهش داشتند
 [دل او ز کـژی بـداد⁴ آورید
 [دل مـهـترانرا بـدو⁵ نرم کرد
 [چو گفته شد از گـفـتنـیهـا⁶ همه
 بـرون رـفت با خـلـعت نوذری
 60 غلامان و اسـپـان زـیـن سـتام
 بـرین نیز بگذشت چندی سپهر
- سخنهای نیکو بسی² کرد یـاد
 همان از منوچهر زیبای گاه
 بـیـداد بر چـشم نگماشتند
 چنان کرد نوذر که او رای دید
 همه داد و بـیـاد آرم کرد
 بـگـردنـشان و بـشـاه رـمـه
 چه تخت و چه تاج و چه⁷ انگشتری
 پر از گوهر سرخ زرین دو جام⁸
 نه با⁹ نوذر آرام بودش نه مهر¹⁰

۲

- پس آنگه¹¹ ز مرگ منوچهر شاه¹²
 ز نا رفتن¹³ کار¹⁴ نوذر همان
 چو بنشینید سالار ترکان¹⁵ پیشنگ
 65 [یکی¹⁷ یاد کرد از نیما¹⁸ زادشم
 [از کار²⁰ منوچهر و از لشکرش
 همه نامداران کشورش را
 چو ارجسپ²⁴ و گرسیوز و بارمان
- بشد آگهی تا بتوران سپاه
 یکایک بگفتند با بدگمان
 چنان خواست کاید بایران¹⁶ بجنگ
 هم از تور بر زد یکی تیز دم¹⁹
 ز گردان و سالار و از کشورش²¹
 بخواند و²² بزرگان²³ لشکرش را
 چو کلباد جنگی هژبر دمان

بودنیهـا IV-⁶ برو IV-⁵ براه IV-⁴ کیهان IV-³ همی IV-² پندها بر IV-¹
 همان تخت و با نام و VI-؛ ز تخت و ز تاج و ز IV-؛ چه با تاج و تخت و چه I-⁷
 I, IV-دوب.:؛ نیاید و از نوذر شاه مهر (؟) VI-¹⁰ ابا I-⁹ VI-ب. оп. I-⁸
 چو بگذشت از شاهیش هفت سال * شکست اندر آمد بـغـرخ هـمال
 وزان رفتن I-¹³ (46 ب.) см. بدین گیتی اندر بود خشم شاه VI-¹² وزان پس IV-¹¹
 I, IV, VI-¹⁸ بسی IV, VI-¹⁷ همی I-¹⁷ ز توران IV, VI-¹⁶ توران I, VI-¹⁵ شاه VI-¹⁴
 IV-ب. оп.; Б-перевод бб. 65 и 66 I, B-خواست VI-؛ آخواست I, B-²⁴ ز گردان و سالارو I-²³ آن II-²² VI-¹⁹ بسی باد دم VI-¹⁹ پدر
 отсутствует.

- 40 نَبودی جز از¹ خاک بالین من² [دلش گسر ز راه پدر گشت باز
هنوز آهنی نیست زنگار خورد
[من آن⁷ ایدوی فتره⁸ باز آورم
[شما بر¹⁰ گذشته پیشیمان شوید
45 گسر آمرزش کردگار سپهر
بدین گیتی اندر بود خشم شاه
بزرگان ز کرده¹⁵ پیشیمان شدند
چو آمد بدرگاه سمام سوار
بفرخ پی نامور پهلوان
50 بپوش مهران²⁰ پیش نوذر شدند
بر افروخت نوذر ز تخت مهی
جهان پهلوان پیش نوذر²⁴ بپای
- بدو شاد بودی³ جهانمین من⁴
برین بر نیامد زمانی دراز⁵
که رخشنده دشوار شایدش کرد⁶
جهان را بمرش نیماز آورم⁹
بنوی ز سر باز پیمان شوید¹¹
نیابید¹² و از نوذر شاه مهر
ببر گشتن آتش¹³ بود جایگاه¹⁴
یکایک¹⁶ ز سر باز پیمان شدند
پذیره شدش نوذر شهریار¹⁷
جهان سربسر شد¹⁸ بنوی جوان¹⁹
بجان و بدل²¹ ویژه کهنتر²² شدند
نشست اندر آرام بفرهی²³
پرستنده او بود و هم رهنمای²⁵

IV-⁴ گشتی VI-؛ گشته I-³ بندگی پیشه ام IV-² بجز I, IV-¹ IV-دوب.:
از شاه نبدی خود اندیشه ام

به پیشش بدی خاک بالین من * وزو شاد گشته جهانمین من
فر بر گشته IV-⁸ این I, IV-⁷ VI-⁶ 42 стѣит после б. 44 текста. I-⁵ б. оп.
9 I-⁶ б. оп. 10 I, IV, VI-¹⁰ زمین IV-دوب. (в первом мисра метр нарушен):
11

که نپسندد از شما کردگار * بیابید از ممالش روزگار
بدان گیتی آتش بود جای شاه VI-¹⁴ آگه I-¹³ بیابید I, VI-¹² پنداید I, VI-¹²
بنوی I-¹⁶ گفتن I-¹⁵ گفته IV, VI-¹⁵ IV-¹⁷ I, VI-¹⁷ б. оп.; IV-¹⁷ этот б. стоит после б. 49
18 I-¹⁸ شد سراسر IV-دوب.:
19

بیاورد و بر تخت خویش نشاند * بسی آفرین کیانی بخواند
سخن کرد نوذر بآشکار * که لشکر چه کردند و چون بود کار
جهان پهلوان گفت کای شهریار * همیشه جهانرا بشادی گذار
اگر شاه آزرده گشت از سپاه * ببخشای هر چندشان بد گناه
IV-دوب.:²³ بار دیگر I-²² بتن VI-²¹ چنان VI-²¹ همه I, IV-²⁰

بر آمد برین روز و خوردند می * بشادی و رامش نهادند پی
ببودند با رزم و رامش سه روز * چهارم چو بفرخت گیتی فروز
IV-⁶ بدستوری باز گشتن بجای I, IV, VI-²⁵ سام پیشش VI-²⁵ او بر I, IV-²⁴
24 I, IV-²⁴ steht после б. 58 текста; I, VI-²⁴ следующие шесть бб. оп.

ازین تخت² پر دخته مازد زمین
یکسی باد سرد از جگر بر کشید
بر آمد خروشیدن بوق³ و کوس⁴
که دریای سبز⁵ اندرو گشت خوار
پذیره شدندش بزرگان بهراه⁷
برفتند و گفتند هر گونه دیر⁸
که بر خیره گم کرد راه پدر
غموده شد آن بخت بهیدار اوی
ازو دور شدند فـرۀ اید---زدی¹¹
نشینند برین تخت روشن روان¹²
برویست ایـران و بهیداد او¹⁵
روانها بههرشی گـروگان کنیم
که این کی پسندد ز من¹⁷ کردگار
بتخت کیی بر کمر بر میان
محالست و این کس زیارد شنود
چنین زهره دارد کس اندر نهان²⁰
بران تخت زرین شدی²¹ با کلاه

اگر بر نگیرد وی¹ آن گرز کیمین
چو نامه بر سام نیرم رسید
پشیم گیسر هنگام باذنگ خروس
یکی لشکری راند از کرگسار
چو نزدیک ایران رسید⁶ آن سپاه
پیاده همه پیش سام دلیر
ز بی دادی نوزر تاجور
جهان گشت ویران ز کردار او
بگردد⁹ همی از ره¹⁰ بسجودی
چنه باشد اگر سام یل پهلوان
جهان گردد آباد با¹³ داد او¹⁴
که ما¹⁶ بنده باشیم و فرمان کنیم
بدیشان چنین گفت سام سوار
که چون نوزری از نژاد کیمین
پشاهی مرا تاج¹⁸ بآید بسود
خود این گفت یارد¹⁹ کس اندر جهان
اگر دختری از من و جهر شاه

ز درگاه بر I-⁴ ذای IV-³ تخمه IV-² نگیرد همی IV-¹ نگیری تو I-¹
I-⁷ کشید IV-⁶ قار I-⁵ خاست آوای کوس

چو ایرانیان آگاهی یافتند * سوی پهلوان سام دشت یافتند
I—доб.: 8 شاه—IV

زکـردار نـوذر بـگـفـتـنـد چـنـد * اـبـا نـامـو ر پـهـلـوان بـلـنـد
⁹ I, IV—زنگر در ¹⁰ I, IV—ره; VI—(?) در خم ¹¹ IV—доб.:

ز زسم-پ-در سر-ب-کسو-ذ-ه-اد * ب-پیش-شش-یکی گشت-ب-ه-داد و داد
 م-را-وراست ایران و آن- I-¹⁵ بخت او- I-¹⁴ از- I, IV, VI-¹³ افوشه روان- IV-¹²
 تخت- IV-¹⁸ ما- I, IV-¹⁷ همه- I, IV, VI-¹⁶ م-را-وراست ایران به بنیاد او- IV-¹⁵ تخت او
 کسی از مهبان- I, IV, VI-²⁰ کس این گفت نارد خود- VI-¹⁹
 بدی- I-²¹ 6. 40 текста.

- 10 بسگسار¹ مـاـزـنـدـران بـود سـام
 خـداونـد کـیـوان⁴ و بـهـرام و هـور⁵
 نه⁷ دشواری از چـیز⁸ برتر مـنـش⁹
 هـمـه با تـواذایـی او یـکـیـست
 کـنـون از خـداونـد خـورشـید و ماه
 [اـبـر سـام یـل بـاد چـنـدـان درود
 [مـرـان¹⁴ پـهـلـوان چـهـانـدیده را
 [هـمـیـشـه دل و هوشش آبداد
 [شـنـاسـد مگر پـهـلـوان چـهـان
 که تا شاه مژگان¹⁸ بـهـم بـر نـهـاد
 20 هـمـیـدون²¹ مرا پـشت گرمی²² بدوست²³
 نـگـهـهـمان کـشـور بـهـنـگـام شاه
 کـنـون پادشاهی پـر آشوب گشت
- فرستاد نوزر بـر او² پـیـام³
 که هست آفریننده پیل و مور⁶
 نه آسانـی از اندک اندر¹⁰ بوش
 اگر هست بسیار و گر¹¹ اندکیست
 ثـنا بـر روان¹² مـنـوچـهـر شاه
 که آید همی ز ابر باران فرود¹³
 سـرـافـراز گـرد پـسـنـدیده را¹⁵
 روانـش ز هـر درد آزاد بـاد¹⁶
 سـخـنـها هم از آشکار و نهـان¹⁷
 ز سـام نـریـمان بسی¹⁹ کرد یاد²⁰
 که هم پهلوانست و هم شاه دوست
 ازویست رخشنده²⁴ فرغ کلاه²⁵
 سـخـنـها از اندازۀ اندر²⁶ گذشت

- نخست از جهان آفرین بـرد نامـ I³ بردش (؟) VI² و Л, I, VI—доб. IV—б. оп.; Л, VI—доб. (ср. разночтение к б. 9):
 یـکـی نامـه با لایه و دردمند * نوشتهـند از شـهـریـار بـلـند
 نوشـت و فرسـتـاد نزدیـک سـام * نخست از چـهـان آفرین بـرد نام
 IV—доб.:⁶ گور (؟) IV—⁵ ناهید I⁴
 خـداونـد عـقل و خـداونـد چـان * خـداونـد گـردنـده هـفت آسـمان
 از رنج اندر IV—; اندک بود بر I¹⁰ و برپرورش IV—⁹ آسان و I⁸ به Л, VI—⁷
 درودی بـچـان I, IV—¹² بزرگیش بسیار نه VI—; بزرگست بسیار و یا I, IV—¹¹
 I, IV—б. оп.; VI—¹³
 و زو بـر رـوان فـریـدون درود * کزو دارد این تـغـم ما تـار و پود
 I, IV,¹⁷ I, IV, VI—б. оп.¹⁶ IV—б. оп. (ср. разночтение 20).¹⁵ ابر VI—; بـدان I—¹⁴
 VI—б. оп.¹⁸ IV—доб. (ср. разночтение 15):²⁰ همی I, IV, VI—¹⁹ دیده IV—¹⁸
 مـرـان پـهـلـوان چـهـانـدیده را * سـر افـراز گـرد پـسـنـدیده را
 ازو گـشت VI—²⁴ ازوست IV—²³ پشت و مرد (؟) VI—²² هم ایـدر I, IV, VI—²¹
 بیرون VI—²⁶ ازو گشت رخشنده تخت و کلاه I, IV—²⁵ فرخنده

پادشاهی نوذر

۱

ز کیوان^۱ کلاه کیی بر فراشت
 بخواند انجمن را^۲ و دینار داد^۳
 که^۵ بیدادگر شد سر شهریار^۶
 جهان را کهن شد سر از شاه نو
 ابا موبدان و ردان تیز گشت^۹
 دلش برده^{۱۲} گنج و دینار شد^{۱۱}
 دلیران سزاوار^{۱۳} شاهی شدند^{۱۴}
 جهانی سراسر بر آمد بجوش^{۱۵}
 فرستاد کسی نزد سام سوار^{۱۶}

چو سوگ پدر شاه نوذر بداشت
 بتخت منوچهر بر بار داد
 برین^۴ بر نیامد بسی روزگار
 ز گیتی^۷ بر آمد بهر^۸ جای غو
 چو او رسمهای پدر در نوشت
 همی^{۱۰} مردمی نزد او خوار شد^{۱۱}
 کدیور یکایک سپاهی شدند
 چو از روی کشور بر آمد خروش
 بترسید بیدادگر شهریار

۵

^۱ VI-بگردون ^۲ I-دادم ^۳ VI-доб.:

ازان پس دو سال او برین گذاشت * که یکروز بی بار پرده نداشت
 نبرد او بداد و دهش هیچ راه * همه خوردن و خفت بد کار شاه
 زهر^۸ I- بگیتی^۷ I- ^۶ VI-б. оп. ^۵ IV-کجا (метр нарушен). ^۴ IV-بدین
^{۱۱} IV, VI- همه^{۱۰} I, IV- زره ^۹ L- شد درشت^{۱۲} VI- گشت زشت^{۱۱} I-؛ شد بدشت^۹ L-
 جهان^{۱۵} VI- ^{۱۴} VI-б. оп. ^{۱۳} I- بر آواز^{۱۲} I- بنده^{۱۱} I- (в обоих случаях). ^{۱۰} I, IV-
 پر شد از مردم و جنگ و جوش^{۱۶} IV-доб.:

یکی نامه با لایه و دلپسند * نبشتند ازان شهریار بلند
 نبشت و فرستاد نزدیک سام * نبخت از جهان آفرین برد نام
 ср. разночтение к б. 10 текста.

۶

شاهنامه فردوسی

فهرست

۶	پادشاهی نوذر
۴۳	پادشاهی زو طهماسب
۴۷	[پادشاهی گرشاسب]
۶۲	کیقباد
۷۶	پادشاهی کی کاوسی و رفتن او بهمازندان
۱۲۷	رزم کاوسی با شاه هاماوران
۱۶۹	سهراب
۲۵۱	ملحقات

انستیتوی ملل آسیا

شاهنشاهی فردوسی

متن انتقادی

جلد دوم

تحت نظر ی. ا. برتلس

تصحیح متن باهتمام

آ. برتلس، ل. گوزلیان،

م. عثمانوف، او. اسمیرنوا، ع. طاهرچانوف

مسکو ۱۹۶۲

اكادemy علوم اتحاد شوروى

سلسله آثار ادبى

ملل خاور

متون

سرى بزرگت

۲

اداره انتشارات ادبىات خاور

شاهنامہ فردوسی